

Центр научных исследований «Solution»

10th International conference

Science and society

15th March 2019

Hamilton, Canada
2019

The 10th International conference “Science and society” (March 15, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. 471 p.

ISBN 978-1-77192-360-6

The recommended citation for this publication is:

Busch P. (Ed.) (2019). Humanitarian approaches to the Periodic Law // Science and society. Proceedings of the 10th International conference. Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. Pp. 12–17

Editor Lucas Koenig, Austria

Editorial board

Abdulkasimov Ali, Uzbekistan
Adieva Aynura Abduzhalalovna, Kyrgyzstan
Arabaev Cholponkul Isaevich, Kyrgyzstan
Zagir V. Atayev, Russia
Akhmedova Raziya Abdullayevna
Balabiev Kairat Rahimovich, Kazakhstan
Barlybaeva Saule Hatiyatovna, Kazakhstan
Bestugin Alexander Roaldovich, Russia
Boselin S.R. Prabhu, India
Bondarenko Natalia Grigorievna, Russia
Bogolib Tatiana Maksimovna, Ukraine
Bulatbaeva Aygul Abdimazhitovna, Kazakhstan
Chiladze George Bidzinovich, Georgia
Dalibor M. Elezović, Serbia
Gurov Valeriy Nikolaevich, Russia
Hajiyev Mahammad Shahbaz oglu, Azerbaijan
Ibragimova Liliya Ahmatyanovna, Russia
Blahun Ivan Semenovich, Ukraine
Ivannikov Ivan Andreevich, Russia
Jansarayeva Rima, Kazakhstan
Khubaev Georgy Nikolaevich
Khurtsidze Tamila Shalvovna, Georgia
Khoutyz Zaur, Russia
Khoutyz Irina, Russia
Korzh Marina Vladimirovna, Russia
Kocherbaeva Aynura Anatolevna, Kyrgyzstan
Kushaliyev Kaisar Zhalitovich, Kazakhstan
Lekerova Gulsim, Kazakhstan
Melnichuk Marina Vladimirovna, Russia
Meymanov Bakyt Kattoevich, Kyrgyzstan
Moldabek Kulakhmet, Kazakhstan

Morozova Natalay Ivanovna, Russia

Moskvin Victor Anatolevich, Russia

Nagiyev Polad Yusif, Azerbaijan

Naletova Natalia Yurevna, Russia

Novikov Alexei, Russia

Salaev Sanatbek Komiljanovich, Uzbekistan

Shadiev Rizamat Davranovich, Uzbekistan

Shhahutova Zarema Zorievna, Russia

Soltanova Nazilya Bagir, Azerbaijan

Spasennikov Boris Aristarkhovich, Russia

Spasennikov Boris Aristarkhovich, Russia

Suleymanov Suleyman Fayzullaevich, Uzbekistan

Suleymanova Rima, Russia

Tereschenko-Kaidan Liliya Vladimirovna, Ukraine

Tsersvadze Mzia Giglaevna, Georgia

Vijaykumar Muley, India

Yurova Kseniya Igorevna, Russia

Zhaplova Tatiana Mikhaylovna, Russia

Zhdanovich Alexey Igorevich, Ukraine

Andrey Simakov

Proofreading

Andreas Vogel

Cover design

Contacts

Premier Publishing s.r.o.

Praha 8 – Karlín,

Lyčkovo nám. 508/7, PSČ 18600

1807-150 Charlton st.East,

Hamilton, Ontario, L8N 3×3 Canada

Material disclaimer

The opinions expressed in the conference proceedings do not necessarily reflect those of the Premier Publishing s.r.o. or Accent Graphics Communications & Publishing, the editor, the editorial board, or the organization to which the authors are affiliated.

The Premier Publishing s.r.o. or Accent Graphics Communications & Publishing is not responsible for the stylistic content of the article. The responsibility for the stylistic content lies on an author of an article.

Included to the open access repositories:

eLIBRARY.RU

© Premier Publishing s.r.o.

© Accent Graphics Communications & Publishing

© Центр научных исследований «Solution»

All rights reserved; no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the Publisher.

Typeset in Berling by Ziegler Buchdruckerei, Linz, Austria.

Printed by Premier Publishing s.r.o., Vienna, Austria on acid-free paper

Table of Contents

1.	МУДРАК Н. О. ПРОГРАМА ДЕОФШОРИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРИНЦИПИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ.	7
2.	БЕРЕКА В.Є. ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.	19
3.	СМОЛЬНИЦЬКА О. О. ПАТРИЦІЯ КИЛИНА У ДІАЛОЗІ ТЕКСТІВ: ІНТЕРТЕКСТ, АРХЕТИП, НЕКРОЛОГ.	29
4.	ЛАНТУХ В.В. РОЛЬ СИНДИКАТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО НОВОЇ ЕКОНОЧНОЇ ПОЛІТИКИ.	44
5.	KRIVOKHATSKAYA Yu. A., VORONTSOVA L. L., KOVALENKO V. A. CHANGE OF EJACULATE PARAMETERS UNDER THE INFLUENCE OF PSYCHO-EMOTIONAL STRESS.	51
6.	БАЛИНСЬКА О.М. СЕМІОТИКА ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПРАВОЗНАВСТВ.	58
7.	ВУСИК Г.Л. ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ БАР'ЄРІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-СПІЛКУВАННЯ.	71
8.	МАТВІСІВ М. В., ОСТЯК Р. С., ДЬОМІНА Н. М. ПЕРЕБІГ ТА НАСЛІДКИ ВАГІТНОСТІ У ЖІНОК З НСВ-ІНФЕКЦІЄЮ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ВІЛ-СТАТУСУ.	76
9.	ДЯЧУК Н. В., КРИВОРУЧКО Т. В., СВИРИДЮК Т. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЯК СПОСІБ РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ.	79
10.	SHAROVALOV V.V., GUDZENKO O.P., SHAROVALOVA V.O., ANDRIEIEVA V.V., SHAROVALOV V.V. GENERAL CHARACTERISTIC OF PHARMACEUTICAL PROVISION FOR PRIVILEGED CATEGORIES OF CITIZENS IN UKRAINE.	90
11.	ВАРОДІ Н. Ф., DR. NATÁLIA VÁRADI. POLITICAL, LEAFLET-DISTRIBUTOR GROUPS IN TRANSCARPATHIA DURING THE HUNGARIAN REVOLUTION OF 1956.	97
12.	ГАРАСИМІВ О.І., ЗАХАРОВА О.В., РЯШКО О.В. СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	109
13.	ЗАВАЦЬКИЙ С. В., КОТЕЛЬЧУК Л. С. ПРИРОДНЕ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНЕ ОЧИЩЕННЯ СТИЧНИХ ВОД.	121
14.	КУЗНЕЦОВ О. А. ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ У 60-х – НА ПОЧАТКУ 90-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.	131
15.	IVANCHENKO E.Z., MALAKHOVA S.N., MELNIKOVA O.Z., VASILENKO G.V. EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS,	142

	AFFECTING TO QUALITY OF TRAINING OF FIRST-YEAR STUDENTS HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION.	
16.	LURIE K. I. SOME QUESTIONS OF BIOETHICS AND INTERNATIONAL LAW.	150
17.	РОЖАНСЬКА А. І., ЧУПЄЄВА К. Г., ДАВИДОВ П.Г. МЕДИЧНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЮРИДИЧНА СКЛАДОВА.	157
18.	КІЧУК А.В. ТВОРЧА РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНЕТИКО-МОДЕЛЮЮЧОГО МЕТОДА – МЕТОДИЧНИЙ ОРІЄНТИР ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСТВА.	164
19.	РОЗДИМАХА Є. А. ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН У СУБКУЛЬТУРІ.	169
20.	САМОХВАЛОВА А. Ю., СИНЯЄВА Л.В., ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ.	179
21.	АВЕТІСОВА І.С. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ.	194
22.	ВАСИЛЬЄВ В.В., ЧЕРНИШЕВА А.П., ПОЦУЛКО О.А. МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.	201
23.	ТЮРІКОВА І. С., НАКОНЕЧНА Ю. Г. ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ДЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ НАПОЇВ РЕЗИСТЕНТНОЇ ДІЇ.	210
24.	ГРИЦЕНКО М.П. АНАЛІЗ ВЕЛИЧИН ЧИСТИХ АКТИВІВ ЯК ЗАСІБ ПРОГНОЗУВАННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.	216
25.	ЧЕРПАК О.М., БРИЦЬКА В.С., ЧЕРПАК М.О. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИМІКРОБНОЇ ДІЇ ФІТОПРЕПАТІВ ГРАНАТОВОГО ДЕРЕВА (PUNICA GRANATUM L.).	228
26.	TUTKA M.M. INCREASING OF THE GLUCOSE LEVEL AS A PREDICTOR OF THE SEVERITY OF NECROTIZING PANCREATITIS.	234
27.	ГРИЦЕНКО С. В. РОЗРОБКА СКЛАДУ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА ГЕЛЮ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ АКНЕ.	236
28.	МОГА М. Д. РОБОЧА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ КОРЕКЦІЇ СПАСТИЧНИХ ФОРМ РУХОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.	246
29.	IVITSKIY I. I. LITERATURE REVIEW OF MIXING PROCESSES IN EQUIPMENT FOR POLYMER PROCESSING.	257
30.	ГЕВКАЛЮК Н. О., ТИЛЬЧАК Я.Є. ДОСВІТ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У	259

	НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-СТОМАТОЛОГІВ ТДМУ.	
31.	ДОРОГАНЬ А. А. НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.	264
32.	СТЕПАНОВ В. Н. О ПРОБЛЕМАХ РАЗВИТИЯ РИСКООЛОГИИ КАК НАУКИ.	272
33.	ЯРМОЛЕНКО І.І., ШИНКАР Н.В., СОКОЛОВА К.І. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.	283
34.	BOYKO E.V., BARANOVA N.V., LANTUKHOVA N.D., DOLZHENKO M.A., SHARLAI K.Yu. CLINICAL ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF DEHKETOPROPHENE IN PATIENTS WITH CLOSE CHEST TRAUMA IN THE POSTOPERATIVE PERIOD.	291
35.	БОНДАРЕНКО В.В., БОНДАРЕНКО І.В. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ.	295
36.	VICTORIA SUKHAN. THE PHENOTYPE OF ASTHMA AND OBESITY.	306
37.	КУЗЬМЕНКО Т. Ю., ДМИТРЕНКО А. Ю. АКТУАЛЬНІ ТИПИ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ БУДИНКІВ В КОНТЕКСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ.	313
38.	РАКША-СЛЮСАРЕВА О.А., СЛЮСАРЕВ О.А., БОЄВА С.С., СТРИЖАК Н.В., СЕРИХ Н.О., ТАЛЕР О.Ю. ЦИТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕЙКОЦИТІВ У СПОРТСМЕНІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ.	322
39.	L. L. DAVTIAN, A. O. DROZDOVA, A. S. KOVAL. ANALYTICAL INVESTIGATIONS OF THE PHARMACEUTICAL MARKET OF UKRAINE FOR MEDICINAL PRODUCTS FOR LOCAL THERAPY OF DEMODECOSIS.	331
40.	ВОЛЬЧЕНКО Д. А., ВОЛЬЧЕНКО Н. А., СКРЫПНЫК В. С., ЕВЧЕНКО А. С., ВОЛЬЧЕНКО В. Н. УДАЛЕНИЕ ВЛАГИ С ПОВЕРХНОСТЕЙ ТРИБОСОПРЯЖЕНИЯ ЛЕНТОЧНО-КОЛОДОЧНОГО ТОРМОЗА БУРОВОЙ ЛЕБЕДКИ.	335
41.	САМОЙЛЕНКО О. В. ДО ПИТАННЯ ПРО СТАТУС ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ГРЕКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ.	343
42.	ТРОЯН А.О. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРЕСТИЖУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕД МОЛОДІ.	354
43.	КУРАШКИН С.Ф., ПОПОВА И.А., ПОПРЯДУХИН В.С., РЕЧИНА О.Н. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВОЛЬТАМПЕРНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК АНАЛОГА ЛЯМБДА-ДИОДА НА БИПОЛЯРНЫХ ТРАНЗИСТОРАХ.	360

44.	ДЕЛЕГАН-КОКАЙКО С. В., ГЛЮДЗИК Е. І., ОМЕЛЮК В.В. РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ВОДОЗБОРІВ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕРИТОРІЙ.	366
45.	АНАСТАСОВА Н.М., КОВАЛЕНКО З.О. ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ.	379
46.	ПАНАСЮК Ю.В. ON SOME PECULIARITIES OF MODERN BILINGUALISM.	384
47.	ІШКОЛА О.В. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІШКОЛЯРАМИ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ ТЕРМОДИНАМІКИ НА ОСНОВІ СТАТИСТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ.	388
48.	КОЗУБ П.А., ВАМБОЛЬ В.О., КОВАЛЕНКО С., КОЗУБ С.М. КЛАСИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОСНОВА ЗАГАЛЬНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ЙОГО ЗАХИСТУ.	399
49.	БОЙКО Л. Т., КОНОНЧУК А. А. АЛГОРИТМ ВІДТВОРЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ МІЖ ДАНИМИ НА ВХОДІ І НА ВИХОДІ МОДЕЛІ «ЧОРНА СКРИНЯ».	406
50.	ПАЛЬШКОВ К. Є. СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ У ПОСТРАДЯНСЬКУ ДОБУ.	416
51.	КОМИССАРОВ В.А. ERGONOMICS APPROACH IN EDUCATIONAL SYSTEM.	426
52.	BOLOTYNSKA O., BOBUKH A., GERMAN E. MODELING OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF OBTAINING THE SUSPENSION OF SODIUM HYDROCARBONATE IN THE PRODUCTION OF SODA ASH.	433
53.	ЗАЯЧКІВСЬКА О.В. ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.	437
54.	ГУБАР О.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.	448
55.	ТРЕГУБ Н.Є. АКТУАЛЬНА ТЕМАТИКА МАГІСТЕРСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ ДИЗАЙНУ ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ДИЗАЙН» (ДОСВІД ХДАДМ).	456
56.	ТАРАСЕНКО О. В., ХАРЧЕНКО Т. В., ВАСИЛЬЄВА Л. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ РУХУ ПІШОХОДІВ.	468

ПРОГРАМА ДЕОФШОРИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРИНЦИПИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

МУДРАК Н. О.

аспірантка кафедри міжнародного бізнесу

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

На пострадянському просторі найбільших «успіхів» у розвитку офшорного бізнесу досягли Росія, Україна і Казахстан. За питомою вагою виводу активів стратегічних підприємств у офшорні юрисдикції (в основному, контрольних пакетів акцій) лідерство Україн беззаперечне, оскільки приводом цього процесу були перманентна політична нестабільність і несприятливі умови для ведення бізнесу. Так, у 2017 р. витік капіталу з України, за приблизними оцінками, склав 8-9 млрд. дол. США, а втрати бюджету від несплати податку на прибуток – понад 50 млрд. грн. податкових надходжень [1]. Крім того, наразі Україна входить до ТОП-15 країн, що розвиваються, за кількістю створених офшорних компаній, що належать не дрібним акціонерам, а фізичним особам, при цьому об'єктом оподатковування в Україні є лише незначна частина їх доходів. Дивлячись ретроспективно на розвиток ринкових відносин в Україні, можна констатувати, що офшоризація української економіки по суті почалася у 90-і рр., коли в країні розпочалася масштабна приватизація державної власності, мета якої – створення ефективної приватної власності – так і не була досягнута. Саме з несправедливої ваучерної приватизації, коли держвласність перейшла до рук олігархічного капіталу, була започаткована широкомасштабна офшоризація, при цьому її мотивацією було аж ніяк не уникнення високого рівня оподатковування (в Україні податки значно нижче, ніж у розвинених країнах). У підсумку сьогодні, з одного боку, більша частина української

великої приватної власності оформлена, як правило, на невідомі малі фірми, зареєстровані за кордоном у офшорних зонах, географія яких досить велика. З іншого боку – значна частина великих приватних компаній України контролюються холдинговими центрами, інкорпорованими у юрисдикціях, що входять до офшорних фінансових мереж, причому, основні потоки капіталу (ПП, кредити, позики, торгівля на фондових ринках) надходять транзитом через офшорні і спаринг-офшорні юрисдикції (від $\frac{2}{3}$ до $\frac{3}{4}$ усіх іноземних інвестицій) у вигляді репатрійованого в Україну капіталу (round-tripping capital).

За результатами спільного дослідження МВФ, Університету Копенгагена і Національного банку Данії, здійсненого у 2018 р. 12 трлн. дол. США – майже 40% усіх прямих іноземних інвестицій у сучасній світовій економіці – є «штучними» і створені за рахунок фінансових інвестицій через офшорні фірми–«порожні корпоративні оболонки» («empty corporate shells»), які не здійснюють реальної комерційної діяльності. Вісім основних економік – Нідерланди, Люксембург, Гонконг, Британські Віргінські, Бермудські, Кайманові острови, Ірландія і Сінгапур – залучають понад 85% світових інвестицій у структури спеціального призначення, що створюються винятково з метою оптимізації оподаткування і приховування коштів, одержаних нелегальним шляхом. Для України основний результат цієї діяльності – ерозія податкової бази, надмірне зростання державних боргів, що супроводжується негативними наслідками для економіки та значними фінансовими втратами. На фоні негативного внутрішньоукраїнського інвестиційного клімату основна частка від сукупного обсягу корупційних коштів з України, які осідають у офшорних юрисдикціях, становлять кошти у вигляді «відкотів» у рамках держзамовлень, а також за допомогою корумпованих схем прямо викрадені з бюджетів різних рівнів. За цих умов, не володіючи достатнім запасом фінансової міцності і простору для фіскального маневру, ефективність регуляторних дій українського уряду – фіскальних, монетарних, податкових і т.п. – значно обмежена [2].

Офшорний бізнес сьогодні в Україні розвивається у трьох формах:

- стихійне використання офшорних компаній різних географічних зон з використанням примітивних можливостей і схем побудови бізнес-операцій;

- діяльність українських секретарських компаній, основний бізнес яких полягає у продажу вже існуючих офшорних компаній, можливості подальшого використання яких розробляються їх власниками і будуються на основі офшорних схем, використовуючи «діри» в українському податковому і валютному законодавстві;

- діяльність холдингових компаній, які створені українськими юридичними і фізичними особами в офшорних юрисдикціях для активної діяльності на українському ринку як міжнародних з офшорним статусом. Тобто, за межами України реєструється власність, укладаються угоди, використовується позиковий капітал, вирішуються суперечки в арбітражі й судах, розміщаються акції (у тому числі промислових підприємств регіонального і загальнодержавного масштабу). Фактично, українські підприємства, що не користуються офшорними податковими пільгами і не мають вихід на світовий фондовий ринок, як і доступ до дешевих і довгих кредитів, перебувають у дискримінаційному положенні у порівнянні з їх офшорними конкурентами.

Згідно низки досліджень, загроза зростання фіскальних розривів є одним з основних викликів для урядів різних країн на найближчу перспективу у 20–30 років. Фіскальний розрив як сума накопичених минулих дефіцитів бюджету країни (які, у свою чергу, складаються з податкових розривів), поточного дефіциту і дисконтованих дефіцитів майбутніх періодів, оцінених з врахуванням поточних соціальних і демографічних тенденцій, в Україні до 2050 р. складе понад 4% ВВП країни. Це досить загрозливий показник, маючи на увазі, що, наприклад, для Німеччини, яка постійно здійснює політику фіскальної консолідації очікуване його значення складе менше 1% ВВП [3]. Зрозуміло, що порівняння України із провідними промислово розвиненими країнами некоректно, проте для початку необхідно оцінити, яка величина податкового розриву по основних податках існує наразі в Україні. Нагадаємо, що величина податкового розриву визначається різницею між податковими

надходженнями, отриманими від усіх платників податків і сплачені згідно з діючим законодавством вчасно у повному обсязі, та фактично отриманими податковими надходженнями. Його динаміка не лише підтверджує ефективність процесів адміністрування або ж є важливим аналітичним інструментом підтримки процесу прийняття рішень у сфері податкової політики держави, але й у цілому підтверджує легітимність податкової системи країни в очах платників податків. Однак, ніяких системних оцінок даного показника в Україні не здійснюється (тим паче довгострокових) з метою аналізу певних тенденцій. Це підтвердила вперше проведена у 2018 р. незалежна оцінка процесу адміністрування податків TADAT (Tax Administration Diagnostic Assessment Tool), згідно якої одним з основних недоліків у роботі Державної Фіскальної Служби України є відсутність систематичного аналізу податкових розривів. Наприклад, за оцінкою Служби внутрішніх доходів США, податковий розрив за персональним прибутковим податком у середньому за 2008-2010 рр. становив 264 млрд. дол., або за відносним показником – 20% усіх податкових вступів від сплати цього податку. Тому зрозуміло, що програма добровільного розкриття інформації (voluntary disclosure programme) у США у межах проекту FATCA, є абсолютно природньою реакцією на загрозливі тенденції у сфері публічних фінансів. З високим рівнем імовірності можна припустити, що сумарний податковий розрив в Україні становить не менший відносний показник, ніж у США, причому, особливо це стосується податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток і акцизного податку.

Дійсно, космополітизація українського капіталу і офшоризація економіки пов'язана з тим, що офшорні фірми створюються не стільки для торгівлі із закордонними партнерами, скільки для захисту бізнесу, власності і нерухомості в Україні від корумпованої влади. Так, наприклад, сьогодні більшість металургійних підприємств Донецько-Придніпровського регіону мають офшорну «прописку» (активи і прибуток виводяться за кордон), стратегічні енергетичні ринки – природного газу і нафтопродуктів – контролюються через офшорні компанії, а постійні статистичні розбіжності в оцінці обсягів

експортно-імпортних операцій на цих ринках між Росією, Україною і Білорусією (оцінюються у понад 1 млрд. дол США) свідчать про витік цих коштів на рахунки офшорних компаній. Подібні офшорні схеми спостерігаються на іншому стратегічному ринку – українському ринку зерна, де 5 зернотрейдерів (близьких до Міністерства аграрної політики) у експортних операціях використовують власні офшорні компанії (Ангілья у Британській Вест-Індії, Вануату в Океанії) як фірми-посередники при реалізації аграрної продукції на світовому ринку. Діє кримінальна процедура «української» податкової оптимізації, що склалася протягом останніх 15 років: вітчизняна компанія продає власній компанії з офшорною юрисдикцією товар за заниженою ціною, а остання у свою чергу реалізує його по більш високій (у кілька разів) світовій ціні. У результаті щорічні втрати бюджету України від подібних офшорних схем оцінюються в десятки млрд. дол США.

Необхідно також зауважити, що вітчизняна економіка крім проблеми «зовнішніх офшорів» має великий «внутрішній офшор» у вигляді тіньового сектору, який за своєю функціональною суттю часто виконує таку саме функцію для бізнесу. Заходи, спрямовані на детінізацію бюізнесу в Україні наразі малоефективні. Прикладом може служити натуральний експеримент по детінізації фонду оплати праці у результаті зменшення в 2016 р. ставки єдиного соціального внеску. Дійсно, показник так званого «податкового клина» (tax wedge) дійсно зменшився більш ніж на 10 відсоткових пунктів – до 33,8%, однак, згідно зі стандартними припущеннями неокейнсіанських моделей, повинен був би спостерігатися високий позитивний вплив на економічну динаміку від такого фіскального шоку. Проте ні цього, ані очікуваного ефекту детінізації, описаного Лаффером, в економіці України не трапилось, а продовжує відбуватися лише зростання мінімальної заробітної плати у 2017-2018 рр. та ординарний приріст за номінальними показниками фонду оплати праці, що нівелюється інфляційними процесами та фінансовими шоками. Тобто, політика збільшення заробітних плат не призвела до зменшення безробіття (цей показник тримається на досить високому рівні – 10%),

продуктивність праці також не зросла, а реальний ВВП країни збільшився, за реальними оцінками, всього на 1,5% [4].

Окремі вітчизняні експерти, згідно попередніх успіхів «антиофшорних» проектів FATCA і BEPS, вже встигнули проголосити, що приєднання країн у повному обсязі до цих проектів перетворить економіки світових держав у відкриті та прозорі структури, хто ж відмовиться – залишаться країнами-ізгоями та під санкціями. Однак, скопіювати успішний досвід імплементації проектів FATCA і BEPS в Україні не представляється можливим, оскільки, з одного боку, існує дефіцит політичної волі, з іншого боку – заможним громадянам-резидентам нашої країни у сучасних умовах простіше і вигідніше змінити громадянство, ніж повернути гроші на Батьківщину. Крім того, проект BEPS також має як свої переваги, так і застереження – він дозволяє зменшити масштаби переміщення прибутків, але не капіталів. При цьому, недоброзичлива податкова конкуренція все ще залишається привабливим варіантом дій для багатьох, особливо невеликих країн світу, яким потрібні іноземні інвестиції [5]. Так, наприклад, Ірландія, якій вдалося досягти вагомих економічних результатів саме завдяки податковим пільгам для великого іноземного капіталу, не є, з точки зору фахівців з інвестиційної привабливості країн, державою, де податкові пільги є пріоритетними для серйозних іноземних інвесторів. З даними Ernst & Young, інвесторів у першу чергу приваблюють можливості внутрішнього ринку (83% усіх респондентів), рівень освіти (66%), розвинена телекомунікаційна інфраструктура (64%), збалансована вартість робочої сили і кваліфікація трудових ресурсів (56%), багаті природні ресурси (43%), а не влаштовує – політичне, законодавче і адміністративне середовище (62%), транспортно-логістична інфраструктура (45%), інновації і культура підприємництва [6].

Необхідність якнайшвидшого перегляду договорів, що виключають подвійне оподаткування, диктується вимогами ОЕСР, причому особливої уваги заслуговує вимога про розкриття бенефіціарів трастів, які активно використовуються окремими багатими українськими громадянами. В

українському законодавстві необхідно визначитися щодо трасту як форми довірчого управління. Справа у тому, що за англосаксонської системи права власність на передане майно і капітали у траст переходить до керуючого трастом, а кінцевий бенефіціар не відповідає за сплату податків. У свою чергу, не повинен платити податки в країну резиденції кінцевих бенефіціарів і керуючий трастом. Тобто, траст являє собою своєрідну «чорну діру» для українського фіскального законодавства. Більш твердими заходами у цьому плані могли б стати створення спеціальних списків кінцевих бенефіціарів офшорних фінансових трастів, введення податку на фінансові транзакції за прикладом податку, введеного деякими країнами ЄС (для транзиту спекулятивних капіталів, пов'язаних з Україною).

Програма деофшоризації української економіки повинна базуватися на наступних системних принципах:

- кардинальне поліпшення умов для здійснення економічної діяльності, включаючи інституційну і політичну реформи;
- податковий маневр за рахунок перегляду договорів, що виключають подвійне оподаткування по перенесенню центру ваги податкового стимулювання інвесторів в українську юрисдикцію;
- посилення відповідно до міжнародної практики ступеня відповідальності за порушення податкового законодавства;
- забезпечення транспарентності всіх економічних акторів, що діють на території України;
- вихід на якісно новий рівень міжнародного співробітництва з обміну податковою інформацією і з розкриття фіскальних порушень.

Для реалізації програми деофшоризації економіки України необхідно здійснити комплекс заходів:

По-перше, створити умови більшої відкритості бізнесу шляхом корпоративних і аудиторських заходів. Щодо корпоративних заходів, то в усіх промислово розвинених країнах прийнятий поділ на частки: закриті компанії (в Україні їх аналогами є ТОВ і ЗАТ) і публічні (ВАТ), які зобов'язані проходити

щорічну аудиторську перевірку та оприлюднювати інформацію про себе, у тому числі публікувати бухгалтерську звітність. Має сенс встановити поріг за об'ємом обороту, кількістю акціонерів та іншими параметрами, після якого приватна компанія зобов'язана перереєструватися у публічну. Щодо аудиторських заходів, то необхідно зменшити поріг обов'язковості аудита за такими критеріями як розмір обороту, кількість акціонерів та іншим критеріям, при цьому зобов'язати при здійсненні аудита розкривати ланцюжок власників аж до кінцевого бенефіціара та виявляти компанії афілійовані і асоційовані з юридичною особою, що перевіряється.

По-друге, значно зменшити відсоткову ставку НБУ, особливо при наданні кредитів у валюті для інвестиційних цілей (на законодавчому рівні підвищити частку інвестиційного кредиту у загальному кредитному портфелі банків з 6%, як існує наразі, хоча б до 10-15%). При цьому установити підвищені вимоги до резервування при кредитуванні українськими банками компаній, чиї борги (насамперед, зовнішні) і так досить значні. Законодавчим рішенням (через НБУ) обмежити кредитування офшорних компаній і пов'язаних з ними «одноденних» структур із «престижних» юрисдикцій банками та компаніями з держучастю, використовуючи чисто економічні інструменти (наприклад, збільшення норми резервування для банків по кредитах, виданих компаніях, що не здійснюють реальної діяльності або здійснюючим її в обсягах, не порівнянних з розміром позичок і позбавлення їх відповідних пільг).

По-третє, не допускати збільшення заборгованості українських підприємств, і, насамперед, компаній з державною участю, вище 60% від обсягу доданої вартості, з яких на іноземних кредиторів повинне доводитися не більш 30 – 40% від обсягу доданої вартості. При цьому, підсилити контроль над трансферним ціноутворенням, яке є найважливішим каналом легального і нелегального переміщення капіталів у офшорні юрисдикції, використовуючи диференційований підхід до оцінки консолідованої податкової звітності холдингових компаній, пов'язаних і асоційованих компаній з урахуванням міжнародного досвіду. А також збільшити розміри штрафних санкцій і

відповідальність (із правовою оцінкою) за недотримання податкового законодавства (можливо збільшивши строк давнини по податкових злочинах).

По-четверте, здійснити переорієнтування фондового ринку від здійснення виключно спекулятивних операцій до функції перерозподілу фінансових ресурсів у реальний (виробничий) сектор економіки, що повинне відбуватися двома шляхами. З одного боку, залученням коштів приватних осіб і господарюючих суб'єктів (юридичних осіб) на фондовий ринок за рахунок формування преференційної системи (ліцензійні та дозвільні преференції, придбання державою фінансових інструментів, насамперед акцій, через які здійснюються державні інвестиційні програми). З іншого – спрощенням процедур державної реєстрації випусків емісійних цінних паперів з метою зменшення адміністративних бар'єрів у доступі господарюючих суб'єктів до фондового ринку.

По-п'яте, впроваджуючи у податкове законодавство досвід розвинених іноземних держав та рекомендації ОЕСР і ФАТФ ввести наступні поняття «офшорна компанія», «контрольована компанія», «кінцевий бенефіціар», «консолідована група платників податків», «контрольована угода», «оподатковування біля джерела» (на всі операції, у тому числі торговельні, що здійснюються із офшорними компаніями), «оподатковування непрямих і нерепатрійованих доходів» (українських резидентів від участі у іноземних компаніях). Крім того, ввести порядок сплати ПДВ імпортерами, що здійснюють передоплату поставок товарів і послуг нерезидентами, у момент здійснення платежу з наступним перерахунком при митному оформленні (це призведе до зменшення ефективності використання фірм-«одноденок» для незаконного вивозу капіталу, вирівняє умови конкуренції при придбанні товарів у українських компаній і у нерезидентів).

По-шосте, запровадити моніторинг у режимі реального часу транскордонного руху грошових коштів і розробити алгоритм обробки отриманих даних з метою виявлення підозрілих операцій (порядок обов'язкового повідомлення митними органами і банками податкових органів

про всі здійснювані фізичними і юридичними особами валютні операції з вивозу капіталу). При цьому, з одного боку, ввести штрафи при ненадходженні експортного виторгу, нерепатріації непогашених імпорتنих авансів у розмірі всієї величини таких авансів, а також при інших видах незаконного вивозу капіталу у розмірі його величини, а також припинити практику включення у позареалізаційні видатки безнадійних (списаних внаслідок закінчення позовної давнини) боргів підприємствам з боку нерезидентів. З іншого – налагодити систему обліку неоплаченої покупцями-нерезидентами продукції, непогашених імпорتنих авансів, непогашених позичальниками-нерезидентами кредитів, сплати завищених відсотків по іноземних кредитах, а також за прострочення зарахування і неповне зарахування валютного виторгу на банківські рахунки при зовнішньоторговельній діяльності.

По-сьоме, при підготовці договорів, що виключають подвійне оподаткування необхідно використовувати Модельну конвенцію ОЕСР про податки на доходи і капітал (2010 р.), яка передбачає (1) можливість застосування як принципу оподаткування доходу «біля джерела», так і за місцем перебування одержувачів доходу, що сприяло б спрощенню фіскального адміністрування; (2) обмін податковою інформацією з усіма офшорними державами і належне виконання цих договорів.

Аналіз процесу розвитку моделі офшорного бізнесу в Україні свідчить, що наразі вивіз активів і капіталу продовжує збільшуватися за рахунок зміни його географії – останні роки зросла реєстрація офшорного бізнесу у екзотичних країнах Океанії (Маршалові острови, Вануату та інші), недоступних для вітчизняних податкових органів через їх віддаленість. Більше того, при відсутності офіційної відкритої статистики керівництво українських банків стверджує, що перерахування коштів за кордон у офшорні філії – це операції з обміну однієї конвертованої валюти на іншу (долар/євро). У той же час, державна статистика приховує реальний стан справ і включає виведені активи у макроекономічні показники країни (у тому числі при розрахунках ВВП на душу населення), що, наприклад, не кореспондуються з показниками Економічного

щорічника ЦРУ США, які розраховуються на основі фактичної (для країн з високим рівнем корупції і витоку активів за кордон), а не фіктивної української макроекономічної статистики.

Отже, за останні три роки «досягнення» України у сфері деофшоризації носять виключно косметичний, показовий характер – формальне приєднання до Плану ОЕСР/G20 BEPS, підписання з США угоди по FATCA, номінальні спроби впровадження алгоритмів протидії зловживанням (правила KIK, GAAR та інші) і ефективного міжнародного обміну податковою та фінансовою інформацією (MLI, CRS). Така тиха «контрдеофшоризація» об’єктивно сприяє тому, що економіка України, знаходячись на 80-му місці у рейтингу умов ведення бізнесу, поступово перетворюється у світову периферію, у специфічний тип ресурсно-сировинного протекторату. При цьому особливістю України (на відміну від промислово розвинених західних країн) є те, що у офшорах перебувають, у першу чергу, материнські компанії, а не їхні філії, тобто витік активів абсолютно домінує над податковою оптимізацією. Як наслідок – втрачаються основні важелі управління економікою і регулювання платіжного балансу, зростає дефіцит позикових коштів і внутрішні ризики для бізнесу, а діюча фіскальна політика не попереджає, а стимулює витік капіталу за кордон. В умовах, коли (незалежно від політичного «кольору» правлячих партій) українська виконавча влада традиційно представлена «офшорним урядом», що захищає інтереси найбільших фінансово-промислових груп, нерозвинений вітчизняний ринок капіталу виявляється неконкурентоспроможним.

Використана література:

1.Деофшоризация – 2019. Проект «Украина без офшоров» - [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://osnovaparty.org/wp-content/uploads/2018/09.pdf>

2.Баранов Р. О. (2015) Сучасні схеми відмивання злочинних коштів у світі та в Україні // Р. О. Баранов / Аспекти публічного управління, 2015, № 7-8 (21-22) – С. 62-69.

3.Швабий К., Селезень П. Деофшоризация и детенизация. Возможности невозможного, 2018 – [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://www.minprom.ua/digest/244896.html>

4.Черкашин В. Почему в Украине буксует деофшоризация, 2018 - [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://uainfo.org/blognews/1530136395-pochemu-v-ukraine-buksuet-deofshorizatsiya.html>

5.Все будет BEPS: Как Украина собирается перекрывать налоговые лазейки, 2018 - [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://www.capital.ua/ru/publication/120516-vse-budet-beps-kak-ukraina-sobiraetsya-perekryvat-nalogovye-laze>

6.Исследование инвестиционной привлекательности стран Европы, E&Y, 2017 – [Электронный ресурс] – Режим доступа:[https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-attractiveness-survey-russia-2017-rus/\\$File/EY-attractiveness-survey-russia-2017-rus.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-attractiveness-survey-russia-2017-rus/$File/EY-attractiveness-survey-russia-2017-rus.pdf)

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

БЕРЕКА В.Є.

*доктор педагог ічних наук, професор, професор кафедри
менеджменту освітніх технологій Хмельницького
обласного інституту післядипломної освіти,
ректор Хмельницького обласного інституту
післядипломної освіти,
м. Хмельницький, Україна*

Характерною особливістю процесу професійної підготовки майбутніх працівників освіти має стати його спрямованість на підготовку фахівців, здатних не скільки адаптуватися і пристосуватися до наявних умов, скільки бути здатними активно сприймати і здійснювати ситуації змін, що відбуваються в освітньому середовищі. Ці освітні орієнтири на початку 90-х років минулого століття отримали міжнародне визнання й набули розвитку в концепціях, програмах і рекомендаціях ЮНЕСКО [10, с. 42]. У кінці 70-х років XX століття автори всесвітньо відомої доповіді Римському клубу („Навчання без кордонів”) обґрунтували положення щодо основних типів навчання: „підтримуюче” та „інноваційне”. „Підтримуюче навчання” – це процес і результат такої навчальної (а в результаті й освітньої) діяльності, мета якої – підтримка і відтворення існуючої культури, соціального досвіду, соціальної системи. „Інноваційне навчання” – це процес і результат такої навчальної й освітньої діяльності, що стимулює внесення інноваційних змін в існуючу культуру, управлінське середовище [9, с. 81].

Тому інноваційний підхід до побудови процесу професійної підготовки є не тільки дидактичною проблемою, оскільки має вихід на соціально важливі питання суспільного розвитку. Ми погоджуємось з дослідниками, які дотримуються точки зору, що поняття „інновація” стосується не тільки

створення і поширення нововведень, а, головним чином, таких змін, які носять суттєвий характер, супроводжуються змінами в стилі діяльності, стилі мислення [5, с. 56].

У процесі осмислення і проектування концептуальних підходів до професійної підготовки майбутніх працівників освіти предметом нашої уваги був вплив педагогічних технологій на оновлення змісту, форм організації професійної підготовки фахівців, формування професійної компетентності і професійно важливих особистісних якостей, готовності до виконання різних функцій професійної діяльності.

Розробкою педагогічних технологій займалися В.Безпалько, М.Кларін, Р.Куличенко, А.Нісімчук, О.Падалка, Н.Платонова, Н.Тализіна, О.Довженко, В.Шатуновський, Н.Шмельова, О.Шпак, І.Якиманська та ін. Термін „педагогічна технологія” отримав широке змістове та організаційне наповнення. Ми поділяємо погляди В.Сластьоніна і Н.Шмельової стосовно того, що педагогічна технологія – це упорядкована сукупність дій, операцій та процедур, які інструментально забезпечують отримання діагностичного та прогностичного результату у змінних умовах освітнього процесу [6; 7].

Мета статті полягає у розкритті змісту інноваційних технологій у системі підготовки майбутніх працівників освіти.

Аналіз наукових джерел свідчить, що використання інноваційних технологій у процесі професійної підготовки працівників освіти спрямовувалося на:

- теоретичну підготовку майбутніх працівників освіти у необхідному для реалізації ними своїх професійних функцій;
- формування у майбутніх фахівців уміння бачити, грамотно аналізувати і вирішувати педагогічні проблеми;
- формування цінностей педагогічної діяльності і професійно важливих особистісних якостей;
- формування психологічної і практичної готовності до виконання професійних ролей і функцій.

Технології професійно-особистісного формування фахівця забезпечують реалізацію основних компонентів процесу професійної підготовки: діагностування, цілепокладання, стимулюючо-мотиваційного, організаційно-діяльнісного, контрольно-регулятивного, оцінювально-результативного та аналітичного.

Діагностування – виявлення критеріїв і показників, що характеризують суть явища, яке вивчається. У вищому педагогічному навчальному закладі увага приділяється якісним і кількісним показникам, які характеризують професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця (такими показниками є: актуальний рівень володіння знаннями, особистісний потенціал, рівень сформованості професійно важливих особистісних якостей, рівень готовності до виконання професійної діяльності, особистісно-професійного розвитку та ін.).

Цільовий компонент включає обґрунтування мети ідеально бажаного результату наміченого педагогічного процесу. Основою цілепокладання слугує модель особистості педагога, яка певною мірою виконувала роль цільового орієнтиру процесу професійної підготовки учителів.

Стимулювально-мотиваційний компонент реалізовується через заходи, направлені на актуалізацію процесу формування особистості майбутнього фахівця, стимулювання у майбутніх працівників освіти інтересу, потреби у досягненні поставленої мети, формування позитивних внутрішніх мотивів оволодіння знаннями.

Організаційно-діяльнісний компонент відображає процесуальну сутність забезпечення цілісності процесу професійної підготовки працівників освіти.

Контрольно-регулятивний компонент передбачає поєднання контролю за здійснюваним процесом з боку викладачів, керівників практики і самоконтролю з боку самих студентів.

Оцінювально-результативний – оцінка досягнутих результатів з боку організаторів і виконавців даного процесу і самооцінку з боку студентів.

Аналітичний компонент дозволяє порівнювати бажане і досягнуте на основі зіставлення із освітньо-кваліфікаційними характеристиками фахівця, стандартами діяльності та особистості педагога.

Оскільки педагогічні технології потребують осмислення на чотирьох рівнях: концептуальному, процедурному, предметно-конкретному та етапі матеріалізації ми за центральну ідею моделі професійної підготовки майбутнього працівника освіти взяли ідею цілісного професійно-особистісного формування особистості фахівця.

Враховували також, що процес професійної підготовки майбутніх педагогів будувався на основі системного підходу, який передбачає інтеграцію знань і вмінь, здійснення взаємозв'язку між навчальними дисциплінами як за структурними, так і функціональними компонентами.

Система неперервної професійної підготовки працівників освіти має функціонувати як соціально-педагогічна система. На думку В.Маслова механізм формування вмінь у майбутніх педагогів, які не мають досвіду педагогічної діяльності, складається з таких етапів: формування знань з наукових основ професійної діяльності; формування психолого-педагогічних знань і забезпечення їх спрямованості на педагогічну діяльність; формування елементарних умінь (застосовувати набуті знання; використовувати доцільні способи виконання професійних процедур, пов'язаних з педагогічним циклом); формування складних професійних умінь (моделювати педагогічні ситуації; проектувати розвиток навчальної діяльності тощо) [4].

З метою реалізації ідеї професійно-особистісного формування фахівця ми намагалися використовувати технології, які сприяють тому, щоб засвоєні в процесі навчання знання, вміння і навички трансформувалися з предмета навчання в засіб праці, в орієнтовану основу діяльності.

В практику професійної підготовки майбутніх працівників освіти ми запровадили технологію *розвивального навчання* (В.Андрєєв, В.Давидов, Д.Ельконін, Л.Занков, В.Сластьонін, Н.Кузьміна, Н.Платонов та ін.), що передбачає побудову процесу професійної підготовки майбутніх учителів на

межі їх можливостей та здібностей, активне управління гностичним компонентом навчально-пізнавальної діяльності, сприяє інтенсифікації навчального процесу та активізації пізнавальної діяльності майбутніх учителів [3; 8].

В процесі професійної підготовки майбутніх працівників освіти нами було апробовано такі форми навчальної діяльності:

- проблемний виклад матеріалу;
- проведення спільно з викладачами і практичними працівниками міждисциплінарних конференцій і семінарів, круглих столів, які сприяють професійному, інтелектуальному і моральному росту майбутніх педагогів;
- індивідуально-творчі та групові форми роботи;
- логічні завдання;
- участь в педагогічних проектах і програмах, що розвивають навички самостійного мислення, вибору, пошуку, наукової поведінки;
- підготовка і захист індивідуально-дослідних завдань, творчих робіт;
- управління самостійною роботою студентів, процесом їх самоосвіти;
- формування потреби у самовдосконаленні, самореалізації та знаходженні внутрішніх джерел саморозвитку;
- самостійна індивідуальна робота, консультування тощо.

У використанні технологій розвивального навчання діяльність викладача спрямована на формування особистісних установок і системи ціннісних орієнтацій у студентів, він виступає у ролі організатора процесу їх професійної підготовки.

В практиці роботи Хмельницького національного університету ми використовували *технологію контекстного навчання* (Н.Борисова, А.Вербицький, В.Вергасов, Н.Платонов та ін.), що передбачає побудову навчального матеріалу на основі розвивальної моделі професійної діяльності, причому вимоги з боку професії є основними, такими, що визначають зміст підготовки майбутніх фахівців [2]. А. Вербицький трактує технологію *контекстного навчання* як „сукупність предметних завдань, організаційних,

технологічних форм і методів діяльності, ситуацій соціально-психологічної взаємодії, характерних для конкретної практичної діяльності” [1].

Як показала практика, технології контекстного навчання дають можливість:

- опиратися у процесі навчання на реальний досвід і практику педагогічної діяльності;

- аналізувати й осмислювати на конференціях, дискусіях, семінарських і практичних заняттях актуальні проблеми педагогічної практики, різні педагогічні явища, проблеми, суть і причини їх виникнення, можливі шляхи їх вирішення;

- залучення студентів до розробки програм вирішення конкретних педагогічних проблем;

- відпрацьовувати технології здійснення педагогічної діяльності;

- формувати професійне мислення, індивідуально-творчий стиль роботи через моделювання наслідків педагогічного впливу.

В практиці педагогічної підготовки майбутніх учителів використовувались: розробки різних типів педагогічних проблем, ситуацій і стилем відповідно до їх ускладнення; алгоритми-рекомендації з метою відпрацювання орієнтованої основи дій у процесі вирішення кожного типу завдань, проблем чи стилем. Кожному рівню вивчення предметів психолого-педагогічного циклу відповідають певні типи завдань. Дидактично грамотне їх використання сприяє підвищенню інтересу студентів до практичної педагогічної діяльності, залученню їх до активної участі в ній, формуванню вмінь і навичок роботи з учасниками навчально-виховного процесу і різними типами педагогічних ситуацій і проблем.

Сучасним дидактичним пошукам технологій контекстного навчання (А.Нісімчук, О.Падалка, О.Шпак, Н.Шмельова) властиві орієнтація на тісний зв'язок навчання з безпосередніми життєвими потребами, інтересами і досвідом студентів. Цими вченими доведено, що кожен студент є носієм індивідуального

особистісного досвіду, який потрібно враховувати й на який необхідно опиратися у процесі професійної підготовки.

Ідея опори на власний досвід студента розроблялася нами в контексті дидактичних пошуків цілісного занурення студентів у професійно спрямоване середовище. Основою такого підходу є формування професійно спрямованого середовища у вузі, постановка студента в позицію активного суб'єкта власного професійного формування, пошуку і визначення власних особистісних цільових установок і ціннісних орієнтацій.

Мова йде не просто про залучення емпіричних спостережень, запасу життєвих вражень студентів у ролі допоміжного матеріалу, що використовується викладачем як ілюстративне доповнення. Досвід студентів (тим більше в запроваджені системи неперервної педагогічної практики) може і повинен слугувати важливим джерелом навчального пізнання.

Необхідною складовою професійної компетентності педагога є комунікативні вміння, уміння встановлювати вербальні і невербальні форми контактів з учасниками навчально-виховного процесу.

Під час навчально-виховного процесу вищого педагогічного навчального закладу активно використовуються технології педагогічної комунікації, що сприяють формуванню у студентів професійної мови. Навчання професійної мови базується на отриманні знань з мови та професійних знань. Студенти на основі міжпредметного підходу у процесі вивчення курсів „Культура ділового мовлення”, „Вступ до спеціальності”, „Психологія педагогічної діяльності”, та інших оволодівали писемною комунікацією через оволодіння різними формами ділової та професійної кореспонденції (підготовка листів, подання, письмового прохання, угод, вимог, рекомендацій, доповідних записок тощо), а також усною – оволодіння технологією усної комунікації (здійснення телефонних розмов, інтерв'ювання, усного опитування, прес-конференції, публічного виступу, захисту проекту тощо).

Використання навчального діалогу, як особливого виду навчальної технології майбутніх педагогів передбачає:

- комунікативну роботу в команді;
- активну взаємодію студентів з викладачами та практичними педагогами;
- групові дискусії, круглі столи;
- використання аудіо- та відеотехніки, імітаційних ігор тощо.

Перспективним напрямом вдосконалення професійної підготовки працівників освіти є запровадження інформаційних технологій, реалізація можливостей яких (комп'ютерна візуалізація навчальної інформації, архівне зберігання великих об'ємів інформації, можливість легкого доступу користувача до центрального банку даних, обробки результатів навчального експерименту та ін.) дає можливість організувати нові види навчальної діяльності, такі як: інтерактивний діалог (взаємодія користувача з комп'ютером), автоматизований контроль результатів навчальної діяльності, корекцію за результатами контролю, тренування, тестування.

Можна виділити такі засоби навчання, функціонування яких базується на інформаційних та комунікаційних технологіях:

- навчальні програмні засоби (електронні варіанти посібників, підручників, текстів лекцій, програм навчальних дисциплін, планів семінарських і практичних занять тощо), методичне призначення яких полягає у повідомленні знань, формуванні вмінь і навичок навчальної і практичної діяльності;
- програми діагностики результативності процесу професійної підготовки майбутніх фахівців чи оволодіння навчальним матеріалом з певної дисципліни;
- моделюючі програмні засоби, призначені для створення моделі об'єкта, явища або ситуації; демонстраційні програмні засоби.

Особлива увага в закладі приділялась навчанню інформаційним технологіям, особливо програмам, пов'язаних із застосуванням інформаційних систем у різних практичних галузях педагогічної діяльності: моніторингу управлінських явищ чи процесів, роботі з конкретною ситуацією, організації педагогічної діяльності. У процесі розробки навчальної програми з інформатики домінуючими були міркування про те, який рівень компетентності

в інформаційних технологіях необхідний студенту для того, щоб стати професійним педагогом після завершення навчання.

Використані технології створюють умови активізації професійного формування майбутнього фахівця на основі осмислення цінностей педагогічної діяльності, необхідності оволодіння певним рівнем знань, зразками професійної поведінки. Такий підхід до організації процесу професійної підготовки допомагає створити атмосферу професійного компетентного формування, яка ставить студента не лише у позицію суб'єкта пізнання, але й суб'єкта власного професійно-особистісного розвитку і саморозвитку.

Отже, здійснюваний нами системний, акмеологічний, практико-орієнтований підходи, сприяють створенню необхідних умов для реалізації потенціалу майбутнього фахівця у процесі професійного навчання, розвитку внутрішніх можливостей і здійсненню процесу постійного професійного вдосконалення фахівця, формуванню і розвитку професійно важливих його особистісних якостей.

Використання у процесі професійної підготовки майбутніх працівників освіти інноваційних технологій сприяє формуванню в майбутніх фахівців:

- професійної ідентичності (сприйняття професійних етичних норм і правил поведінки);
- оволодіння професійною етикою;
- конкурентноздатності в отриманні місця роботи на конкурсній основі і професійної кар'єри;
- прагнення до професійного та особистісного вдосконалення;
- мотивації до продовження навчання.

Інноваційні технології запроваджувалися нами у контексті ідеї оптимального поєднання теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки працівників освіти, що трактується нами як необхідна дидактична умова успішного функціонування системи неперервної професійної підготовки майбутніх учителів..

Використана література

1. Вербицкий А.А., Борисова Н.В. Технология контекстного обучения в системе повышения квалификации. – М.: Наука, 1989. – 147 с.
2. Вергасов В.М. Активизация мыслительной деятельности студентов в высшей школе. – К.: Вища школа, 1979. – 216 с.
3. Занков Л.В. Развитие учащихся в процессе обучения. – М.: Педагогика, 1963. – 184 с.
4. Маслов В.И. Теория и методика организации непрерывного повышения квалификации руководителей школ: Учеб. Пособие. К.: МНО УССР. 1990. – 259 с.
5. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия. – М.: Просвещение, 1989. – 173 с.
6. Сластенин В.А. Социальный педагог: готовность к профессиональной деятельности // Научные труды. Серия психолого-педагогические науки. – М.: МПГУ, 1995. – С. 2-12.
7. Шмелева Н.Б. Профессионально-личностное развитие социального работника: Дисс. ... д-ра пед. Наук: 13.00.01. – Ульяновск, 1997. – 289 с.
8. Щукова Н.Е., Питюков В.Ю., Савченко А.Н., Осипова Е.А. Новые технологии воспитательного процесса. – М.: Педагогика, 1994. – 154 с.
9. Botkin J.W., Etmandra M., Malitza M. No limits to learning. – Oxford; New York: Pergamon Press. – 159 p.
10. Towards developing new teacher competencies in response to mega-trends in curriculum reforms. - Bangkok, 1992. - 428 p.

ПАТРИЦІЯ КИЛИНА У ДІАЛОЗІ ТЕКСТІВ: ІНТЕРТЕКСТ, АРХЕТИП, НЕКРОЛОГ

СМОЛЬНИЦЬКА О. О.

кандидат філософських наук,

старший науковий співробітник, член ІСОМ,

Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського

м. Київ, Україна

Останнім часом в українській та зарубіжній гуманітаристиці спостерігається інтерес до феномена Нью-Йоркської групи (далі НЙГ) як модерністського, модерного, авангардного та іншого явищ українського мистецтва, а також збереженої української ідентичності в іншому просторі. Відомі наукові студії Н. Анісімової, О. Астаф'єва [1], Ю. Григорчук [10], І. Жодані, В. Мацька, О. Смольницької (понад 70 публікацій) [23–29], Л. Тарнашинської та ін., переклади і праці люблінського дослідника Т. Карабовича [12] та ін., характеристика і аналіз НЙГ у США – українською і англійською мовами (це: Б. Бойчук (умер 2017), Г. Грабович [9], Л. Залеська-Онишкевич, Б. Рубчак (умер 2018) [22], М. Ревакович [20–21], І. Фізер – більшість самі є членами НЙГ або дотичними до неї; тощо). Але постать Патриції Килини (автонім Patrice Nell Warren, 1936–2019 [14], [17–18]) здебільшого недостатньо висвітлена у цьому ключі, хоча наявні праці, де ця авторка постає повноправним об'єктом аналізу (уже згадані вище дослідники, а також С. Павличко [15, с. 395–396], Г. Яковенко [30] та ін.); уже здійснювалися спроби дослідження творчого методу і світогляду цієї авторки в річищах ірландської, германської, скандинавської ідентичностей (генетично їй рідних) – на основі наявних у творах архетипах і символах, «ірландськість» та «українськість» [24], [26]. Патрицію Килину можна сприймати та інтерпретувати в кількох ракурсах: як натуралізовану іноземку (англ. *denizen*), як «нову американку» (або уніпатрида II типу) [5]; вважати цю письменницю

апатридом – крайній і не зовсім об’єктивний вихід. Але також завдяки поезії, яка не просто україномовна, але й має спільні для різних культур (у тому числі української) архетипи і символи, Патрицію Килину можна назвати і політичною українкою (феномен цієї авторки вже порівнювався з постаттю Марка Вовчка: [26]). Цей аналіз демонструє багатоплановість персоналії колишньої членкині НЙГ. Також не слід забувати про еволюцію індивідуальності Патриції Килини – звідси й зміни нею жанрів, перехід від науки до творчості (і навіть гармонійне поєднання науки, практики і поезії, а потім перехід на романістику), своєрідна «зміна амплу».

Феномен НЙГ уже не раз характеризувався в історичному (факт виникнення кола спілкування), архетипному та ін. ракурсах, тому варто навести просто одну тезу – щодо характеру творчості її членів. За визначенням С. Павличко: «Домінантним дискурсом був екзистенціалізм, який виявлявся в різних формах, метафорах та жанрах. Самотність і нудьга людини, ув’язненої в місті (поезія і проза членів Нью-йоркської групи були винятково урбаністичними), скутої власними тілом, душею, думками та переживаннями, її сум’яття і тривога не раз діставали блискуче формальне втілення. ...раціональність, екзистенційність, експериментально комбінувалися з інтелектуалізмом» [15, с. 384], усі члени «писали поезію інтелектуальну. Це була поезія вдумлива, сповнена підтекстів, алюзій, поезія з подвійним дном, хоча кожен вибирав і випробовував індивідуальні шляхи філософських та інтелектуальних пошуків» [15, с. 384]. Отже, інтелектуалізм – це боротьба з відчуженням – власним (реальним або ілюзорним) чи нав’язуваним з боку соціуму. Відтак, творчість НЙГ має розглядатися не лише у літературознавчому, а й у філософському аспекті.

Біографічна довідка. Patricia Nell Warren (Патриція Нел(л) Вор(р)ен) народилася «в американській сім’ї Кондрада [вочевидь, Конрада. – О. С.] Воррена, у штаті Монтана. Батьки її – німецько-норвезько-ірландського походження. Студіювала середньовічну літературу в Manhattanville College біля Нью-Йорку, а потім працювала редактором у журналі “Reader’s Digest”. Вона –

колишня дружина Юрія Тарнавського. У 1957-ому році, вивчивши українську мову, почала нею писати. Об'єктами її особливого зацікавлення і вивчення були середньосхідня мітологія, давня культура Єгипту та історія старовинних килимів. / Побіч українських поетичних публікацій Патриція Килина видала також кілька повістей англійською мовою. Переклала (з Юрієм Тарнавським) на англійську мову українську народну творчість (думи) та короткі новелі Стефаніка й Коцюбинського. / В останніх десяти роках [молодший член НЙГ Р. Бабовал (Бельгія) писав це 2002–2003 рр. – О. С.] Патриція Килина перестала брати будь-яку участь в українському літературному житті» [13]. 9 лютого 2019 р. Патриції Килини не стало у Санта-Моніка [19] (США, західний округ Лос-Анджелеса, штат Каліфорнія). Феномен цієї письменниці можна зрозуміти, детальніше проаналізувавши сам характер формування НЙГ. Адже і перше, і наступне покоління цієї умовної групи склали письменники, які часто мали науковий ступінь і вчене звання, характер діяльності був академічним (викладання в університеті, експерименти тощо), тобто фактично кожний член – це «вчений поет» (лат. *poëta doctus*). Ця діяльність поєднувалась із суто мистецькою (образотворчою, вербальною, музичною). Те ж саме стосується різноманітного плану діяльності Патриції Килини. Але є ще один нюанс. Можна сказати, що перше покоління НЙГ пережило культурний шок, опинившись в інших країнах. Виняток у першому поколінні – хіба що Патриція Килина, народжена в США, але у віршах цієї поетеси простежується проблемне питання в зв'язку з національним самовизначенням. Письменники українського походження відчували певну окремішність від культури, в яку інтегрувалися (від чого їх не застраховувало навіть знання мов у країнах, де вони пускали нове коріння). Але те ж саме – у Патриції Килини. Оскільки всі члени НЙГ були носіями європейської культури і європейської самосвідомості, вони не очікували на таку проблемність «вростання» і сприйняття або несприйняття їх побаченими на власні очі державами. Якщо взяти до уваги випадок Патриції Килини, то її, народжену в США та мішаного походження, дочку не етнічних американців (або ж американців у першому поколінні), можна назвати

терміном «людина світу» (фр. *une enfant du monde* – «дитина світу» – 1) щойно прибулі до певної країни, які не відчують власної ідентичності, 2) нащадки змішаних шлюбів [16], які інтегруються у французький простір – не етнічні французи; термін «*une enfant du monde*» можна застосувати до культур англо-, німецькомовних та ін. країн). Перший випадок можна застосувати до членів НЙГ – першого покоління, основного ядра, тобто народжених в Україні, – а другий – до Патриції Килини. (Згаданий французький термін згадується і в сучасній масовій культурі, присвяченій імміграції – наприклад, це пісня популярної французької співачки Інділи (Indila) «Останній танець» («*Dernière danse*», альбом «*Mini World*», 2014; співачка не етнічна французька, але народжена у Франції) [16]. Або ж ця письменниця – «нова американка» (як і бразильська письменниця родом з України Клярисе Ліспектор), проте й таке визначення дещо обмежене як у випадку Патриції Килини, так і у випадку перекладеної В. Вовк уже згаданої бразильської письменниці (про Клярисе Ліспектор і її роль у творчості та перекладацтві української авторки: [29]). З одного боку, багато перелічених авторів уже вкорінилися і адаптувалися, з іншого – почуваються емігрантами. Отже, термін «людина світу» ні у випадку Патриції Килини, ні у випадку інших членів НЙГ не є остаточним і вичерпним. З одного боку, є універсальні причини формування цих творчих постатей, з іншого – індивідуальні й тому складні.

Адже, незважаючи на позірну вкоріненість в інший простір, еміграція як явище все одно наявна (проте сублімована) у творах НЙГ. Зокрема, це сприйняття емігрантом іншого простору, іншого світу. У крайньому (негативному) випадку інший світ (Бразилія, США, Німеччина тощо) сприймаються як «антисвіт». Отже, створюються інваріанти міфу: світ/антисвіт. «Антисвіт» – у міфічному аспекті як «той світ» (герой проходить ініціацію; у фольклорі цей відгомін є і у переказах про «обмирання», коли після летаргійного сну персонаж переповідав побачене у потойбіччі). Також слід врахувати, що й емігранта, і самовидця трагедій, катаклізмів об'єднує перебування в стані зміненої свідомості. Звідси загострене сприйняття,

візіонерство (як-от у героїв творів В. Вовк); архаїчний світогляд наявний у ліриці Патриції Килини. Але у НЙГ наявна і спроба абсорбувати інший досвід, знайти спільне для себе, оскільки емігрант має на меті не лише «вростання» в іншу культуру, а й духовне виживання, зняття суперечностей, когнітивного дисонансу, позбавлення культурного шоку. Відтак, створюється культурний діалог – отже, НЙГ базується на принципі діалогізму. Це пізнання Себе-в-Іншому, діалог «Я – Ти» (уперше виявлений і розроблений М. Бубером 1923 р. у праці «Я і Ти» [4]), «Я – Інший», «ми – вони». Звідси українсько-бразильський, українсько-перський та ін. синтез у творах В. Вовк, або ж українсько-єгипетський [25], українсько-іберійський, українсько-античний та ін. – у поезії і згаданої авторки, і Патриції Килини. Адже М. Бахтін (який звертав багато уваги на культурний діалог) зазначив про увиразнення своєї культури завдяки пізнанню через призму іншої: «...чужа культура тільки в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше. Один сенс розкриває свої глибини, зустрівшись і зіткнувшись з іншим, чужим сенсом: між ними починається діалог, який долає замкненість і однобічність цих смислів, цих культур» [2, с. 334–335].

Таким чином, еміграція і «новий світ» для НЙГ – текст, який митці відкривали для себе. Але й сама емігрантська постать – або окремо, або вже у групі – так само стає текстом для нової реальності.

Феномен Патриції Килини цікавий в аспекті сприйняття іншими цієї постаті як екзотичної. Для етнічних українців спочатку був незвичним явище політичної українки (хоча історія знає приклади А. Кримського, Василя Вишиваного – Габсбурга та ін.). Для англомовного оточення письменниці, що сприймалась як «своя», американка, але обрала українську мову і українську тематику для поезії, так само сприймалась як незвична постать. М. Ревакович (молодша членкиня НЙГ) сформулювала ситуацію поетеси ще категоричніше: «Це ситуація мовного само-вигнання, адже, будучи американкою, Килина сама свідомо обрала статус Іншого у власній країні, фактично оспівуючи цю свою іншість» [21, с. 132]. Поетеса казала: «Я вас впускаю в таємний світ. / Там

немає нічого цікавого, / лиш електрони, очищені від емоцій. / <...> Комета сама, і я сама – / ми обоє чужинці, краї без краю» [18, с. 229] (але комета означає вогонь, а також прорив – і справді: новаторка Килина була «беззаконною кометою»). Т. Карабович, підсумовуючи погляди дослідників на цю авторку, визначає феномен Килини як «відчуження поетеси у власній культурі» [12, с. 110]. Але НЙГ згодом сприйняла цей феномен як природний – отже, суперечності було знято, і синтез кількох культур в ірландсько-німецько-норвезькій за походженням, англо- і україномовній письменниці, громадянці США став синонімом гармонії. Відкриваючи себе в українській поезії завдяки українській мові, поетеса по-новому відкривала і власне коріння – емігрантки в другому поколінні. Патриція Килина інтуїтивно відчула спорідненість з українською культурою завдяки спільним архетипам, а відтак – знімала проблему власного самовизначення. Як писав М. Бахтін: «Ми ставимо чужій культурі нові питання, яких вона сама собі не ставила, ми шукаємо в ній відповідь на наші запитання, і чужа культура відповідає нам, відкриваючи перед нами нові свої сторони, нові смислові глибини» [3, с. 12]. У відкритті інших культур Килину цікавила свобода, утілена у символах – те, що Т. Карабович сформулював на прикладі творів поетеси як «захоплення тим, що людина за своєю природою вільна, вона сама творить собі долю навіть у найважчих умовах життя» [12, с. 151]. Таким чином, лірична героїня і авторка самі обрали власну ідентичність, фактично написали себе, створивши заново – нових Адама і Єву в новому Едемі. Питання свободи для Патриції Килини синонімічне можливості творити. Сама поезія авторки антропоцентрична, навіть антропологічна, але головне – філософська. Стосовно ж ліричної героїні: вона або центрична, або розчиняється, прагнучи знайти себе у природі (інший варіант – відтворити чи створити себе наново завдяки природі – несвідомому, яке або вгадується, або – знову ж таки – обране, твориться). Головне, що для цієї поетеси «література була формою існування» [12, с. 176].

Творчий метод Патриції Килини неоднозначний (спочатку поетеса пізнавала себе, творячи українською мовою, і стиль еволюціонував), але його

співвідносять із сюрреалізмом [1, с. 37]. Б. Бойчук також підкреслював: «її поезія – це комбінація поетичного „модерн” та субтильного символізму з використанням зумисно інфантильної та примітивної мовності як поетичного засобу» [18, с. 218]. Якщо розвинути цю тезу, то лірику Патриції Килини можна порівняти з народним наївним образотворчим мистецтвом (українським, або різних племен), примітивізмом тощо. Можна виокремити і американський вплив (бітників, «сповідальної поезії») тощо. Поетеса обирає верлібр (оригінально ритмізований), довільний вірш. Також у ліриці Килини переосмислені традиційні символи і архетипи – подекуди іронічно: «Дитино моя, світ має для тебе / дарунок на твої уродини: / нову каруселю, не з кіньми, / а з рожевими та синіми бомбами. / Не журися — бомби не справжні. / Так весело вони обертаються під музику – чуєш? / <...> Навіть роботи колись булидідьми. / Скачай на каруселю, дитино, і не бійся – / мені сказали, що ці бомби, це іграшки» [18, с. 228]. На думку дослідника (врахуймо, що також і поета), ця авторка не творила власний міф, а трансформувала [18, с. 218]. Це помітно, зокрема, у деконструкції, розкодуванні реальності чи уяви, оскільки архетипи спрощуються і не дають готових рішень у нових умовах – або ж це рішення не задовольняє сучасну людину (власне, герой нового часу сам ламає, руйнує архетип, у чому й трагедія нової людини): «Про що буде моя баляда? / Вже не існує праліс. Або, Якщо існує, / ми вже не вміємо жити в ній» [18, с. 228]. «Баляда» – традиційний жанр, епічний, часто – героїчний. Праліс – один із архетипів, синонім давнини, власне, це – несвідоме. Але ці інваріанти у новій реальності, новій свідомості «не спрацьовують».

Інше питання – поетичний некролог і діалогічність текстів такого штибу. Як уже зазначалося, Патриції Килини не стало 9 лютого 2019 р. Через три дні, 12 лютого, у Ріо-де-Жанейро, В. Вовк написала вірша її пам'яті – «Патриція Килина». У цьому тексті поєднано, як завжди у випадку В. Вовк, реальний і фантазійний шари, змальовуване подано на межі реального та ірреального; цей вірш – ілюстрація вищесказаних тез про феномен покійної письменниці: «Чарівна Патриція Килина, / З волоссям до п'ят поетеса, / І щедрa hostess, /

Писала українською про тореадорів / Співала гортанних степових пісень, / І на підніжжю Андів / Перетворилася в метелика / *Morpho Aega Cetheritis*, / Що мерехтить на постійному небі / Краски блавату» [6]. Імпліцитно у цьому вірші зашифровано рудий колір волосся покійної поетеси (в особистому спілкуванні 2010 р. В. Вовк називала його «червоним», вважаючи, що таку барву її колега успадкувала від ірландських предків). Асоціації з кольором: полум'я, вогонь – золото (солярна, небесна, божественна сутність). У кельтському пантеоні героїні відповідає схожий на слов'янського Даждьбога вогненноволосий Кайлте (Каолте, Caolte), який освітлює шлях сідам (ши) на чолі їхньої виправи у темряві (вірш В. Б. Єйтса «The Hosting of the Sidhe», перекладався у різний час Оленою О'Лір і мною [11]). «Червоне» волосся – у біблійних героїнь: Естер або Естери («Книга Естери» В. Вовк), Марії Магдалини, Суламіти тощо. Червона фарба (але у Патриції Килини барва волосся була природна) – ознака царственного походження і бойової готовності (намащування хною, або хенною, царського волосся, борід, а також кінських грив на Сході). Експліцитний символ – «блават». Блакитний колір (блават) асоціюється тут із небесним (синонімічний ряд: лазур, синява; також блаватка – синонім волошки). Метелик *Morpho Aega Cetheritis* – блакитного кольору. Також цей персонаж нагадує «метеличку» Морфо з повісті В. Вовк «Спілкування з опалевим метеликом» (опубліковано 2012, досліджено: [10], [27]), де прозова оповідь поєднується з верлібрами (монологами «метелички», яка танцює і оповідає, тобто її мистецтво – синкретичне, Морфо – жриця, шаманка, баядера), а реальний прототип професора-ентомолога – з уявним героєм. Сам професор у повісті називає вперше побаченого метелика Морфо так: «...переді мною красується справжній житель південної земної кулі, зовсім невідомий у нашому підсонні» [7, с. 15]. Цей метелик мешкає у Бразилії, Аргентині, Парагваї – а герой бачить екзотичну комаху в Україні. Колоративи подібні до описаних у верлібрі: крильця «метелички» – «голубо-емалеві, опалеві» [7, с. 15], воскресла «Морфо мерехтіла опалево-синьо» [7, с. 58], кажучи про себе: «Тепер я – синя хусточка неба...» [7, с. 58]. Треба сказати, що текстам В. Вовк часто притаманний діалог,

причому рід чи жанр не відіграють ролі, тому поезія, проза і драматургія можуть перегукуватися – текстуально чи мотивами. Підсумовуючи верлібровий образ метелика (душі, Аніми, Псіхе) як саме небесного кольору, можна вважати, що це небесна душа – *anima selectis*. (Аналогічно – у повісті). Також можна згадати лазуровий, синій колір уборів Мадонни на полотнах митців доби Відродження тощо, а також цю ж барву на католицьких іконах і скульптурах Богоматері (останні несуть під час процесій; у народному наївному мистецтві згадана барва є і на волоссі Мадонни). Англіцизм «*hostess*» (господиня, а ще – розпорядниця) підкреслює рідну мову Патриції Килини – англійську; на перший погляд, натуралізована іноземка або ж американка в першому поколінні, письменниця перейшла на українську мову в поезії, але згодом повернулася до англійської в жанрі роману [20]. Лексемою «*hostess*» могли називати Килину її знайомі, а також і сама письменниця могла так іменувати себе – добродушно-іронічно. Інша лексема – «тореадори». Мається на увазі поема «Полум'яний бик», де інтерпретується символ бика як божества – Зевса, що викрав Європу (і описується кориду – до речі, цей символ є і у поезії В. Вовк). Корида – це не екзотика, а вбивство, кривава офіра, проте це й чинник іберійської ментальності. Як і В. Вовк, Патриція Килина у поемі стикає два світи – міфічний, давнини, і новітній, сучасний авторці, тобто переосмислює міф. (Детальніше: [26]).

Окремий символ – волосся, частий у В. Вовк. Він архетиповий, означає (у жіночому випадку) фемінінність, ширше – сексуальність, а також зв'язок із минулим, самоідентичність, внутрішню енергію. Довгі золоті коси – атрибут божеств, казкових царівен (так само – божеств, утілень стихій), позитивних героїнь; довгокосі Сонце і Місяць у міфах і фольклорі різних народів. (Символ волосся у творах В. Вовк досліджено: [23], [29]). Образ-символ кіс Патриції Килини спочатку згадується у незавершеній поемі-сатирі В. Вовк «Магіяда» (про НЙГ), написаній канонічною формою – октавою (а також ця строфа нагадує форму французької балади). У заспіві, зокрема: «Патриція Килина дивом кіс / Юрка [Юрія Тарнавського. – О. С.] зв'язала, наче сніп у полі, /

(Краса дівоча – небезпечний ліс, / Де згубиш слід своєї феї-долі), / Кохання коле серце, наче кріс, / І ти поволі вже позбувся волі... / Та все ж таки – солодкий цей полон, / Солодший яви, найсолодший сон» [8, с. 109]. Отже, і у цьому випадку є діалогічність, перетікання мотивів текстів різного періоду. А у згаданому уривку Килина постає і як Прекрасна Дама, якій служить лицар. Слід сказати, що волосся, яке оплітає когось або щось, – це символ чи мотив, наявний і в інших діаспорних поетів. Так, у підляшанина Юрія Гаврилюка (народженого і сформованого у Польщі, 1964; Б. Бойчук аналізував його творчість, коли той був студентом історії [18, с. 463]) є образ стосовно знищеного козацького минулого (вірш «Осет пам'яті»): «Над ним [Бугом. – О. С.] сонце / Золотим волоссям / Оплітає світ / Іржавий образ свій» [18, с. 473].

Діалогічним із верлібром В. Вовк є вірш Т. Карабовича (фахівця з НЙГ) «Не треба» (2019), де перелічено асоціації з біографією і творчістю поетеси. Фактично цей верлібр базується на репліках-відповідях вищенаведеному віршу В. Вовк, твір Т. Карабовича інтертекстуальний: «Не треба плакати по Патриції Килині / вона тепер летить до зірок / буде там зустрічати вічність / своїми піснями // залишаться її рожеві вірші / даровані невідомій для неї землі / весною розквітнуть її коси / якими в'язала в снопи парубків» [13]. Як пояснює автор: «Парубки – це філософська апеляція до молодих тоді хлопців – засновників Нью-Йоркської групи» [13]. Останній рядок про снопи – алюзія «Магіяди». Сніп в обох текстах виступає як маскулінний символ. Вірші, «даровані невідомій для неї землі» [13]: мається на увазі поезія, в якій імпліцитно чи експліцитно змальована Україна, фізично незнана Патриції Килині (оскільки, як впливає з твору, письменниця там не була), але відома завдяки українцям – членам НЙГ та іншим емігрантам, з якими спілкувалася поетеса. Можна стверджувати, що інтелектуальне спілкування з ними надихнуло авторку на інший ракурс творчості. Імпліцитний колоративний символ у цитованому верлібрі – небесний (адже поетеса «летить до зірок» [13], тобто у вишину – і фізичну, і метафізичну). Експліцитний перегук з текстами самої Патриції Килини – епітет «рожеві вірші»: можливо, це натяк на збірку «Рожеві міста».

Підсумовуючи, можна стверджувати, що в обох текстах Патриція Килина постає як Аніма. Також відхід у вічність і відродження в іншій площині – це метемпсихоза, як у метелика Морфо в згаданій повісті В. Вовк: убита професором (Анімусом), метеличка знову народжується, відвідує розкаяного героя і прощає йому [7, с. 59]. Узагалі діалог обох віршів можна підсумувати словами С. Павличко (наведеними про аналіз Б. Рубчаком лірики Патриції Килини): і твори Килини, і безпосередньо наведений верлібр В. Вовк – це *close reading*, «читання поета поетом» [15, с. 395].

Отже, провідні експліцитні та імпліцитні концепти поезії Патриції Килини: дім, Батьківщина, минуле (у тому числі дитинство) і майбутнє, рід, творчість як свобода, власне «я», бінарні опозиції: мир/війна, віра/безвір'я, справжнє/підробка (фальш, імітація), природа/культура/технократія, центр/маргінес (і ризоматичність), тощо. У творчому методі Килини можна виокремити орієнтири, завдяки яким письменниця пізнавала власне несвідоме: міф, міфологема, символ, архетип, патерн, інваріант, прототекст, контекст, інтертекст, супертекст (насправді таких чинників більше). Супертекстом можуть поставати країна еміграції або Україна. Подібний творчий метод наявний у творах, присвячених цій постаті. Звернення до схожих або однакових символів, архетипів, міфологем тощо створює діалогічність, а також сублімує біль від втрати творчої колеги. Ці тексти і самотійні, і водночас є тонкою стилізацією. Отже, Патриція Килина постає як текст. Текст – і її творчість, і сама авторка – як текст, своєрідна *enigma* для НЙГ та інших реципієнтів. Робота має перспективу продовження, оскільки діалогічність, інтертекстуальність текстів НЙГ, як і складність поезії Патриції Килини вимагають докладнішого розгляду в контексті. Лірика цієї поетеси – на стику з міфологією, культурологією та ін.

Використана література:

1. Астаф'єв О. Міражний простір модернізму / Олександр Астаф'єв // Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / Упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового; Передм. О. Г. Астаф'єва. – Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. – С. 37.
2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – 504 с.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
4. Бубер М. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням / Мартін Бубер / Пер. з нім. . – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 272 с.
5. Велилаева Л. Р. Шотландские поэты США XIX века: социокультурный статус и его поэтическая реализация / Велилаева Лилия Раимовна // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота; 2016. – № 7(61): в 3-х ч. – Ч. 2. – С. 13–15.
6. Вовк В. Патриція Килина (Ріо-де-Жанейро, 12 лютого 2019 р.) / Віра Вовк // У форматі листа проф. Тадея Карабовича до Ольги Смольницької від 12 лютого 2019 р., тема «Прощальний вірш Пані Віри», 18:22 (з неопублікованого архіву О. Смольницької).
7. Вовк В. Спілкування з опалевим метеликом / Віра Вовк // Вовк В. Диптих. – Ріо-де-Жанейро – Львів : БаК, 2013. – С. 15, 58–59.
8. Вовк В. Спогади / Віра Вовк. – К. : Родовід, 2003. – 456 с.
9. Грабович Г. Від мітів до критики. Дещо про аналіз Рубчака та поезію Патриції Килини / Григорій Грабович // Сучасність. – 1969. – № 5. – С. 83–87.
10. Григорчук Ю. М. Проза Віри Вовк: виміри сакрального / Ю. М. Григорчук. – Брустурів : Дискурсус, 2016. – 364 с.: іл.
11. Єйтс В. Б. Воїнство сідів («The Hosting of the Sidhe») / Вільям Батлер Єйтс (Ірландія). Ірландська муза: Золото дітей Данаан. Вірші з різних збірок.

Переклад з англійської: Ольга Смольницька // Всесвіт. – 2017. – Ч. 3-4. – С. 53 – 54.

12. Карабович Т. Міфопоетика Нью-Йоркської групи: монографія / Тадей Карабович. – К. : Талком, 2017. – 461 с.

13. Карабович Т. Не треба / Тадей Карабович // У форматі листа «Траур» проф. Тадея Карабовича до Ольги Смольницької від 13 лютого 2019 р., 19:03 (З неопублікованого архіву О. Смольницької).

14. Килина П. / Патриція Килина // Віртуальна Антологія Поезії Нью-Йоркської Групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://users.belgacom.net/babowal/kyly_00.htm , – укр. мовою, вільний. – Дата розміщення: 2002–2003 (дата звернення: 13.02.2019). – Заголовок з екрана.

15. Павличко С. Теорія літератури / Соломія Павличко / Передм. М. Зубрицької. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 679с.

16. Перевод песни Dernière danse (Indila) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://fr.lyrsense.com/indila/derniere_danse_i (дата обращения: 27.09.2018).

17. Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / Упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового; Передм. О. Г. Астаф'єва. – Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. – 256 с. – (Українська муза).

18. Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі / Ред. кол.: Б. Бойчук, упор., І. Макарик, відп. ред., Д. Струк, І. Фізер. – К., Торонто, Едмонтон, Оттава : Вид-во Канадського інституту українських студій, Альбертський університет, Фонди українознавчих студій та досліджень при Оттавському університеті, 1993. – 473 с.

19. Померла Патриція Килина [Електронний ресурс] // ЛітАкцент. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2019/02/11/pomerla-patritsiya-kilina/> , – укр. мовою, вільний. – Дата розміщення: 11.02.2019 (дата звернення: 12.02.2019). – Заголовок з екрана.

20. Ревакович М. Двомовна творчість Патриції Килини: питання жанру (До 80-річчя від дня народження) / Марія Ревакович / Переклад: Роксоляна Свято //

Критика : міжнародний огляд книжок та ідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krytyka.com/ua/articles/dvomovna-tvorchist-patrytsiyi-kylyny-pytannya-zhanru-do-80-richchya-vid-dnya-narodzhennya> , – укр. мовою, вільний. Дата розміщення: березень 2017 (дата звернення: 12.02.2019). – Заголовок з екрана.

21. Ревакович М. *Persona non grata*. Нариси про Нью-Йоркську групу, модернізм та ідентичність / Марія Ревакович / Пер. з англ. – К. : Критика, 2012. – 335 с.

22. Рубчак Б. Міти метаморфоз, або Пошуки доброго світу : Есеї / Богдан Рубчак / Упоряд. Василь Габор. – Львів : ЛА «Піраміда», 2012. – 484 с.

23. Смольницька О. О. Волосся як культурний код у поезії Віри Вовк / О. О. Смольницька // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: «Філологія». – 2017. – Вип. 16. – С. 51–59.

24. Смольницька О. О. Експліцитна та імпліцитна кельтська символіка у творчості вибраних членів Нью-Йоркської групи (Віри Вовк і Патриції Килини) / О. О. Смольницька // Філологічні трактати. – 2017. – Т. 9. – № 3. – С. 44–51.

25. Смольницька О. Єгипетський дискурс і народне християнство як мова символів у поезії Віри Вовк і Патриції Килини / Ольга Смольницька // Філологічний дискурс. – 2017. – Вип. 6. – С. 149–163.

26. Смольницька О. О. Компаративний аналіз «мерехтливої міфології» у вибраних поезії Віри Вовк і Патриції Килини / О. О. Смольницька // Кременецькі компаративні студії. – Вип. VI. – Т. 1. – 2016. – С. 254 – 269.

27. Смольницька О. О. Міфологізм Еросу у вибраних творчості Віри Вовк: зіставлення з іншими культурами / О. О. Смольницька // Концепты и контрасты : монографія / Н. В. Петлюченко, С. И. Потапенко, О. А. Бабелюк, Е. Л. Стрельцов и др. ; под. ред. Н. В. Петлюченко. – Одесса : Издательский дом «Гельветика», 2017. – С. 562 – 571.

28. Смольницька О. О. Сакральні міфологеми в поезії Віри Вовк (на матеріалі «Ораторії хвали»): проблема відтворюваності в стилі /

О. О. Смольницька // Літературознавчі студії. – 2015. – Вип. 45. – ВПЦ «Київський університет». – С. 216–226.

29. Смольницька О. Формування творчого методу української мистецької еміграції в Латинській Америці / Ольга Смольницька // Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – Серія «Філологія». – Вип. 24. – Переяслав-Хмельницький : «ФОРМ Домбровська Я. М. », 2016. – С. 81–94.

30. Яковенко Г. О. Феномен Патриції Килини в колі поетів Нью-Йоркської групи / Г. О. Яковенко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 4 (263), Ч. I. – С. 180 – 186.

РОЛЬ СИНДИКАТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

ЛАНТУХ В.В

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри туристичного та готельного бізнесу

Харківського торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Харків, Україна

Радянська держава в період свого становлення не мала засобів для організації торговельної системи в усіх її формах. Керівники держави запропонували оволодіти оптовою торгівлею, бо вона об'єднувала мільйони дрібних селян і вони були зацікавлені в неї, тому що вона пов'язувала їх між собою. Це вважалося кроком до різних форм об'єднання у самому виробництві.

Слід зауважити, що при торговельному перепису, котрий проходив 15 березня 1923 р. в Україні було зафіксовано 318 оптових підприємств, з них державні становили 212, або 56 %, а частка їх в обігу досягала 85 %, в той же час як приватних оптових підприємств нараховувалося 72, або 19 %, а частка в обігу – 3,8 % [1, с. 2]. Звідси видно, що оптова торгівля від початку мала узагальнений, перш за все, державний характер.

Рішення проблеми організації державної оптової та оптово-роздрібної торгівлі було винайдено шляхом створення синдикатів – органів державної промисловості, міцно пов'язаних з ринком [2, с. 65]. У лютому 1922 р. Вища Рада народного господарства приступила до організації галузевих синдикатів, перш за все, в галузях з переробки сільськогосподарської сировини та легкої промисловості, що виробляли товари народного споживання [3, с. 44]. У березні 1922 р. були створені текстильний та сірниковий синдикати, у квітні - Солесиндикат, Шкірсиндикат, потім тютюновий, нафтовий і сільськогосподарського машинобудування. Всього до кінця 1922 р. було

створено 12 синдикатів, дія котрих поширювалася і на Україну [4, с. 2]. У листопаді 1922 р. Комвнугторг прийняв рішення про переважне здійснення торговельних операцій державними підприємствами тільки через синдикати [5, ф.3429, оп. 91, спр. 176, арк. 2].

В Україні питання про утворення торговельного синдикату виникло ще у січні 1922 р. на засіданні комісії по боротьбі з дорожнечею при наркомфіні республіки. При обговоренні заходів з боротьби із дорожнечею було вирішено внести на засідання української економічної наради питання про утворення торговельного синдикату [6, ф. 30, оп. 1, спр. 216, арк. 64].

Вивчивши діяльність торговельних синдикатів, Комвнугторг України в липні 1923 р., розробив проект декрету про заборону трестам самим займатися роздрібною торгівлею. Президія бюро союзів промисловості, торгівлі і транспорту, розглянувши цей проект, визнала його таким, який не відповідає інтересам трестів і постановила порушити клопотання про відхилення цього проекту.

З часу появи декрету Раднаркому Російської Федерації та інструкції про порядок відкриття будь-якої торгівлі і правил нагляду за неї роздрібні крамниці трестів з'являлися як гриби після дощу [7, 1921. 30 июля]. До того ж ця торгівля приймала жахливі форми: Донбасторг торгував у Харкові мануфактурою, а Хлібопродукт витрачав багато часу і сил, щоб знайти у Харкові зручний куточок для відкриття галантерейно-мануфактурної крамниці [8, 1923. 9 июня].

Чим же так приваблювала роздрібна торгівля, що трести були здатні розмінюватися на дрібниці, розпиляючи свою увагу? Звична відповідь господарників була такою, що «потрібен збут товарів, а апарат кооперації не в змозі був охопити увесь ринок. До того ж, потрібна була жива копійка, щоденний приплив коштів» [8, 1923. 9 июня].

До літа 1924 р. значна частка роздрібних крамниць синдикатського інституту була ліквідована – частково в наслідок відсутності економічної бази

під ними, частково – внаслідок посилення кооперації та «можливості більш по діловому з нею домовитися» [8, 1924. 14 июня].

Збут усіх 12 синдикатів, що діяли в Україні, розподілявся по основним групам контрагентів наступним чином: кооперації – 46 %, державним органам – 44,5 %, приватним особам – 8 % і безпосередньо споживачу (тобто своїй роздрібній мережі) – 1,5 % [8, 1927. 6 января].

Якщо виділити синдикати, які обслуговували переважно виробниче споживання (метал, обладнання, лісоматеріали), де питома вага кооперації була незначною (11 %), а державні органи (промисловість) займали 87,5 %, то в синдикатах, що обслуговували споживчий попит, співвідношення між окремими системами торгівлі різко змінювалося: значення кооперації в цих синдикатах підвищувалося до 60 %. Державні органи знижували свою питому вагу до 28,5 %, приватні особи складали 8 %, а безпосередній продаж споживачу таких товарів через роздрібну мережу синдикатів – 1,5 %.

Питома вага приватника в усьому сумарному обігу 12 синдикатів у 1926/27 р. складала 8 %, а по групі товарів народного споживання вага приватного торговця підвищувалася до 11 %. Щодо тих товарів, де позиції кооперації були недостатньо потужними, то приватник займав досить важливе місце. Так, закупівлі по цукру складали 13 % усього синдикатського збуту, по гасу – 20 %, по солі – 26 %, по чаю – 22 %, по рибним товарам – 46 %. Слід зазначити, що в загальному обігу Солесиндикату питома вага приватника протягом тільки одного 1926 р. різко впала до 3,87 % [8, 1927, 6 февраля].

Приватник покинув соляний ринок тому, що нові залізничні тарифи щодо приватника на 30 % перевищували тарифи для кооперативної і державної торгівлі. Внаслідок цього підвищилася собівартість солі на 4 коп. за кожний перевезений пуд солі. По групі так званих дефіцитних товарів місце приватника в обігу синдикатів було незначним: по текстилю – 5 %, по металам – 2 %, по шкірі – до 10 %.

Як вже зазначалося, синдикатська різниця (сумарно по усім 12 синдикатам) складала біля 1,5 % до обігу, до того ж ця термінологія не зовсім

відповідала дійсності (різниця – це дрібний відпуск споживачу товарів через мережу роздрібних крамниць).

Синдикати на той час, за рідким виключенням, цієї мережі не мали і вели фактично безпосередній відпуск товарів споживачу. По Металосиндикату безпосередній відпуск споживачу машин, обладнання, металів для легкої промисловості займав 10 %, по Нафтосиндикату – 4 %, по Цукротресту поняття «роздріб» підводилося під практику відпуску з лабазу 1 мішку цукру.

Існуючий роздріб (так званого чистого типу) Продсиндикату (6 %) протягом 1926/27 господарського року був переданий кооперації. Текстильний роздріб складав 3 % і представляв собою скоріше показову фабричну крамницю відомих довоєнних магазинів, аніж побутову комерційну організацію. Усі інші синдикати вели торговельні операції через загально торговельну систему [8, 1927. 6 февраля].

Характер торговельної роботи синдикатів можна охарактеризувати даними про транзитний та складський продаж. М'ясний синдикат, Масложирсиндикат і Південьсіль складських операцій зовсім не вели, а всі операції по торгівлі товарами проводили шляхом транзиту. По Лісосиндикату транзитні операції займали 90 %, по Цукротресту – 75 %, по Продаселікату – 70 %, по Шкіросиндикату – 55 %. В інших синдикатах переважали складські операції, що було пов'язано із необхідністю «підсортування товарів, а також у зв'язку з відсутністю сталих запродаж» [8, 1927. 6 февраля]. Так, по Держрибсиндикату складські операції займали 58 %, по Металосиндикату – 58%, а по метизу – 76 %, по Нафтосиндикату – 80 % і по Текстильстндикату – 69%.

Синдикати із органів, по суті, розподільчих, якими вони були в умовах потужного товарного голоду 1925/26 господарського року, повинні були перелаштуватися в органи дійсно торговельні. Для цього синдикати повинні були безпосередньо вивчати попит ринку по асортименту та якістю виробів, що випускалися, оскільки вже пройшов час поглинання будь-якої продукції промисловості, що випускалася в той час.

Синдикати ж, позбавлені безпосереднього зв'язку з ринком і навіть з низовим торговельним попитом (транзитні відправки вантажів-товарів по генеральним угодам), сприймали ринок через опосередковане середовище, яке не могло повністю забезпечити дійсне відображення його процесів. Необхідна була велика обережність у питаннях скорочення синдикатської мережі, до чого практично зводилася до цього часу раціоналізація торговельної мережі.

Проведене газетою «Украинский экономист» анкетування наприкінці 1926 – початку 1927 рр., показало, що на питання «Чи заповнює кооперація місце синдикатів?», відобразило загальну точку зору синдикатів – передача синдикатської дрібнооптової і роздрібної мережі кооперації не дала очікуваного ефекту з точки зору завдань, поставлених регулюючими органами країни. Кооперація не зберегла обіги торговельних одиниць, переданих їй. В окремих випадках націнки кооперації на товари синдикованої промисловості перевищували націнки дрібнооптової синдикатської мережі [8, 1927. 7 января].

Необхідно було забезпечити синдикатам можливість здійснювати через свої відділення торговельні зв'язки з низовою торговельною мережею, оскільки знайомство з ринком через трьохрівневу торговельну мережу означало для промисловості подальший відрив від ринку, замість конче необхідного наближення до нього.

Синдикати на кінець 1927 р. підійшли до такого стану, коли потрібно було від «легких» методів роботи «з угодою в портфелі» і транзиту перейти до більш «важких» методів роботи – придбання складських приміщень, вивчення попиту і пропозицій, ринку і покупця. Але наступні зміни у методах керівництва економікою країни, які швидко сталися, виявилися у відмові від принципів нової економічної політики, відклали здійснення цих заходів. До речі, обсяги заводу товарів по районах без сумніву звузилися би за рахунок надання великої оперативної самостійності та гнучкості синдикатів і вже тоді, можливо, зникло б поняття «застарілий товар», тобто не потрібний споживачу певного району в тих кількостях і у тому асортименті, яке йому нав'язувалося. До того ж, у 1927 р. Всеукраїнська кооперативна спілка поставила питання про

повну ліквідацію синдикатської системи і передачі її функції кооперації, але наркомат внутрішньої торгівлі внаслідок ще не достатньої організаційної і фінансової міцності кооперативної системи вважав це передчасним [9, ф. 1, оп. 20, спр. 2516, арк. 36].

Отже, організація державного апарату оптової торгівлі в Україні почалася вже у 1922 р., коли виникли перші синдикати, як торговельний апарат державних трестів. Синдикати поступово перехоплювали реалізацію зростаючої продукції державної промисловості. Так, уже в 1926/7 господарському році було синдикуване 100 % нафтової та соляної промисловості, 24 % - текстильної, 87,5 % - шкіряної, 82,5 % - олійної, 47,9 % - тютюнової промисловості [10, с. 107].

Негативні наслідки захопленням «главкізмом» у процесі синдикування зі зменшенням торговельної ініціативи і маневрованості, зростання витрат синдикатів були відмічені на XII з'їзді правлячої партії, де разом з тим зазначалося, що подальший процес синдикування повинний у найближчий час проводитися з потрібною обачністю і у повній відповідності зі станом ринку і ресурсами трестів.

Тому, поряд з подальшим розвитком синдикатів і майже повним синдикуванням усієї промисловості була проведена перебудова синдикатської структури під кутом зору підвищення гнучкості та оперативної маневрованості, її спеціалізації, роздрібнення синдикатів. Опанування оптовою торгівлею відіграло значну роль в упорядкуванні товаропросування створило передумови її раціоналізації і здешевлення, обумовило звуження приватних каналів просування товарів. Якщо в 1923/24 р. частка приватної торгівлі в опті складала 14,7 %, то в 1925/26 р. вона знизилася до 8,3 % [5, ф.5240, оп. 9, спр. 294, арк. 281], а в 1928/29 р. впала до 1 % [6, ф. 374, оп. 1, спр. 557, арк. 37], тобто практично закінчився процес усупільнення оптової торгівлі в країні.

Використана література:

1. Торговля в городах Украины по данным Всесоюзной городской переписи 15 марта 1923 г. – Х., 1932. 237 с.
2. Архипов В.А., Морозов Л.Ф. Борьба против капиталистических элементов в промышленности и торговле (20-е – начало 30-х годов). М.: Наука, 1978. 321 с.
3. Дудукалов В.И. Развитие советской торговли в Сибири в годы социалистического строительства (1921-1928 гг.). Томск, 1978. 125 с.
4. Синдикаты и государственная торговля. М., 1923. 115 с.
5. Центральний державний архів народного господарства Росії.
6. Центральний державний архів вищих органів влади України
7. Известия ВЦИК.
8. Украинский экономист.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України.
10. Плановое хозяйство. 1932. № 6-7.

CHANGE OF EJACULATE PARAMETERS UNDER THE INFLUENCE OF PSYCHO-EMOTIONAL STRESS

KRIVOKHATSKAYA Yu. A.

Candidate of medical Sciences, Assistant professor

Assistant professor of the Department of Clinical Laboratory Diagnostics

*State establishment “Zaporizhzhya Medical Academy of Post Graduate Education
Ministry of Health of Ukraine”*

Zaporizhzhya, Ukraine

VORONTSOVA L. L.

Dr. medical sciences, Professor,

Head of the Department of Clinical Laboratory Diagnostics

*State establishment “Zaporizhzhya Medical Academy of Post Graduate Education
Ministry of Health of Ukraine”*

Zaporizhzhya, Ukraine

KOVALENKO V. A.

Candidate of biological Sciences,

Assistant professor of the Department of Clinical Laboratory Diagnostics

*State establishment “Zaporizhzhya Medical Academy of Post Graduate Education
Ministry of Health of Ukraine”*

Zaporizhzhya, Ukraine

Recently, reproductive impairment in men has acquired a special medical and social significance [1, 2].

The most pressing issue is the change in semen indicators, as the causes of male infertility, in conditions of pollution of a large industrial city, as evidenced by a significant amount of scientific research. It is proved that the level of male fertility varies depending on the level of pollution in the region - so, according to the

available epidemiological data, in 2016 in Ukraine there were 11.21 thousand cases of male infertility, of which, for example, the highest level was determined in Zaporizhzhya regions (7.68 per 1 thousand men of childbearing age), Odessa (1.87), Dnipropetrovsk (1.58) and Khmelnytsky (1.70) regions [3].

At the same time, many authors emphasize the effect of pronounced stress (including psychological), as one of the leading factors that inhibit spermatogenesis, which, apparently, is mediated by a number of hormonal changes [4, 5].

Socio-political and economic events of recent years in Ukraine are taking place against the backdrop of a protracted armed conflict, and as a result, the vast majority of both the participants in armed conflicts and civilians in the South-Eastern part of Ukraine (including Zaporizhzhya region) are under the psychotraumatic influence of stress, that leads to the so-called post-traumatic stress disorders [6]. These violations are accompanied not only by social and psychological maladaptation, but also lead to the development of a number of borderline disorders and psychosomatic diseases. To date, the problems of disrupting the health of participants in wars and local conflicts in the form of borderline disorders and psychosomatic diseases have been studied sufficiently, while the influence of psycho-emotional stress on the male reproductive system remains poorly studied [6, 7].

In this regard, the study was aimed at identifying changes in the main indicators of ejaculate in clinically healthy men of reproductive age living in the conditions of the Zaporizhzhya eco-crisis region and analyze the severity of these changes over 10 years.

Materials and methods

The analysis of the main indicators of the ejaculate was carried out over a 10-year period (from 2006 to 2015). 895 men aged 21 to 42 years who did not complain about the dysfunction of the reproductive system were examined, and were examined in connection with the planning of childbirth.

Spermiological analysis was performed over standard technique recommended by WHO. During ejaculate analysis volume, color, consistency, pH, concentration of

spermatozoa in 1 ml ejaculate and their total amount, degree of motility and microscopic investigation of stained specimen have been assessed [8].

During this ten-year period, a statistical processing of the main indicators of the spermogram for each year and a statistical analysis of the comparative indicators in relation to the previous year were carried out.

Results of the study

As a result of the study, regional indicators of male spermograms in the Zaporizhzhya region over a ten-year period were studied, based on which one can judge the dynamics of changes in the fertile properties of the ejaculate.

Thus, when analyzing the dynamics of changes in the volume of ejaculate, no statistically significant changes over the years were revealed. However, the median indicators in certain years showed statistically significant fluctuations (from 2 ml in 2009 to 3,45 in 2015). A study of the pH of the ejaculate showed that over the course of 2006-2014. The pH was 8,0 and only in 2015 it was noted to decrease to 7,6 ($P < 0,03$), which indicated a shift in the studied variation set in the direction of decreasing alkalinity

The analysis of the ejaculate viscosity in the indicated years did not reveal statistical significant deviations in the direction of its increase.

The study of the dynamics of changes in sperm motility was assessed according to the definition of the percentage of active and not mobile spermatozoa, fixed and dyskinetic forms of sperm and indicators of dynamic kinesigram.

Analysis of changes in the percentage of active spermatozoa showed that the fluctuations of this indicator from 2006 to 2012 ranged from 65-70%, which corresponded to the standards recommended by WHO. In 2013 – 2014 there was a slight decrease in the number of actively mobile forms (on average by 5,5 % and 7,7 % compared to the previous year and 2006). In 2015, the number of active spermatozoa sharply decreased: relative to 2014, on average – by 26,5 % ($P < 0,01$), compared to 2006 – on average by 41,5 % ($P < 0,01$).

Determination of the percentage of not mobile sperm showed a statistically significant increase in the number of not mobile forms, starting from 2014. At the

same time, general motility (the sum of active and not mobile forms) complied with WHO standards. The study of the percentage of fixed sperm showed that from 2006 to 2014 the number of immobile spermatozoa ranged from 10,5 to 13 %. In 2015, there was a statistically significant ($P<0,01$) increase in the number of fixed spermatozoa by 1,5 times compared with 2014 and 1,9 times compared with 2006.

The study of changes in the number of spermatozoa, both in 1 ml of ejaculate and in the total spermatozoa amount in ejaculate, showed that throughout the entire study period, these indicators were stably at a high level, significantly exceeding the standards recommended by WHO experts.

Determination of the percentage of morphologically normal spermatozoa in stained preparations showed that from 2006 to 2013 their number ranged from 77,5 to 80 %, averaging 79,2 %. In 2014 – 2015 morphologically normal spermatozoa averaged 63,7 %, which was 20 % lower than in the period 2006 – 2013, but corresponded to the standards recommended by WHO experts. Evaluation of morphologically altered spermatozoa, respectively, showed that from 2006 to 2013 their percentage ranged from 20 to 22,5 %. While in 2014 - 2015 there was a statistically significant increase in the number of morphologically modified spermatozoa.

Analysis of the percentage of sperm with multiple defects showed that from 2006 to 2010 isolated forms in rare fields of view were identified. In 2013 – 2015 the number of spermatozoa with multiple defects ranged from 2 % to 7 %. The index of teratozoospermia was 1,1 – 1,27, which indicates the deterioration of the fertile properties of the ejaculate.

In the stained preparations of ejaculate the content cells of spermatogenesis in the specified ten-year period did not go beyond the limits of acceptable standards recommended by WHO experts. The percentage of juvenile (immature) spermatozoa in colored ejaculate preparations ranged from 2 % to 7 %. At the same time, a statistically significant increase in juvenile spermatozoa was observed in 2009, 2010 and 2015 ($P<0,02$), which in 98 % of cases confirmed the presence of varicocele.

Thus, as a result of our study, significant changes in the sperm indices of men of reproductive age, despite their permanent residence in the conditions of industrial pollution in the city of Zaporizhzhya, were not identified. Perhaps this indicates significant compensatory reserves of the reproductive system, due to which its disturbances manifest themselves only with sufficiently powerful cumulative effects [9, 10], which is confirmed by our research.

The tendency to a decrease in the fertile properties of the ejaculate of men of reproductive age in the Zaporizhzhya region, observed in 2014–2015, manifested as a decrease in the number of spermatozoa, an increase in the number of morphologically changed, against the background of a decrease in morphologically normal spermatozoa and a tendency to a decrease in the percentage of active forms. This is apparently due to the fact that, starting from 2014, in addition to the negative influence of environmental factors, emotional stress has joined, namely the existence of an armed conflict in the East of Ukraine.

Thus, given the identified quantitative changes in semen parameters in men who do not have a dysfunction of the reproductive system at the time of the survey, only in the years mentioned above, it can be assumed that emotional factors play a key role in the development of disorders of the male reproductive function.

Conclusions

1. In the course of the study, changes were identified in a number of spermogram indices, which are different in variability and indicate a tendency to a decrease in the fertile properties of the ejaculate.

2. A number of pathological changes in spermograms (dyskinesis, teratozoospermia, decrease in the percentage of motile spermatozoa in the dynamic kinesisgram, increase in the number of juvenile forms) were determined in 2014–2015, which indicated a deterioration in the fertile properties of the ejaculate and, obviously, caused by the action of negative emotional factors.

3. The data obtained are recommended for use as reference values in the analysis of fertility rates in men of Zaporizhzhya region in diagnostic centers and family planning centers.

Literature

1. Horpynchenko I., Romanyuk M. (2016) Choloviche bezplidnya: etiologiya, patohenez, diahnostyka ta suchasni metody likuvannya [Male infertility: etiology, pathogenesis, diagnosis and modern methods of treatment]. *Zdorov'e muzhchyny*, vol. 1, no 56, pp. 8 – 17. (in Ukrainian).
2. Szkodziak P., Wozniak S., Czuczwar P. (2016) Infertility in the light of new scientific reports – focus on male factor. *Ann. Agric. Environ. Med.*, vol. 23, no 2, pp. 227 – 230.
3. Lomeiko O., Kolesnyk Yu., Avramenko N. (2018) Cholovicha infertil'nist' v umovakh velykogo promyslovogo mista: rol' khimichnykh, fizychnykh ta emotsiynykh faktoriv [Male infertility in a large industrial city: the role of chemical, physical and emotional factors]. *Pathologia*, vol. 15, no 1, pp. 114 – 121. (in Ukrainian).
4. Juarez-Rojas L., Viguera-Villasenor R.M., Casillas F., Retana-Marquez S. (2017) Gradual decrease in spermatogenesis caused by chronic stress. *Acta Histochem*, vol. 119, no 3, pp. 284 – 291.
5. Zolotareva T., Nasibullin B., Yaroshenko N., Zmievskiy A. (2011) Suchasni uyavlennia pro stres-indukovani zminy aktyvnosti spermatogenezu [Modern concepts of stress-induced changes of spermatogenesis' activity]. *Svit medytsyny ta biologii*, no 4, pp. 134 – 137. (in Ukrainian).
6. Troshin V., Pogodina T., Ryzhakov V. (2011) Rasstroystva tsentral'noy nervnoy sistemy, tipichnye dlia uchastnikov sovremennykh boevykh deystviy [Frustrations of the central nervous system, typical for participants of modern military operations]. *Medical al'manakh*, vol. 1, no 14, pp. 173 – 177. (in Russian).
7. Shadrina I., Dedova N., Pugachev A. (2011) Neyrofiziologicheskie osobennosti raboty golovnoy mozga (po rezul'tatam analiza pokazateley EEG) i ikh vliyanie na psikhicheskie kharakteristiki u patsientov s posttravmaticheskim stressovym rasstroystvom [Neurophysiological features of the brain (according to the results of the analysis of EEG indicators) and their impact on mental characteristics in

patients with post-traumatic stress disorder]. Vestnik YurGU, no 7, pp. 84 – 86. (in Russian).

8. World Health Organization (WHO) (2010) Laboratory manual for the examination and progressing of human semen [5th ed.]. New York: Cambridge University Press, 234.

9. Jenardhanan P., Panneerseivam M., Mathur P. (2016) Effect of environmental contaminants on spermatogenesis. Semin. Cell. Dev. Biol., vol. 59, p. 126 – 140.

10. Nargund V. (2015) Effects of psychological stress on male fertility. Nat. Rev. Urol., vol. 12, no 7, pp. 373 – 382.

СЕМІОТИКА ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПРАВОЗНАВСТВА

БАЛИНСЬКА О.М.,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Львівського державного університету внутрішніх справ,

Львів, Україна

На даний час перед науковцями у сфері правознавства постала проблема осмислення та аналізу права як системи знакових конструкцій в інформаційному знаковому просторі, що відтворюють правові явища у правосвідомості та впливають на правову культуру соціальних суб'єктів і правопорядок у суспільстві, оскільки правосвідомість не тільки відображає об'єктивну правову дійсність, а й моделює її. Проте одна окрема наука не може розглядати всі проблеми знакової сутності права. Для цього необхідні спільні дослідження у сфері правознавчих досліджень та спеціальних наук, зокрема науки, що вивчає принципи виникнення та функціонування інформаційних знакових систем. Такою наукою є семіотика (від *semeion* – знак).

Семіотика у правознавстві: стан і можливі перспективи

Сучасні дослідники вважають, що семіотика є найбільш оформленою частиною нових системно-структурних досліджень, адже вона містить не тільки формалізовану частину (абстрактна семіотика), а й широке поле спостереження за фактами, де розглядає всі явища культури як знакові системи і феномени мови (семіологія). Власне семіотика здатна виробити нові підходи до вивчення й зрозуміння універсальних знакових конструкцій, що лежать в основі інформаційних моделей як цілісних знакових систем, якими користується світове співтовариство і однією з яких є право.

Що стосується дослідження семіотики права, то можна вважати, що для цього є достатнє теоретичне підґрунтя. По-перше, в Україні видано низку перекладних праць європейських та американських учених, які дотично

досліджували мову права (В. Беньямін, К. Бюлер, Т.А. Дейк, Ж. Піаже), розкривали анатомію і символічну сутність права (О. Гьофе, О. Лейст, Д. Ллойд, П. Рікер, Й.Г. Фіхте, Лон Л. Фуллер, Х.Л.А. Харт), виявляли різноманітні (психологічні, соціологічні, антропологічні, культурологічні, політичні та інші) аспекти функціонування знаків у соціумі (Дж. Бентам, П. Бергер, Ж. Бодріяр, М. Бронуен, Т. Лукман, Р. Феліцітас, Х.-Д. Кюблер, А. Менегетті, Ф. Нортроп), а також пропонували сприймати і розуміти соціальні феномени як сукупності текстів (К.Дж. Ванхузер, Г. Гадамер, М. Григар, Ж. Деріда, К. Льюїс, Б. Мейлер, Є. Пельц та інші). По-друге, семіотика стала одним із основних методологічних підходів у вивченні процесів формування та функціонування права українськими дослідниками (П. Балтаджи, А. Бернюков, Д. Бочаров, В. Вовк, Т. Дудаш, С. Зархіна, О. Мережко, О. Павлишин, Т. Подорожна, Г. Почепцов, П. Рабінович, В. Речицький, А. Токарська) та їх російськими колегами (О. Александров, Н. Бондарєва, А. Вавілова, Ю. Ващенко, І. Горячев, І. Грязін, О. Дашин, І. Івановська, В. Іконнікова, Н. Ликова, І. Ломакіна, Г. Прокоф'єв, Ю. Румянцева, А. Саркісов, Д. Сизранцев, Н. Хабібুলіна, І. Честнов та інші).

Однак *дискусійними залишаються питання* щодо концептуального розмежування напрямів семіотики. Наприклад, у контексті вивчення знаків розрізняють семіотику, семіологію, семіодинаміку, семіоніку та семіургію (М. Епштейн). Не вдаючись до глибокого аналізу нових напрямів, доцільно послуговуватися вже апробованими підходами. Але і в цій відносно усталеній сфері суперечливою є позиція російських науковців, які вважають семіотику права самостійною категорією загальної теорії (А. Саркісов), а не філософії права. Не можемо також однозначно погодитися з постмодерністами (Ф. Джеймисон, М. Лебедев та інші), які намагаються позбутися ідеї онтологічного взаємозв'язку означника з означуваним (об'єктом): навіть якщо між ними посередником виступає свідомість людини, все одно ці концепти мають спільне сутнісне закорінення. Є й інші проблеми дискусійного характеру, але чимало таких, які науковці взагалі обійшли увагою.

Не вивченою залишається сама концепція семіотики права, яку беруть за основу в таких важливих сферах юридичної практики, як правотворчість, офіційне тлумачення, криміналістика, судочинство тощо. Тому є всі підстави говорити про потребу формування нового наукового напрямку – семіотики права як парадигми, що здатна забезпечити дослідження права як системи специфічних функціонально зорієнтованих знаків.

На основі аналізу праць наведених та багатьох інших авторів, зіставлення їхніх наукових поглядів і підходів, а також адаптації їх до сфери правовідносин можливе дослідження онтологічних засад правових знаків як специфічної форми буття права, вивчення їх соціально-психологічної природи, доведення їх значимості у пізнанні правової дійсності, розкритті семіотичної складової правової природи людини та праксеологічного спрямування цього аспекту в контексті правовідносин. Загалом аналіз стану дослідження проблем семіотики права дає змогу розробити комплексний підхід до права як предмета семіотичного аналізу, що демонструє його знакову природу й пояснює його як феномен мови (вербальної та невербальної комунікації).

Такий значний масив обраної наукової основи нашого дослідження аж ніяк не свідчить про максимальну вивченість проблем виникнення й функціонування соціальних і, зокрема, правових знаків або, навпаки, про штучність застосування різноманітних наукових напрямів до сфери права. Ми лише намагаємося розкрити сутність семіотики права як нову наукову парадигму з урахуванням усіх можливих ракурсів. А те, що сучасна семіотика дає можливість розглядати предмети вивчення різних наукових дисциплін (від фізики, хімії та біології до трансперсональної психології та державного управління) як «текстові» функціональні знакові системи, стало об'єктивним стимулом, щоби застосувати семіотичний підхід до права. Через аналіз правових знаків семіотика робить право більш «зрозумілим», а отже, і більш передбачуваним та комфортабельним у сприйнятті, адже вона до певної міри «спрощує» правову дійсність, зводячи її до знаків.

Попри це залишається ціла низка питань, що потребують концептуального вирішення власне у сфері юриспруденції. Тому науковий інтерес виокремлює для вивчення та аналізу семіотичні форми буття права (знаки, коди, їх соціальні сигнали), пізнавальні властивості правових знаків, їх соціальну зумовленість, функціональність і прагматизм у контексті правовідносин, що дає підстави вважати семіотику права окремою науковою парадигмою зі своїм предметом і методологічним підходом. Такої ж думки додержують попередник В. Рецицький [1] і послідовник О. Павлишин [2].

Семіотика права як методологічний підхід

Відомий російський філософ і методолог В. Розін на основі аналізу позицій учених-попередників дійшов висновку, що «семіотичний підхід є посередником або медіатором між традиційними теоретичними дисциплінами і новими підходами – прагматичним, діяльнісним, комунікаційним (герменевтичним). З одного боку, семіотичний підхід покликаний утримувати низку особливостей традиційних дисциплін, насамперед знаннєвий, мовний, епістемологічний плани, з іншого – поєднати ці плани із застосуванням, діяльністю, комунікацією» [3, с. 23].

Тобто семіотика здатна запропонувати іншим наукам механізм виявлення знаку як медіатора зв'язку слова (поняття) та об'єкта відтворення, абсолютного значення і конкретного змісту (в цьому проявляється медіаційна функція семіотичного підходу). Іншими словами, «семіотичний підхід передбачає дві важливі практики – створення речей за допомогою знаків та розрізнення «семіотичної норми» (значення, предмета) і її конкретної реалізації (змісту, концепту)» [3, с. 25]. Загалом ми згодні з В. Розіним, що семіотика як підхід чи метод спроможна виконувати декілька завдань: 1) відповідати на запитання традиційних наук, які ставить час, але на які ці науки при їх виникненні не були орієнтовані (наприклад, щодо індивідуального і колективного у співвідношення мови та мовлення, щодо розвитку мов різних функціональних напрямів та ін.); 2) вибудовувати класифікацію (типологію) знаків і знакових систем; 3)

проводити власне семіотичне пояснення реальності на прикладах пояснень знаків [3, с. 25].

Ю. Степанов підтримує позицію Ч. Моріса і наголошує, що «філософія часто грішила, змішуючи у своїй мові різні функції, які виконують знаки. Але, згідно зі сталою традицією, філософія має намагатися досягнути специфічні форми людської діяльності, прагнути до найбільш загального і найбільш систематизованого знання, яке тільки можливе. В сучасній формі ця традиція виступає в ототожненні філософії з теорією знаків та з уніфікацією науки, іншими словами зі загальними й системними аспектами чистої та дескриптивної семіотики» [4, с. 97].

За європейською традицією семіотики, «семіотичний аналіз починає з вивчення мови і структур, дійсно поданих у тексті, показуючи, яким чином створюються значення, і звідси, водночас – що це за значення. Тобто, семіотичний аналіз стає методом відкриттів – і, звичайно ж, це неоціненний засіб для всіх тих, хто займається оригінальними дослідженнями» [5, с. 25]. Дещо схоже відстоюють і послідовники російської тартуської школи семіотики.

За ще одним підходом, семіотика належить до гібридних і змішаних досліджень, виокремлення яких у самостійну сферу можна розглядати як наслідок використання певного методу та (або) аналітичного інструментарію [6]. Згідно з цим підходом, в основі семіотично орієнтованих досліджень лежить структурний аналіз того, як облаштовані й функціонують знаки в різноманітних культурних контекстах, а також як організовані поведінка та комунікація, в яких використовуються знаки. Основний метод у таких дослідженнях – структурно-семіотичний (семіологічний) аналіз тексту; сфера застосування – аналіз систем репрезентацій, співвідношення тексту і культурного контексту, зіставлення міфів та масової культури тощо. Цікаво, що одним із прикладів таких досліджень розробники цього методу вважають аналіз впливу виникнення фотографії на систематизацію знань про злочинців (Дж.Р. Тагг). Можна навіть сказати, що логічно семіотика щодо лінгвістики є ширшою дисципліною, але історично вона сформувалася як результат узагальнення

знань про формування й організацію природної мови як знакової системи довільної природи. Проте у лінгвістиці XX ст. семіотичний підхід і основні семіотичні поняття (як «знак», «комунікація»), зіграли величезну роль.

Є й дещо інша позиція, і деякі українські вчені її підтримують. Зокрема, виносяться для наукової дискусії питання щодо розгляду семіотики як методу чи погляду [7]. Так, Дж. Ділі вважає, що семіотика започаткувала множину методів, але постає питання, чи вона і є цими методами, а чи тільки ототожнюється з ними; він пише: «Набуваючи властивих рис, семіотика продовжуватиме в дусі одержимості модерної філософії ставати методом чи встановить власну теоретичну основу, достатньо повну і гнучку, аби пристосуватися до повноти спектра позначуваних [signifying] явищ» [7, с. 45]. Зрештою він зробив висновок, що семіотика передусім забезпечує не метод, а погляд; вона «постає зі спроби тематизувати таку основу, що є спільною для всіх методів і на якій вони явно ґрунтуються за умови, що вони є справжніми засобами, які реально просувають дослідження. Тому семіотика, або семіотичний погляд полягає в реалізації певної унікальної форми активності в природі, ... для якої Ч. С. Пірс створив назву «семіоз» [«semiosis»]] [7, с. 46]. Ділі вважає, що кожний метод за своєю суттю є семіотичним, бо послуговується знаками, без яких неможливе будь-яке дослідження, є комунікативною модальністю, знакоузалежним концептом. При цьому він наголошує, що «на відміну від позитивізму чи бігевіоризму семіотика у своїй доктринальній засаді не є ідеологічною позицією, яку можна замаскувати під метод дослідження...» [7, с. 48]. Тож цей науковець визнавав семіотику не методом, а поглядом як перспективу, яка «впливає з реалістичної спроби жити роздумливо і виводити наслідки з простого усвідомлення цілості нашого досвіду від його найпростіших джерел у почуттях до його вишуканих досягнень розуміння, що є мережею або павутиною знакових відношень» [7, с. 49]. Погляд тут слід сприймати як підхід, що не зводиться до ідеології. Тому є всі підстави говорити про беззаперечне визнання семіотичного підходу.

Узагальнюючи, доцільно навести позицію Ч. Моріса, який зазначав, що «семіотика дає основу для розуміння найважливіших форм людської діяльності та зв'язку цих форм між собою, оскільки всі ці види діяльності і всі відносини знаходять відображення у справах. Таке розуміння дієво впливає, усуваючи змішування різних функцій, що виконуються через посередництво знаків. Сприяючи розумінню людської діяльності, семіотика обіцяє виконати одні із завдань, що традиційно вважаються філософськими, прагнучи до найбільш загального та найбільш систематизованого знання» [4, с. 96-97].

Семіотика права як наукова парадигма оформилася завдяки «новому зрушенню гуманітарної парадигми загалом (осмисленню й обґрунтуванню парадигми сучасної гуманітарної культури), що прийшла на зміну постструктуралістсько-деконструктивістському підходу, будучи одночасно його розвитком і подоланням» [8, с. 267-269]. Г. Тульчинський та М. Епштейн називають ключовими моментами такої методології посибілізм – зміщення акценту з критики сущого і перетворювального активізму до розкриття дедалі нових можливостей свідомості, сценаріїв дійсності та поведінки. Семіотика права виконує роль динамічної методології з урахуванням процесуальності змін соціальної дійсності, її багатовимірності й антропологічного домінування в її осмисленні та смислоутворенні.

У цьому випадку можна говорити про семіотичний підхід (як сукупність способів пізнання, прийомів і методів вивчення правових знаків та їх систем), який передбачає все, що було сказано вище з акцентуванням на діяльнісний аспект, і семіологічний аналіз права як спосіб вивчення правових знаків у ролі предмету структурної лінгвістики. Тобто там, де дослідження стосується пояснення правових знаків як основних концептів функціонування у знаковій системі чи в декількох таких системах права, ідеться про семіотичний підхід, а там, де спостерігається хоча б найменший прояв механізму руху мовних правових знаків (лінгвістичний семіоз), – це сфера семіології.

Семіотика права як наука про знаковість правових явищ

Свідомість людини настільки інформаційно насичена, що вона змушена стратифікувати отриману інформацію за тематичними знаками й кодами, таким чином спрощуючи для сприйняття правову дійсність і суспільні відносини. У цьому контексті право є системою вербальних повідомлень, що залежно від домінування певної семіотичної характеристики можуть бути передбаченням можливих правових явищ, застереженням від небажаних дій і вчинків, вольовим наказом та вказівкою, залишаючись при цьому стратегічним текстом, що передає вербальну модель бажаного, дозволеного і забороненого через омовлення чітких стандартів і критеріїв поведінки соціального суб'єкта. Джерелом правового повідомлення виступає вся сукупність явищ, дій, подій, емоційно-вольових, вербально-поведінкових та ціннісно-нормативних проявів людини як члена соціальної спільноти (суспільства).

Право є знаковою комунікативною моделлю; в ньому змодельовано основні взірці правової поведінки соціального суб'єкта, варіанти міжсуб'єктних та суб'єкт-об'єктних соціальних (правових) відносин, а також спроектовано правову дійсність у межах певного заданого нормативно-регулятивного поля.

Парадигмальне розуміння права і правової дійсності як знакових систем передбачає поділ їх на асоціативні семантичні поля (за Ф. де Соссюром), що диференціюються через протиставлення іншим полям у цій же структурі. Це може бути поділ за галузевим принципом, суб'єктним чи об'єктним, часовим чи просторовим і т. д. Але в будь-якому випадку відносини схожості між частинами однієї знакової системи (права та правової дійсності загалом) служать для виокремлення цієї системи з-поміж інших (у межах одного соціокультурного простору). Право та правова дійсність як знакові системи складаються з дрібніших, аналогічно сформованих знакових систем, однією з яких є, наприклад, мова права як система вербальних знакових засобів, що відтворюють елементи правової дійсності.

Мовні правові знаки належать до ціннісно навантаженої лексики, бо відтворюють найбільш значимі пріоритети правової спільноти, представляють

волю суспільства, формують відповідні соціальні цінності та орієнтири правової політики держави. Немовні правові знаки також мають ціннісне навантаження, адже формують у суспільстві загальноприйнятні знакові образи людини через її професійну зайнятість, стиль життя, манеру поведінки і т. д., моделюють стереотипи бажаної, дозволеної та забороненої поведінки, створюють правову символіку, що має всі шанси перерости в символічні артефакти й національні архетипи, за якими розпізнають державу.

Основним джерелом надходження і формування таких правових знаків є суспільство, тому є всі підстави вважати, що право має соціально-ціннісну зумовленість. Причому це розкривається через його власну цінність (право як необхідний продукт людської діяльності), особистісну цінність для людини (як критерій і градаційна шкала моделей правової поведінки) та інструментальну цінність для суспільства (як фіксатор і регулятор суспільно значимих міжсуб'єктних відносин).

Право – це особливий тип мовлення та комунікації зі специфічними характеристиками залежно від того, хто виступає адресантом та адресатом; причому ці характеристики доповнюють одна одну й забезпечують цілісний підхід до вивчення семіотики права. До таких характеристик належить те, що право – це: 1) результат комунікативної діяльності; 2) засіб і основа поведінки в соціокультурному просторі; 3) особливий стиль викладу інформації (монолог, діалог, полілог, внутрішнє мовлення та безсуб'єктна комунікація); 4) окремий різновид комунікації – спонукальне мовлення (волютативне, маніпулятивне, герменевтичне). Усі ці семіотичні характеристики права максимально повно демонструють основних суб'єктів (адресанта й адресата), які залежно від ситуації та аналітичного підходу можуть змінюватися, але завжди дотримуються комунікативних технологій впливу мовлення і його сприйняття.

Антропологічний контекст семіотики права

У розвитку людини (не як окремої особистості, а як прототипу людства загалом) важливу роль відіграє власне семіотична складова її природи як чинник адаптації до оточуючої дійсності шляхом розуміння, означування й

символізації інформації про неї для передачі своїм нащадкам. Семіотика орієнтується на пізнавальний вимір людського досвіду, адже вона закорінена у процесі дії знаків (семіозі) і передбачає обов'язкову наявність хоча би двох динамічних чинників (знаку й означуваного, знаку та його автора, знаку і значення, знаку й інтерпретатора, знаку й контексту та ін.), що дає підстави визначити окремий тип семіотичної характеристики людини як «людина символічна», «людина знакова» – *homo semioticus*.

Аналіз поняття *homo semioticus* передбачає двояке розуміння людини: 1) як основного суб'єкта створення знаків, бо жодний інший живий організм не здатний на такі розумові процеси; 2) як знакову одиницю цього простору, основний символ соціальної дійсності. Людина як збірна семіотична одиниця з усіма її складовими елементами (тіло, дух, душа, ім'я, соціальна роль, професія, поведінка і т. д.) захищена правом, а всі створені людиною знаки стали можливими і зрозумілими тільки завдяки наявності в неї мови, здатності абстрактно мислити і вмінню аналізувати й синтезувати себе як соціального суб'єкта в контексті правової дійсності.

Прагматизм семіотики права

Правові знаки, які соціальний суб'єкт використовує для передачі / сприйняття інформації, мають чітку прагматичну властивість.

Праксеологія правового знаку дає можливість аналізу раціональності його створення, ефективності функціонування, корисності й потрібності використання, результативності застосування тощо. Прагматичні функції правового знаку мають широкий спектр: від означення правової дійсності, відтворення національної культури та передачі волі держави – до забезпечення правової комунікації, регулювання соціокультурного простору та збереження цілісності правової інформації. Правові знаки матеріалізують і об'єктивують (означують, маркують, класифікують, структурують, ієрархізують, організовують, впорядковують) правову дійсність.

Праксео-семіотика права передбачає, що воно створюється, функціонує, адаптується до змінюваного суспільства, забезпечує потреби його впорядкування,

опираючись на свої властивості текстуальності, контекстуальності, інтертекстуальності й гіпертекстуальності, бо у них закладено прагматизм права як семіотично-функціональної граматики дій соціального суб'єкта, розкривається його тактико-стратегічний потенціал (у ньому закладено теорію і практику майстерності підготовки (організації) та ведення (регулювання) правових відносин). Перспектива права (своєрідні ймовірні комбінації правовідносин і прийоми їх налагодження, можливі конфліктні ситуації та способи їх вирішення, різноманітні управлінські механізми та проектування дій тощо) закладена в ньому заздалегідь.

Психосеміотичний підхід до міжсуб'єктних відносин виокремлює у людей здатність оперувати предметами правової дійсності за допомогою їх знакових відповідників, виділяти й аналізувати знакові ситуації та типи правових відносин, систематизувати й опрацьовувати отриману інформацію, використовувати її для організації та поточного вдосконалення свого буття. Правові знаки беруть участь в управлінні процесом трансформації дійсності у правосвідомість людини і водночас організовують, впорядковують її мисленнєву діяльність, що допомагає сформувати у кожного зокрема свою образно-поняттєву модель правової дійсності.

Юридична відповідальність апріорі наділена специфічною соціальною знаковістю, суспільним символізмом. Вона є іманентною семіотичною характеристикою будь-яких правовідносин, що базується на індивідуальних психологічних особливостях соціальних суб'єктів – відчутті страху, потребі адаптації, соціальному узалежненні, свідомому виборі й готовності прийняти встановлені норми, а також колективних соціально зумовлених чинниках – стимулюванні правослухняності, формуванні загальнолюдських цінностей і необхідності їх додержання, пошуку компромісу в процесі постійної взаємодії та об'єднання у правову спільноту. Відповідальності властиві зовнішньо проявлювані семіотичні ознаки, що несуть основне змістовно-функціональне навантаження цього явища в контексті відносин соціальних суб'єктів як членів суспільства і держави. Так, у процесі правовідносин реалізуються організаційні

функції юридичної відповідальності через правову комунікацію, суспільну градацію, чітку регламентацію, що дає можливість моделювати, коригувати і прогнозувати подальший розвиток правовідносин. До того ж, юридична відповідальність виконує і розпорядчі завдання: вона здатна бути засобом переконування в доцільності правослухняної поведінки і примусу до неї, запобігання правопорушенням та охорони правопорядку через погрозу покарання. Загалом це дає підстави вважати її одним із дієвих засобів регулювання правовідносин, що базується на принципах соціального та індивідуального прагматизму й утилітаризму.

Висновки. Усе вищенаведене дає підстави трактувати семіотику права як нову наукову парадигму, що концептуально охоплює всі основні філософські аспекти (онтологію, гносеологію, аксіологію, антропологію та праксеологію) права як суспільного феномена, що створений і діє на основі функціонально зорієнтованих сигналів, кодів, знаків соціальної дійсності. Це окремий напрям філософії права, що має свій специфічний предмет вивчення – знаки і знакові системи, що виникають у процесі правовідносин між соціальними суб'єктами для означення і впорядкування правової дійсності.

Загалом *семіотика права* – це філософсько-правова парадигма, що є концептуальним поєднанням філософських, загальнотеоретичних і метатеоретичних засад вивчення права як системи знаків соціальної дійсності із залученням для цього наявних знань із мовознавства, логіки, психології, соціології та інших наук з метою пояснення механізмів їх виникнення та функціонального призначення у суспільстві. У семіотичному контексті *право розуміється* у широкому соціологічному його значенні як система знаків, сформованих людиною на основі соціального досвіду для спрощення сприйняття та передачі інформації про правову дійсність.

Отримані результати дослідження дозволяють вибудувати цілісне, адекватне розуміння значення застосування семіотичного підходу до права та правової дійсності як знакових систем. Це, зі свого боку, підтверджує корисність семіотики права у юридичній практиці – правотворчості,

офіційному тлумаченні, криміналістиці, судочинстві тощо. Семіотика права застосовується в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ при викладанні й поглибленому вивченні філософії права, методології сучасного правознавства, юридичної деонтології, юридичної лінгвістики та юридичної психології.

Використана література:

1. Речицкий В.В. Символическая реальность и право: монографія. Львов: ВНТЛ-Классика, 2007. 732 с.
2. Павлишин О.В. Правова реальність як знакова система: монографія. Харків: Право, 2017. 336 с.
3. Розин В. Семиотические исследования. Москва: ПЕР СЭ; Санкт-Петербург: Университетская книга, 2001. 256 с.
4. Моррис Ч. Основания теории знаков. Семіотика: Антологія / Сост. Ю. С. Степанов; изд. 2-е, испр. и доп. Москва: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. 702 с. (С. 45-97).
5. Бронуэн М., Фелицитас Р. Словарь семіотики. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 256 с.
6. Введение в гибридные исследования (hybrid/mixed studies): URL: <http://migo.stedu.ru/gibrid.ppt>
7. Ділі Дж. Основи семіотики. Перекл. з англ. та наук. ред. А. Карась. 2-е доп. вид. Львів: Арсенал, 2000. 232 с.
8. Проективный философский словарь: Новые термины и понятия. Под ред. Г.Л. Тульчинского и М.Н. Эпштейна. Санкт-Петербург: Алетейя, 2003. 512 с.

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ БАР'ЄРІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-СПІЛКУВАННЯ

ВУСИК Г.Л.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та славістики

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

Уся історія людства – це діалог. Він є засобом здійснення комунікаційних зв'язків, умовою взаєморозуміння людей. У зв'язку з цим виникає необхідність у вивченні різних когнітивних процесів, які відбуваються при впливі протилежних культур. Результати подібних досліджень допомагають об'єктивно поглянути на те, як саме відбувається така взаємодія. Це допомагає уникнути непорозуміння між носіями різних мов і культур, які можуть привести до виникнення конфліктних ситуацій, а також побачити ті точки зору, які можуть стати основою успішного діалогу між представниками різних культур.

Метою роботи є розгляд явища інтерференції при мовному контакті в бізнес-спілкуванні.

Завданнями роботи є:

1. Дослідження еволюції поглядів на проблему мовної інтерференції.
2. Вивчення інтерференції при мовному контакті.

Об'єктом роботи є інтерференція як багатоаспектне явище в його соціолінгвістичному, психолінгвістичному, лінгвістичному аспектах.

Спочатку термін «інтерференція» з'являється у сфері фізики, хімії та біології, а потім стає актуальним і в лінгвістичному відношенні.

Відсутність єдиного тлумачення терміна «інтерференція» в лінгвістиці викликано, з одного боку, різноманітністю ситуацій прояву мовних контактів, складністю розмежування психологічного і лінгвістичного аспектів у мові, а з іншого, недостатньою експериментальною вивченістю даної проблеми і

необхідністю комплексного її вирішення. Однак, в дисертаційних роботах останнього десятиліття (2008-2018) не дається принципово нового визначення інтерференції, і все частіше зводиться до визначення, яке ввів У. Вайнрайх у середині минулого століття.

Отже, інтерференція – це невід’ємна складова частина процесу повільного, поступового проникнення того чи іншого іншомовного елемента в систему мови, яка сприймається особистістю. Сам цей процес в лінгвістиці називається дифузією, яка має дві стадії: 1) інтерференцію і 2) інтеграцію. На першій стадії лінгвістична зміна сприймається носієм двомовності (багатомовності) як відхилення від норми. Надалі вона може стати, але може і не стати, нормою.

Причиною виникнення інтерференції є той факт, що людина намагається будувати свій виступ за нормами рідної мови або встановлює між окремими мовними фактами невластиві зв’язки і відносини.

У нашому мінливому світі знання мов відкриває найширші можливості для знайомства з іншими країнами, спілкування з представниками різних культур, розширення світогляду, а також отримання інформації з різних галузей знань. Іншими словами, це – свого роду «вікно у світ» і «ключ» до інших культур. Сучасні люди все більше усвідомлюють, що в часи глобалізації без знань двох і більше мов не обійтися. У результаті безпрецедентної інтеграції у світовій економіці, бурхливого розвитку сучасних інформаційних технологій і комп’ютеризації різних сфер людської діяльності формується, по суті, єдиний культурний простір у світі. ХХІ століття ставить перед людством нові завдання – забезпечення сталого розвитку та досягнення соціальної гармонії, що можливо на основі нових цінностей, нового взаєморозуміння між представниками різних етнічних і соціальних груп, що, у свою чергу, неможливе без подолання мовних бар’єрів між народами. Політичні і суспільні потрясіння в сучасному світі висунули на передній план мови як необхідний фактор забезпечення соціальної стабільності. Звичайно, єдина мова на певному етапі розвитку того чи іншого суспільства може служити консолідуючим фактором.

Поява інтерференції залежить від наступних чинників:

1. Структурні розбіжності між рідною й іншою мовами;
2. Психологічний бар'єр (боязнь вступати в контакт).

За походженням інтерференція буває внутрішньою (усередині рідної мови) і зовнішньою (при взаємодії мов).

Виділяють пряме (перенесення норм рідної мови на іншу мову) і непряме перенесення (помилки спостерігаються у вживанні таких мовних явищ, які відсутні в рідній мові).

За характером прояву інтерференція може бути явною (вводяться елементи своєї мови) і прихованою, яку важко помітити.

За лінгвістичними рівнями виділяється фонетична, графічна і орфографічна, лексична інтерференція.

Мова як соціальне явище відображає стан і зміни сучасного суспільства. Проживання різних народів на одній території, а також вивчення іноземних мов в сучасній освіті веде до контакту мов, а отже, і до перенесення явищ однієї мови на інші, тобто до інтерференції.

Перемикання коду в бізнес-спілкуванні широко вивчалось протягом останніх років як з позиції функціональної, так і з позиції структурної лінгвістики, але немає спільної думки щодо того, що є місцем перемикання коду. Перемикання коду – це наслідок білінгвізму, при якому бізнес-партнер обирає саме ту мову, яка буде зрозуміла співрозмовнику. Змішання кодів, це процес, постійного переходу з однієї мови на іншу, за умови володіння обома мовами на високому рівні.

Можна вважати, що інтерференція носить більш системний характер, так як зустрічається як в усній, так і в письмовій мові, але перемикання коду характерно для усного мовлення.

Інтерференцію і запозичення можна описати як процес і результат: запозичення відносяться до лексичної системи мови, тоді як інтерференція зачіпає також граматику двох мов і не переходить в нормоване використання.

Калькування, запозичення та інтерференція розрізняються ще й тому в бізнес-спілкуванні, що у них різні мотиви і механізм їх утворення.

Ділове спілкування будується на ясності, прозорості взаємовідносин між партнерами – тільки в цьому випадку існує можливість розпочати діловий контакт.

Під час бізнес-спілкування треба звертати увагу, що більшість з синонімів виникають внаслідок існування двох запозичених термінів, наприклад, в українській мові: *уважно – пильно, справочинство – діловодство, адвокат – захисник, відчай – розпач, процент – відсоток, наклепник – обмовник, засновник – фундатор, юрист – правник, арешт – затримання, юридичний – правовий, фактор – чинник, дефект – недолі*. Зважаючи на це, потрібно користуватися правилами, які регулюють вживання слів іншомовного походження.

Точність і виразність змісту документа часто залежить від того, наскільки правильно і доречно підібрані слова. Багатство синонімії дає можливість вибрати найточніше для даного контексту слово, уникнути двозначного тлумачення висловлення. Незнання синонімічних можливостей мови є причиною появи багатьох помилок.

Ділові відносини між партнерами є різновидом міжкультурної комунікації, і успіх співпраці залежить від взаєморозуміння між партнерами.

Використана література:

1. Алимов, В. В. Интерференция в переводе. (на материале профессионально ориентированной межкультурной коммуникации и перевода в сфере профессиональной коммуникации / В. В. Алимов. – М., 2005.

2. Вайнрайх, В. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования / В. Вайнрайх. – Б., 2000.

3. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М., 2002.

4. Мечковская , Н. Б. Социальная лингвистика / Н. Б. Мечковская. – М., 2000.
5. Тер-Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М., 2000.
6. Хауген, Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М., 1972.

ПЕРЕБІГ ТА НАСЛІДКИ ВАГІТНОСТІ У ЖІНОК З HCV-ІНФЕКЦІЄЮ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ВІЛ-СТАТУСУ

МАТВІСІВ М. В.,

ОСТЯК Р. С.,

ДЬОМІНА Н. М.

асистент

асистент кафедри дитячих інфекційних хвороб

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. На сьогоднішній день проблема HCV-інфекції у вагітних жінок набуває особливої актуальності за умов епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні. Це обумовлено тенденцією до зростання кількості вагітних, інфікованих ВІЛ та парентеральними гепатотропними вірусами у яких збільшується ризик їх вертикальної передачі.

Мета роботи – проаналізувати частоту і характер акушерсько-перинатальних ускладнень, внутрішньоутробне інфікування плода у вагітних жінок з HCV-інфекцією в залежності від ВІЛ-статусу.

Пацієнти і методи дослідження.

За період з 2012 по 2017 р. р. серед 192 вагітних з позитивним ВІЛ-статусом HCV-інфекцію діагностовано у 30 жінок, які становлять 15,6% від загальної кількості обстежених. При обстеженні 3762 вагітних з негативним ВІЛ-статусом виявлено 102 жінки, інфіковані HCV, які складають 2,7%. У жінок двох груп спостерігали за перебігом вагітності та її наслідками. Основною групою були вагітні жінки ко-інфіковані ХГС+ВІЛ, а групою порівняння – вагітні жінки моно-інфіковані HCV.

Для верифікації HCV-інфекції визначали серологічні маркери методом ІФА та вірусне навантаження методом ПЛР в кожному триместрі вагітності. Дітей обстежували на HCV в 3 та 6 місяців життя, а за необхідності – в 12, а на

анти-HCV в 18 місяців. При наявності клінічних показань (жовтяниця, гепатолієнальний синдром) діти обстежувались раніше.

Результати дослідження. Серед вагітних з ВІЛ-позитивним статусом реплікативні форми діагностували у 53,3 % жінок, а латентні – у 46,7 %. У вагітних з негативним ВІЛ-статусом реплікативні форми HCV-інфекції мали місце у 60,8 % жінок, а латентні – у 39,2 %.

Частота патологічних станів під час вагітності залежала від клінічної форми хвороби і ВІЛ-статусу матері та була достовірно вищою у жінок з позитивним ВІЛ-статусом і реплікативними формами HCV-інфекції, ніж з латентними, ($p < 0,05$, $p < 0,001$). Зокрема, анемія у них розвивалася у 2,6 разів частіше, загроза переривання вагітності – у 2 рази, хронічна плацентарна недостатність (ХПН) та багатоводдя – у 3,7 разів.

Ускладнений перебіг пологів достовірно частіше спостерігали у жінок з реплікативними формами і позитивним ВІЛ-статусом, ніж з негативним, ($p < 0,05$): передчасне відшарування плаценти відбувалося в 6,7 разів частіше, передчасні пологи – в 3 рази. Такі ускладнення, як передчасне відходження навколоплідних вод та розрив пологових шляхів вірогідно частіше мали місце у жінок з ВІЛ-негативним статусом – в 1,3 та 1,7 разів відповідно, що пов'язано із меншою частотою проведення їм кесарського розтину ($p < 0,05$).

Вказані ускладнення перебігу вагітності та пологів залежали також від клінічної форми захворювання і достовірно частіше мали місце у жінок обох груп з реплікативними формами HCV-інфекції, ніж з латентними ($p < 0,05$, $0,01$).

Частота репродуктивних втрат (ранні та пізні викидні, антенатальна загибель плода) була в 4,7 разів вищою у жінок ко-інфікованих ВІЛ, ніж у жінок без ВІЛ інфекції і складала 23,3 % проти 4,9 % відповідно. Частота вродженої HCV-інфекції була також в 7 разів вищою у жінок з ВІЛ-позитивним статусом і становила 13,3 % проти 1,9 % відповідно.

Внутрішньоутробному інфікуванню плода HCV сприяли високі рівні вірусного навантаження HCV в III триместрі вагітності, наявність ко-інфекції HCV+ВІЛ, шкідливих звичок у матері (вживання ін'єкційних наркотиків,

куріння, зловживання алкоголем), розвиток ХПН, що обумовлюють гіпоксію, затримку внутрішньоутробного розвитку плода, недоношеність, гіпотрофію плода, а також природнє пологорозрішення та відсутність чи низька прихильність жінок до високоактивної антиретровірусної терапії з приводу ВІЛ.

У жінок з латентними формами ХГС як з позитивним, так і з негативним ВІЛ-статусом, не зареєстровано випадків народження інфікованих дітей.

Висновки. HCV-інфекція є причиною акушерських та перинатальних ускладнень, внутрішньоутробного інфікування плода. Частота акушерсько-перинатальних ускладнень вища у вагітних ко-інфікованих HCV+ВІЛ, ніж у жінок з моно-інфекцією. У жінок з ВІЛ-позитивним статусом частота репродуктивних втрат в 4,7 разів вища, а частота вродженої HCV-інфекції в 7 разів.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЯК СПОСІБ РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ

ДЯЧУК Н. В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри англійської мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

КРИВОРУЧКО Т. В.

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри англійської мови

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

СВИРИДЮК Т. В.

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри іноземних мов економічного факультету

Київський національний університет

м. Київ, Україна

Проблемі створення психологічного портрета та його місцю в структурі художнього тексту приділено багато уваги з боку лінгвістів і літературознавців. На даний час більшість дослідників вважають, що психологічний портрет – це складова частина художнього образу, який є сукупністю кількох портретів персонажа. Згідно дослідженням, психологічний портрет літературного героя складається не лише з опису зовнішнього вигляду героя (міміки, рис обличчя, манера одягатися, жести), а й з опису поведінки героя в різних життєвих ситуаціях, його роздумів, емоцій і переживань [1, с. 7; 2, с. 67-69].

Об'єктом дослідження є психологічний портрет у художньому дискурсі. **Предметом** дослідження є лінгвостилістичні засоби створення психологічного портрету.

Матеріалом дослідження було обрано художній текст Джона Стейнбека «Про мишей і людей» мовою оригіналу. Під час проведення дослідження було використано різні **методи**. При виконанні першого науково-пошукового етапу був підібраний список літературних джерел за темою наукового дослідження та проведена добірка теоретичних джерел. Під час підготовчого етапу, було відібрано й узгоджено приклади характеристик психологічного портрету персонажів. На третьому (аналітичному) етапі було проведено систематизацію матеріалу.

Метою дослідження є вивчення лінгвостилістичних засобів, які сприяють створенню психологічного портрета персонажів у повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей». Для досягнення поставленої мети окреслено такі **завдання**:

1. Пояснити значення психологічного портрету як різновиду опису в художній літературі.
2. З'ясувати якими є лінгвостилістичні засоби створення психологічного портрету персонажа.
3. Охарактеризувати психологічні портрети героїв на основі повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей».

Опис зовнішності стає ключовим для повноцінного функціонування текстів художнього спрямування. Портрет художнього персонажа вивчається найчастіше через призму внутрішніх переживань героя. Внутрішній світ персонажа стає підґрунтям для ідейного змісту [1, с. 12]. Проблематика портрета головного героя слугує каталізатором розвитку творчих процесів, оскільки неодмінно пов'язана з найпотаємнішими спостереженнями та значущими висновками. Найпоширенішим значенням портрету героя є вербальне посилення на зовнішні риси художнього індивіда, типу особистості, фігури, одягу і т.д. Портретний опис є мовним втіленням образу героя у

художньому тексті, у якому зазначена авторська оцінка й сприйняття характеру і дій персонажа [3, с. 21].

Найбільш винятковим у відношенні складності літературної портретизації визнано психологічний портрет героя, який зазвичай окреслює головні пріоритети внутрішнього світу та внутрішніх переживань художнього персонажа [1, с. 14]. Психологічний портрет нерозривно пов'язаний з емоційними станами героя, що містить у собі інформацію про людські почуття, настрій та світогляд.

Лінгвостилістичні засоби є важливим компонентом при створенні психологічного портрету героя [4, с. 3]. Виразність мовлення та яскравість при використанні висловлювань може бути досягнута не тільки за допомогою експресивно-стилістичних й оцінювально-стилістичних компонентів, а й при використанні словосполучень у переносному значенні. Психологічний портрет створюють епітет, метафора, метонімія, гіпербола та інші. Вони застосовуються для розкриття сутності героїв, їх внутрішнього світу та думок [5, с. 78].

Одним з головних прийомів для осмислення об'єктів дійсності, створення нових значень і втілення задуму художнього образу є метафора. Для характеристики внутрішнього й психологічного стану людей використовуються образи з зовнішнього світу. Як передає ці образи письменник чи поет в своїх художніх творах – це питання професіоналізму і таланту творчих людей. Здатність розгледіти метафору і використовувати її в тексті дає автору невичерпні можливості у створенні художніх образів, у створенні індивідуального стилю та власного бачення картини світу.

При використанні порівняння, як стилістичного прийому, виникає зоровий образ при взаємодії двох експліцитно виражених значень. Порівняння є менш сильним засобом створення чіткої візуальної картини, ніж метафора. З іншого боку, порівняння характеризується наявністю так званих шкал подібності, що забезпечують можливість посилення або ослаблення ознаки порівняння шляхом заміни порівняльних слів. Характерна риса порівняння

полягає в тому, що воно може експліцитно підкреслювати окремі аспекти, якості, ознаки характеристики об'єкта [6, с. 324].

Епітет – досить часто вживаний мовний засіб. В епітеті буттєва стихія знаходить свої завершені форми і фарби, отримуючи їх в результаті когнітивної, естетично опосередкованої діяльності особистості. Епітет з'являється внаслідок пошукового відображення об'єкта суб'єктом в процесі його моделюючої діяльності [6, с. 123]. У сфері семантики епітет традиційно розглядається як атрибут (образне порівняння імені), який не просто характеризує об'єкт з будь-якого боку, а виражає його властивості, пропущені крізь концептуально-емоційне та стилістичне бачення автора. Епітет як атрибутивне слово не тільки несе якусь інформацію про об'єкт, його властивості та ставлення до нього мовця, а й є знаком завершення певного етапу відображення навколишнього світу і включення виділеного об'єкта в певну концептуальну й емоційно-оцінну систему людини. В епітеті особистість виражається як суб'єкт творчої діяльності, спрямованої на пізнання об'єкта, його кваліфікацію й оцінку з точки зору естетичних принципів, а також діяльності, спрямованої на вираження отриманих спостережень мовними засобами та їх передачу адресату.

Щоб охарактеризувати предмет або явище використовують не тільки асоціації та подібності до інших предметів чи явищ, а й різкий контраст, щоб підкреслити протиставлення. Це називають антитезою. Антитеза не лише протиставляє поняття, а й наголошує на парадоксальності порівняння, додаванню об'єкту контрастних властивостей [6, с. 37].

Метонімія створює і підсилює відчутні візуально уявлення, вона характеризує явище непрямым способом. Якщо порівняння включає в себе багато супутніх ознак, то метонімія виокремлює основну ознаку для певної ситуації. Метонімія вводиться в контекст як ємний за своєю семантикою знак, створюваний не тільки в лексичних цілях, але і для забезпечення зв'язності елементів тексту, моделювання компонентів сенсу, семантичної компресії.

Метонімія може виступати як засіб відображення реальності, як засіб організації знання, і як засіб символічного визначення дійсності [6, с. 204].

У створенні психологічного портрету героя важливу роль відіграє гіпербола, яка використовується для явного і навмисного перебільшення, посилює виразність і підкреслює висловлену думку [6, с. 84]. Якщо автор хоче «підняти» свого героя над іншими з метою виділення його особливих якостей, то гіпербола підходить якнайкраще.

Також досить часто в художній літературі зустрічаються сінсемантичні слова: артиклі, прийменники, локально-темпоральні прислівники, займенники. Вони є не просто необхідним елементом побудови граматично зазначеної фрази, а й виступають в якості носіїв додаткової інформації. Займенники включаються в здійснення авторського задуму і несуть додаткову інформацію. У створенні додаткового змісту тексту бере участь група прийменників, прийменникових і просторових прислівників. За допомогою їх концентрації досягається враження динамізму події, яка відбувається. Напрямок, спосіб, темп розгортання подій передаються не через назву відповідних дій і об'єктів, а через скупчення сінсемантичних слів.

У художньому творі «Про мишей і людей» Джон Стейнбек витончено й водночас гостро зобразив нездійсненність мрії звичайної людини. Психологічний портрет головних героїв (Ленні і Джорджа) свідчить про неспроможність людини в боротьбі з суспільством. На самому початку повісті надається опис природи, місцевості, який ніби готує нас до появи головних героїв. У ньому розкривається захват героїв їх міркуваннями про нову роботу, і у подальшому про купівлю власної землі: *A few miles south of Soledad, the Salinas River drops in close to the hillside bank and runs deep and green. The water is warm too, for it has slipped twinkling over the yellow sands in the sunlight before reaching the narrow pool. On one side of the river the golden foothill slopes curve up to the strong and rocky Gabilan Mountains, but on the valley side the water is lined with trees — willows fresh and green with every spring, carrying in their lower leaf junctures the debris of the winter's flooding; and sycamores with mottled, white,*

recumbent limbs and branches that arch over the pool. On the sandy bank under the trees the leaves lie deep and so crisp that a lizard makes a great skittering if he runs among them. Rabbits come out of the brush to sit on the sand in the evening, and the damp flats are covered with the night tracks of 'coons, and with the spreadpads of dogs from the ranches, and with the split-wedge tracks of deer that come to drink in the dark [7, с. 1].

Загальна атмосфера справляє враження комфорту й безпеки. Персоніфікацію *strong and rocky Gabilan Mountains* вжито, щоб підкреслити величність пейзажу та зобразити натхненність Ленні й Джорджа їх задумами. Опис кроликів представляє наївні мрії Ленні про володіння землею під час великої депресії 1930-х років. Ленні постійно говорить про вирощування кроликів на ранчо, яке він і Джордж сподіваються мати, напр., *An' have rabbits. Go on, George! Tell about what we're gonna have in the garden and about the rabbits in the cages [7, с. 14].*

Стейнбек використовує поетичну мову, щоб побудувати образи ферми. Стилистично, замість коротких фраз, він використовує довгі речення, які мають повільне і мляве почуття. Гарний, ідеалізований пейзаж є фоном для відносин між Джорджем, Ленні та іншими працівниками на фермі. Мова, яку він використовує при описі ферми різко контрастує з грубим діалогом між робітниками. Стейнбек намагається створити цей контраст між фоном і взаємодією персонажів, щоб підкреслити нерівність, яка існує на фермі. Завдяки його опису *golden foothill slopes [7, с. 1]*, річка, яка *runs deep and green [7, с.1]* і *sycamores with mottled, white, recumbent limbs [7, с. 1]*, Стейнбек показує природну красу пейзажу. На відміну від цього, у діалозі між Ленні і Джорджем присутні лайливі слова. Наприклад, коли Джордж говорить Ленні *Jesus Christ, you're a crazy bastard [7, с. 4]*. Через цей контраст, Стейнбек подає різкий фон грубої мови і відношення до жінок, які притаманні таким персонажам як Джордж.

Перед тим як перейти до характеристики психологічних портретів персонажів, хотілося б зазначити про символічність імен головних героїв.

Прізвище Джорджа, ймовірно, відноситься до поеми Джона Мільтона «Втрачений рай», яка включає в себе біблійні історії Адама, Єви, Каїна та Авеля. Втрата Джорджем і Ленні їх міфічної омріяної ферми дуже нагадує нам вигнання Адама і Єви з Едемського саду, в той час як відносини Джорджа і Ленні є майже інверсією історії про Каїна та Авеля, де Каїн вбиває свого брата, але не з милосердя. Прізвище Ленні Смолл має ще більш прямолінійний та символічний характер. Ленні явно не «маленький» фізично, отже його ім'я звучить як жарт для людей, які зустрічають його вперше. Слово *small* вживається в іншому значенні – щоб підкреслити його нерозумність. Протиріччя між його ім'ям і його розміром схоже на протиріччя, яке ми бачимо в його поведінці: він хоче бути ніжним, але він тільки закінчує вбивством того що він любить.

У традиціях натуралізму, Стейнбек зображує своїх героїв ретельно, щоб ми зрозуміли їх психологічний портрет, а не лише опис зовнішності, напр., *Both were dressed in denim trousers and in denim coats with brass buttons. Both wore black, shapeless hats and both carried tight blanket rolls slung over their shoulders. The first man was small and quick, dark of face, with restless eyes and sharp, strong features. Every part of him was defined: small, strong hands, slender arms, a thin and bony nose. Behind him walked his opposite, a huge man, shapeless of face, with large, pale eyes, and wide, sloping shoulders; and he walked heavily, dragging his feet a little, the way a bear drags his paws. His arms did not swing at his sides, but hung loosely* [7, с. 2].

Спочатку поданий опис групового портрету головних героїв, що вказує на їх спільне походження й товариські стосунки. Зображення Джорджа ніби показує нам ідеальну людину. Використання епітету *restless eyes* звертає нашу увагу на те, що незважаючи на зовнішній спокій, Джордж хвилюється про майбутнє та їх долю. Зображення Ленні з цього уривку дає нам змогу побачити його характер. Стейнбек використовує порівняння з ведмедем: *he walked heavily, dragging his feet a little, the way a bear drags his paws* [7, с. 2].

Також протягом твору автор зауважує схожість Ленні з іншими тваринами. Наприклад: *strong as a bull* [7, с. 22], *it jus' seems kinda funny a cuckoo like him and a smart little guy like you travelin' together* [7, с. 39], *covered his face with his huge paws and bleated with terror* [7, с. 63] (порівняння з вівцею), *I can go right off there an' find a cave* [7, с. 100], *suddenly Lennie appeared out of the brush, and he came as silently as a creeping bear moves* [7, с. 100], *drank with long gulps, snorting into the water like a horse* [7, с. 3], *dabbled his big paw in the water* [7, с. 3], *slowly, like a terrier who doesn't want to bring a ball to its master, Lennie approached, drew back, approached again* [7, с. 9], *Good boy! That's fine, Lennie! Maybe you're gettin' better* [7, с. 6], *they'll tie ya up with a collar, like a dog* [7, с. 72] (схожість з собакою).

Ці стилістичні прийоми використовується для зображення Ленні як дуже слухняного і використовуються, щоб відобразити його дитячу безпосередність. Таким чином, порівняння Ленні з тваринами поєднує його з природою навколо нього та ніби відокремлює його від інших працівників (самотність героя). Ленні психічно неповноцінний, що очевидно впливає на його дії. І хоча Ленні робить страшний злочин, Стейнбек зображує його таким чином, щоб ми замислились приймаючи рішення. Він використовує символи тварин, щоб змусити нас співчувати їм як нашим побратимам, які потрапили в неминучі страждання. Також, у тексті присутнє зооморфічне порівняння *Lennie fairly scuttled out of the room* [7, с. 43], яке розуміє під собою спробу Ленні здаватись ще менше, ніж він є насправді. Це характеризує його як нерішучу людину.

Якщо ж розглянути психологічний портрет Джорджа, то у нього ніби є різне ставлення до Ленні у різних ситуаціях, наприклад: *George's voice became deeper. He repeated his words rhythmically as though he had said them many times before* [7, с. 13], *Well, we ain't got any,' George exploded. 'Whatever we ain't got, that's what you want. God a'mighty, if I was alone I could live so easy. I could go get a job an' work, an' no trouble....An' whatta I got,' George went on furiously. 'I got you! You can't keep a job and you lose me ever' job I get. Jus' keep me shovin' all over the country all the time. An' that ain't the worst. You get in trouble. You do bad*

things and I got to get you out [7, с. 11]. З цього можемо зробити висновок, що Ленні для Джорджа був певною мірою тягарем. що підкреслює його стурбованість про їх спільне з товаришем майбутнє. Але в іншій ситуації він підкреслює важливість для нього стосунків з Ленні: *Guys like us, that work on ranches, are the loneliest guys in the world. They got no family. They don't belong no place....With us it ain't like that. We got a future.... An' why? Because...because I got you to look after me, and you got me to look after you, and that's why* [7, с. 13]. Отже, ми бачимо, що Джордж також інколи відчуває себе розгубленим та самотнім. Стейнбек змальовує його психологічний портрет таким чином, що читач спочатку звертає увагу на його дії, а лише потім на його мотиви.

Ще одним прикладом відданості Джорджа можна назвати його почуття провини після вбивства дружини Кудряша: *George moved slowly after them, and his feet dragged heavily* [7, с. 98]. Він зрозумів, що не зміг вберегти Ленні від її впливу. Ця провина давить на нього, тому він абсолютно не розуміє, що робити в такій ситуації.

Під час опису сцени вбивства, психологічний портрет Джорджа є проявом невіри у своє, розгубленості та нерозуміння вірності рішення, напр., *The hand shook violently, but his face set and his hand steadied. He pulled the trigger. The crash of the shot rolled up the hills and rolled down again. ...George shivered and looked at the gun, and then he threw it from him, back up on the bank, near the pile of old ashes* [7 с. 106], *But George sat stiffly on the bank and looked at his right hand that had thrown the gun away* [7, с.107]. Більш того, щоб підкреслити напруженість моменту та почуття Джорджа, автор використав персоніфікацію опису пострілу *The crash of the shot rolled up the hills and rolled down again* [7, с. 106].

Вбивство Ленні Джорджем є його відмовою від власної мрії, тому що Ленні був єдиною людиною, з якою він хотів досягти цієї мрії разом. Втративши Ленні він також втратив свою єдину надію. Вбивство було доволі складним рішенням, але він був змушений це зробити, тому що не хотів, щоб Ленні постраждав від руки Кудряша. Крім того, він також не хотів, щоб Ленні

заподіяв комусь шкоду, тому вважав, що вбивство є найкращим виходом для Ленні та безпеки будь-якої людини. Він убив Ленні з любові. Загалом, Джордж Мілтон є звичайною людиною, яка сповнена мрій. Його вірна дружба та відповідальність за Ленні допомагає йому підтримувати свою мрію про краще майбутнє. Але, на жаль, все це закінчується смертю Ленні.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що у повісті Джона Стейнбека «Про мишей і людей» присутній глибокий психологізм, що й допомогло автору майстерно прописати психологічні портрети головних героїв. Мотив дружби, на якому базується опис персонажів, є ключовим у творі. При вивченні психологічних характеристик, автор використав засіб ототожнення опису навколишнього середовища та емоцій героїв. Психологічний портрет героїв розкривається не лише через характеристики зовнішності, а й за допомогою виокремлення рис та якостей, що допомагає відтворити повну картину внутрішнього світу. У проведеному описі психологічних портретів головних героїв – Ленні та Джорджа, автор вдався до художніх та лінгвостилістичних засобів створення психологічних портретів своїх персонажів. Виявлено, що найбільш вживаними лінгвостилістичними засобами є порівняння, епітети, зооморфічне порівняння та персоніфікація. Крім того, автор вдавався до описів пейзажів, щоб якомога детально передати психологічний портрет героїв.

Використана література:

1. Бохун Н. В. Мовно-стилістичні особливості створення портрета персонажа в іспанській художній літературі XIX-XX століть : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Наталія Віталіївна Бохун . – Київ, 2007. – 20 с.
2. Дудар О. Лінгвостилістичні особливості портретизації персонажа (на матеріалі роману Теодора Драйзера «Оплот») / О. Дудар // Мандрівець. – 2013. – № 2. – С. 67-69.

3. Бохун Н. В. Методика лінгвістичного аналізу портретних описів // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць / Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К. 2015. Вип. 27. – С. 21-30.
4. Леськів А.З. Лінгвостилістичні особливості комічного відображення дійсності (на матеріалі американських романів «чорного гумору»): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Леськів Аліна Зеновіївна. – Львів, 2005. – 19 с.
5. Портрет персонажа як об'єкт лінгвістичного дослідження / Система і структура східнослов'янських мов: [зб. наук. праць / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. – К.: Знання України, 2006. – 281 с.
6. Словарь лингвистических терминов: Изд. 5-е, испр-е и дополн. – Назрань: Пилигрим, 2010. – 486 с.
7. Steinbeck J. Of Mice and Men / J. Steinbeck. – New York: Penguin Books, 1993. – 108 p.

**GENERAL CHARACTERISTIC OF PHARMACEUTICAL
PROVISION FOR PRIVILEGED CATEGORIES OF CITIZENS IN
UKRAINE**

SHAPOVALOV V.V.

(ASSOC. PROF.)

*doctor of pharmaceutical sciences, professor ,
professor of the department of the medical and pharmaceutical law, total and
clinical pharmacy*

Kharkiv medical academy of postgraduate education, Kharkiv, Ukraine

Ukrainian national bar association, Kyiv, Ukraine

GUDZENKO O.P.

*doctor of pharmaceutical sciences, professor ,
dean of the pharmaceutical faculty*

Lugansk state medical university, Lugansk region, Rubizhne, Ukraine

SHAPOVALOVA V.O.

*doctor of pharmaceutical sciences, professor ,
head of the department of the medical and pharmaceutical law, total and clinical
pharmacy*

Kharkiv medical academy of postgraduate education, Kharkiv, Ukraine

ANDRIEIEVA V.V.

*assistant of the department of the pharmacology, clinical pharmacology and
clinical pharmacy*

Lugansk state medical university, Lugansk region, Rubizhne, Ukraine

SHAPOVALOV V.V.

doctor of pharmaceutical sciences, professor,

Healthcare department, Kharkiv regional state administration

Kharkiv, Ukraine

Healthcare is the special area of public activity, which provides rights for citizens for life and health, which makes one of the most priority directions in the political, economic and social areas of life of country and society. In the conditions of social and economic crisis, military actions on east of Ukraine, decrease of level of the state financing of healthcare area leads to decrease of public declared privileged guarantees. Due to current situation, the state of affairs of the pharmaceutical provision for privileged categories of socially vulnerable groups of population decreasing, that makes negative influence on indexes their health [4, 6].

In Ukraine, the question of provision with privileges and determination of the circle of persons, which belong privileged categories of citizens discussed from 90th of the last century. Because of limited financial possibilities, the state was unable to provide financing of all legislative privileges and the amount of categories of citizens increases permanently, which apply on the privileged provision with medicines and medical products [2, 5, 10, 11].

Such state of affairs violates principle of social justice in society, levels social protection for these persons, which need the help, points on inefficiency and irrationality of state facilities, excites abuse, creates social instability and tension in society.

State of research of the problem of pharmaceutical provision for privileged categories of citizens in Ukraine is not sufficient, thus, deep learning is actual as a purpose of future perfection of forming and realization of the integral system of privileges for citizens in a necessary assortment and complete quantity in our state, which made the purpose of research.

During a research used the following methods of analysis: normative and legal, documentary, informational and analytic, comparative.

The first phase of research used normative, legal and documentary analysis of current academic and public sources, which made possible to define basic concepts of pharmaceutical provision for privileged categories of patients in Ukraine.

The «Pharmaceutical encyclopedia» indicates that privileges are a grant of additional material and social welfares and services depending on different factors (special merits, distinguished achievements, special terms of labor, social vulnerability and others like that) [7, 9].

Legally privileges established by legislation. The large numbers of categories of citizens, who have a right for privileges in Ukraine, causes that more that third of population covered by privilege system. In addition, one person can get a few statuses, which give a right on several privileges.

In the article «Analysis of legislative and normative legal framework for providing pharmaceutical care to privileged categories of the population in Ukraine» [1] shown, that public privileges function as: stimulant (provides the improvement of results of activity); educate (forming of active method of vital functions); compensative (decreasing of influence of negative factors on social groups of population and individuals); reproductive (providing of the adequate standard of living of lower-income categories of population).

The legal system of differentiation of privileges is heterogeneous, however at the level of state privileges makes sense to distinguish professionally, domestic and social privileges.

In the aspect of the pharmaceutical provision, exactly social privileges reviewed.

At this level social privileges can be defined as legislative ratified complete or partial possibility to avoid execution by some groups the population or render a possibility of definite extra rights in case of rising of social risks [2, 13].

In general, nowadays Ukraine implements the commitments of providing of 156 types of social privileges, guarantees and compensations to 230 population`s categories, 52 of them has a privilege of free or privileged provision with medicines in the case of ambulatory treatment [12].

Forty-six laws and other normative and legal acts regulate the system of privileges, but there is no legislation, which would determine the unique order of provision with privileges. However, the amount of privileged categories in Ukraine increases annually.

At the same time, increasing amount of privileges and expansion of circle of privileged categories of citizens do not come with the possibilities of the budgetary financing. That is, the state gives a right of privileges which not able to provide financially, in a fact.

Medicines, included to the List of local and foreign medicines (and also all extemporal drugs), approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from dated September 5, 1996, No. 1071, amended by the Ministry of Healthcare of Ukraine and coordinated with the Ministry of Finance of Ukraine, can be released for free or on preferential terms [3].

Analysis of normative and legal acts of Ukraine, used in pharmaceutical provision of population, made possible to indicate basic directions of provision for privileges: ambulatory pharmaceutical practice, stationary pharmaceutical care, and pharmaceutical aid to nosology, included to the «pilot projects». Those directions presume compensative mechanism of realization and generally differ the volumes of compensation of cost of consumable medicines [2, 10, 14].

Modern approaches for improvement of organization of the pharmaceutical provision for privileged categories of citizens unfortunately do not give the desired results.

In relation to it, there is a necessity to develop a scientifically grounded approaches for resolving of the problem of provision of citizens with medicines of different clinical and pharmacological, classification, legal and legislative groups in Ukraine, which have a right for free and privileges reception of medicines.

The results of the study revealed some unsolved questions in organization of the pharmaceutical provision for privileged categories of citizens in Ukraine. These are: imperfection of legislative and normative bases; absence of the forecast of economically grounded state conception; absence of mechanisms of state and private

partnerships in the questions of the privileged pharmaceutical provision; absence of effective cheap mechanisms of realization of the privileged medical provision for population; necessity to develop measures of control for circulation of privileged recipes and funding; necessity to create an electronic register of privileged categories on state and regional levels.

Thus, general description of the state of affairs in Ukraine concerning the provision with medicines for privileged categories of patients leads to the conclusion about actuality of planning for further organization and legal researches on improvement of the pharmaceutical provision of privileged categories of citizens in Ukraine. That research need to include the analysis of situation on the legislative level, compared with another countries of the world for further grounding of solutions for those problems.

References

1. Котвицька А. А. Аналіз законодавчих та нормативно-правових засад надання фармацевтичної допомоги пільговим категоріям населення в Україні / А. А. Котвицька, І. В. Кубарева // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації – 2014. – № 6 (38). – С. 75-81.

2. Котвицкая А. А. Исследование фармацевтического обеспечения населения в Украине и странах Европейского союза / А. А. Котвицкая, В. П. Ходаковская, А. А. Суриков // Modern problems and prospects of Clinical Medicine, Healthcare and Pharmacy development [Monograph]. – Opole: Publishing House WSZiA.– 2014. – С. 154-162.

3. Постанова КМУ від 5 вересня 1996 р. №1071 Київ «Про порядок закупівлі лікарських засобів закладами та установами охорони здоров'я, що фінансуються з бюджету»

4. Слобожанські читання. Медичне і фармацевтичне право України: інновації, якість, безпека і перспективи розвитку : матеріали XI наук.-практ. конф. за участю міжнар. спец. (13–14 лист. 2014 р., м. Харків) / За ред. В. В.

Шаповалова, В. В. Шаповалова (мол.), В. О. Шаповалової, Ю. В. Васіної. – Х.: ТОВ «Друкарня «Мадрид», 2014. – 374 с.

5. Сравнительный анализ организации фармацевтической помощи в России, Украине и Белоруссии в обеспечении льготных категорий населения / В.В. Шаповалов (мл.), В.В. Шаповалов, В.А. Шаповалова, О.В. Рогожникова // Научные ведомости Белгородского государственного университета (Медицина. Фармация). – 2015. – №10 (207), вып. 30. – С. 226–238.

6. Судово-фармацевтичні ризики: неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, що заважає забезпеченню лікарськими засобами пільгового контингенту на основі фармацевтичного права [Електронний ресурс] / В.В. Шаповалов (мол.), В.В. Шаповалов, В.О. Шаповалова, О.В. Рогожникова // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 2 (6). – ISSN 2225-6555. – С. 1–19. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2014/34.pdf.

7. Тимчасовий глосарій базових термінів і понять з фармацевтичної діяльності (поглиблений порівняльний аналіз чинного законодавства з охорони здоров'я) : наук.-практ. посіб. /уклад.: Є. Г. Книш, М. С. Пономаренко, І. М. Алексєєва, В. О. Шаповалова, О. А. Рижов, О. Г. Алексєєв, Т. М. Краснянська, А. А. Бабський. – Запоріжжя: Запорізький ДМУ, 2010. – 104 с.

8. Удосконалення державних засад у сфері обігу лікарських засобів за пільговими рецептами на основі фармацевтичного права / О. В. Рогожникова, В. В. Шаповалов (мол.), В. В. Шаповалов, В. О. Шаповалова // Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні: четверта всеукр. наук.-практ. конф., 27 листоп. 2015 р.: в 2 т. Т. 1. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. – С. 41–44.

9. Фармацевтична енциклопедія / Голова ред. ради та автор передмови В.П.Черних. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: «МОРІОН», 2010. – 1632 с.:іл. 16 с.

10. Фармацевтичне законодавство: навч. посіб. з грифом МОН України (серія: Фармацевтичне право) / В.О. Шаповалова, В.В. Шаповалов, М.М. Халін,

В.В. Шаповалов (мл.), В.В. Бондаренко, М.М. Ніконов, Ю.В. Васіна, В.О. Петренко. – [2-е вид.]. – Х., 2010. – 142 с.

11. Шаповалов В.В. (мл.). Лекарственное обеспечение льготного контингента пациентов с редкими заболеваниями с позиции фармацевтического права / В.В. Шаповалов, О.В. Рогожникова // Человек и лекарство : XXII Рос. нац. конгр., 6-10 апр. 2015 г. – М., 2015. – С. 284.

12. Шаповалов В. В. Судово-фармацевтичний моніторинг правопорушень щодо забезпечення пільгових категорій пацієнтів лікарськими засобами на основі фармацевтичного права / В. В. Шаповалов, О. В. Рогожнікова // Український вісник психоневрології. – 2015. – Т. 23, вип. 3 (84), додаток. – С. 51–58.

13. Шаповалов В.В. Фармацевтичне право: роль мультидисциплінарної інформаційної системи для забезпечення пільгового контингенту пацієнтів життєво необхідними лікарськими засобами / В.В.Шаповалов, О.В.Рогожнікова // Довженківські читання: Проблема прихильності хворих наркологічного профілю до терапії. Потреба в лікуванні і лікування за потребою : матеріали XV Укр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 8-9 квітня 2014 р. – Х.: Пляда, 2014. – С. 318–323.

14. Comparative analysis of availability of the medicines for privileged categories of citizens suffering from diabetes mellitus in the russian federation and ukraine based on the pharmaceutical law [Electronic resource] / V. V. Shapovalov (Jr), V. A. Shapovalova, V. V. Shapovalov, O. V. Rogozhnykova // Annals of Mechnikov institute. – 2015. – № 1. – P. 14-20. – Access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ami_2015_1_4.pdf.

POLITICAL, LEAFLET-DISTRIBUTOR GROUPS IN TRANSCARPATHIA DURING THE HUNGARIAN REVOLUTION OF 1956¹

ВАРОДІ Н. Ф.

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри історії та суспільних дисциплін

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

м. Берегово, Україна

DR. NATÁLIA VÁRADI

Assistant Professor, Department of History and Sociology

Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

Beregovo, Ukraine

The mournful and bloody Revolution and War of Independence of 1956 demonstrated the existence of Hungarian unity and cooperation even in spite of the numerous hardships and artificially drawn borders. It also proved that there is a common homeland in people's hearts, for which those who consider themselves Hungarian hold together within and beyond the borders even if the political powers take revenge on it.

Numerous papers have been written about the history of the Hungarian Revolution of 1956 both in Hungary and beyond its borders in the past years but the archival documents of Ukraine and the former Soviet Union still need to be explored. For incomprehensible reasons, the investigation of the Modern Era confronts several difficulties in Transcarpathia even today. The documents of the local archives cannot be accessed easily, only few researchers have the opportunity to gain an insight into the papers. Even if the research is permitted, some of the documents are still encrypted that makes the situation more complicated too. Therefore, only a small part

¹ The research was supported by Tempus Public Foundation in the framework of *Eötvös Scholarship of the Hungarian State*.

of the Transcarpathian archival documents relating to the 20th century history have been processed up to the present time. Documents that have never been seen by historians still need to be explored; some of them were considered taboo for a long time. One of these issues is the Hungarian Revolution and War of independence of 1956 followed by the period of reprisals, still surrounded by a lot of secrets. The Transcarpathian aspect of this significant historical event has been investigated only by few researchers so far, therefore, this part of the conflict is almost completely missing. Reviewing the literature embracing the history of the revolution, it can be stated that countless results were recorded in Hungary, Transylvania and Upper Hungary. Consequently, examining the revolution based on the Transcarpathian documents and recording the reminiscences of the contemporaries is important since it supplements the similar researches conducted in Hungary, further broadening our knowledge.

A large number of the Transcarpathian documents from 1956 can be found in the department of the Regional State Archive of Transcarpathia in Uzhgorod and in the department of the State Archive of the Security Service of Ukraine also in Uzhgorod. The state archive only keeps the materials of those persons who were accused of “less significant” crimes, for instance, of singing the Hungarian anthem in the town centre or of discussing the events of the revolution. The documents of those cases that are connected to deportations and of those labelled by serious judgments are kept in the archive of the KGB (Committee of State Security).

The documents of the former KGB concerning the revolution of 1956, which consist of 30 volumes and contain thousands of pages, are kept in the State Archive of the Security Service of Ukraine in Uzhgorod. The documents are disordered; most of them are handwritten (often with lead-pencil) and hardly readable. The majority of the documents are written in Russian but Ukrainian, Hungarian and German ones also can be found.

The documents can be grouped by:

- the name-list of the revolutionists transported to the Soviet Union and of the soldiers, drivers accompanying them,

- the minute-books containing the interrogation of the imprisoned ones,
- notes, certificates,
- the Russian translations of the documents found at the revolutionists,
- the lists of properties found at the revolutionists,
- documents containing the observations of the KGB-detectives, jail commanders of the prison of Uzhgorod,
- the correspondences of the authorities among one another,
- the minute-books containing the interrogation of the arrested co-workers of the German Red Cross,
- the documents about imprisonments,
- confiscated personal items, documents, photos, handouts.

The majority of the documents are minute-books containing the interrogation and the lists of the revolutionists deported to Uzhgorod in November 1956. The aggregated name lists are mainly typed, although with many mistakes; the personal names and names of places are often illegible, unrecognisable. Some of the names were written down incorrectly since they were not based on identity documents but were recorded after hearing, mainly by non-Hungarian speakers, making the identification more complicated. There is another thing that may have caused a problem: the Hungarian accented vowels, the letter combinations “*cz*”, “*th*”, “*ch*”, “*sch*” etc. and the letters *w*, *y*, *ly* cannot be converted into the Cyrillic alphabet. The recorders did not always perceive the difference between the short and long vowels and consonants, as well as the stressed and unstressed syllables. For instance, the sound marked by the Cyrillic letter *o* can be *o*, *ó*, *a*, and *á*, and perhaps *ö*, *ő* in Hungarian. The recognition of the difference between the letters *g* and *h* is a usual problem since these letters are often used interchangeably.

Numerous data prove that the actions aiming to crush the War of Independence were directly governed from Transcarpathia. Archival data also confirm the reminiscence of the Transcarpathian Hungarian witnesses, according to which the Soviet military and political center was set up in Uzhgorod and Mukachevo, from

which the breakdown of the Hungarian Revolution was directed. Moreover, a military telephone center was operated in the Commercial Technical Institute of Mukachevo, for the purpose of direct communication [19]. KGB-leaders and high-ranking soldiers were delegated from Moscow to Transcarpathia to continually inform the Central Commission and Secretariate of the Communist Party of the Soviet Union about the Hungarian developments [8., pg. 62-132.]. The Transcarpathian high-ranking, loyal communist cadres actively participated in their work. The KGB-intelligence worked at a full stretch, the Military Zone of Transcarpathia contracted the troops, that were prepared for attack, along the Soviet-Hungarian border. The reminiscence of the Soviet soldiers reveals that the first military corps crossed the border with the purpose of crushing the revolution on October 24. [11].

The Hungarian population of Transcarpathia, although they did not have exact information about the revolution and its procession, observed the Hungarian events with sympathy, as a symbol of national inhesion. There are archival documents containing different data about the way the Transcarpathian Hungarian inhabitants expressed their sympathy towards the Revolution and War of independence. The documents also provide information about the atmosphere that prevailed in Transcarpathia and the punishments that concerned the Transcarpathian groups engaged in politics, after they had become victims of the local, well-functioning espionage. Transcarpathia and its population had two main tasks from political point of view: on the one hand, the area served as a marching base for the Hungarian fights; on the other hand, the Soviet governance frequently used the local population for completing interpretation and translation tasks.

The revolutionary movements of 1956 beyond the Hungarian borders are an excellent example of the solidarity among the separated parts of the Hungarian nation.

Since travelling became impossible due to the strictly closed borders after the Second World War, people living in the Soviet Union could not keep in touch with Hungary. The occurrent postal connections were severely controlled. The Soviet authorities permitted the inhabitants to order only a couple of foreign publications, in

few copies. Even the Hungarian party-press could be ordered and read only by few people.

The majority of the population was informed about the local and foreign world and events mainly by the Soviet press, which was the mouthpiece of the Communist Party of the Soviet Union. Getting a relatively realistic picture about the outside world was only possible through foreign radio broadcasting. The Hungarian people mainly listened to *Kossuth Radio*, but some people could reach western broadcasts and listened to the *Free Europe Radio*, for instance. These sources of news were available during the revolution too [5., pg. 224-227.].

After the revolution was suppressed, the Transcarpathian newspapers celebrated the “victory over the counter-revolution” and judged its participants (the “horthysts”, the “fascists”). Only rejective writings were published; articles with the slightest sign of sympathy could be published neither in the central nor in the local papers. In Transcarpathia, it was not publicly known that there were people sympathising with the Hungarian revolution, so the local population could not become aware of individual and group actions against the Soviet communist system.

After the revolution broke out on 23 October 1956, the Hungarian events urged the suppressed Hungarian population of Transcarpathia to pursue the secret hope of achieving their own freedom and of the collapse of tyranny in the society ruled by fear. However, few people dared to talk about the Hungarian Revolution publicly since they were afraid of retaliation. The population was monitored more severely than before.

Transcarpathian groups of different size and secondary school pupils expressed their solidarity towards the Hungarian youth by distributing handouts during and a few months after the War of Independence of 1956. The direct influence of 1956 often manifested in student actions beyond the borders of the mother-country.

The significance of the Transcarpathian events, that have not been completely explored yet, can be evaluated at least from two points of view. They constitute part of the history of 1956 and thus, of the Hungarian history but they also form part of the past of Transcarpathia and its minority-politics. The communist system did not

consider the question of minorities important in the spirit of the internationalist doctrine, moreover, it regarded the idea of nationality to be harmful.

Hungary did not know about the events in Transcarpathia and in other transborder areas, so the manifestations of the Hungarian minorities could not influence the events. Despite this fact, these events still constitute part of the drama of 1956. The manifestations of the Hungarian people beyond the borders of the mother country indicated that the separated Hungarians lived the events of Hungary as their own destiny in 1956 too. Many people thought that taking a stand on 1956 was not only their right but duty too.

The remaining authentic and written sources mainly concern those actions in which the participants were brought to trial and secret service reports and state party reports were made about them, making the research of the revolution of 1956 more complicated beyond the borders of Hungary. However, there were events the authorities did not know about, therefore, sources serving as evidence have not remained. The attempt of youth from Vylok to escape to Hungary in order to participate in the fights is a good example. The attempt failed since the borders were reinforced and controlled more intensively than ever. The authorities also used the churches to reach their aim of preventing the revolutionary mood and movement.

The revolution of 1956 had a great influence on the Transcarpathian Hungarians. Groups of different size expressed their sympathy towards the Hungarian Revolution in Vynohradiv, Koszino, Haloch and Uzhgorod. The group of youth engaged in anti-Soviet politics of Vynohradiv consisted of secondary school students. From autumn 1956 until July 1957, they had been distributing handouts and were accused of organising secret meetings. Their handouts contained the following notes: *“Transcarpathia is a Hungarian territory and the Russians should go home”*, and *“the Russian army should withdraw from Hungary.”*[14]. These young people – Sándor Milován, János Varga, József Illés, István Dudás, Zoltán Kovács – were sentenced to 3-6 years of prison. The detectives of the KGB had been dealing with their case for months [4]. The lawyers rather accused them instead of defending them. *“Indeed, in those times, it was not suggested to defend people like us”* – said József

Illés [6., pg. 73-85]. Many of them spent their half or whole penalty in the Mordvinian Gulag-camps of the ASSR [Autonomous Soviet Socialist Republic]. (The penalty period, defined during the trial, was reduced for everyone except Illés who got the longest penalty of 6 years.) They had suffered a lot during the years spent in prison but their humiliation continued even after their release. They were constantly monitored [18].

In Koszino, the Ormos family distributed handouts: István and Mária (siblings), their cousin, Sándor Szécsi and their friends [6., pg. 52.]. When the revolution broke out in Budapest, they decided to help their Hungarian compatriots after hearing the news in the radio. Their attention was called to the inhabitants of the Hungarian settlement Barabás locating not far from their village, who asked for help from the people of Koszino. They shouted over the border and encouraged the local inhabitants for armed revolt. They spread their request on handouts and posters and urged the local Hungarians for political fight and helping the Hungarian people. On their first handwritten poster they quote the well-known line of Sándor Petőfi's "*National song*": "*On your feet now, Hungary calls you*", [4]. Their neighbour, who was a teacher of Ukrainian language and literature informed the authorities about it. The local authorities quickly removed the posters and reported it to the KGB's office of Beregovo district. All the three of them were arrested on 2 November 1957. They studied at the University of Uzhgorod and were captured during their school practice and were taken into custody by the KGB of Uzhgorod. The three young people from Koszino, were accused of being the members of the Transcarpathian Hungarian Revolutionary Association, which was based on the fact that the name of this organisation appeared on one of the found handouts that started with the call: "*To your homeland be faithful....*". (There are no written documents about the existence of this organisation.) They were sentenced for 4-6 years on 2 January 1958, after a serial of interrogations that lasted for a year.

The group in Haloch was formed at the end of 1956. The three young men, Tibor Perduk, István Pasztellák, and the nearly 13 years old László Molnár were accused of distributing handouts and collecting weapons, ammunition and explosives

left behind the Second World War. According to them, they just found the rusty, unusable weapons in a dried well. They disapproved the invading Soviet army which “*drowned the revolution of youth in blood*”. The text of one of their handouts started as follows: “*The bloody handed Soviet dictators drowned the Hungarian Revolution in blood.*” [7., pg. 32]. The group was arrested in 1958. The authorities considered Endre Gecse Calvinist minister to be the leader of the group, whom the boys visited for the purpose of reading at the library of the parish. After arresting him, he was transported to the prison of the KGB in Uzhgorod, where he was beaten to death during the interrogation since he did not want to admit that he “*had been involved in anti-Soviet propaganda in Hungarian nationalist spirit and encouraged the youth for armed revolt*” in 1956-1958 in Haloch [16]. He spent one month in prison at the end of 1958. During this time, other ministers were not allowed to visit him. At the public prosecution, the only evidence was Hitler’s volume titled *Mein Kampf*, where his name was marked. His American connection was also judged: it was based on a cloak that he received from the congregation of Khust, made from a material sent from America. [21]. He was not engaged in politics, his only sin was that he renovated ruined churches and was fully devoted to priesthood [20]. The authorities wanted to organise a show trial against him with the fake accusations of “encouragement for counter-revolution” and “American connection” but Endre Gecse died during his interrogation. On 7 January 1959, the representatives of the authorities took his wife, Leona Rózsa, to his funeral but she was not allowed to go close to the coffin. She could only see his face: one of the temples was blue [9].

There was also a small group operating in Uzhgorod. The leader was János Szobránci and the members were Nándor Benyák, Vince Orlovsky and János Tibor Kulcsár. They distributed handouts. It is known by them that on 3 November 1956, at dawn, the silence of the sleeping city was disturbed by rumbling military trucks on the streets. There must have been a strange consignment in the trucks covered by canvas because they were accompanied by armed soldiers. No one knew where the trucks had come from but children’s crying and whimper could be heard on their way to the Koryatovich Square. About 6-8 cars lined up. The cars transported children

from Hungary to the children's home in Onokivci [6., pg. 61.]. After crushing of the revolution, the Transcarpathian population found several cards on the Chop-Uzhgorod railway line [14]. Due to the cards thrown out from the wagons, many Transcarpathians could help the children to get back to their parents. The Soviet authorities, of course, denied that they had placed children in the children's home. Finally, the children were transported back to Hungary [17].

Hungarian and numerous non-Hungarian students of the University of Uzhgorod expressed solidarity with the claims of the revolution by attending the university in black and white dress-wear during the revolution. [13].

On 16 November 1956, the following three boys were arrested in Muzhiyevo, a settlement near the border since they attempted to get to Hungary by crossing the border: the 17 years old László Sulkó, the 15 years old József Balázs, a student from the 6th class of the school of Bene and the 14 years old Sándor Váradi. At the time of their arrest, they stated that they had listened to the *Voice of America* radio station, as well as the broadcast of Miskolc, according to which the Soviet troops oppress the freedom of the Hungarian nation. This was the reason of their crossing the border since they decided to help the "rebellers". An employee of the party-committee of the district was sent to the school for completing an analysing, informative task but he also talked to the teachers and separately, to the pupils' parents [1].

On 17 March 1958, after the secret voting for the election in the Supreme Council of the Soviet Union, the following card was found after opening the poll in the settlement of Vary, in the district of Beregovo: "*Communists, this is your last election! You must die, dogs, and pay for your deeds. May the Hungarian God lead us, as oppressed ones, we, the Hungarians of Varyjevo, let you know about this. Long live Ferenc [Imre] Nagy, who stood up for the Hungarians! May he live forever!*"[2].

In October 1956, in the first days of the revolution, the Soviet tanks invaded through Beregovo towards Hungary. One of the employees of the posts of the district of Beregovo, the technician of the reinforcing department of the international telephone-lines "*blurted it out*" to the workers of the head-post in Budapest. The

regional committee of the Ukrainian Communist Party informed the superior organs that it would fortify the control for the total “order” in the given case [3].

Besides these examples, there were brave persons in several other settlements who expressed their solidarity with the revolution.

In 1956, many Transcarpathian Hungarians served as soldiers, interpreters, doctors in the Soviet army, even in those units which were directed to Hungary to crush the revolution. Many of them did not even know where they were taken for action. They were surprised when they realised that they had crossed the border in Transcarpathia, on their mother land and that the authorities wanted to use them for drowning the Hungarian revolution in blood. Some of them gathered together secretly in the evening and talked about the Hungarian events, or sang the Hungarian anthem in the centre of the village. In these cases, the police arrived within a few minutes and they were arrested with the charge of instigating revolt. Some of them refused to fight against the Hungarian revolutionists, deserted and tried to help the local population, for which they were sentenced to prison [17].

Tanks Invading Through Berehove. (Machola Street. The photo was made by László Balázsi. It is still in his possession [15].)

Since the authorities were afraid of a possible Hungarian mass movement in Transcarpathia, they cruelly punished those who sympathized with the revolution in public [15]. In spite of it, the Soviet power did not react with general, anti-Hungarian fear mongering to the revolution, probably because they were afraid of the failure of a possible anti-Hungarian reaction and its reversal. Right after the revolution, the

primary concern of the leadership of the Soviet Union was to prevent the further spread of the freedom movement.

According to the KGB documents, the authorities proceeded against 18 persons for anti-Soviet behaviour.

In the course of the interrogations in the Soviet Union, they acted according to the Ukrainian Criminal Code. (The content of the Soviet Criminal Code was the same in all the republics.) The First Chapter included the crimes against the state and the Article 58 referred to the counter-revolutionary crimes: *“Counter-revolutionary” is understood as any action directed toward the overthrow, subversion or weakening of the authority of the soviets of workers and peasants or of their chosen (according to the Constitution of the USSR and constitutions of union republics) workers’ and peasants’ governments of the USSR, union and autonomous republics, or toward the subversion or weakening of the external security of the USSR and the fundamental economic, political, and national gains of proletarian revolution* [10].

Transcarpathian revolutionists and those who sympathised with the revolution, hundreds of Hungarian citizens were imprisoned here after the Revolution and War of Independence of 1956 was suppressed. The commemoration was also attended by the former convicts, who sacrificed their own freedom so that the next generation could live in freedom [22].

Bibliography

Archive sources:

1. State Archives of Transcarpathian Region (Further referred to as SATR) SATR Fond 15. Registration number 5. File number 13.
2. SATR Fond 15. Registration number 7. File number 36.
3. SATR Fond 15. Registration number 5. File number 333.
4. Archives of the Ukrainian Committee for State Security Fond 2558. Opisz 1. No. 1247.

Specialist Literature:

5. Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár. Poliprint Kiadó. 2004.
6. Dupka György - Horváth Sándor: '56 Kárpátalján. Ungvár-Budapest Intermix Kiadó. 1993.
7. Dupka György: '56 és Kárpátalja. Ungvár-Budapest. Intermix Kiadó. 2006.
8. Gál Éva, Hegedűs B András, Litván György, Rainer M. János (szerk.) A "Jelcin-dosszié". Szovjet dokumentumok 1956-ról. Századvég Kiadó –1956-os Intézet, Budapest, 1993.
9. Gortvay Erzsébet (szerk.): Jó pásztor volt. Gecse Endre kárpátaljai mártír tiszteletes emlékezete. Intermix Kiadó. Ungvár-Budapest. 2003.
10. Criminal Code of Ukraine. Kijev-Harkov. 1945.

Information Providers: All the interviews were made by the author in 2002.

11. Interview with András Sztorozsuk, inhabitant of Beregovo, Soviet soldier in 1956.
12. Interview with György Csanádi, inhabitant of Beregovo, journalist in 1956.
13. Interview with Iván Koroly, inhabitant of Uzhgorod. Historian.
14. Interview with János Varga, he was one of the imprisoned members of the political group of Vynohradiv.
15. Interview with László Balázsi, inhabitant of Beregovo.
16. Interview with László Molnár, he was one of the imprisoned members of the political group of Haloch.
17. Interview with Mária Paládi, inhabitant of Beregovo.
18. Interview with Sándor Milován, he was one of the imprisoned members of the political group of Vynohradiv.
19. Interview with Sándor Suba, inhabitant of Varyjevo, interpreter and soldier in 1956.

Newspapers:

20. Calvinists' Journal (Reformátusok Lapja). (XXXIII) 1989. 46. No 4.
21. Calvinists' Journal (Reformátusok Lapja). (XXXIV) 1990. 17. No 5.
22. Transcarpathia (Kárpátalja) 2006. No 43.

СЛІДЧИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ГАРАСИМІВ О.І.

кандидат юридичних наук

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

ЗАХАРОВА О.В.

кандидат юридичних наук., доцент

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

РЯШКО О.В.

кандидат юридичних наук., доцент

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Львівський державний університет внутрішніх справ

М. Львів, Україна

Забезпечення правового захисту особи в суспільстві, подальше зміцнення та розвиток гарантій прав і свобод кожного громадянина, законних інтересів держави й суспільства є одним з найбільш важливих завдань правової науки.

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) передбачив нові або оновлені правові інститути, передусім слідчі (розшукові) дії, що потребують належного наукового підходу до їх втілення на практиці.

КПК обумовив потребу узгодження з ним багатьох законів і підзаконних нормативно — правових актів, які регламентують функціонування органів досудового розслідування, оперативних і експертних підрозділів у контексті їх спільної діяльності.. Серед цих правових засобів є дії, основу (зміст, форму і призначення) яких складають відповідні криміналістичні методи пізнання. Одним із цих методів є метод експерименту.

Експеримент (від лат. experimentum — проба, дослід) — науково поставлений дослід у відповідності до мети дослідження для перевірки

результатів теоретичних досліджень. В криміналістичному аспекті експеримент використовується для встановлення сутності досліджуваних (пізнаваних) явищ, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень. В ході його проведення з'ясовуються такі ознаки, властивості, зв'язки і прояви подій, які в інший спосіб прослідкувати та оцінити неможливо чи вкрай складно. Прикладів цьому багато: коли експеримент проведено для встановлення можливості відповідним способом конкретною особою взагалі сприймати (в т.ч. бачити, чути та розпізнавати за запахом, на дотик) певні події, явища, об'єкти; перевірки можливості вчинення взагалі конкретною особою певних дій, за певних просторово-часових умов, у тому числі, перевірки наявності у конкретної особи професійних чи інших навиків; з'ясування можливості існування конкретного явища, процесу, факта за відповідних умов і т.ін. Загальновідомими є основні тактичні прийоми проведення слідчого експеримента (умови слідчої дії мають бути максимально наближені до умов реального перебігу досліджуваної події (діянь); для унеможливлення випадковості в результатах дослідних дій, їх треба проводити декілька разів і різноускладнено; досліди, особливо складні, тривалі за часом повинні проводитись кількома етапами тощо). [1, С. 158]

Під час розслідування кримінальних проваджень важливим є момент отримання доказової інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення, саме цьому сприятиме проведення такої слідчої (розшукової) дії як слідчий експеримент. Основною метою проведення слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; сутність слідчого експерименту полягає у відтворенні дій, обстановки, обставин певної події, а також проведенні необхідних дослідів чи випробувань; підставами для здійснення слідчого експерименту є наявність відомостей, перевірка і уточнення яких має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Фактичною підставою проведення слідчого експерименту є необхідність перевірки й уточнення експериментальним шляхом фактичних

даних, отриманих у ході слідства та наявність підстав вважати, що його мета буде досягнута.

Наведемо типові підстави для проведення слідчого експерименту: 1) слідчий експеримент для перевірки можливості бачити у зазначених умовах. Завдання такого експерименту іноді полягає у встановленні можливості не тільки бачити, а й розрізняти деталі та особливості об'єктів у певних умовах; 2) слідчий експеримент для перевірки можливості чути в конкретних умовах. У деяких випадках під час виконання слідчого експерименту на відкритій місцевості важливо встановити силу та напрямок вітру в момент події злочину, а також наскільки суттєво ці чинники впливають на можливість почути; 3) слідчий експеримент для перевірки можливості проникнути крізь певний отвір та вийняти через нього ті чи інші предмети. Таким експериментом повинна бути встановлена і об'єктивна можливість учинення дій (проникнення, витягування), і суб'єктивна здатність на це певної особи або осіб. Важливо з'ясувати, чи може предмет певної конфігурації та обсягу влізти у цей отвір, а також чи може вказана особа проникнути через виявлений пролом; 4) слідчий експеримент для перевірки можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу. Під час здійснення такого експерименту головним чинником є час, оскільки викликає сумнів не факт можливості вчинення певних дій, а час, упродовж якого вони були вчинені; 5) слідчий експеримент для перевірки можливості настання певних наслідків дій (розгоряння, поломки та ін.). Такі експерименти слід виконувати у випадках, коли ці питання не вимагають експертного дослідження і застосування спеціальних знань; 6) слідчий експеримент для встановлення спеціальних і професійних навичок особи. Такі експерименти рекомендують проводити тоді, коли обвинувачений або свідок стверджує, що володіє можливістю виконати ту чи іншу роботу. У разі заперечення ним цього проводити слідчий експеримент не рекомендується.

Ступінь реконструкції обстановки та обставин події залежить від характеру експерименту, обстановки, у якій він здійснюватиметься, від можливостей реконструювання. Недотримання цієї умови розцінюється як

порушення вимог кримінального процесуального закону, що спричиняє втрату доказового значення одержаних даних. Тобто, якщо з'ясується, що обстановка змінилася та реконструкція її є неможливою, то необхідно встановити, чи не вплинуть зміни, що відбулися, на достовірність результатів експерименту, тобто чи останні матимуть доказове значення у справі. Якщо відповідь на це запитання є негативною, то від проведення слідчого експерименту слід відмовитися [2]. Крім того, не варто забувати, що умовою вірогідності результатів відтворюваних дій є неодноразовість їхнього проведення й стабільність отриманих результатів. У тих випадках, коли слідчий не має точних даних про умови, параметри, що перевіряються (наприклад, тривалості впливу, сили удару), варто варіювати умови проведення дій, неодноразово виконуючи кожен з них стосовно кожної зі змінених умов. Треба зазначити, що слідчий експеримент вважається доволі трудомісткою процесуальною дією, тому його проведення доцільне лише тоді, коли цікаві та важливі для слідства дані не можна перевірити під час додаткових допитів, оглядів, обшуків, судових експертиз та інших слідчих (розшукових) дій. Одним із чинників, що підвищують результативність слідчого експерименту, є своєчасність його проведення, оскільки невинуваті зволікання можуть призвести до того, що у суб'єкта, який перевіряється, зникне бажання відтворити певні дії, реконструювати обстановку чи обставини розслідуваної події або незворотно зміниться місце проведення слідчого експерименту.

Безумовним є те, що ефективність результатів проведення слідчого експерименту значною мірою залежить від старанності його підготовки. При цьому підготовчі дії, забезпечувані слідчим, можна підрозділити на два етапи: підготовка до виїзду на місце проведення експерименту й безпосередньо на місці до здійснення самих слідчих (розшукових) дій. Слідчий повинен визначити мету експерименту, що саме необхідно з'ясувати шляхом його проведення, що є істотним для такої події, які факти, яким способом і в яких умовах потрібно перевірити. Ці дані можуть бути отримані слідчим із матеріалів кримінального провадження, результатів оперативно-розшукових

заходів або ж можуть бути очевидні з висунутих слідчих версій. Ретельне вивчення цих матеріалів дозволяє визначити місце, час і умови проведення експерименту, коло його учасників і роль кожного з них. Важливо також визначити, які предмети використовуватимуть під час його проведення. Підготовка до здійснення експерименту вимагає деяких організаційних заходів. Так, за вибору місця проведення слідчого експерименту потрібно враховувати, що часто він пов'язаний з демонстрацією способу вчинення злочину, тому доступ туди сторонніх повинен бути виключений. У таких випадках необхідно вживати заходів щодо забезпечення охорони місця експерименту (для охорони місця проведення експерименту і запобігання втечі підозрюваного (обвинувачуваного) залучаються працівники органів внутрішніх справ). З іншого боку, експериментальну перевірку можливості вчинення суб'єктом певних дій незалежно від конкретного місця можна здійснювати в службовому кабінеті слідчого чи у якомусь іншому належному місці, з огляду на конкретні обставини, що виникли і перевіряються. Крім того, необхідно, за можливості, відновити колишню обстановку, якщо вона була порушена, попередити власників відповідних приміщень про час передбачуваного експерименту. У деяких випадках бажано попередньо ознайомитися з місцем проведення, щоб визначити найбільш доцільне розміщення учасників експерименту, необхідність використання між ними засобів зв'язку.

У плані експерименту повинні передбачатися: місце і час проведення; коло питань, що треба з'ясувати; учасники експерименту; роль і місце кожного; зміст запланованих дій, їхня послідовність і можливі варіанти; заходи щодо забезпечення явки учасників; предмети, матеріали, необхідні для експерименту; заходи щодо відновлення порушеної обстановки на місці експерименту; необхідні науково-технічні засоби й засоби зв'язку; запобіжні заходи. Обов'язково треба підготувати та перевірити техніко-криміналістичну апаратуру, що потенційно може знадобитися під час проведення слідчого експерименту, а саме: відеокамеру, магнітофон, фотоапарат, вимірювальні інструменти і прилади, освітлювальні засоби, манекени, сигнальні прапорці,

приладдя для виміру освітленості, вологості, сили та напрямку вітру. До початку експерименту варто оглянути місце його проведення, сфотографувати й вжити заходів безпеки, а учасникам – роз’яснити їхні права й обов’язки, попередити про відповідальність за розголошення даних експерименту. Іноді роз’яснення обов’язків особі, показання якої повинні перевірятися експериментальним шляхом, тісно пов’язане із роз’ясненням суті експериментальних дій, що виконуватимуться, їх метою та завданнями експерименту. У деяких випадках слідчий чи прокурор повинні вирішити на власний розсуд, чи доцільне таке детальне роз’яснення, оскільки повідомлення про мету слідчої дії може вплинути на особу, яка побажає приховати певні обставини, змінить швидкість пересування, темп роботи, послідовність маніпуляцій тощо, що призведе до необ’єктивних результатів перевірочних дій та не буде досягнута мета слідчої дії.

Отже, мета здійснення експерименту може бути повідомлена особам на розсуд слідчого. Кожному учасникові варто вказати місце, де він повинен перебувати під час експерименту, визначити порядок і зміст його дій. Після цього всі повинні бути на своїх місцях. Після отримання згоди особи на участь у слідчому експерименті їй пропонується дати показання про обставини певної події. При чому необхідно вислухати короткі показання всіх осіб, чиї дії перевіряються, що становлять по суті мету експерименту, з’ясувати, чи відповідають умови експерименту тим, у яких відбувалася подія, яка перевіряється. Іншим учасникам слідчої дії не можна втручатися у розповідь особи, допускати підказки у виборі напрямку руху, щоб виключити будь-які сумніви в достовірності результатів перевірки [3, С. 250].

Слідчий повинен присікати спроби знищити сліди, об’єкти, приховати будь-які обставини та ін. З метою уточнення окремих важливих деталей, заповнення прогалин, усунення суперечностей після вільної розповіді і демонстрації слідчий має право поставити запитання особі, яка дає показання про обставини певної події. Не допускається при цьому постановка навідних запитань. Якщо дослід чи випробування не пов’язані із перевіркою показань,

які були надані особами раніше, слідчий після роз'яснення присутнім прав та обов'язків, мети слідчого експерименту розпочинає виконання експериментальних дій. Під час проведення слідчого експерименту присутні особи, що його ініціювали, мають право висловлювати свої пропозиції та зауваження щодо порядку проведення слідчої (р) дії, а також вимагати від слідчого, прокурора, іншої особи, яка її здійснює, дотримання законних вимог щодо її проведення. Пропозиції та зауваження особи, що ініціювала проведення слідчого експерименту, є обов'язковими для врахування слідчим, прокурором, іншою особою, крім випадків, коли такі пропозиції чи зауваження суперечать законним вимогам КПК або явно не відповідають меті здійснення експерименту [4].

Основним процесуальним документом є протокол слідчого експерименту, він слугує головним джерелом відомостей про умови і порядок проведених дослідів, їх зміст і отримані результати. Для того, щоб протокол слідчого експерименту відповідав своєму призначенню, він повинен відповідати певним вимогам. Ці вимоги, на думку більшості вчених, полягають у такому: 1) складення протоколу належною особою (згідно з ч. 1 ст. 240 КПК слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань); 2) своєчасність складання протоколу в ході проведення слідчого експерименту; 3) об'єктивність даних та дій, зазначених в протоколі; 4) повнота та змістовність протоколу; 5) ясність, точність мови і відсутність суперечностей; 6) протокол має бути викладений у суворій логічній послідовності відповідно до послідовності дій. Загальні правила складання протоколу процесуальної дії передбачені частиною 3 ст. 104 КПК України.

Аналіз слідчої практики органів Національної поліції і прокуратури дозволяє також відзначити типові помилки, яких припускаються під час складання протоколів слідчих експериментів: а) неправильне процесуальне оформлення проведених дослідів. Це може виражатися або в тому, що в протоколі наводяться неповні дані про учасників слідчого експерименту

(наприклад, не вказуються повністю імена та по батькові понятих та їх адреси), або в тому, що не вказуються статті КПК, якими керується слідчий під час складання протоколу слідчої (розшукової) дії, або у відсутності інших необхідних елементів протоколу; б) неповнота протоколу. Складаючи протокол слідчого експерименту, деякі слідчі не вважають за необхідне вказувати, в якій обстановці він проводився, або подають лише схематичний опис проведених дослідів, приділяючи основну увагу одержаним результатам; в) порушення послідовності в описі проведених дослідів. Трапляються протоколи, з яких неможливо зробити висновок про послідовність експертних дій. Викладення в такому разі має безладний характер, що ускладнює оцінку одержаних результатів; наведення у протоколі даних, які не стосуються слідчого експерименту. Наприклад, детально наводяться такі обставини провадження, які жодного значення для проведеного експерименту не мають, або описуються такі деталі обстановки, які зовсім зайві з точки зору результатів експерименту; д) недбала літературна редакція протоколу, що, безумовно, понижує у низці випадків значення цього документа, ускладнює його розуміння, а іноді й свідчить про недопустиме ставлення до складання процесуальних документів [5, С. 181].

Відповідно до ч. 1 ст. 107 КПК рішення про фіксацію слідчого експерименту за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, зокрема під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить слідчий експеримент. Якщо клопотання про застосування технічних засобів фіксування заявляють учасники слідчого експерименту – таке фіксування є не правом, а обов'язком слідчого, прокурора. Про застосування технічних засобів фіксування слідчого експерименту заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у слідчій дії. У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо. Відповідно до 107 ст. КПК, незастосування технічних засобів фіксування слідчої дії у випадках, коли воно є обов'язковим, тягне за

особою недійсність слідчого експерименту та отриманих внаслідок його проведення результатів, за винятком випадків, коли сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден із учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому випадку у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на технічному носії інформації, який додається до нього. Якщо в процесі слідчого експерименту вилучалися предмети, документи, то все це також повинне бути відображено в протоколі. Якщо дослідницькі дії проведені повторно або неодноразово, кожна дія та отриманий результат мають бути відображені в протоколі.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із його текстом. Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні слідчого експерименту. Особою, яка проводила слідчий експеримент, до протоколу долучаються додатки. Вони повинні бути належно виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків. Застосування конкретного виду фіксації залежить від характеру виконуваних експериментальних дій. Іноді достатньо сфотографувати обстановку й захопити основні етапи слідчого експерименту. Проте, враховуючи динамічність слідчого експерименту, краще застосовувати для його фіксації відеозапис, оскільки наявність повної картини експерименту значно полегшує оцінку отриманої доказової інформації. Після здійснення слідчого експерименту триває оцінка достовірності й доказового значення його результатів.

Неприпустимо проведення експериментів, які: 1) принижують гідність людини; 2) загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших

осіб; 3) загрожують майну або можуть призвести до значних матеріальних збитків. Теоретично спірним є питання про те, чи має прийняте слідчим рішення про провадження слідчого експерименту процесуальну форму, тобто, чи виноситься про це спеціальна постанова, аналогічна постанові про проведення обшуку, про обрання запобіжного заходу і т. п. Кримінальний процесуальний кодекс України такої вимоги не містить (ст. 223, 240). Разом з тим, у ч. 6 ст. 240 КПК України передбачається, що про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол згідно з вимогами КПК України. Крім того, у протоколі докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту. Під правом слідчого на проведення експерименту в широкому сенсі мається на увазі таке: 1) законодавець надає слідчому процесуальної самостійності в прийнятті рішення про необхідність і доцільність проведення слідчого експерименту; 2) слідчий не зобов'язаний проводити слідчий експеримент, якщо вважає за непотрібне його проведення; 3) слідчий самостійно обирає види слідчих експериментів, місце та час їх проведення, а також перелік дослідних дій, котрі, на його думку, необхідно провести; 4) слідчий самостійно визначає склад учасників експерименту та може залучати до його проведення необхідні йому сили та засоби [6, С. 150].

Таким чином, слідчий експеримент є складною слідчою (розшуковою) дією, яка потребує ретельної підготовки та чіткої організації, оскільки у ньому бере участь велика кількість осіб. Слідчий експеримент входить до слідчих (розшукових) дій, які мають лише перевірний характер. Під час його здійснення зазвичай застосовується лише фіксація та дослідження фактичних даних, які, в свою чергу, підтверджують або спростовують наявність певних фактів, що мають значення для кримінального провадження. Підсумовуючи, підкреслимо, що слідчий експеримент має складну пізнавальну структуру. Це обумовлено тим, що він поєднує відтворення та дослідження двох моделей: обстановки кримінального правопорушення і моделі дії, яка, за припущенням, могла бути вчинена. Слідчий експеримент входить до слідчих (розшукових) дій, які мають лише перевірочний характер. Під час його здійснення зазвичай застосовується

лише фіксація та дослідження фактичних даних, які, своєю чергою, підтверджують або спростовують наявність певних фактів, що мають значення для кримінального провадження. Крім того, для виконання слідчого експерименту необхідно мати чіткий план, наявність відповідних підстав та умов, кола осіб і дотримуватись процесуального порядку його проведення.

Використана література:

1. Когутич І.І. Форми експерименту у кримінальному провадженні / І.І. Когутич // Криміналістика і судова експертиза. 2013. Вип. 58 (1). С. 158-168
2. Прийняття процесуальних рішень та проведення слідчих дій: навчальний посібник / В. П. Горбачев, Л. І. Шаповалова, А. О. Шульга та ін.; за ред. В. П. Горбачева. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2012. – 364 с.
3. Комісарчук Ю.А., Ряшко О.В. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. Науковий вісник ЛьвДУВС. № 3/2014. С. 248-260.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1233090949171/pravo/kriminalniy_protsestualniy_kodeks_ukrayini_naukovopraktichniy_komentar_-_tatsiy_vy].
5. Вальчишин Г. Фіксація результатів слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортних пригод. Підприємництво, господарство і право. 7/2018. С. 179-183.
6. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2. 2016. С. 149-153.
7. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект) / Ю. А. Чаплинська // Криміналістичний вісник. – 2013. – № 1 (19). – С.43–48.
8. Негребецький В. Проблема підвищення ефективності збирання, дослідження та фіксації інформації під час перевірочних слідчих (розшукових) дій. Підприємництво, господарство і право. 2015. № 7. С. 57–60.

9. Шехавцов Р. М. Впровадження технологій 3D моделювання у розслідуванні злочинів: правові та криміналістичні проблеми // Криміналістика XXI сторіччя: матеріали міжнар. наукпракт. конф., 25–26 листопада 2010 р. Х., 2010. С. 166–170.

10. Криміналістика: підручник / Р.І. Благута, О.І. Гарасимів та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 3-тє вид., Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

11. Застосування інтерактивних методів під час викладання навчальної дисципліни «Криміналістика»: навчально-методичний посібник / Р.І. Благута, О.І. Гарасимів, О.В. Захарова та ін.; за заг. ред. С.І. Марка. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 2014 с.

12. Особливості розслідування окремих видів злочинів: збірник методичних рекомендацій / за заг. ред. О.В. Авраменка, Р.І. Благуті, О.В. Захарової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 692 с.

ПРИРОДНЕ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНЕ ОЧИЩЕННЯ СТИЧНИХ ВОД

ЗАВАЦЬКИЙ С. В.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри промислового і цивільного будівництва
Чернігівський національний технологічний
університет
м. Чернігів, Україна*

КОТЕЛЬЧУК Л. С.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри промислового і цивільного будівництва
Чернігівський національний технологічний
університет
м. Чернігів, Україна*

Вода – найцінніший природний ресурс. Вона відіграє вирішальну роль у процесі обміну речовин, що становить основу життя всіх живих організмів на земній кулі. Нажаль стан води в більшості відкритих водойм України сьогодні можна класифікувати за різними ступенями забруднення та вважати небезпечним для навколишнього середовища [1]. Це викликано тим, що великі об'єми води після її використання в промисловому і сільськогосподарському виробництві, а також у побуті повертаються у відкриті водойми у вигляді стічних вод. Скидання недостатньо очищених стічних вод і є основним джерелом забруднення та засмічення водоймищ.

Зазвичай у річках і інших водоймищах проходить природний процес самоочищення води, але за умови незначних за обсягами скидає стічних вод.

Об'єми скидання стічних вод щорічно збільшуються, тому часто виникають випадки, коли потужностей існуючих мереж очисних споруд не вистачає для якісної обробки стоків та їхньої утилізації. Крім цього традиційні

методи очищення стічних вод [1] є енергозатратними, як при будівництві очисних комплексів так і при їх експлуатації. Практично неможлива їхня ефективна експлуатація при малих витратах стічних вод, що є характерним для населених пунктів з численністю мешканців від 5 до 15 тисяч, оскільки в таких селищах, як правило, відсутнє централізоване водовідведення господарсько-побутових стоків і на очисні споруди їх доставляють спецмашинами. Це досить часто призводить до неритмічності подачі забруднених вод з можливими достатньо тривалими паузами.

У більшості невеликих населених пунктів України взагалі відсутні очисні споруди або вони вийшли з ладу в процесі їхньої експлуатації. Через це неочищені стічні води з переповнених каналізаційних колодязів попадають прямо у відкриті водойми. В результаті цього багато водних об'єктів опиняється в незадовільному стані і проблема очищення стічних вод стає визначальною для забезпечення життєдіяльності багатьох тисяч людей.

Тому проблема створення екологічно чистих і енергоефективних проектів очисних споруд з мало затратними експлуатаційними показниками при малих витратах на сьогодні є надзвичайно актуальною.

Одним із ефективних та екологічно чистих методів очищення стічних вод – є метод «біоплато» із застосуванням вищої водної рослинності (ВВР). Технологія «біоплато» – це технологія очищення стічних вод селищ міського типу, яка практично не вимагає витрат на енергопостачання, придбання реагентів, технологічне обслуговування, оскільки базується на використанні природних механізмів самоочищення. Ця технологія використовує процеси седиментації, фільтрації та природного самоочищення водних об'єктів, заснованого на здатності вищої водної рослинності, водної мікрофлори і мікроорганізмів здійснювати деструкцію, трансформацію та акумуляцію органічних, мінеральних і зважених речовин, нафтопродуктів, іонів важких металів і бактеріального забруднення.

В даний час набули поширення різні конструкції «біоплато»: фільтраційні, поверхневі і наплавні [1].

В геологічних і ландшафтних умовах України доцільне застосування комбінованого типу «біоплато» – поверхнево-фільтраційного. В якості фільтруючого матеріалу може використовуватися пісок (місцевий середньозернистий), гравій, керамзит тощо. Фільтрацію рідини, що очищається можна спрямувати як у вертикальному, так і в горизонтальному напрямках. У фільтраційних «біоплато» на поверхнях фільтрів висаджуються вищі водні рослини, характерні для даної місцевості, а саме: очерет, рогіз, осока та ін. Таких фітонасичених споруд повинно бути, як правило, не менше двох.

Очищення стічних вод в «біоплато» забезпечується життєдіяльністю макрофітів, водоростей, а також іммобілізованого бактеріального середовища, розташованого як на поверхні ВВР, так і в фільтруючому шарі.

Поверхневий блок «біоплато» створюється для доочищення стічних вод і є спорудою з вільним натиском води в горизонтальному напрямку через середовище ВВР, висадженої у ґрунт. Доочищення води забезпечується гідробіонтами, що формуються в біоценозі вищих водних рослин. Ступінь очищення стічних вод на спорудах біоплато досягає 90–95% від загальної кількості домішок (табл. 1) [2].

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика господарсько-побутових стічних вод до і після очищення

№ п/п	Найменування інгредієнта	Одиниця виміру	Концентрація забруднень		
			до очищення	після очищення	Норматив на викиди
1.	Температура	°С	18-25	в межах норми	
2.	Прозорість за шрифтом	см	0,5	~30	30
3.	Зважені речовини	мг/дм ³	858	до 15	15*

4.	Запах	бали	5	0	0
5.	pH	-	6,5-8,5	7-8,5	6,5-8,5
6.	ХПК	мг/дм ³	560	30	80*
7.	БПКп	мг/дм ³	377	6	15*
8.	Колі-форма (індекс ЛКП)	кое/дм ³	5*106	~1000	1000

При проектуванні системи очисних споруд основною метою є видалення забруднюючих частинок з води і отримання такої якості води, яка б відповідала діючим нормативним документам. Одними із суттєвих компонентів забруднення є завислі часточки неорганічних і органічних речовин, які видаляються при фільтрації води через дрібнодисперсне середовище (пісок). Неорганічні речовини – це в основному інертні матеріали. Органічні ж матеріали – підлягають біодеградації.

Завислі речовини, які залишилися у воді після механічного очищення у септику або відстійнику, ефективно відділяються за допомогою фільтрації та відстоювання в блоках «біоплато».

Відстоювання відбувається в зонах «біоплато» з відкритою водною поверхнею. Процес фільтрування здійснюється при проходженні води через фільтруючий шар у фільтраційних блоках. Біомаса та детрит вищих водних рослин також сприяють затриманню і осадженню завислих речовин.

Враховуючи різноманітність і складність фізико-хімічних процесів, які визначають сорбцію забруднюючих речовин при фільтрації, доцільно регламентувати швидкість сорбційних явищ швидкістю фільтрації (або часом знаходження води в блоках).

Завдяки штучно створеному природному механізму самоочищення в «біоплато» одночасно видаляються такі забруднюючі речовини, як азотні і фосфорні сполуки, жири та нафтопродукти, сполуки металів та їхніх солей. Патогенні сполуки видаляються на «біоплато» при проходженні води через систему за рахунок комплексу фізичних, хімічних і біологічних факторів.

Фізичні фактори включають опромінення природним ультрафіолетом, механічну фільтрацію і седиментацію; хімічні фактори – дію O_2 , вплив фітонцидів, що виробляються деякими рослинами. Механізми біологічного видалення шкідливих органічних сполук включають бактеріальний антагонізм, поїдання найпростішими, а також природне відмирання.

Технологія «біоплато» вигідно відрізняється від традиційних методів очищення тим, що не вимагає витрат на електроенергію та реагенти, а нескладність в експлуатації, передбачає мінімум обслуговуючого персоналу. На процес очищення за технологією «біоплато» не впливають різкі коливання витрат стічних вод, що надходять на очищення. Споруди «біоплато» або окремі його блоки при необхідності можуть бути виключені з роботи на тривалий період часу, і оперативно включатися в роботу.

Очисний комплекс (рис.1) складається із споруди механічного очищення – септика або відстійника, мулових майданчиків для підсушування осаду, а також споруд біологічного очищення («біоплато»), ставка-накопичувача очищених стічних вод.

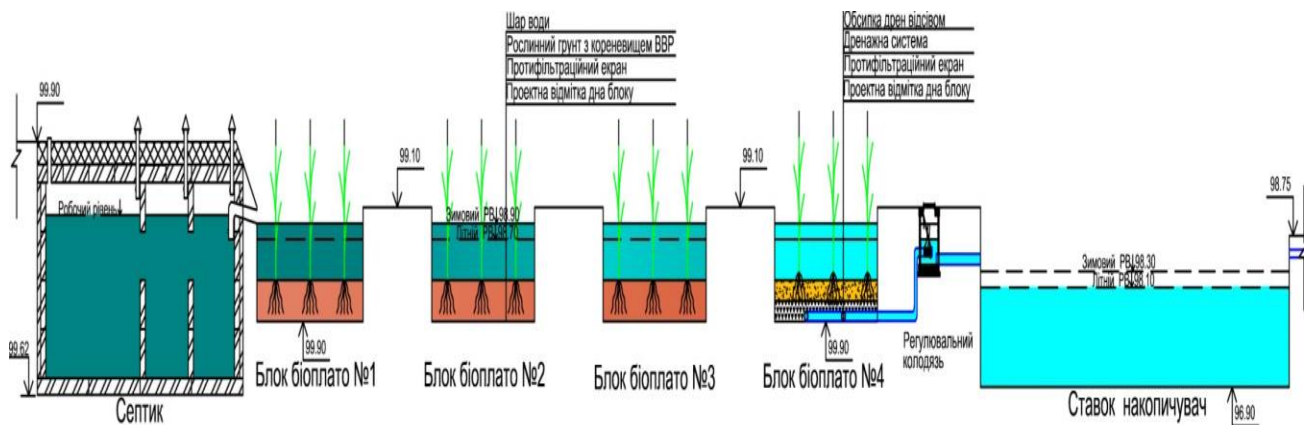

Рис. 1. Комплекс очисних споруд спроектованих за технологією «біоплато»

Схема очищення стоків за технологією «біоплато» пропускною спроможністю до $100 \text{ м}^3/\text{добу}$ наступна.

Спочатку господарсько-побутові стічні води надходять до септика. Забруднення, що містяться в стічних водах, осідають на дно, де піддаються повільному процесу анаеробного (без доступу кисню) бродіння, в результаті якого одна частина забруднень з питомою вагою меншою, порівняно із водою, – підіймається вгору, а інша частина забруднень з питомою вагою більшою чим у води – осідає на дні споруди.

Процес здійснюється за участю бактерій, які природним шляхом формуються у побутових стічних водах. Таким чином, на першому етапі очищення відбувається розкладання органічних забруднень води і осадження механічних домішок, в результаті чого стоки частково освітляються і дезодоруються. Після механічного очищення стічні води надходять на доочистку. Накопичений осад з дна споруди видаляється на мулові площадки.

Після просвітлення, стоки самопливом з септика по водовідвідній трубі, направляються на блоки «біоплато».

Подальше очищення продовжується при проходженні стоками системи блоків «біоплато», яких може бути більше трьох. Останній блок «біоплато» є фільтраційний, в ньому очищена вода фільтрується через шар піску $h = 0.5$ м в дренажну систему. Очищена вода по дренам надходить в регулювальний колодязь з якого направляється до ставка накопичувача, де фільтрується через природну основу в ґрунт, або може використовуватись в сільському господарстві для зрошення технічних культур.

На рис. 2 наведено конструкцію септика, об'єм якого розраховується згідно ДБН В. 2.5 – 75: 2013 [3].

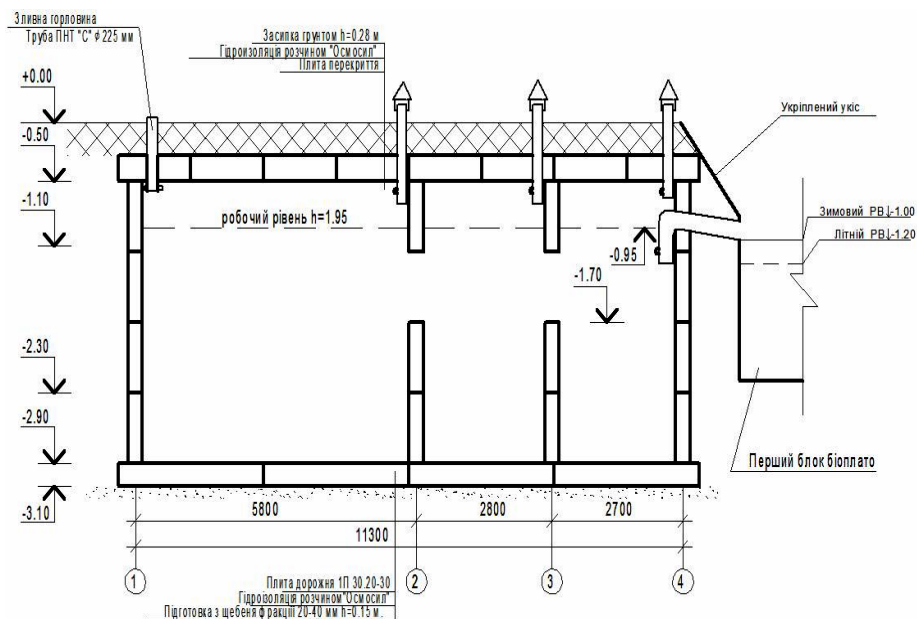

Рис. 2. Конструкція септика

Розрахунок мулових майданчиків проводиться згідно п.6.391 СНиП 2.04.03-85. Після підсушування на муловому майданчику, осад може використовуватися в якості органічного добрива (при отриманні відповідного дозволу органів держсаннагляду), або вивозитися на звалище ПТВ.

Площа одного блоку біологічного очищення (див. рис. 1) розраховується в залежності від пропускної спроможності очисних споруд. По блокам «біоплато» стічні води проходять самопливом, всі блоки по дну можуть мати однакову проектну відмітку, або ступінчасте зниження (в залежності від рельєфу місцевості). Об'єм блоків розраховується таким чином, щоб тривалість перебування стічних вод становила не менше 10 – 12 діб. По дну всіх блоків (крім фільтраційного) влаштовується протифільтраційний екран з полімерної плівки (ГОСТ 10354-82), або інших матеріалів. Плівка укладається на підготовлення з піску товщиною 0.1 м, та виводиться на стінки плато на 50 см вище дна (по рівень засипки).

В перших трьох блоках протифільтраційний екран засипається шаром піску $h=0.25$ м, та шаром ґрунту товщиною 0.25 м. Четвертий блок засипається шаром піску 0.5 м.

В четвертому блоці «біоплато» на дно вкладаються дрени, які покриваються фільтруючим матеріалом в два шари з нетканого полотна.

Очищена стічна вода при проходженні через фільтраційні блоки «біоплато» рівномірно розподіляється по їхній поверхні і далі, попадаючи у фільтраційне плато, рухається у вертикальному напрямку через шар піску, після чого надходить до дрен відвідного колектору та поступає в регулюючий колодезь. Регулювання швидкості руху води в «біоплато» відбувається за рахунок засобів, які встановлюються в регулюючому колодезі.

У зимовий період для безаварійного функціонування «біоплато» необхідно максимально зберігати температуру стічних вод як в самому «біоплато», так і в спорудах і комунікаціях в «біоплато» (у септику, колодезях і підвідних трубах). Споруда септика (рис.2) перекривається плитами та утеплюється шаром ґрунту. Захисний утеплювальний шар на блоках «біоплато» утворюється за рахунок багаторічного накопичення великої товщини прошарку сухої рослинності. Такий природно створений утеплювач взимку також акумулює сніг у блоках, за рахунок чого втрати тепла шляхом тепловіддачі під час дії вітру знижуються ще більше. Підтвердженням цьому служать процеси, що відбуваються в природних болотах, в результаті яких не відбувається їх замерзання. Окрім того, у фільтраційних блоках в зимовий час передбачається підняття рівня води до відмітки 0,7 м над фільтруючим шаром. При мінусових температурах атмосферного повітря в верхній частині водної товщі буде утворюватися шар льоду товщиною 5-10 см. Під льодом за рахунок процесів деструкції, що проходять з виділенням тепла, підтримуватиметься температура води не менше +5°C, достатня для реалізації процесу біологічного очищення стоків.

Біоінженерні споруди для очищення стічних вод малої продуктивності за типом «біоплато» можна застосовувати в різних кліматичних умовах України, на територіях, де є наявності велике розмаїття вищої водної рослинності.

Робота таких очисних споруд в період експлуатації не потребує великих затрат енергоносіїв, оскільки процес очищення стічних вод відбувається

природним шляхом до визначеної санітарними нормами якості, а в умовах зимового періоду експлуатація «біоплато» не вимагає значних технологічних змін.

Таким чином, експлуатація біоінженерних споруд не складна і для їх обслуговування не потрібно мати велику кількість виробничого персоналу, тому запровадження даної технології дасть значну економію як за будівельними, так і експлуатаційними затратами, а також покращить стан водопостачання й водовідведення малих населених пунктів та існуючу екологічну ситуацію в Україні.

Використана література:

1. Стольберг Ф.В., Ладыженский В.Н. Экология города. Киев: Либра, 2000. 464 с.
2. Стольберг Ф.В., Ладыженский В.Н., Спирин А.И. Биоплато – эффективная малозатратная экотехнология очистки сточных вод. *Екологія довкілля та безпека життєдіяльності*. 2003. №3. С. 32 –34.
3. ДБН В.2.5.-75:2013. Каналізація. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування.
4. Третьяков С.Ю., Завалко С.Е. Эффективность методов биологической очистки сточных вод с использованием водной растительности. *Экология – 2003. Тезисы молодежной международной конференции*. Архангельск: Изд-во Ин-та экол. пробл. Севера УрО РАН. 2003. С. 128 – 129.
5. Ладыженский В.Н., Саратов И.Е. Защита водных объектов от загрязнения поверхностным стоком с территории полигонов ТБО. – 1-я конференция с международным участием «Сотрудничество для решения проблемы отходов», 5 – 6 февраля 2004 г. Харьков, Украина.
6. Диренко А.А., Коцарь Е.М. Использование высших водных растений в практике очистки сточных вод и поверхностного стока. *СОК (сантехніка, опалення, кондиціонування)*. 2006. № 4. С. 12 – 15.

7. Тимофеева С.С., Ульрих Д.В., Тимофеев С.С. Фитофильтры для очистки сточных вод. *Журнал «Вестник технологического университета»*. 2016. Т.19, №16. С 162 – 166.

ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ У 60-х – НА ПОЧАТКУ 90-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

КУЗНЕЦОВ О. А.

кандидат історичних наук, доцент,

Національна металургійна Академія України

Навчально-методичний інститут інтегрованих форм навчання

м. Дніпро, Україна

Політичний розвиток у світі та в Україні на протязі ХХ ст. впевнено засвідчив необхідність ствердження демократії як основного принципу цивілізації, головної форми політичної організації, як верховної цінності духовного розвитку.

Актуальність теми. Підвищення інтересу до вивчення демократичних процесів останнім часом пояснюється не лише намаганнями позбутися малодосліджених тем у гуманітарній галузі науки, але й тими процесами, які відбуваються в українському суспільстві, коли стало очевидним, що незалежність України постає лише при наявності демократії. Вона включає в себе сакраментальне право народу на свободу, самовизначення, соборність. Історія 60-х - початку 90-х років ХХ ст. засвідчила судження, що демократичний рух був головною складовою частиною національно-визвольної боротьби українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку суспільно-політичної думка ні в кого не викликає сумніву необхідність ґрунтовного науково-теоретичного дослідження тих демократизаційних процесів, які відбувалися і відбуваються зараз в українському суспільстві. Безумовно, демократизаційні процеси в Україні неодноразово були об'єктом уваги сучасних вчених. Проблеми української демократії досліджували у своїх працях В. Полохало[1], О. Кіндратець[2], В. Медведчук[3], С. Барматова[4], Й. [5] та інші. Вони розкрили історичні передумови виникнення демократії в

Україні, структурні складові процесів демократизації, певні недоліки демократії та її сутнісні аспекти.

У залежності від часу, в який були написані ті чи інші праці, вони ґрунтувалися на різних методологічних засадах і відрізнялися глибиною аналізу реального змісту політичних процесів, ступенем об'єктивності, способом викладання матеріалу.

У дослідженні демократичних процесів в Україні у період, що розглядається, доцільно виділити на три етапи, протягом яких переважали неоднозначні, часто протилежні один одному підходи у ставленні до демократії. Перший період охоплює кінець 60-х – 1985-і роки. Робота дослідників у цей час була присвячена узагальненню досвіду про партійне керівництво органами народовладдя та громадськими організаціями, систематизації матеріалів по пропаганді соціалістичної демократії. Політологічні дослідження проблем демократії здійснювалися в рамках історії, філософії, політекономії і не повинні були протирічити доводам про неухильне зростання ролі компартії, про класову вищість соціалістичної демократії. Другий період пов'язаний з початком реалізації в 1985 р. курсу влади на реформи існуючого устрою і закінчується в 1989 р., коли розпочинається зміна політичної системи, заснованої на засадах тоталітаризму, визначається юридично вмотивована опозиція, що обумовило виникнення різних концепцій, іншої методології дослідження проблем демократії. Третій період охоплює час з 1989 р. - до середини 90-х років, коли роль науки почала зростати, а гуманітарні дослідження виходять на нові методологічні і теоретичні принципи, українська наука набувала державноукраїнського змісту. З 1990 р. запроваджується нова наукова спеціальність – політологія.

Поворотним у дослідження проблем демократії став 1991 рік. Саме з цього періоду і особливо після проголошення незалежності України, головними темами досліджень стали проблеми національно-державного відродження, становлення демократичного громадянського суспільства, парламентської демократії, багатопартійності. Серед зарубіжних видань слід назвати праці

О. Мотиля[6], в яких досліджується концептуальний контекст розвитку України і особливо її керівництва та робота Дж. Сороса[7], що поглиблює сприйняття демократії як загальнолюдської цінності.

На початку 90-х років з'являються перші рецензії на політологічні праці. Заслугує на увагу такого роду стаття А. Коваленка, яка справедливо зазначає, що молода українська політологія зможе піднятися до світового рівня лише за умов повернення із забуття та введення в науковий обіг політичних концепцій видатних українських мислителів, а також вивчення надбань політичної думки[8, с.73].

Історія демократичного процесу в Україні досліджувалася на сторінках журналу "Сучасність". У 1992-1995 р.р. на його сторінках було опубліковано понад 20 статей з цих проблем. В Україні почалося видання щоквартальника "Політологічні читання", журналу "Віче", в яких велику увагу приділялось правовій стороні процесу становлення демократії, у тому числі в контексті світового і європейського досвіду.

Серед монографічних видань, які досить ґрунтовно досліджували широке коло проблем, пов'язаних з демократичними процесами в Україні, слід виділити роботи Л. Алексєєвої[9], Г. Касьянова[10], О. Гараня[11], В. Литвина[12]. На перше місце в своєму аналізі Л. Алексєєва ставить український національний рух, але лише в постановчому плані пов'язує його з імперською суттю СРСР. О. Гарань ґрунтовно проаналізував політичні заяви і програми більшості партій в Україні. Заслугує на увагу підхід Г. Касьянова, який показує всі проблеми дисидентського руху в контексті еволюції тоталітарної системи до кризи і занепаду. В. Литвин головну увагу приділяє ролі політичних діячів у суспільно-політичному процесі України.

Отже, аналіз всього масиву публікацій з питань розвитку демократії в Україні на протязі всіх трьох періодів її наукової розробки дозволяє зробити висновок, що в політичній науці в повному обсязі проблема ще вивчена недостатньо. Систематизовані та узагальнюючі історико-політологічні роботи з проблеми перебувають в стадії розробки. Це також визначає актуальність

дослідження на рівні конкретного історичного досвіду та дослідження на рівні політологічних доктрин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське суспільство вийшло з 70-річного періоду перебування в колишньому СРСР без передумов цивілізованого демократичного розвитку – без громадянського суспільства, без демократично налаштованої національної еліти, без чіткого усвідомлення себе як нації. Тому український тип посткомунізму з’являється не як перехід до демократії, а як наслідок еволюції колишньої радянської політичної системи. І немає нічого дивного в тому, що сучасне українське суспільство зберігає значною мірою сутнісні риси, успадковані від минулого. Зрозуміло, що це минуле буде визначати тенденції посткомуністичного розвитку і в майбутньому.

Демократія в Україні у своєму розвитку пройшла декілька етапів становлення. На формування цих етапів суттєвим чином позначились зміни політичних курсів та їх лідерів і ступінь тоталітарного тиску. Демократія виступала головною причиною змін у суспільстві. Вона стимулювала розвиток політичної системи, вселяла надію на цивілізованість, але й викликала опір переслідування правлячих структур.

Політичне керівництво України після відмови від стратегії на демократичне оновлення з кінця 60-х років XX ст. практично всі питання суспільно-громадського життя вирішувало за допомогою старих методів управління з опорою на адміністративно-бюрократичний апарат, не визнаючи народну ініціативу. Саме тому, на перший план у наступі на демократію при зміні політичного курсу виходила регламентація духовної сфери, згортання критики недоліків і культу особи.

На національно-демократичний розвиток України протирічливий вплив здійснював П. Шелест. Архівні документи свідчать про стриманість і поміркованість П. Шелеста в умовах, коли явно починають відроджуватися сталінські методи керівництва. Риси, які були притаманні цьому політичному

лідеру, характеризують його як керівника “ринкової ситуації” та людину “зовнішньої орієнтації”.

На прикладі обрання В. Щербицького партійним керівником в Україні можна проаналізувати сталу практику існуючої тоталітарної системи, що передбачала розвінчення свого попередника. Головним об’єктом критики П. Шелеста в 1973 році була його книга “Україно наша Радянська”.

Аналізуючи багатий історичний матеріал, факти багаторічної діяльності В. Щербицького, його ставлення до демократії, можна зробити висновок, що цю постать лідера слід віднести до консервативного типу керівника, опорою якого була автократична, партійно-державна бюрократія. Використовуючи такі методи як догматизм, номінклатурність, секретність, різноманітні санкції проти демократичних свобод, бюрократія в Україні у період перебування при владі В. Щербицького, набула рис етократії (правління, влада, засновані на дотриманні норм моралі). До того ж механізм панування етократії в Україні йшов далі класичної політологічної схеми, бо поєднував як тоталітаризм, так і імперські методи. Про розвиток демократичного процесу судили за формальними, кількісними показниками. Завдало шкоди демократичному розвитку і зневажливе трактування теорії самоврядування, державності і народовладдя.

Методи конституційного закріплення тоталітарності забезпечувалися шляхом запровадження статті 6 в Конституції і неконституційного застосування номенклатурного принципу, режиму секретності, які стали окремими соціальними інститутами.

Політичний, соціально-економічний аналіз ситуації початку 80-х років логічно привів до необхідності повернення демократизації суспільства і в 1985 році правляча партія і її новий керівник М. Горбачов проголошують політику гласності, реформування політичної системи. Цей процес засвідчував причини, що визначали суспільно-політичні зміни. Особливе місце в поглибленні демократичного процесу займає XIX конференція компартії, яка відбулася у червні-липні 1988 року. Аналізуючи її документи, можна констатувати появу

принциповості, дієвості новаторських підходів до демократії, які були започатковані в резолюціях конференції.

В Україні суттєві зміни в сторону розбудови демократії розпочалися у 1989 року після появи відкритої опозиції до компартії та відставки В. Щербицького. Новий ідеал демократії розпочався з новими ідеями і новими лідерами. Роль лідера мала в цей період якщо не вирішальне, то досить визначальне значення.

Мирний розвиток подій в Україні забезпечувався значною мірою тим, що почалося становлення парламентської демократії, адже 15 травня 1990 року вперше в історії сучасного політичного розвитку Верховна Рада України, як законодавчий орган, почала функціонувати за парламентським режимом. Після грудневих 1991 року президентських виборів розвиток демократичних подій почав уособлюватися не з компартією, а з діяльністю глави держави, Верховної Ради, яка мала вже й сформовану опозицію під назвою Народна Рада. Важливою подією в історії демократизації цього періоду була постановка на порядок денний вимоги про незалежність України, демократична зміна влади після позачергових виборів 1994 року.

Серцевину демократичного політичного процесу становлять вибори в органи влади, що є закономірним результатом процесу історичного пошуку суспільством кращої моделі формування і функціонування держави. Сьогодні демократичні вибори в органи державної влади стали природним процесом у політичному житті багатьох країн світу. Вони являють собою спосіб формування органів влади і керування за допомогою вираження за визначеними правилами (відповідно до виборчої системи) політичної волі громадян. Унаслідок виборів обрані кандидати наділяються владними повноваженнями. Вибори використовуються у різних демократичних організаціях: партіях, профспілках, добровільних асоціаціях, кооперативах, акціонерних товариствах тощо. У цій главі йдеться головню про вибори в масштабах держави, усієї політичної системи.

Вибори представницьких органів влади в період мирного переходу суспільства від тоталітарної політичної системи до демократії відіграють вирішальну роль. Виборча система є необхідним компонентом сучасної цивілізації, відображає ступінь демократичності суспільства, свободи його громадян, їхньої політичної свідомості, активності і культури.

Для українського суспільства зазначеного періоду для виборчих кампаній була характерна концепція “декоративної демократії”. Вирішальну роль у таких виборах відігравав не голос виборця в бюлетені, а попередня резолюція політбюро ЦК КПУ: “Просити ЦК КПРС затвердити”. До цього слід також додати і розгалужену систему контролю за обраними представницькими органами, коли навіть сесії Верховної Ради переносилися і скликалися за рішеннями політбюро компартії. В підтвердження таких методів слід привести матеріали про написи на бюлетенях, про факти голосування “проти”, як поодинокі форми альтернативної точки зору щодо виборів і стану демократичності.

Недемократичний підхід до формування Рад негативно характеризує саму радянську форму народовладдя. Окрім того, потрібно мати на увазі, що через систему Рад пройшла значна кількість людей, які певним часом навчалися управлінським функціям. Так, у 1985 році всіма формами Рад було охоплено в Україні понад 1 млн. депутатів.

Аналізуючи перші концептуальні зміни у виборчій системі, які були закладені в резолюції XIX партконференції, а також перший експеримент у виборах, проведений у 1987 році, слід характеризувати як наростання плюралізму, альтернативності, опозиційності до правлячої партії.

Виборчий процес, який розпочався навесні 1989 року проходив значно демократичніше, але ще продовжувався контроль партійних органів за виборами. Наприклад, проводилися окружні передвиборчі збори для відсіву неугодних кандидатів, все ще існували партійна квота, партійна рознарядка. Саме через вибори вперше були обрані народними депутатами люди з іншими поглядами і програмами, ніж того бажали в партійних органах. Серед них на

розвиток демократії мало вплив обрання М. Амосова, П. Таланчука, Ю. Щербака, В. Яворівського, Р. Братуня та інших.

Важливим етапом в процесі зміни виборчої системи в Україні була робота по обговоренню і прийняттю нового виборчого Закону в Україні, яка розпочалася з літа 1989 року. Вперше в новітній історії України, крім офіційного проекту, значний інтерес мали альтернативні документи, розроблені з плюралістичних позицій Республіканським клубом виборців, іншими вченими та громадськими діячами.

Слід визначити, що аналіз виборчої кампанії на початку 1990 року, засвідчує поступове зростання демократичних ідей у суспільстві. Вперше офіційно діяв опозиційний Демократичний блок України, вперше також приймала і обговорювала свою передвиборчу платформу правляча партія. Важливо відмітити зростання активності виборців у сільських округах та містах і характерним при цьому альтернативність по кожному округу.

Кроки, які робило українське суспільство на шляху розбудови демократичних інститутів, свідчать про те, що входження демократії у свідомість людей через вибори у кінці 80-х – на початку 90-х років XX ст. відіграло вирішальну роль для становлення громадянського суспільства.

Відхід від політики лібералізації і порушення людських прав, поверхова та непослідовна за своїм змістом хрущовська «відлига» принесли українській національно-свідомій інтелігенції великі сподівання та гіркі розчарування. Передова молодь, що відчула смак свободи, не хотіла зупинятися, а прагнула справжньої демократизації суспільства. Із середини 60-х - у 80-і рр. з відходом влади від політики лібералізації, у республіці почалося відверте ігнорування керівною компартійною верхівкою конституційних прав людини. Закономірним наслідком цих процесів стала поява руху захисту людських прав. Його представників, як і учасників уже традиційних опозиційних груп культурницького та самостійницького спрямування, також жорстоко переслідувала влада.

Співставляючи різні етапи становлення політичної опозиції, зазначимо, що опозиційність існує завжди у будь-якому суспільстві. За часи демократичних змагань вона має відкритий характер, захищена правовими нормами, має свої засоби масової інформації, друковані органи. Подібний стан розвитку в Україні почав складатися на рубежі 80-90-х років ХХ ст., коли ставлення до опозиційності визначало ступінь демократичності.

Духовно та організаційно політична опозиція складалася поступово, ще напередодні періоду, що розглядається, і бере свій початок від поодиноких фактів опору існуючому тоталітарному режимові в СРСР. Починаючи із середини 60-х років формами опозиції були відкриті протести, петиції, звернення, програмна робота І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», лист творчої молоді Дніпропетровської області, творчі поетичні вечори, самвидав, поодинокі нелегальні організації. Організація в Україні у 1976 року М. Руденком та його однодумцями Гельсинської групи відіграла позитивну роль у подальшому розгортанні опозиційного, дисидентського руху та демократичних процесів.

В Україні після 1985 року розпочалися демократичні процеси, коли на перший план опозиційної думки в українському суспільстві вийшли проблеми екології, політичні та культурологічні клуби, боротьба за збереження української мови і організація просвітництва, вивчення замовчуваних, «білих плям» в історії України, поновлення «Українського вісника».

Знаковою подією відзначається 1990 рік, який треба вважати роком появи багатопартійності, коли виникло 16 політичних партій. З того часу, коли Українська республіканська партія 5 листопада 1990 року першою була зареєстрована в Міністерстві юстиції, політична система де-юре перетворилася після багатьох десятиріч однопартійності в плюралістичну модель.

Характерною ознакою формування багатопартійності та становлення опозиційності на початок 90-х років була поляризація політичних сил навколо відношення до союзного центра і його політики.

Висновки. В Україні на протязі 60-х – початку 90-х років ХХ ст. відбувалася безперервна національно-демократична боротьба як складова частина національно-визвольного руху українського народу, що в свою чергу спростовує тезу про раптове здобуття Україною державної незалежності в 1991 році. При цьому демократія відігравала вирішальну роль перш за все при умові, коли вона виступала як загальнолюдська цінність.

Протягом 1989 – 1991 р.р. в Україні здійснювалася мирна демократична революція, головним політичним результатом якої стало проголошення незалежної, соборної Української держави. Рушійною силою цієї революції виступала інтелігенція при підтримці робітництва і студентства. Апогеєм мирного революційно-демократичного процесу стало студентське голодування у Києві в жовтні 1990 року, що засвідчило рівновагу сил демократії і правлячих структур.

До 1990 року в Україні становлення багатопартійності проходило на тлі зміни суспільного устрою і складалась така ситуація, яку в політології слід кваліфікувати як «багатопартійність в умовах однопартійної системи». Це, безумовно, вплинуло на розвиток політичної системи, коли у першій половині 90-х років суспільство залишалось політично не структурованим, не існувало і правлячої партії в буквальному розумінні цього поняття. Протирічливість демократичного розвитку впливала також і з того, що довгий час не приймалась нова Конституція, новий Закон про вибори, а без них демократія не мала того внутрішнього коду, який пронизує активність будь-якої цивілізації.

Використана література

1. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В. Полохало (керівник авт.кол.) – К.: Політ. думка, 1995. – 368 с.
2. Кіндратець О. Політичні зміни і політична стабільність // Політичний менеджмент. – 2005. – №2. – С.55-67.
3. Медведчук В. Новий вимір демократії. – К., 2001. – 144 с.

4. Барматова С. Пишемо – “демократія”, читаємо – “вибори 2004”. Кілька тривожних особливостей “дифузійної підтримки” українцями вітчизняних політичних інститутів // Віче. – 2004. – №3. – С.7-10.
5. Рисіч Й.Л. Історія демократії в Україні /Вибори, мітинги, демонстрації в 70-ті – на початку 90-х рр. XX ст.: Монографія. – Дніпропетровськ, 1995. - 126 с.
6. Мотиль О. Структурні обмеження й вихідні умови: постімперські держави і нації в Росії та Україні //Сучасність. – 1995. - №9. – С.61-73.
7. Сорос Дж. Утворення демократії. – К., 1994.
8. Коваленко А. Українська політологія: проблеми та крайнощі періоду становлення //Сучасність. – 1994. - №10. – С.73.
9. Алексеева Л. М. История инакомыслия в СССР. Новейший период. Вильнюс-Москва, 1992.
10. Касьянов Г.В. Незгодні: українські інтелігенти в дисидентському русі 60-80-х років. – К., 1993.
11. Гарань О. Убити дракона. – К., 1993.
12. Литвин В.М. Політична арена України. – К., 1994.

**EXTERNAL AND INTERNAL FACTORS, AFFECTING TO QUALITY OF
TRAINING OF FIRST-YEAR STUDENTS HIGHER EDUCATIONAL
INSTITUTION**

IVANCHENKO E.Z.

PhD, assistant professor

assistant professor Department of

Medical Physics, Biophysics and higher mathematics

Zaporizhzhya State Medical University

Zaporizhzhya, Ukraine

MALAKHOVA S.N.

PhD, assistant professor

assistant professor Department of Physical rehabilitation,

sports medicine, physical training and health

Zaporizhzhya State Medical University

Zaporizhzhya, Ukraine

MELNIKOVA O.Z.

PhD, assistant professor

assistant professor Department of

Medical Physics, Biophysics and higher mathematics

Zaporizhzhya State Medical University

Zaporizhzhya, Ukraine

VASILENKO G.V.

PhD, assistant professor

assistant professor Department of Pathophysiology

Zaporizhzhya State Medical University

Zaporizhzhya, Ukraine

Introduction In Ukraine, students make up a large part of society, therefore the system of higher education is rapidly improving, modernizing and optimizing, creating new specialties, changing the relevance of certain professions, improving old and developing new methods and approaches to learning. During period of studying, the potential capabilities of a person are revealed, his intelligence is improved, the system of value orientations is transformed, new social guidelines are formed, professional abilities are developed due to the mastery of a specific profession [1].

One of the most important prerequisites for a successful active learning activity, as well as a necessary condition for its effectiveness, is the timely adaptation of students to higher education. This applies, first of all, to first-year students who, entering university, encounter a number of problems associated with insufficient psychological readiness for new learning conditions, changing social environment, the structure of relationships with classmates and teachers, as well as the difficulties encountered in socio- everyday attitude. For many students, there are also manifestations of anxiety about doubts about the correctness of the chosen profession. To overcome all these numerical problems, only efforts and general training are not enough - a readiness for significant qualitative changes is required from the student. Failure to adapt to new demands can lead to serious disappointments, alienation, passivity, and even unwillingness to study and generally acquire higher education.

One of the primary tasks of studying at the first year of the university is the formation of a student's attitude to the process of educational activity, a positive attitude to the future profession. From the successful adaptation of the first-year student, namely the ability to meet the requirements and norms of the learning environment, the ability to develop, to realize their needs and abilities, the further course of their professional life depends to a large extent. The process of adapting students to higher education is multifaceted and includes social, psychological, didactic and other components [1-3].

The analysis of scientific and methodological literature on adaptation problems suggests that researchers distinguish four forms of adaptation of first-year student

students to the conditions of studying at universities:

1) formal adaptation, concerning the cognitive and informational adaptation of students to the new environment, the structure of higher education, the content of studying in it, its requirements, to its responsibilities;

2) social adaptation, that is, the process of internal integration (association) of groups of first-year student students and the integration of these groups with the student environment in general;

3) adaptation of the didactic, concerning the preparation of students for new forms and methods of academic work in high school;

4) professional adaptation: the decision of doubts about the correct choice of higher educational institutions, specialty; the ability to see the direction of the learning process [4,5].

The problems associated with the adaptation of students at the initial stage of study need to be thoroughly and persistently studied and analyzed, taking into account the peculiarities of the specialty acquired by the student, the characteristics of the contingent being trained (foreign or domestic students), the traditions of the higher educational institution, p. In order to facilitate the process of adaptation processes, it is necessary to identify the difficulties faced by students and find the most effective forms of work of all structures of a higher educational institution.

The purpose of the study - to analyze the problem of adaptation to study at a higher medical school of first-year student of the medical faculty. To this end, it is necessary to identify the main problems that arise when adapting to the study of first-year student; find out external and internal factors that influence the speed of the adaptation process; to determine the main directions of activity of a higher educational establishment in order to facilitate the process of adaptation of first-year student.

Research methods. In the study, 64 girls and 31 boys aged from 17 to 22, who volunteered to complete the first course of the medical faculty of the university volunteered through questionnaires. The questions of the questionnaire were formulated directly by the author according to the given scientific and

methodological literature on the problems of adapting students to higher education institutions [1-5].

Research results. Discussion of results. According to the results of the survey, it was determined that the majority of first-year student, which is 88,3% of all participants in the study, are satisfied with studying at their chosen higher educational institution. 75,2% of the students noted that they were willing to visit the university, and 57% of all respondents - that their lifestyle changed for the better when they became students. Expectations from studying at a higher educational institution coincided with the reality of 75,3% of students. 16,9% of respondents determined that reality was better than what they were expecting. In general, the results of the survey showed that most students correctly and adequately chose a higher education institution.

Subsequently, the first-year students answered questions related to the adaptation process and identified the difficulties that students experienced during the first year of study at a higher educational institution.

According to the data, in most students the process of adaptation at the end of the school year was completed. However, if we sum up the percentage of students for whom adaptation was difficult and long, with those percent of first-year student who have not yet been adapted, and partially those who failed to answer the question, then one can admit that such a problem as adapting students to new ones the conditions of existence are present and must be carefully studied in order to effectively overcome.

The next block of questions concerned the definition of socio-psychological, educational and professional difficulties faced by students in the first year. Socio-psychological problems include the following: the change in the social environment, the peculiarities of communication with its representatives (fellow students, teachers, etc.), solving household issues, choosing rational work and leisure conditions, etc. Problems of educational character are the lack of skills of independent work, inability to annotate, lack of pre-university training, the growth of the volume and complexity of educational material, etc. Professional difficulties are caused by fuzzy professional motivation, lack of understanding of the importance and expediency of studying

some disciplines for the formation of professional knowledge of a specialist, doubts about the right choice of future profession [6]. Students were asked from the list of difficulties that may arise when adapting to higher education, choose the ones they encountered.

The results of the survey showed that the main difficulties of the first-year students are due to socio-psychological adaptation. For girls it was difficult to adapt to the new environment, and also a significant problem for them was the lack of a regular circle of environment (friends, relatives, teachers). It was more difficult for boys than for girls to plan their free and working hours, and also adapt to domestic problems (living in a hostel, self-catering, etc.). All students noted that one of the biggest problems that appeared at the beginning of their studies was the lack of free time.

The main educational problem was that most of the boys identified an inability to work independently (68,9%). For girls, the main educational difficulty was the overload of educational work (62,5%), although the percentage of those who recognised the lack of skills in self-employment was also quite high (56,3%). Both boys and girls noted that it was difficult for them to get used to new forms of education.

After analysing the data of student surveys, it can be concluded that the most complex form at the beginning of training for them was a seminar (45,5% of all respondents). At the end of the academic year, almost 24,7% of first-year student responded in the same way. 33,8% of students complained about the practical work, and after 26,0% of girls and boys they remained difficult to study. 11,7% (all of them boys) recognised the most difficult form of teaching, and 3,9% of students did not adapt to this form of education. Almost 9,0% of the students interviewed easily and quickly with all forms of education, and at the end of the year this percentage was 45,4% of the first-year student. Students attributed gaps in their school knowledge to educational difficulties. It should be noted that 54,5% of the first-year students surveyed completed regular secondary education, 18,2% studied in the classes with in-depth study of the subjects of the natural-scientific cycle, and other students

studied in schools with a different orientation, more often than not, with in-depth study of foreign languages. All the difficulties encountered by students at the beginning of study led to the fact that 62,3% of the polled boys and girls named their results in the winter session as the main reason for dissatisfaction with student life.

To analyse the probable professional difficulties of students, they were asked to answer questions about the motives of admission exactly at this university. Interest in the future profession was a leading motive in 84,4% of the respondents. 45,5% of students believed that they had the best abilities in this area. Family traditions became a weighty motive for 22,0% of first-year student, most of whom are girls. The fact that only 5,2% of the interviewed students received advice from teachers and specialists in vocational guidance attracted attention. According to the survey, internal and external positive motivation for studying in first-year student is quite pronounced. 64,9% of students understand the importance and expediency of studying university subjects, students are content with the set and content of academic disciplines. All this suggests that the problem of professional adaptation among the interviewed students was not expressed, and perhaps this issue should be addressed on the following courses of study.

The next block of questions concerned the acceleration of adaptation processes to new learning conditions. According to the results of the questionnaire, the speed of adaptation processes depends on a number of factors, namely: human qualities (58,6% of boys and 56,3% of girls), favourable microclimate in the group (41,4% of boys and 68,8% of girls) , the assistance of teachers (31,0% of boys and 37,5% of girls), family support (24,2% of boys and 39,6% of girls), organisation of joint activities (24,2% of boys and 22,9% of girls)) Interestingly, 41,4% of the polled guys believe that only the internal factors of adaptation, namely the composition of nature, the style of behaviour, are the most important in the process of adapting to the new conditions of life. Just think about 12,2% of girls. All other respondents - both boys and girls - are counting on outside help (groupmates, fellow students, senior students, friends, relatives, teachers).

It is very important for every person to be able to ask for help when there are

any difficulties in either studying or in a life situation. However, according to our survey (it was possible to select several positions from the provided options), 59,7% of students believe that they should try to solve their own problems independently (with half of them alone alone), 23,4% are ready to share their problems with the elderly , 29,9% - to contact relatives, 23,4% - to ask for help from teachers, and only 6,5% of first-year student - to contact a psychologist.

The results of the survey show that students received basic assistance in adapting to the new conditions of life in their environment (fellow students and friends), which is understandable given the age of the respondents. However, the actual problem is to increase the share of influence on the process of adaptation of first-year students of curators and teachers who are professionals on this issue.

Conclusions. The problem of timely adaptation of first-year student students to the new conditions of life and educational activity is one of the most important issues of higher education.

The main problems of adaptation of students during the first year of study are related to socio-psychological and educational difficulties, among which the most important are the lack of free time, inability to organize themselves, overloaded with educational tasks, lack of skills for independent work.

At the end of the first year, most students, according to their thoughts, had completed the process of adaptation, but in most of them it was long and complex, in some it was not formed, the participation of teachers and curators in it was rather small.

The directions of the activity of a higher educational institution that would facilitate the adaptation of first-year student students could be optimization of educational load, consultations of psychologists and curators on the rational planning of work and free time, the development by teachers of the disciplines of a clear plan of independent work and recommendations on its correct organization.

Prospects for further research, in our opinion, are to clarify the needs of students in the participation of professionals (psychologists, teachers and curators) to increase the efficiency of adaptation processes.

References

1. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. пос. –К.: Центр учбової літератури, 2008.– 592с.
2. Реан А.А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика Текст / А.А. Реан, А.Р. Кудашев, А.А. Баранов. СПб.: Прайм-ЕВРО-ЗНАК, 2006.
3. Рєзник Т. І. Практична психологія та соціальна робота: Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів-першокурсників / Т.І. Рєзник. – 2002. – № 1. – С. 135–139.
4. Левківська Г. П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навч. посібник / Г.П. Левківська, В.Є. Сорочинська, В.С. Штифурак – К.: Либідь, 2001. – 128 с.
5. Бохонкова Ю.А. Особенности социальной адаптации студентов к условиям ВУЗа / Ю.А. Бохонкова // Психолого-педагогічні проблеми розвитку сучасних освітніх технологій. – Луганськ: Вид-во СНУ, 2004. – С. 45–48.
6. Паламарчук О.В. Адаптація студентів першого курсу медичного університету до навчання по кредитно-модульній системі на прикладі вивчення предмета «Медична біологія» / О.В. Паламарчук // Вісник Вінницького національного медичного університету.-2013.- №1, Т.17.-С. 183-186.

SOME QUESTIONS OF BIOETHICS AND INTERNATIONAL LAW

LURIE K. I.

PhD, associate Professor

Associate Professor of the Department of Medical Catastrophes,

Military Medicine, Anesthesiology and Intensive Therapy

Zaporizhzhia State Medical University

Zaporizhzhia, Ukraine

Bioethics is a complex phenomenon that emerged as a response to threats to the moral and physical well-being of humans. It was the nineteenth century when the rapid development of medical equipment took place, and thus the development of bioethics and its legal regulation began. The world community was forced to face two important circumstances: the priority of human rights and the focus on protecting these rights and progress in many areas of medicine (genetics, resuscitation, transplantology, etc.).

Globalization challenges humanity at the personal level, where the biological barrier has always been the biological sovereignty of each person, its uniqueness [4]. The emergence of new medical technologies has revealed a fairly large number of moral and ethical problems that could not be solved only within the framework of medical ethics and deontology. Due to the situation, bioethics has been consolidated as an interdisciplinary science as a branch of knowledge that allows us to explain the moral, ethical and legal aspects of medicine.

Van Rensselaer Potter, who is considered "the father of bioethics," proposed to understand bioethics as a science of survival, which should be not just a science but new wisdom that could unite the most important and essential elements - biological knowledge and common human values [3].

Most scientists define bioethics as a science that studies, examines and analyzes human activities in terms of morality in the biological medical sector and the healthcare sector in relation to their compliance with moral norms and values.

The relevance of the scientific study lies in the fact that this analysis was conducted taking into account the latest international legal acts and the results of the activities of international organizations in this area and aims to analyze the process of formation of international legal standards in the field of bioethics.

Problems of bioethics have an interdisciplinary and intersectoral character, involving doctors, ecologists, biologists, philosophers and lawyers, and representatives of religious denominations. The joint scientific progress of biology and medicine is an already established traditional combination, says O. Kashintsev, and form a new branch of knowledge - biology jurisprudence, through the prism of law [1].

If we generalize scientific, social, religious views, national peculiarities, traditions, we can unequivocally say that they are developing a set of moral principles, norms and rules that must be observed in professional activities. The most important of them are enshrined in the relevant legislative acts and are reflected in international documents and conventions, declarations, charters. These principles, rules, and regulations are very dynamic, and in due course they change in line with changes in socio-economic conditions of society, state policy and public opinion.

The legal regulation of biomedical aspects establishes a wide range of rights, among which are regulated with particular attention: the right to respect the anatomy of a human person, the right to receive information about the diagnosis and prognosis of their own state, the right to participate in decision-making on the choice of treatment methods, up to the refusal of treatment in general, and others. This group of rights arose in connection with the development and deepening of the "penetration" into the biological nature of human rights, and indeed with the development of medicine, biology and technological progress, and as a result, the emergence of new aspects of human rights.

Scientists have analyzed and developed many models of the interaction of bioethics and law, but still the international legal standards of human rights in the field of bioethics are in the formation stage, since the question of the boundaries and the imperative of appropriate legal intervention (in the national legislation of the

states) remains unresolved. A generalized analysis of the international legal aspects of ethics and law in the field of biomedical research has shown that scientists hold predominantly three models of interaction between bioethics and law. The first model is a sociological one, which consists in the fact that the role of law is almost eliminated, as the supporters of this concept believe that it is unable to resolve ethical dilemmas. The second is formalism, which emphasizes the fact that law plays a leading role in the regulation of any bioethical issue, by imposing severe sanctions for violating the established prescriptions. And the third model is liberal; it says that the law consolidates only some of the general bioethical principles [2].

Among all the international legal acts that establish human and civil rights and freedoms, and accordingly the right to health protection, the acts of the World Health Organization should be highlighted firstly. The primary legal sources of regulatory acts aimed at regulating the most urgent issues of modern bioethics were the works of the World Medical Association, formed in 1947, as a public organization of doctors from 64 countries. This institution has developed and implemented numerous reference documents in the field of biology and biomedicine, which now combine the term "bioethics". Among them: the International Code of Medical Ethics (1983) [5], the Declaration of Physician Independence and Professional Freedom (1986) [6], the Declaration on Euthanasia (1987) [7], the Declaration of Helsinki (1964) [8], the Madrid Resolution on Organ Donation and Transplantation (1987) [9], Twelve Principles of Health Organization for any National Health System (1983) [10], etc. Despite the fact that these documents are of a recommendatory nature, they play a leading role in shaping the general tendencies of bioethics and laying the foundations for the further development of its legal regulation.

A fairly large number of international bioethical acts were also adopted by the UN General Assembly (for example, the UN Declaration on Human Cloning of 2005 [11]), the Council of Europe, the European Union and many other international organizations.

In the context of legal regulation of biomedical rights, the documents adopted within the framework of the Council of Europe are of particular importance. Among

these documents, it is possible to distinguish both legally binding ones and those which do not have requirements for mandatory execution. The fundamental ones include: The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950 [12]; the Council of Europe Convention on the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine of 1997 [13]; Additional Protocol on the Prohibition of Cloning Human Beings 1998; [14]; Additional protocol concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin 2002 [15].

However, despite the already done achievements in the field of international legal regulation of bioethics, in order to reach the highest social goal of the bioethical sphere, the preservation of the human gene pool and the human psychological and biological integrity, a mandatory universal, international legal system should be created that would provide the best legal mechanisms for the provision and implementation of bioethical legal standards. These international bioethical standards have to be incorporated into national legal systems, fulfilled by national law enforcement and legal authorities, national and international health and safety services and monitored continuously by international and national monitoring bioethics services.

The complex study of international and national bioethical legal systems makes it possible to detect their interaction and uninterrupted interpenetration, to track the formation of a single international legal, supra-national bioethical field. It is in such conditions that it is possible, on the basis of harmonization and unification of national bioethical legal norms and institutes, the application of common legal standards, norms and principles of international bioethical law for all countries, it is possible to optimally solve existing bioethical problems, to eliminate legal conflicts and contradictions, to further improve a mechanism for the implementation of bioethical rights and freedoms. This process should take place regardless of the types of legal systems of certain states or the differences between legal entities.

International legal regulation of bioethics is in the stage of formation and, on the one hand, is characterized, by the unity of the intentions of the countries of the

world to resolve the given questions on the basis of the concept of human dignity and generally recognized international legal standards in the field of human rights. On the other hand, the existence of different models of bioethics, different approaches to the interpretation of the content of a number of evaluative concepts arising from the pluralism of cultural factors are controversial and some uncertainty about such regulation, in particular with regard to the fundamental questions of bioethics, such as the definition of the beginning and the end of life, the legal status embryo, etc.

Conclusions. Thus, today's scientific progress, which promotes the emergence of the latest biomedical technologies, as well as modern processes of globalization of society, not only predetermine the existing moral and ethical problems, but also require further improvement of international legal relations in the field of bioethics. The issue of analyzing the emergence of special international mechanisms for the protection of biomedical rights in the near future and their further legal implementation, including in Ukraine, remains.

The prospect of further research in this direction is monitoring the process of formation of national legal standards in the field of bioethics and their balance with the provisions of international law.

References

1. Кашинцева О.Ю. Право біоетики та медичне право: новий напрямок наукових досліджень Київського університету права НАН України/ О.Ю. Кашинцева// Часопис Київськ. ун-ту права. – 2009. – № 4
2. Медведєва М.О. Норми етики та права в регулюванні біомедичних досліджень: міжнародно-правовий аспект / М.О. Медведєва // Сучасні проблеми біоетики / редкол. Ю. І. Кундієв (відп. ред.) та ін. – К.: Академперіодика, 2009.
3. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее / Поттер В.Р. под ред. С.В. Вековшиной, В.Л. Кулиниченко. - К, 2002.
4. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації:

антропологічний вимір/Л.Г. Удовика-Х.: Право, 2011

5. Міжнародний кодекс медичної етики 1983 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_002

6. Декларація незалежності та професійної свободи лікаря 1986. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_326

7. Декларація про евтаназію 1987 р. [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://z-l.com.ua/ua/new422/>

8. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації "Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження" 1964р. [Електронний ресурс].- Режим доступу:http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/990_005

9. Декларація стосовно трансплантації людських органів 1987 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_330

10. Дванадцять принципів організації охорони здоров'я для будь-якої національної системи охорони здоров'я 1963 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/990_004

11. Декларація ООН про клонування людини 2005 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_d57

12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

13. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину 1997 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_334

14. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, що стосується заборони клонування людських істот 1998р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_526

15. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, що стосується трансплантації органів та тканин людини 2002 р. - [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_684

МЕДИЧНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЮРИДИЧНА СКЛАДОВА

РОЖАНСЬКА А. І.

студентка 4 курсу медичного факультету № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, України

ЧУПЄЄВА К. Г.

студентка 4 курсу медичного факультету № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

ДАВИДОВ П.Г.

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Актуальність проблеми. Сьогодні питання щодо медичної реформи є дуже актуальним. Адже розпочалась вона із Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 р. (надалі – Закон про медреформу). Тож, ввійшовши у правову площину, медична реформа потрапила «під загрозу» неконституційності, бо до Конституційного Суду України звернулись суб'єкти права на конституційне подання – 59 народних депутатів, що наполягають КСУ визнати це клопотання невідкладним і розглянути його протягом не більше, ніж одного місяця на підставі ст. 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» (надалі – КСУ). У клопотанні йдеться мова про визнання складу медичної реформи неконституційною.

Мета дослідження. Дослідити юридичну складову нової медичної реформи, оцінити та спрогнозувати можливі подальші наслідки її інтегрування в умовах децентралізації.

Методи дослідження. Аналіз медичної та юридичної літератури, зокрема Цивільного Кодексу України та трудового законодавства.

Сучасна правова система охорони здоров'я нормує права на життя та особисту безпеку, що, в свою чергу, присвячено конституційному, адміністративному, цивільному, кримінальному та іншим галузям права України. Тобто, єдине визначення права на життя у різних підходах до наукового розуміння цього явища доводить, що необхідно відокремити його як складову, спираючись на визначення медичної реформи. Трохи про те, що вже вдосконалено у медичній галузі права:

1. Ухвалено Закон про автономізацію медичних установ. Зміст цього закону: вперше описане поняття «послуги з медичного обслуговування населення» в якості одиниці матеріальної вартості.

2. Затверджено ключовий закон, необхідний для повноцінного функціонування медреформи – «Про державні фінансові гарантії щодо надання медичних послуг та лікарських засобів» № 6327. Основним принципом якого є те, що гроші ідуть за пацієнтом.

Також визначена терміноконструкція «програма державних гарантій медичного обслуговування населення (програма медичних гарантій)», у якій йдеться про гарантований обсяг медичних послуг, що будуть надаватися за рахунок Державного бюджету України.

У ст. 22 Конституції України вказано, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинного законодавства є неприйнятним звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Так само встановлені умови на третинному рівні медичної допомоги. Така допомога забезпечується пацієнтам:

1) за направленням лікаря первинної чи вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги;

2) за направленням із закладу охорони здоров'я, що надає первинну, вторинну(спеціалізовану) чи третинну (високоспеціалізовану) медичну допомогу, у тому числі й іншої спеціалізації;

3) без направлення допомога надається:

а) пацієнтам із хронічними захворюваннями, що перебувають на диспансерному обліку у відповідному високоспеціалізованому багатопрофільному або однопрофільному закладі охорони здоров'я;

б) пацієнтам, що знаходяться у невідкладному стані.

У 2002 році КСУ визначився щодо гарантійного рівня, та узагальнив правову позицію: «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно».

Відносини між пацієнтом та лікарською установою регулюються за допомогою спеціального законодавчого акту – Основ законодавства України про охорону здоров'я (надалі – Основ), проте наявне також нормативне різноманіття у підходах: з одного боку, пацієнт зможе обрати будь-якого лікаря, але з іншого – наявна етапність гальмує цей процес.

Закон про медреформу оперує терміносполученням «медична послуга», що запропонована у ст. 3 Основ, і пояснюється як послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою – підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. За Конституцією України, Законом про медреформу, Рішенням КСУ 2002 та Рішенням Конституційного Суду України від 25.11.98 р. (справа про платні медичні послуги), робимо наступні висновки:

Медична послуга пацієнтам *на вторинному рівні* здійснюється:

1) за направленням лікуючого лікаря з надання первинної медичної допомоги;

2) за направленням лікуючого лікаря закладу охорони здоров'я, що забезпечує надання вторинної (спеціалізованої) чи третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги;

3) без направлення, що надається пацієнтам, які звернулися до: а) акушера-гінеколога; б) стоматолога; в) педіатра.

Крім того без направлення можуть звертатися також: а) пацієнти із хронічними захворюваннями, які перебувають на диспансерному обліку в цьому закладі охорони здоров'я; б) пацієнтам, що знаходяться у невідкладному стані.

Але за Рішенням КСУ 2002, зазначено, що є неприйнятними згідно припису ч. 3 ст. 49 Конституції України пропозиції створення меж безоплатної медичної допомоги у вигляді її гарантованого рівня, надання такої допомоги лише неспроможним верствам населення чи «у межах, визначених законом» тощо.

Тлумачення словосполучення «звуження змісту та обсягу прав і свобод людини і громадянина» Конституційний Суд України здійснив у Рішенні від 22.09.2005 згідно зі ст. 22 Конституції України конституційні права і свободи гарантуються державою і не можуть бути скасовані (ч.2), при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинного законодавства не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч.3). Скасування прав і свобод ,що гарантуються Конституцією України,— це їх офіційна (фактична чи юридична) ліквідація. У рутинному визначенні діяльності, тлумачення змісту прав людини – це засоби і умови, що складають можливості особи, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – кількісний показник можливостей людини, що відображені спеціальними правами, що не є однорідними і загальними».

У п. 3 ч. 1 ст. 6 Закону про медреформу за пацієнтом закріплене право на вибір лікаря у порядку, встановленому законодавством. У Закону про мед реформу у разі потреби в медичній послугі та лікарських засобах, згідно програми медичних гарантій, пацієнт чи його законний представник реалізує право фізичної особи на вибір лікаря. Процедура складається з подання надавачу медичних послуг декларації про вибір лікаря, що надає первинну медичну допомогу. Медичні послуги і лікарські засоби за програмою медичних

гарантій, пов'язаних з вторинною, третинною, паліативною медичною допомогою та медичною реабілітацією, здійснюється за направленням лікуючого лікаря, який надає первинну медичну допомогу, за винятком ситуацій, коли згідно із законодавством направлення лікаря не потрібне.

У ст. 35¹ Основ вибір лікаря регламентується як спеціальне право особи, але передбачено обмеження вільності вибору, як і в Законі про медреформу. На сьогодні деталізації щодо вибору сімейного лікаря у нормативних актах немає. На вторинному і третинному етапах надання медичної послуги вільний вибір лікаря не передбачається, бо затверджено, що лікуючого лікаря з надання вторинної чи третинної медичної допомоги в закладі охорони здоров'я, що забезпечує надання такої допомоги, визначає керівник цього закладу або уповноважена ним на прийняття відповідних рішень особа (ст. 35², 35³ Основ). Але, беручи до уваги, норму ч. 2 ст. 34 Основ, спостерігається гарантоване право пацієнта вимагати заміни лікаря.

Висновки. Підсумовуючи, доходимо висновку: 1) при наданні медичної допомоги за програмою медичних гарантій право пацієнта на вільний вибір лікаря обмежено вибором лікаря первинної ланки; 2) при наданні медичної допомоги поза межами програми вільний вибір повинен забезпечуватись на підставі ст. 6 і 38 Основ. На жаль, із запропонованого визначення незрозумілою є правова суть цього словосполучення, адже некоректно визначати термін через його ж позначення. У доктрині є чимало підходів до розуміння правових конструкцій «медична послуга» та «медична допомога», проаналізувавши які, можемо дійти висновку, що «медична послуга» і «медична допомога» – це різні поняття, про що зазначено й у Рішенні Конституційного Суду України від 29.05.2002 р. (справа про безоплатну медичну допомогу). Тож доцільним є розмежування цих понять на законодавчому рівні; введення правових засад медичної послуги, як матеріальної одиниці та нотаріальна конкретизація терміну «медична допомога».

Використана література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
3. Закон України Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – Ст. 31: zakon.rada.gov.ua/go/2168-19.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1101 «Про утворення Національної служби здоров'я України».
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я.: zakon.rada.gov.ua/go/1013-2016-p.
6. Адміністративно-правова охорона особистих немайнових прав: монографія / О.О. Пунда – Ірпінь – Хмельницький, ФОП Мельник А.А., 2017. – 542 с.
7. Безруков В.В., Войтенко В.П., Ахаладзе Н.Г., Писарук А.В., Кошель Н.М. Реформирование медицины. Украина в мировом и европейском контексте, 2017 – 127 с.
8. Дорошенко О.О., Шевченко М.В. Аналіз міжнародного досвіду фінансування вторинної медичної допомоги // Економіка і право охорони здоров'я. – 2017. – № 1 (5).
9. О международном опыте реформирования системы здравоохранения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/2qDMKmL>.
10. Системи охорони здоров'я: час змін – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/2qJdw1n>.

11. Європейський інформаційно-дослідницький центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/>
12. Health Authorities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/2cj10MW>; National Institute for Clinical Excellence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nice.org.uk/>.

ТВОРЧА РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНЕТИКО-МОДЕЛЮЮЧОГО МЕТОДА – МЕТОДИЧНИЙ ОРІЄНТИР ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСТВА

КІЧУК А.В.

кандидат психологічних наук, доцент

кафедра загальної та практичної психології

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Україна

На всіх етапах становлення психології (причому не лише з періоду появи у 1594 році книги «Психологія» О.Гасмана, а ще й з перших спроб об'єктивними методами пояснити будь-які психічні явища не спираючись на «надприродні сили», тобто з IV тис. до н.е.) вважалося, що площиною збагачення наукових знань про психіку є, зокрема, набуття наукових уявлень про особистість як цілісність. Сучасні науковці здебільшого єдині у визнанні, що особистість, як системна соціальна якість, формується з виникненням свідомості і самосвідомості, є суб'єктом пізнання і активного перетворення навколишнього, при цьому змінюючи й саму себе [5, с.273; 326]. Йдеться й про розвиток особистості як єдину цілісність навіть протягом «проходження» не лише стабільних, а й кризових етапів упродовж життя [6]. Науковці, які досліджують феноменологію тих особистісних властивостей, вивчення яких відтворює цілісність особистості, відносять до них і психічне здоров'я (А.Бефані, В.Войтенко, М.Миколайчук, Ю.Мединський, В.Карпенко та ін.) і психологічне здоров'я (Т.Данчева, Л.Журавльова, О.Царькова, О.Штепа, О.Шувалов). Так, сучасні науковці здебільшого єдині у визнанні, що психічне здоров'я є сукупністю індивідуальних динамічних психічних властивостей людини, забезпечується на різних взаємопов'язаних рівнях (соціальному, біологічному, психічному); критеріями ж його сформованості доречно вважати домінанти «сталості» та ідентичного власного фізичного і психічного «Я»,

переживань в однотипових життєвих ситуаціях; «критичності» по відношенню до себе, власної діяльності, її результативності; «адекватність» щодо реакцій впливу середовища; «здатність» до планування і саморегуляції поведінкою, змінювати спосіб поводження за змінних ситуацій буття (О.Бухановський, С.Гвоздй, Л.Дьоміна, Сюзен Мінека, Роберт Карсон, Джим Батчер та ін.).

Існує дослідницька позиція, за якою психічне здоров'я розглядається саме в контексті захисних механізмів особистості. Цей феномен визначається як здатність особистості підтримувати і розвивати свою суб'єктність у змінному світі [3].

Аналітична робота дає підстави стверджувати, що європейські дослідження, присвячені вивченню певних аспектів психологічного здоров'я, зокрема, студентської молоді, мають здебільшого практико-орієнтовний характер. Деталізуємо результати, що були ними отриманні, і які можуть слугувати базою для певних узагальнень. Слід зауважити, що у зарубіжних дослідженнях здебільшого зацентровано на практико-орієнтовному вивченні психічного здоров'я особистості.

Серед дослідників, які вивчають такий ракурс окресленої проблеми, яким постає імператив збереження психічного здоров'я – пріоритет якості і продуктивності життя людини. Так, активно вивчаються французькими дослідниками такі аспекти психічного здоров'я особистості: психічні розлади, психологічна занедбаність, позитивне психічне здоров'я [1, с.16]. Ними встановлено, зокрема, таке: країни, які посідають найвищі позиції рейтингу Forbes (Данія, Канада, США, Ісландія, Ірландія, Швейцарія) мають і найвищі показники самогубств (цитуються Родригессом А., 2011); згідно отриманих результатів дослідження індексу щастя в країнах світу, констатується, що: за означеним маркером перші позиції посідають країни, населенню яких бракує безпеки життєдіяльності, громадянських свобод та елементарного матеріального статку – йдеться про Коста-Рику, Ямайку, Колумбію, Гондурас та ін. (цитуються Ін'яки Беразалуце, 2010). Зазначене посилює аргументацію щодо існуючої дослідницької позиції відносно правомірності осмисляти

поняття «щастя» і «благополуччя» як синоніми та твердження, що факт психічного здоров'я не означає відсутності в особистості проблем, пов'язаних із соціально-психологічною сферою [1 с.14].

У намаганні дослідити прикладні аспекти проблеми здоров'я взагалі та психічного здоров'я особистості, зокрема, європейські вчені здебільшого послуговуються матеріалами проведених пілотних досліджень. У цьому зв'язку привертає увагу дослідження, респондентами якого були французькі студенти [2]. Схарактеризуємо більш докладно характер результатів у розрізі деяких параметрів. А саме: по-перше, «самооцінка здоров'я»: позитивно оцінюють 63%, а 11% – «не замислювались» або оцінюють як незадовільне; по-друге, за параметром – «судження про своє здоров'я у гендерному вимірі»: «дуже добре» і «добре» себе почувають 68% представників чоловічої статті та 59% – жіночої; по третє, за виміром – «вікова своєрідність»: 66% учнівської молоді віком до 20 років і 58% – віком у 26 років оцінюють своє здоров'я ступенем «дуже добре» і «добре»; якщо йдеться про студентство, то встановлено, що 53% констатують свою виснаженість, 53% вказує на стреси, а 39% – на проблеми зі сном; до того ж домінуючі чинники негативних ознак власного здоров'я респонденти здебільшого пов'язують із напругою в учінні та процесом поєднання навчання у виші із фізичною працею у вільний від аудиторної навчальної діяльності час; по-четверте, у розрізі параметра – «самозбереження здоров'я»: кожний четвертий студент у разі нездужання відмовляється від звернення до лікарів, а у віковий період 23-25 років такий відсоток збільшується до 35%; головною причиною відмови від медичної допомоги 58% пов'язують із фінансовими проблемами.

В цілому європейськими дослідниками стверджується, що сім'я виконує важливу роль у збереженні здоров'я студентської молоді (особливо на початках студентського буття особистості); тяжіння молоді до економічної незалежності негативно впливає на ступінь відповідального ставлення молоді до власного здоров'я.

Як бачимо, з одного боку, загострення набуває проблема самозбереження здоров'я особистості, усвідомленого і відповідального її ставлення до суб'єктивної якості життя задля набуття об'єктивного життєвого успіху; з іншого ж – актуалізується проблематика вивчення, зокрема, таких «пелюстків» здорової особистості як здоров'я психічне та психологічне.

Вищеокреслене актуалізує питання вибору методологічних орієнтирів щодо поглиблення наукових уявлень, зокрема, про структурно-компонентний склад конструкту «психологічне здоров'я студентства». У цьому зв'язку вважаємо, що підвищений, і науковий, і практичний інтерес становить здійснений С.Д.Максименком методологічний аналіз прогнозування та внутрішніх ліній розвитку психічного здоров'я особистості. Так, у результаті теоретико-методологічного аналізу, сутнісна характеристика поняття «психологічне здоров'я» набуває рел'єфних абрисів. Натомість, задля розв'язання проблеми, наприклад, визначення емоційних особливостей психологічного здоров'я студентства, важливим постає аналіз за «одинацями», оскільки, як зауважують учені, такий аналіз спрямований на «вичленування вихідного відношення (а в реальності воно завжди існує у вигляді певного протиріччя), що породжує клас явищ як ціле». До того ж, дбаючи про цілісний аналіз, нами враховано і таке: 1) психологічна одиниця складного психічного процесу зберігає властивості цілого; 2) йдеться про збереження таких властивостей, які є потенційними, тобто можливість їх виникнення пов'язана із власним розвитком; 3) означені властивості постають як уся різноманітність форм і конкретики ознак, у яких і виявляється одиниця – «сутність різноманітного» [4, с.78].

Запропонований Максименко С.Д. теоретичний контекст дозволяє дещо по-новому «побачити» й проблему гармонійності особистості – йдеться про ідею повноцінного розгортання її основних ліній розвитку, що перетинаються впродовж життєвого шляху. Отож – такий рух і може призвести до гармонійності форми. Для нашого дослідження має принципове значення ще й такий параметр окресленої концепції: створюється можливість не лише

розширити наукове уявлення про феномен «психологічне здоров'я особистості», а й спрогнозувати та запровадити певні психологічні механізми задля впливовості, зокрема, на емоційну складову психологічного здоров'я студентської молоді, що має в цьому віці особливу значущість. В останньому ми й вбачаємо перспективи подальших наукових пошуків.

Використана література:

1. Belghith F., Ferry O. La vie étudiante: la santé des étudiants https://publication.enseignementsup-recherche.gouv.fr/eesr/8/EESR8_ES_14-la_vie_etudiante_la_sante_des_etudiants.php
2. Gina Liceth Navarro Baene. Santé mentale positive chez des étudiants universitaires de la faculté de médecine: etude comparative compte tenu des contextes socioculturels colombien et français. – Créteil, Val de Marne (France), 2015. – 65 p.
3. Демина Л.Д., Ральникова И.А. Психологическое здоровье и защитные механизмы личности. – Алтай: изд-во Алтайского гос.ун-та, 2000. – 206с.
4. Максименко С.Д. Методологічний аналіз прогнозування та внутрішні лінії розвитку психічного здоров'я особистості //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. - №5. – С.72-83.
5. Психологічна енциклопедія /Автор-упор. О.М.Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424с.
6. Цибух Л., Окул.І. Особливості протікання кризи юнацького віку //Наука і освіта. – 2018. - №9-10. – С.68-72.

ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН У СУБКУЛЬТУРІ

РОЗДИМАХА Є. А.

аспірант кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Україна

Неформальний рух і його динаміка характеризуються інтенсивними соціокультурними процесами. В них відбувається поєднання і взаємний вплив соціокультурних і історичних процесів, коли певний неформальний рух знаходиться в складних відносинах одразу на багатьох рівнях – внутрішній комунікації, відносин з іншими неформальними рухами і суспільством в цілому. Зважаючи на пасіонарність неформальних рухів і складну динаміку їх існування проблема вивчення культурно-ментальних і соціальних відносин у субкультурі є актуальною проблемою дослідження.

Проблема вивчення неформальних рухів у їх соціальній динаміці здійснювалась дослідниками Белашовою М.О., Глебовою Є.А., Єрохіною Н.Н., Курчашовою Т.В., Латугіною А.В., Левікою С.І., Мосієнко Л.В., Парфенюк Д.В., Петровою Ю.А., Писаревською Д.Б., Чібісовою О.В., Шабановим Л.В., та іншими вченими.

У вивченні соціокультурного середовища і його динаміки дослідники розглядають різні аспекти і сторони існування неформальних рухів. Відносини обумовлені наповненням, ідеями світобаченням і світоспогляданням кожної субкультури. Тому в науковій літературі відбувається вивчення неформальних рухів з різних сторін. Цілком зрозуміло, що всебічне вивчення неформальних рухів набуває особливого значення в умовах розповсюдження різноманітних неформальних об'єднань молоді. І адекватність вивчення соціокультурного середовища неформального об'єднання обумовлюється залученням

різноманітних сторін наповнення неформального руху – філософського, психологічного, ментального і соціокультурного.

Важливо зазначити, що культурний пошук і екзистенція у неформальних спільнотах в системі «Конкретна людина – Суспільство» проходить якраз від конкретної людини до суспільства (від неформала до неформального об'єднання). Свобода і самореалізація окремої людини в більшості неформальних рухів є однією з характеристик. Дослідники і мислителі зазначали на важливості існування динамічних людей в динамічних спільнотах, що здатні створювати оригінальний авторський стиль [10]. Писаревська Д. Б. аналізує термін «нового трайбалізму» (нового кочівництва), описуючи те, що престиж суспільної людини в ментальності західної людини став менш яскравим і вони звернули увагу на малі групи, «малі племена», пов'язані між собою соціокультурними і економічними відносинами. В такому баченні субкультури постають дійсно «племенами кочівників», що створюють власну культуру і не вписуються в монолітну систему модернізму [7].

Важливо зазначити, що особливості існування культурного поля неформального об'єднання молоді глибоко специфічні у відносинах з культурним полем базового соціуму. Наявність субкультур, з одного боку, показує наявність культури певної групи в спільноті, а з іншого – наявність множинності культури. Тому Чибісова О. В. розглядає субкультури в рамках парадигми множинності культури як підсистема культури, що реінтерпритує значення останньої, а іноді носить інтенціональну опозиційність до неї [9].

Але слід зазначити, що неформальна ідеологія виникає не тільки через протест, а й через загальний розвиток культури. Наприклад, розвиток рок-музики в загальних рисах пройшов від джазу і інших елементів модерної музики до рок-н-рол музики і потім в розвитку рок-н-ролу відбувалось становлення рок-музики. Тексти пісень року звертаються до різних тем, від лірики до філософії. А це повертає її до вже класичної поезії і ріднить її з нею навіть більше ніж поп-музику. Наприклад, використання в рок-музиці елементів класичної музики чи навіть музичні цитати (наприклад, у групи Muse

присутні цитати Рахманінова) є аналізом музики, її проявом. Тому зведення неформальних рухів чисто до девіантності некоректне. Дослідник Курчашова Т. В. зазначає про існування цілої низки стійких потужних упереджень стосовно неформальних рухів. Дуже помітно постають певні перепони у їх сприйнятті. Але дослідник ще раз підкреслює актуальність щодо вивчення проблеми неформальних рухів [4].

Дослідники зазначають, що на сучасному етапі сформувалась специфічна категорія людей – молодь, котра при повній зрілості психологічних і фізіологічних чинників продовжує бути мало включеною у суспільне і соціальне «доросле» життя через цілу низку факторів. З'являється поняття «соціальних» дітей – тобто не повністю включених в життя суспільства сформованих психічно і фізіологічно людей [7]. В епоху «тягучої повсякденності» (визначення З. Баумана) суспільство переходить від суспільства жорстко структурованого до суспільства з пластичною, рухливою комунікацією. Але в них дещо приховується природна ідентичність [11]. До того ж через гетерогенність знакових і культурних полів людина просякається різноманітною інформацією.

В умовах сучасності в густонаселених регіонах ми можемо спостерігати велике субкультурне різноманіття, і таке різноманіття можливих культурних практик сприяє жвавій динаміці вибору молоддю певних неформальних об'єднань. В субкультурному різноманітті відбувається залучення молоді до активної діяльності, що реалізується через неформальні рухи у відповідності з власними особливостями людини [9]. Мосієнко О. В., вивчаючи функціонування молодіжної субкультури зазначає, що в специфіці свого існування молодіжна субкультура – здатна до саморозвитку, відкрита, нелінійна, не урівноважена синергетична система. Стійкість цієї системи забезпечується діяльністю самих неформалів, які у рамках власного об'єднання намагаються компенсувати впливи навколишнього середовища (під ним розуміється навколишнє оточення і базова культура). Неформальний рух є динамічною системою, що здатна до змін і адаптації. Зміни фіксуються у

проявах. Змінність, на думку дослідників, є важливою рисою динаміки субкультури і відображає процес взаємодії інновацій і традицій [1].

Слід зазначити, що система об'єднання багатьох неформальних рухів базується на особистісному захопленні, від «Я» до соціуму. Тобто неформальна культура твориться в індивідуалізованій діяльності багатьох членів паралельно і самостійно, але аналізуючи і розвиваючи напрацювання один-одного. На спільній діяльності і типі світоспоглядання ґрунтується їх спорідненість. При цьому індивід спілкується і з іншими індивідами в загальній системі неформальної культури, тобто відносини носять міжособистісно-емоційний статус. Це сприяє створенню групи зі спільною ідеологією і типом діяльності. Яка у свою чергу, задає фон для подальшого розвитку між особистих відносин. Тому неформальне об'єднання постає доволі стійкою структурою.

Як зазначає Петрова Ю. А. , зростання кількості неформальних рухів пов'язано з специфікою психіки молодого людини, коли проявляється активне бажання реалізації, визнання їх ролі в соціумі. А в неформальних рухах таке прагнення можна реалізувати [6]. Експресивно налаштовані люди знаходять власну соціалізацію в пасіонарному середовищі неформального об'єднання [5]. Позитивне продуктивне «справжнє» неформальне об'єднання передбачає творчість і реалізацію духовного пошуку в його середині його членами. Але буває і так, що деякі особи, симулюють свою участь у даному русі. Тоді виникають контропродуктивні «несправжні» неформали, що призводить їх до протесту заради протесту і позерства, реалізації самоствердження без тяжкої екзистенції, а в симулякрах «псевдо неформальності» (і в цьому таке собі потужне самоствердження) [12].

Старічкова О. І. вивчаючи динаміку цінностей і образу «Я» представників субкультури, приходить до висновків, що спочатку, на першому етапі становлення групової ідентичності її можна характеризувати швидким виявом належності до субкультури (її декларування) і сильною ідентифікацією з образом групи. Потім ступінь ідентифікації з цим образом знижується. На пізніх етапах входження до неформального руху індивід підтримує соціальну

ідентичність шляхом прийняття групових цінностей. Ступінь включення індивіда в неформальне товариство вельми важлива, адже від його усвідомленої неформальності (трушності, якщо використовувати сленг) залежить динаміка його впливу на неформальне товариство, на його роль і місце в групі. Адже неформальність майже завжди вимагає нонконформізму, а через це часто проходить відчуження і молодого людини, і цілого неформального руху [8].

В умовах власного становлення в субкультурі її учасники вирішують питання вікових завдань дорослішання (завдання професійного становлення, завдання вироблення системи цінностей). А включеність особи в субкультуру, певним чином формує і направляє варіанти вирішення цих завдань [11]. В неформальному русі відбувається рух як до бажаної культури і бажаної соціалізації, так і в рамках бажаної культури і бажаної соціалізації.

Самоідентифікація в неформальній групі у своїй специфіці рухлива – в ній відображаються певні зв'язки відносини з особистісною і груповою ідентичністю. За спостереженням Старічкової О. І. динаміка включення і ідентифікації з групою проходить з поступовим послабленням антагонізму у взаєминах з особистісною і груповою ідентичністю індивіда [8]. Тобто особа проходить усвідомлення особливостей групи і прийняття її при включенні в неї - сприйняття і обробка специфіки групового в особистому, примирення особистого і групового. Це відбувається, також, і при відсутності змін культурного і ментального поля. Процес відбувається не тільки в свідомості, а й в емоційному примиренні проявів власного Я з групою. Певний антагонізм, не конфронтація, він може відбуватись через певний страх власного еґо і самозахист. В процесі соціалізації емоційність знижують конфронтаційність при входженні в групу.

Важливим питанням розвитку неформальних рухів стає проблема відчуження. Під відчуженням в даному контексті розуміється перетворення продуктів людської діяльності і самих людських якостей в незалежну від людей і пануючу над ними силу. Це відсторонення людей як учасників публічного життя один від одного і як суб'єктів приватного життя від суспільства [4]. Самі

неформали можуть прийти в неформальний рух як до соціуму з бажаним ментальним і культурним полем, так і самотужки розпочати боротьбу за власну реалізацію. Людина може займатись неформальною діяльністю і розділяти ідеї певного неформального руху, при цьому навіть не знаючи про його існування. Тому можна сказати, що субкультура об'єктивна і не залежить від самої ідентифікації [1]. Тобто неформальний рух і неформальність проходить певною мірою стихійно, але це не анархічне відкидання норм чи цінностей «великого суспільства» (хоча часто буває і таке). Це постанова глибокої системи, заснованої на свідомому і підсвідомому.

Діалог загальної культури і культури неформальної проходить з цікавою особливістю. Процеси соціокультурної диференціації і змін, розгалуження різних напрямків культури, проходять в суспільстві і є ознаками функціонування самої культури. Але сегменти культури, що були диференційовані, прагнуть до соціокультурної інтеграції і проходить процес подальшої взаємодії і на цьому рівні [3]. Можна зазначити, що прагнення до об'єднання проходить не стихійно, але воно і не декларується. В процесі діалогу неформального товариства з «високою» чи привабливою для них культурою вони збагачують власний культурний потенціал. В той же час загальна культура включає в себе неформальну культуру певним чином. В середовищі людей, що належать до загальної культури є і ті люди, що привертають увагу до неформальної культури і самі її вивчають. Семіосфери взаємодіють з іншими семіосферами, на їх кордонах проходить обмін і відбувається створення певного креалізованого продукту [6]. Ці процеси оновлення і діалогу культурних і ментальних полів проходить, здається, при залученні культурних надбань один-одного і вже аналізуються з власних ментальних позицій. А потім відбувається чи просто аналіз, чи вже зміни у творчості, натхненної творами культури у власній творчості.

Цікаву тенденцію можна спостерігати в ієрархії неформальних рухів. Специфіка її складається в існуванні в одному неформальному об'єднанні цілої низки рівноправних груп. Кожна з груп не визнає свого підпорядкованого

становища. Більш того, в більшості неформальних груп про це не ставиться питання. Відносини між групами в неформальному русі впливають зі специфіки особливостей ідейного наповнення кожної підгрупи. Більш того, загальний культурний шлейф захоплення певної підгрупи переходить і на іншу підгрупу, тобто накладає певний флёр через специфіку культурного поля. Власне культурне поле може характеризувати і ментальний потяг людини з підгрупи в неформальному русі. Групи одна-одну не просякають, зберігаючи незалежність через саме глибинну специфічність схвалення культурного матеріалу кожної з груп.

Маючи величезну атмосферність і енергетику, вони не можуть не привабити не тільки неформалів, але і «простих» людей, що не відносяться до неформальних рухів. Це обумовлюється як модою (що в своїй системі поєднує оригінальність і стандарт, широку розповсюдженість і постійне оновлення, авангард і специфічне разом), так і просто власним культурним полем. Хоча неформальна культура і створена в специфічному полі, але вона має культурну і емоційну загальнодоступність, адже постулює хоча і екзотичне, але актуально-специфічне для кожного індивіда. Вона може співпадати з настроєм, адже неформальні рухи самі схильні до специфікації. Важливим є не саме неформальне (хоча часто і саме), а ідеал і естетичність, що розроблена неформалом [2].

Система культури починає відігравати свою роль в складних процесах соціокультурної диференціації. Вона з одного боку вводить альтернативні соціально-статусні позиції, ускладнюючи соціальне життя, надаючи йому мозаїчність, сприяючи інаковості, нерівності, несхожості індивідів і груп. А з іншого боку система культури сприяє соціокультурній інтеграції людей на основі загальних інтересів, поглядів, захоплень та інших проявів створюючи різні типи субкультур, і розповсюджуючи ті чи інші стилі життя. Ці субкультури носять як реальний, так і «віртуальний» символічний характер, в залежності від того, як будуються взаємовідносини між їх членами (інституційний і поза інституційний характер взаємодії) [3]. Таким чином

проходить складний процес відносин домінуючої і неформальної культур – в постійній і стихійно-системній взаємодії. Стихія проникнення елементів з однієї культури до іншої носить не плановий характер, але чітко обумовлена з габітусом. Цей обмін витікає з габітусу – структурованої структури, що схильна виступати як структуруюча структура [5].

Це не дивно, виходячи з того, що культура являється багаторівневою диференційованою системою. Ця система є схильною до корекції. Таким чином діалог базової і неформальної культур не обов'язково проходить за сценарієм «опопсіння» неформалів (маємо на увазі деякі сценарії, що описують науковці, при створенні симулякрів заради розчинення неформалів в масовій культурі, чи просто консервативність певних кіл неформалів по відношенні до масової культури) [10] чи «люмпенізації молоді» (маємо на увазі ті негативні конотації – нятяки, у сприйнятті неформальних рухів в деяких колах громадськості і науковців, котрі вбачають в неформальному тільки девіантне) [11].

Висновки. При вивченні специфіки культури важливо розуміння соціокультурних процесів. Особистість обирає культурний продукт, тому і культурний продукт певним чином характеризує особистість. Специфіка дії характеризує особу, відображає її образ дії, а через неї і образ особистості. Проходить комплексна оцінка як самого неформала, так і його культурних, ментальних і діяльнісних особливостей.

Відносини між підгрупами в неформальному об'єднанні носять відбиток ієрархії і незалежності, тому що підгрупи не підпорядковуються один-одному, а є єдиним неформальним об'єднанням. Специфіка групи і специфіка культурного наповнення групи «малює» її ментальний образ, що чутко сприймається неформалами через розуміння предмету, що впливає на групу. В загально-неформальному плані саме ментальний образ підгруп у сприйнятті в групі є доволі точним через загально групове культурне поле і його чуттєво-особистісне сприйняття. Субкультуру як напрям, вибрав для себе певний неформал і на її вивчення і через неї реалізує свою неформальну активність. Тому відносини і сприйняття одне-одного у підгрупах в єдиному

неформальному русі відбувається з відбитком чуттєво-ментального через близькість культурних полів, і вивчення виявів цього культурного і ментального поля і його можливостей і особливостей.

Інтенсифікація інформаційних потоків в суспільстві сприяє діалогу семіосфер різних культурних об'єднань. Визначальними в соціокультурних процесах є ідеологічне і естетичне наповнення соціокультурного середовища груп. Естетичне, емоційне і художнє в групах приймає онтологічний статус, несе сенс і образ. Таким чином обумовлений певними факторами і силами культурний продукт в повноті і комплексі сприйняття його наповнення постає перед іншими групами. Естетичне, ідеологічне і технічне як фактори тісним чином взаємопов'язані. Таким чином сприйняття соціокультурного певного неформального об'єднання є багаторівневим і обумовлене (і характеризується) інтенсивністю, адже пасіонарність неформала характеризує його соціокультурне середовище.

Використана література

1. Божок О. І. Феномен субкультури в багатогранності буття культури/ О. І. Божок// Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. – 2009. – №2 (26) – С. 17–28.
2. Борисова Е. Б. Массовая музыкальная культура / Е. Б. Борисова //Социология музыки. Новые стратегии гуманитарных наук: сборник статей. – М.: Композитор, 2011. – С. 67–74.
3. Куликов Е. М. Музыкальные предпочтения как дифференцирующий фактор молодёжной субкультуры / Е. М. Куликов // Грани: Материалы второй научной сессии факультета философии, социологии и международных отношений. – Краснодар: Издательство КубГУ, 2002. – С. 149–159.
4. Курчашова Т. В. Социодинамика субкультуры: сущность, атрибуты, социальные роли: дис. канд. социолог. наук / Т. В. Курчашова – Тамбов, 2004. – 207 с.

5. Парийчук А. В. Молодёжная субкультура как игра [Текст] / А. В. Парийчук // Вестник Челябинского государственного университета. 2012. №35 (289). Философия. Социология. Культурология. – Вып.28. – С. 45–48.
6. Петрова Ю. А. Репрезентация ценностей молодёжной субкультуры в ценностно-смысловом пространстве языка: дис..канд. філософ наук/ Ю.А. Петрова – Ростов-на-Дону, 2012 – 189 с.
7. Писаревская Д. Б. Образ игры в субкультуре ролеви́ков: развитие авторского начала в фольклоре / Д. Б. Писаревская // Образный мир традиционной культуры: Сборник научных статей. М, 2010 – С. 34 – 44.
8. Старичкова О. И. Динамика ценностей и образа Я представителей субкультуры (на примере клубов самодетельной песни – КСП): дис. канд психол. наук/ О. И. Старичкова – М, 2005 – 160 с.
9. Чибисова О. В. Молодёжные субкультуры в меняющемся мире/ О.В. Чибисова // Знание. Понимание. Умение. Комсомольск-на-Амуре., 2012 – №3 – С. 198–201.
10. Шабанов Л. В. Социально-психологические характеристики молодёжных субкультур: социальный протест или вынужденная маргинальность?/ Л. В. Шабанов // Монография. Томск: ТГУ, 2005 – 396 с.
11. Шевченко О. В. Молодіжні субкультура та «іміджеві маніфестації»/ О. В. Шевченко // Питання культурології. – 2014. – Вип. 30. – С. 158–168.
12. Шкуратенко О. В. Сучасні інтерпретації поняття кримінальної субкультури/ О. В. Шкуратенко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. –№4. – С. 138–142.

ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

САМОХВАЛОВА А. Ю.

Студентка кафедри обліку і оподаткування

СИНЯЄВА Л.В.,

д.е.н., професор

доктор економічних наук, професор

професор кафедри менеджмента

Таврійський державний агротехнологічний університет

м. Мелітополь, Україна

Дослідження проблем якості в останні десятиліття перебуває в центрі уваги економічної науки. Якість пронизує практично всі сторони життя і є головним чинником економічного розвитку, соціального устрою, має фундаментальне значення для розуміння сутності людського буття, для розвитку духовної культури суспільства. Розвиток науки, техніки і технологій надає людству принципово нові можливості в досягненні високого рівня якості продукції та послуг і поліпшення на цій основі матеріальних, соціальних і культурних умов життя людства.

Проблема «якості життя» стала підніматися вже з середини 1950-х рр. Але поширення новий термін отримав лише в кінці 1960-х на початку 1970-х рр., оскільки на попередньому етапі, що характеризувався економічним підйомом, головну увагу приділяли кількісним показникам добробуту.

Суть цих концепцій, які розвивали Дж. Гелбрейт, А. Тоффлер, Р. Арон, полягає в тому, що сучасне суспільство досягло ери високого споживання і в основному вирішило проблему кількості благ, тому перед ним постає нове завдання: забезпечення якості цих благ. Економіка, заснована на функціонуванні великих корпорацій високотехнологічного виробництва,

забезпечує задоволення матеріальних потреб людей на досить високому рівні. У зв'язку з цим суспільний розвиток досяг такого рівня, коли можна ставити проблему якості даних благ, «якості життя». У це поняття входять нематеріальні блага: економічні, соціальні, політичні, моральні. Сюди відносяться питання освіти, охорони здоров'я, екології, соціально-економічної нерівності й т.ін.

Проблему якості і способу життя досліджували вчені радянського і пострадянського періодів: І.В. Бестужев-Лада, В.Г. Виноградський, А.Г. Здравомислов, С.Г.Струмилин В.І. та ін. Впровадженням і використанням категорії «якість життя» в регіональних державних органах управління та при вирішенні питань соціальної адаптації суспільства опікувались Антонюк В.П., Ілларіонов О.С., Заславська Т.І., Тощенко Ж. та ін. У таблиці 1 наведено основні напрями дослідження категорії «якість життя» вченими різних епох

Таблиця 1

Групування напрямів дослідження категорії «якість життя»

Автори	Напрями дослідження
Аристотель, античний філософ	Мета держави – це спільне прагнення до високої якості життя. Він розглядав якість як видову відмінність сутності, як характеристику її стану і як властивість речі
П. Буагільбер, А. Тюрго, А. Сміт	Формування соціально-економічного підходу до якості життя через вивчення проблем, що стосуються бідності і багатства.
А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс	Уявлення про рівень добробуту, як певного стандарту життя, формувалися в роботах
А.Пігу	Вивчення якості життя як ступеню задоволеності людини соціальними, політичними і духовними аспектами свого життя, формування нової концепції «держава загального добробуту»

	(Well Vary State).
У. Е. Демінг, Дж. Джуран, К. Ісікава, Ф. Кросбі, Г. Тагути, А. Фейгенбаум, Дж. Харінгтон	Вивчення якості життя, як найбільш ефективного механізму досягнення поставлених цілей.
Уїтні С, Гелбрейт Дж. Кн., Інглегара Р., Турена А., Кем-пбелл А., Маслоу А., Род-жерс В., Тоффлер О., Фостер Д., Вишневський А.Г., Зас- лавська Т.І., Корель Л.В., Косалс Л.Я., Кочетков А.А., Ю.А. Розенбаум, В.ГТ, Рассохін, Ривкіна Р.В., Римашевська Н.М., Тощенко Ж.	Вивчення якості життя, як соціально-економічної категорії, виявлення соціальних механізмів, які характеризують різні сторони суспільного життя
Андруз Ф., Конверс Ф., Мілбрейт Л., Мак- Кеннел, Міхелос А., Роджерс У., Райт С.	Аналіз об'єктивних соціально-економічних, політичних, культурних, екологічних та інших умов існування людини, вивчення комбінацій об'єктивних і суб'єктивних характеристик
Г.Є. Глезерман, А.С. Тодоров, В.І. Толстих, СІ. Попов, В.М. Федосєєв	Вивчення якості життя, як одного з напрямів ідеологічної політики СРСР та Східній Європі

А. Тоффлер	Вивчення якості життя в екологічному, економічному і соціальному аспекті.
Е.П. Андрєєв, Е.А. Ануф-рієв, В.А. Артемов, Л.А. Арутюнян, І.В. Бестужев-Лада, Н.М. Блінов, В.І. Болтів, В.Г. Виноградський, Г.П. Гвоздьева, А.Г. Здравомислов, І.Т. Левикін, Е.Е. Писаренко, Е.В. Струков, С.Г. Струмилин, В.І. Толстих, Г.К. Черкасов, В.А. Шабалін, В.А. Отрут	Вивчення важливих аспектів детермінації рівня і способу життя, розроблення соціальних показників способу життя, аналіз співвідношення образу і якості життя.
А.І. Субетто, І.В.Бестужев-Лада	Вивчення якості життя, як системи духовних, матеріальних, соціокультурних, екологічних і демографічних якостей (компонентів життя)
Гранберг А.Г., Дмитрієва О.Г., Доленко Д.В., Межевич М.Н., Хорея Б.С.	Обґрунтування впливу територіальних умов на якість життя населення
Бобков В.Н., Гален Т.Т., Гур'єв В.А., Зайцев А.К., Ілларіонов О.С., А. Егоршин, Л.М. Федоряк	Вивчення питань можливого використання категорії «якість життя» в регіональних державних органах управління, створення певної основи для розробки концепції якості життя населення з

	метою його подальшого поліпшення
Бойков В.Е., Голенкова З.Т., Заславська Т.І., Тощенко Ж	Вивчення питань соціальної адаптації суспільства та умов існування особистості в суспільстві
Айвазян С.А., Давидов А.А., Давидова Є.В., Мстиславській П.	Розробка методичних питань оцінки якості життя

Джерело: розробка авторів

Прогресивний соціально-економічний розвиток будь-якої країни безпосередньо залежить від якості та рівня життя її населення. Політика держави насамперед повинна орієнтуватися на покращання умов життя своїх громадян, задоволення їх основних соціальних потреб і забезпечення стабільності та добробуту у суспільстві.

Українське суспільство відчуває гостру потребу в реформуванні застарілого суспільного ладу та зміні перспективних напрямів соціального розвитку. В умовах нестабільної економічної ситуації, яка склалася в Україні на сьогодні, зниження темпів розвитку, скорочення інвестиційних потоків, підвищення інфляції, актуальності набуває питання стабілізації та забезпечення зростання рівня життя населення, створення умов для ефективного функціонування трудового потенціалу країни.

Одними з основних комплексних показників, які відображають соціально-економічний розвиток країни, є якість та рівень життя населення. Ці показники є відображенням ефективності розвитку країни та якості змін, що відбуваються у суспільстві.

Рівень життя – це складне та багатопланове поняття, яке об'єднує широкий спектр соціально-економічних відносин, пов'язаних зі станом та умовами життєдіяльності людини у суспільстві. Рівень життя населення впродовж тривалого часу залишається однією з основних соціально-економічних категорій, що характеризує не лише матеріальний добробут

окремої людини, а й визначає узагальнений результат діяльності економіки країни за певний період [1, с.66] Більш широким поняттям є якість життя, що визначає ступінь відповідності умов і рівня життя науково обґрунтованим нормативам або визначеним стандартам.

Категорія «якість життя» є загальноприйнятою в міжнародній практиці, високоефективним методом оцінки соціального добробуту населення, яка представляє собою комплексну характеристику факторів і умов існування особистості в суспільстві, оцінку цих факторів.

У найзагальнішому значенні у більшості випадків під якістю життя розуміють категорію, яка виражає якість задоволення матеріальних і культурних потреб людей (якість харчування, одягу, комфорт житла, якість охорони здоров'я, освіти, сфери обслуговування, навколишнього середовища, дозвілля, ступінь задоволення потреб у змістовному спілкуванні, знаннях, творчій праці, рівень стресових станів, структура розселення й ін.).

Якість життя – це поняття, яке використовується в економіці, політиці, медицині, соціології і деяких інших областях. Воно означає оцінку певного набору умов і характеристик життя людини, засновану на її власному задоволенні цими умовами і характеристиками. Наведене визначення є більш широким, ніж матеріальна забезпеченість (рівень життя), і включає також такі об'єктивні і суб'єктивні чинники, такі як стан здоров'я, очікувана тривалість життя, умови навколишнього середовища, харчування, побутовий комфорт, соціальне оточення, задоволення культурних і духовних потреб, психологічний комфорт тощо

Для визначення та аналізу рівня життя населення використовують такі соціальні показники:

- обсяг фонду споживання на душу населення, реальні доходи, тривалість життя, освіта;
- обсяг споживання важливих продуктів, забезпеченість житлом, комунальними і соціальними послугами, транспортом і зв'язком;
- охорона здоров'я, соціальне забезпечення;

- зайнятість і умови праці, соціальні гарантії, демографічні й екологічні умови.

Важливим негативним фактором, який значною мірою впливає на якість життя населення є поширення негативних соціально-економічних явищ, таких як інфляція, бідність, безробіття, злочинність, дискримінація в різних її проявах.

До факторів, що впливають на якість життя, як системи, включають: доходи населення (середньодушові номінальні і реальні доходи, показники диференціації доходів, номінальна і реальна нарахована середня заробітна плата, середній і реальний розмір призначеної пенсії, величина прожиткового мінімуму і частка населення з доходами нижче прожиткового рівня, мінімальні розміри заробітної плати і пенсії та ін.); якість харчування (калорійність, склад продуктів); якість і модність одягу; комфорт житла (загальна площа займаного житла на одного жителя); якість охорони здоров'я (число лікарняних ліжок на 1000 жителів); якість соціальних послуг (відпочинок та сфера послуг); якість освіти (кількість вузів і середніх спеціальних навчальних закладів, питома частка студентів в чисельності населення); якість культури (видання книг, брошур, журналів); якість сфери обслуговування; якість навколишнього середовища, структура дозвілля; демографічні тенденції (показники очікуваної тривалості життя, народжуваності, смертності, шлюбності, розлученості); безпеку (число зареєстрованих злочинів); якість середовища проживання (екології); якість соціальної, економічної, політичної організації суспільства та ін. (табл.2).

Таблиця 2

Оцінка якості життя населення України, за основними показниками

Показник	2014	2018
Природне середовище		
Індекс екологічної безпеки	0,6256	0,5287

астка населення, яке вважає екологічну ситуацію у своєму місті / селі відносно або цілком благополучною, %.	45	39
Державні видатки в галузі екології, у% до ВВП	0,6	0,53
Соціальне середовище		
Здоров'я		
Бюджетні видатки на охорону здоров'я, у% до ВВП	1,13	2,29
Кількість лікарняних закладів, тис.	1,8	1,7
Кількість лікарів усіх спеціальностей, осіб на 10000 населення	186	171
Кількість середнього медичного персоналу, осіб на 10000 населення	88,6	63,82
Очікувана тривалість життя при народженні, років(жінки)	77	74,8
Очікувана тривалість життя при народженні, років(чоловіки)	68,1	62,8
Освіта		
Бюджетні видатки на освіту, у% до ВВП	6,67	4,50
Дошкільні навчальні заклади, тис.	15	14,9
Загальноосвітні навчальні заклади, тис.	17,6	16,9
Вищі навчальні заклади(3–4 рівень акредитації), од.	277	289
Частка населення, яке скоріше або повністю задоволено своєю освітою, %	41	38
Частка населення, якому не вистачає можливості дати дітям повноцінну(бажану) освіту, %.	22	29
Безпека		
Всього виявлено злочинів	529139	523911
Всього засуджено осіб	102170	56638
Культура		
Бюджетні видатки на культуру, мистецтво, фізичну культуру, туризм, у% до ВВП	1,13	13,4

Кількість закладів культури, мистецтва за видами(театри, музеї, бібліотеки, стадіони, палаци спорту, гуртки тощо), тис.	34356	19117
Кількість внутрішніх туристів і екскурсантів, на 100 тис. населення	1490	1260
Туристи–громадяни України, які виїжджали за кордон, осіб	2085203	720265
Частка населення, якому вистачає повноцінного дозвілля, %.	24,6	21.2
Частка населення, якому не вистачає можливості повноцінно проводити відпустку, %.	42,4	56,7
Житло		
Розмір житлової площі, м ² на 1 особу	23,9	23,9
Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку на кінець року, тис.	657	765
Кількість сімей та однаків, які одержали житло протягом року, тис.	3	2,7
Економічне середовище		
ВВП на одну особу за ПКС у дол. США	3054,6	2639,82
Індекс споживчих цін до грудня попереднього року	143,3	113,7
Співвідношення зовнішнього боргу та ВВП, %	54	
Тіньова економіка, %	42	32
Частка населення, яке вважає себе бідними, %	27	24,6
Зайняте населення працездатного віку, у% до населення відповідної вікової групи	64,5	56,1
Безробітне населення працездатного віку, у% до економічно активного населення відповідної вікової групи	9,7	9,9
Темпи зростання номінальної заробітної плати, до попереднього року, %	106,0	137,1

Темпи зростання реальної заробітної плати, до попереднього року, %	93,5	119,1
Суспільно–політичне середовище		
Частка населення, яке незадоволене роботою уряду, %.	42	69,6
Частка населення, яке вважає, що сьогодні в Україні люди можуть вільно висловлювати свої політичні погляди, %	72	65
Довіра до ЗМІ, %	19	48
Частка населення, яке повністю або скоріше за все задоволене своїм життям, %	32	25

Джерело: дані www.ukrstat.ua

У світовій практиці найбільш поширеним показником оцінки рівня та якості життя населення в різних країнах світу є індекс людського розвитку, який застосовується фахівцями ООН з 1961 року. Індекс людського розвитку (ІЛР) – це підсумковий показник для оцінювання довгострокового прогресу людського розвитку у трьох основних площинах: довготривале та здорове життя, доступ до знань, гідний рівень життя.

Цей показник включає аналіз трьох критеріїв: 1) національний або валовий внутрішній продукт на душу населення; 2) тривалість життя; 3) рівень освіти населення.

Довге і здорове життя вимірюється середньою тривалістю життя. Рівень знань вимірюється середньою кількістю років, витрачених на освіту дорослим населенням, тобто середньою кількістю років навчання протягом життя у людей віком від 25 років; а доступ до навчання та знань — очікуваними роками навчання для дітей-першокласників, тобто загальною кількістю років навчання, на які дитина, що досягає шкільного віку, може розраховувати, якщо панівні моделі вікових показників зарахування до школи залишаються незмінними протягом життя дитини. Рівень життя вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності рівня 2011 року, конвертованих за коефіцієнтами переходу на паритет купівельної спроможності.

В оновленому рейтингу Організації Об'єднаних Націй щодо індексу людського розвитку Україна посіла 88 місце зі 189 країн. У період з 1990 по 2017 рік рівень людського розвитку в Україні дещо збільшився - на 6,5%. Тривалість життя за цей час зросла більше ніж на 2 роки. Майже на стільки ж виросла середня тривалість навчання. Проте, більше ніж на 24% за ці роки скоротився ВВП на душу населення.

На середину 2018 р. Україна займала 123 сходинку з 140 країн рейтингу з рівнем багатства в 1563 доларів. Найближчими сусідами попереду були Непал (2054 дол.), Камерун (2282 дол.), Кенія (2306 дол.) Бангладеш (2332 дол.), Лесото (2640 дол.). Позаду в списку – Білорусь (1563 дол.), Таджикистан (1364 дол.), Замбія (1197 дол.), Сирія (1190 дол.), Малі (1094 дол.).

На першому місці рейтингу знаходиться Швейцарія з понад 530 тис. дол. на одну дорослу людину. Про це свідчать результати щорічного звіту про світовий добробут Global Wealth Report, підготовленого швейцарським фінансовим конгломератом Credit Suisse. Далі слідують Австралія з 411 тис. дол. та США з майже 404 тис. дол. До десятки також входять Бельгія, Норвегія, Нова Зеландія, Канада, Данія, Сінгапур, Франція. Найгірші позиції у списку з 140 країн у ДРК (331 дол.), Ефіопії (167 дол.) та Малаві (141 дол.),

Для визначення рівня багатства Credit Suisse враховує як фінансові (наприклад, банківські депозити), так і нефінансові активи (наприклад, нерухомість). За рівнем багатства в цілому Україна посідає 80 місце в світі з сукупним багатством в 55 млрд доларів. Найближчі сусіди попереду у списку – Кенія, Литва, Естонія, Сальвадор та Казахстан. Сусіди позаду – Латвія, Азербайджан, Грузія, Мальта та Болівія. На першому місці – США з 98,154 трлн. доларів, за якими слідує Китай з 51, 876 трлн. доларів. Далі йдуть Японія (23,884 трлн. дол.), Німеччина (14, 499 трлн. дол.), Велика Британія (14, 209 трлн дол.), Франція (13,883 трлн дол.), Італія (10,569 трлн. дол.), Канада (8,139 трлн. дол.), Австралія (7,577 трлн. дол.).

Окремо Credit Suisse склав рейтинг країн за кількістю багатіїв, до яких віднесено осіб з багатством у понад 50 млн дол. В Україні таких нараховано 135

осіб (у 2017р. було 115) , що виводить країну на 53 місце в рейтингу. На першому місці в цьому рейтингу знаходиться США з 70 540 такими особами, далі йде Китай (16 511 осіб), Німеччина (6323), Велика Британія (4665), Японія (3576), Індія (3339), Італія (3217), Франція (3036).

Найбільш відстаючим компонентом якості життя, в зіставленні з розвинутими країнами, є всі види послуг населенню. У розвинених країнах платні послуги займають в споживчому бюджеті населення, як правило, більше місце, ніж харчування. Ці послуги, по-перше, не можна порівняти з українськими за складом, по-друге, вагома відмінність якості цих послуг, відповідно, і ціни на них. Розвиток соціальної сфери (науки, освіти, охорони здоров'я, культури) обумовлює задоволення соціальних потреб населення, сприяє розвитку нації, впливає на економічне здоров'я суспільства.

У світовій практиці рівень і динаміка здоров'я населення серед компонентів рівня життя поставлені на перше місце, оскільки розглядаються як базисна потреба людини і головна умова його діяльності. Криза останніх років призвела до зростання смертності. За статистикою Міністерства фінансів України, в 1991 р. в країні проживало 51,5 мільйона чоловік. А вже в липні 2018 р., за офіційними даними, населення скоротилося до 42 мільйонів 263,9 тис. осіб. Реально ж, вважають експерти, на Україні сьогодні близько 36 мільйонів жителів (близько 7-8 мільйонів працюють за кордоном).

При цьому смертність значно перевищує народжуваність: у 2017 р. на 100 померлих в країні припадало лише 64 новонароджених. Але і це ще не все: за прогнозами ООН, до 2050 р. населення України скоротиться ще на 6,5 мільйонів осіб. Динаміка смертності значною мірою визначається ослабленням здоров'я, погіршенням охорони здоров'я і харчування людей. Українська медицина знаходиться в занепаді. У 1991 р. на Україні працювали 227 тисяч лікарів, а в 2016 р. їх налічувалося 187 тисяч. Майже вдвічі скоротилася чисельність середнього медперсоналу: з 607 тисяч до 367 тисяч осіб. Медики їдуть за кордон через низькі зарплати. На чужині їм пропонують набагато кращі умови. Так, в Білорусії діє програма з працевлаштування фахівців з України.

Запрошеним лікарям пропонують місце в гуртожитку або будинок, а також зарплату понад \$ 350 для лікарів-терапевтів. У 2017 р. на Україні налічувалося 1,7 тисяч лікарень (у 2012 р. їх кількість становила 2,5 тисячі). Менше стало і лікарняних ліжок: в 2017 р. – 309 тисяч (у 2012 р. було 404 тисячі). Такі низькі показники свідчать про загострення кризової ситуації в країні та неефективність економічної політики, що провадиться в Україні.

Для подолання цих негативних факторів необхідно додаткове фінансування цих галузей, що утруднене в сьогоdnішніх умовах України, але дуже важливо для подальшого розвитку і добробуту країни. Зате в країні за роки незалежності зросла тривалість життя: в 1991 р. – 68,88 років, в 2018 р. – 71,18 років (дані Світового банку). За рівнем освіти Україна знаходиться у п'ятірці найбільш освічених країн світу з показником у 99,5%. Частка молоді студентського віку, яка здобуває вищу освіту, сягає 82%. А частка осіб віком понад 25 років, які мають принаймні середню освіту, становить 94% серед жінок і 96% серед чоловіків.

Низький ВВП супроводжується зростанням бідності, рівень якої на сьогодні є дуже високим. Згідно даних Державної Статистики 30,5% українців мають доходи нижче реального прожиткового мінімуму, який у 2018 році склав 3233,33 грн., 2,1% мають доходи нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, тобто, менше 1700 грн. І тільки 27,5% можна назвати відносно благополучними, тобто такими, що мають дохід понад 5160 грн.

Загалом сучасна соціально-економічна ситуація, яка склалася в Україні вимагає від держави негайних та рішучих дій. Якість життя українців на сьогодні є найнижчим показником серед країн Європи. Кількість населення щороку зменшується, все більше осіб працездатного віку виїжджають за кордон, збільшується показник старіння нації.

Зростання цін на продукти харчування та комунальні послуги призводить до зростання відсотка населення, яке опинилося за межею бідності і не може забезпечити себе продуктами першої необхідності. Протилежно зростанню цін знижується якість продукції та наданих населенню послуг. Рівень

встановленого державою прожиткового мінімуму значно менший від реального, а оновлений споживчий кошик не може забезпечити гідного існування в суспільстві. Всі ці негативні явища викликають зміну у настроях населення, а саме: виникнення соціальної напруги, невдоволення діями влади, зростання злочинності та загострення демографічної кризи. Підвищення якості життя громадян є першочерговим завданням будь-якої держави, яка прагне до більш високого рівня економічного розвитку

Отже, сьогоденний показник якості життя українців знаходиться далеко від європейських стандартів рівня життя. Політика держави у цьому напрямі потребує кардинальних змін. Перш за все, стоїть питання подолання корупції, особливо у державному секторі.

Не менш важливим є підвищення ефективності реалізації політики зайнятості населення, а саме розвиток ринку праці, забезпечення нових робочих місць, удосконалення податкового законодавства та зменшення тіньового сектору економіки.

Необхідним є подолання відмінності між реальним та номінальним розміром прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати та їх відповідності встановленим цінам на товари та послуги. Важливим елементом покращання якості життя є запровадження прозорої системи соціальних програм розвитку, таких як програми освіти, здоров'я, доступного житла, допомоги молодим родинам. Належне здійснення цих заходів дасть змогу покращити рівень життя населення України в найближчі роки та забезпечить наступним покоління гідне майбутнє.

Використана література:

1. Доклад о человеческом развитии 2016. Человеческое развитие для всех и каждого / Пер. с англ.; Программа развития ООН. – М.: Издательство «Весь Мир», 2017. – 284 с.

2. Жеребин В. М. Индикаторы качества жизни населения / В. М. Жеребин

// Вопросы статистики. – 2012. – № 3. – С. 25–36.

3. Костровець Л. Б. Аналіз життєвого рівня населення в Україні та регіонах / Л. Б. Костровець // Механізми підвищення ефективності управління функціонуванням економіки: зб. наук. праць ДонДУУ. Сер. «Економіка». – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – Вип. 251. – Т. XIII. – С. 312–325.

4. Лібанова Е. М. Вимірювання якості життя в Україні Аналітична доповідь / Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор та ін. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, 2013. – 50 с.

5. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика / за ред. В.Г. Ниикифоре́нка. Монографія / МОНМС України. Одеський нац. економічний ун-т. – Одеса, 2012. – 316 с.

6. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 356 с.

7. Рівень життя населення України / За ред. Л. М. Черенько. – Київ: Консультант, 2006. – 428 с.

8. Електронний ресурс: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf

9. Електронний ресурс: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sirn2017pdf.pdf

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

АВЕТІСОВА І.С.

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін №1

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна

Для підготовки фахівців вищої медичної кваліфікації особливе значення має підвищення ефективності та результативності навчального процесу[1]. Одним із шляхів успішного вирішення поставлених завдань є переорієнтація освітнього процесу з завдань трансляції знань і досвіду на завдання навчання студентів навичкам їх самостійного придбання і перетворення. В сучасному освітньому процесі головним повинен бути принцип: «навчити вчитися, прищепити вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в потоці інформації, яка стрімко змінюється» [4].

У вирішенні даної проблеми важлива роль відводиться активної самостійної роботи студентів-медиків (СРС) в процесі їх навчальної діяльності.

Метою дослідження був аналіз стану СРС на кафедрах мікробіології, вірусології та імунології; анатомії людини; мовних та гуманітарних дисциплін №1; акушерства та гінекології; неврології; хірургії медичних факультетів Донецького національного медичного університету її оптимізація.

Виклад основного матеріалу дослідження та методи дослідження. Об'єктом дослідження були викладачі Донецького національного медичного університету. За спеціально розробленою анкетой опитано 36 викладачів, відповідальних за навчально-методичну роботу на кафедрах. Вона включала змістовні і організаційні аспекти СРС.

Сьогодні першочерговим є пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розробка нових методів та організаційних форм взаємодії

викладача і студента. Знання до яких студент дійшов самостійно стають справді міцним його здобутком, саме тому вища школа поступово переходить від надання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльністю студентів, формування в них досвіду самостійної навчально-пізнавальної роботи [5].

У трактуванні поняття «самостійна робота студента» до сих пір не вироблено єдиного підходу. Ми поділяємо думку М. Діанкіна, що самостійна робота студентів це різнобічна діяльність по виконанню різноманітних завдань з метою отримання, засвоєння і вдосконалення знань, формування умінь і навичок, розвитку необхідних професійних і особистісних якостей [2].

СРС є однією з форм навчально-виховного процесу, що охоплює як аудиторну, так і позааудиторну роботу студентів та розвиває самостійність мислення, сприяє виробленню відповідних навичок [7]. Згідно закону України «Про вищу освіту» (ст.16, п.2.5), самостійна робота студентів – це різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності студентів, що виконуються під керівництвом, але без безпосередньої участі викладача в спеціально відведений для цього аудиторний чи позааудиторний час. Мета СРС направлена на формування пізнавальної активності, засвоєння основних вмінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, розширення і поглиблення вже наявних знань та підвищення рівня організованості студентів. У контексті сучасної системи навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності студентів після практичної підготовки (може становити від 15 до 55% навчального програмового матеріалу) та дозволяє розглядати накопичувані знання як об'єкт власної діяльності студента.

Розширення функцій та зростання ролі самостійної роботи студентів не тільки веде до збільшення її обсягу, а й обумовлює зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом як рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, привчатимуть його самостійно вирішувати питання організації, планування, контролю за своєю навчальною діяльністю, виховуючи самостійність, як особисту рису характеру[8].

Аналіз результатів нашого дослідження показав, що лише 60% викладачів дали визначення СРС, та бачили її лише в читанні студентами додаткової наукової літератури за фахом, що має на меті написання реферату, доповіді, історії хвороби; інші підкреслювали особливе значення в самостійній роботі з хворими (19,2%), виконанні діагностичних і лікувальних процедур, використанні навчальних комп'ютерних програм (7,6%), вирішенні ситуаційних завдань та участі в ділових іграх (3,8%). Частина опитаних (15,4%) СРС зводили до часу, що не входять в їх навантаження, але призначених для студентів з освоєння питань навчальної програми.

При цьому 26,9% вважали важливим присутність і / або відсутність викладача при виконанні СРС. 41,3% викладачів нічого не знали про види СРС на інших кафедрах і факультетах вузу. Більшість підрозділів не мало для цього спеціальних приміщень.

Більше половини (61,8%) послалися на методичні розробки, якими користуються викладачі та студенти при виконанні СРС. Однак наш аналіз навчальної літератури на медичних, стоматологічних та фармацевтичних факультетах показав, що тільки близько 39% робіт мають будь-які завдання для СРС.

Найпоширенішим технічним засобом навчання (ТСО), використовуваним для СРС, судячи з відповідей, є комп'ютер (50,6%) з виходом в Інтернет. Далі в порядку убутання слідували: таблиці і слайди (43,4%), муляжі, фантоми, різна апаратура (все по 11,5%). Близько 20% кафедр не мають ТСО, пристосованих для СРС.

Важливим засобом розвитку пізнавальної активності студентів залишається *лекція*. Її мета – дати мотивацію теми, викликати інтерес до неї, викликати думки, що виходять за межі її змісту, що має філософське, моральне, естетичне значення. Організація лекційних занять передбачає забезпеченість курсу необхідною кількістю підручників і навчальних посібників, допущених для використання в закладах вищої освіти відповідного профілю, а також конспектами лекцій, методичними вказівками для студентів з вивчення

матеріалу лекційного курсу, що включають рекомендації по витратах часу на самостійну роботу, список основної та додаткової літератури.

На практичному занятті частка СРС збільшується. Практичне заняття, є формою навчання, в цілі якого входить формування навичок до виконання розумових і мануальних дій. Залежно від змісту навчальної дисципліни ці вміння можуть мати різну ступінь наближення до професійної діяльності. Для досягнення цілей і наповнення змісту кожного практичного заняття рекомендовано створювати практикуми з урахуванням внутрішньо-і міждисциплінарних логічних зв'язків, дотриманням наступності між практичними і лекційними заняттями [6].

На семінарі або колоквіумі самостійність студента проявляється в тому, що він продумує питання, що відображає проблему, за власною ініціативою включається в обговорення, будує свій виступ, бере участь в дискусії. Ефективність семінарського заняття в основному залежить від того, як змогли підготуватися студенти до нього. Планування семінару передбачає ретельну розробку самостійної підготовки студента. Від того, якою мірою викладач зміг правильно визначити цілі семінару, дати необхідну літературу та інші матеріали, зміг врахувати зміст лекцій і навчальних посібників, залежить ефективність цієї підготовки.

Навчально-дослідна робота студентів (НДР) відноситься до форми СРС. Вона спирається на роботу з літературними джерелами, підручником і самостійне накопичення фактів шляхом спостережень, експериментування, обстеження НДР включена в діяльність навчання, має ясно поставлені дидактичні цілі, ґрунтується на вихідному рівні знань, умінь і навичок студентів, диференціюється в залежності від навчального предмета, до якого вона належить.

Управління НДР здійснюється повністю за принципами СРС. Загальні цілі і завдання НДРС – навчити молодого фахівця працювати самостійно, привчити його до постійної самоосвіти: робота з книгою, бібліографією, реферування наукової літератури, набуття навичок дослідницької роботи,

підготовки і проведення результатів і висновків. Цьому ж сприяє підготовка студентами наукових доповідей і рефератів.

У медичних закладах вищої освіти широко застосовується захист історії хвороби. Обґрунтування діагнозу, вибір оптимальної методики лікування, кваліфікований висновок за лабораторними аналізами є складовими частинами НДР, так як виконання кожного з цих етапів роботи лікаря нерозривно пов'язане з дослідженням. При цьому відбувається виділення об'єкта спостереження, саме спостереження, збір інформації, аналіз, синтез, узагальнення і т. ін.

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) включає роботу у позанавчальний час в наукових гуртках кафедр з отриманням якісно нової інформації, сформованими у студентів прийомами і методами дослідницької роботи. НДРС визначається як творча пізнавальна діяльність, завданням і результатом виконання якої є вироблення нових знань про об'єкти і процеси в певній галузі, що добуваються новими методами. Головна відмінність НДР від НДРС полягає в характері управління цими діяльностями студента.

На виробничій практиці керівник тільки визначає порядок, час, об'єкти роботи, здійснює консультування та контроль за діяльністю студента як виконавця певних функцій, передбачених положенням, наприклад, медичної сестри. А процес навчання, здібностей застосовувати теоретичні принципи до практичної діяльності здійснюється самостійно.

Висновки. Мета самостійної роботи студентів-медиків полягає в наступному: навчити вчитися або навчити вирішувати проблеми в сфері навчальної діяльності, в тому числі визначати мету пізнавальної діяльності; вибирати необхідні джерела інформації; знаходити оптимальні способи досягати поставленої мети; оцінювати отримані результати; організовувати свою діяльність; співпрацювати з іншими студентами; навчити орієнтуватися у світі духовних цінностей; навчити вирішувати проблеми, пов'язані з реалізацією певних соціальних ролей. Проведене опитування викладачів Донецького національного медичного університету кафедр мікробіології,

вірусології та імунології; анатомії людини; мовних та гуманітарних дисциплін №1; акушерства та гінекології; неврології; хірургії медичних факультетів показав суттєві недоліки в організації та проведенні СРС. З метою поліпшення організації СРС і відповідно до сучасних завдань підвищення рівня підготовки фахівців вищої медичної кваліфікації ми пропонуємо:

- посилити логічну і дидактичну єдність навчально-виховного процесу, удосконалювати методичне керівництво самостійними навчальними заняттями студентів, розробити раціональні форми їх планування, організації та контролю;

- розробити наскрізну програму навчальної та виробничої практики студентів, що розкриває цілі, завдання, зміст і методи практичної підготовки студентів, послідовність і призначення її конкретних етапів їх роль і формування професійних умінь і навичок фахівця;

- в календарних графіках позааудиторної СРС по семестрах вказати обсяг цієї роботи з кожної дисципліни (з розподілом її по тижнях), а також дані про терміни і форми контролю ходу засвоєння навчально-програмного матеріалу;

- графік навчальної СРС з дисципліни повинен містити її обсяг в годинах по тижнях, терміни і форми контролю;

- розробити і видавати методичні вказівки з вивчення дисципліни, виконання лабораторних практикумів, контрольних робіт, домашніх завдань та інших видів навчальної роботи, включаючи виконання курсових проектів (робіт);

- активізувати пізнавальну діяльність студентів, розвивати їх творчі здібності, посилити взаємозв'язок навчального та дослідницького процесів;

- удосконалювати курс «Вступ до спеціальності», який повинен озброювати студентів раціональною методикою і технікою самостійної роботи і самоосвіти [2, 9-11].

Використана література

1. Балусьва О. В. Формування стратегічних напрямів діяльності вищих медичних навчальних закладів, спрямованих на удосконалення підготовки медичних кадрів /О.В. Балусьва // Формування стратегічних напрямів діяльності вищих медичних закладів. - 2013. - № 12. - С .4.
2. Діанкіна М.С. Професіоналізм викладача вищої медичної школи (психолого-педагогічний аспект): / М.С. Діанкіна / Учеб. посібник. М., 2000. 276 с.
3. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи /І.А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. - К.: Глухів: РВВ ГАПУ, 2005. - С. 10-18.
4. Про вищу освіту Ред. від 01.01.2019 - Zakon.Help <https://zakon.help/law/1556-VII/edition01.01.2019/>
5. Основні засади розвитку освіти в Україні в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 -2004 рр.) за ред. В.Г. Кремня – Тернопіль, 2004.- 147 с.
6. Орлов Ю.М. Формы обучения. / Ю.М. Орлов. Сер. Педагогика. М., 1998. 36 с.
7. Туркіна М.В. Сутність поняття самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у психологічній та педагогічній літературі./ М.В. Туркіна // вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. _ 2011.- № 5 (216) С. 110-114
8. Філоненко М.М. Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу: метод. рекомендації [для викладачів та здобувачів наукового ступеня доктора філософії (PhD) ВМ(Ф)НЗ України] /М.М. Філоненко - К. : "Центр учбової літератури", 2016. - 88 с.
9. Хоменко К.П. Формування професійної компетентності майбутніх лікарів / К.П. Хоменко // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди. - 2015. - дод.1 до Вип.36, Т. II(62). - С.321-330.

МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

ВАСИЛЬЄВ В.В.

студент 1-го курсу, медичний факультет № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

ЧЕРНИШЕВА А.П.

студентка 1-го курсу, медичний факультет № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

ПОЦУЛКО О.А.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Актуальність теми дослідження. Навколишня природа завжди впливала на емоційний стан людини, задовольняла певні духовні потреби, надихала її на відтворення прекрасного в різних формах, що вилилося в поступове формування культури нашого народу, в тому числі й музичної, коріння якої слід шукати ще в Київській Русі. Вона супроводжувала людину від її народження до смерті. Предмети з навколишньої природи слугували й першими музичними інструментами. Музично обдаровані умільці вдосконалювали їх, інтуїтивно додавали необхідні для досягнення омріяного звучання деталі. Вдалі зразки копіювалися, поширювалися в народі. Так виникли й усталилися музичні інструменти (перш за все, флейта, сопілка, скрипка), без яких немислима сучасна музика.

Мета дослідження – охарактеризувати основні види музичних інструментів Київської Русі, їх роль в розвитку давньоруської культури.

Виклад основного матеріалу. Музичні інструменти відігравали важливу роль у побуті людей часів Київської Русі. Жодного свята не проводилося без пісні та танців. Неможливо відтворити гарний і милозвучний ритм без супроводження музичних інструментів. Усі найбільш важливі події життя Київської Русі тісно пов'язані з музикою.

У давньоукраїнському музичному мистецтві існувала велика кількість різноманітних музичних інструментів, про що свідчать згадки в численних письмових джерелах, зображення музичних інструментів у святкових сценах («ігрищах») та воєнних сценах у літописних мініатюрах, зображення музикантів і танцюристів на ювелірних виробах та побутових речах, а також на унікальних фресках світського змісту у баштах Софійського собору в Києві [3, с. 48]. На цих фресках, за твердженням науковців, зображено прийом візантійським імператором Костянтином Багрянородним київської княгині Ольги під час її візиту до Константинополя у середині X ст., зокрема придворний оркестр, що грав на константинопольському іподромі під час прийому [1, с. 164]. У наукових дослідженнях С. Висоцького та І. Тоцької зазначено: «З 13 фігур, зображених на фресці, дві праворуч – акробати з жердиною – є своєрідною цирковою виставою. Решта 11 постатей – учасники великого музичного ансамблю. Ліву частину композиції займає переносний пневматичний орган. Праворуч від нього – органіст-виконавець. Ліворуч – два помічники, які стоять на міхах і качають повітря в органні труби. У верхньому ряду ліворуч – музикант, що грає на поперечній флейті, у центрі – музикант із металевими тарілками, праворуч – двоє музик з довгими сурмами. Нижче сурмачів – музикант, що грає на лютні. У нижньому ряду поруч з органістом зображені: музикант, що грає на музичних дзвонах, музикант, що грає на маленьких парних барабанчиках і праворуч – музикант, що грає на великій щипковій лірі, яка стоїть на підлозі між його ногами. Усі згадані музиканти грали, сидячи на лавах, танцюристів на фресці не було» [2, с. 52]. Безперечно,

на фресці з башт Софії Київської зображені не всі інструменти, на яких грали за часів Київської Русі. Тут, власне, показані інструменти, так би мовити, елітарного оркестрового складу. Такий оркестр обслуговував переважно забави правлячого класу і потребував неабиякої професійної підготовки музикантів. До цих інструментів слід також долучити такі суто українські народні інструменти нескладної конструкції, як бубон, різні брязкальця (калатальця, деркач, било, калатало, ложки, рубель з качалкою), «гусла-псалтир», кувички, свистульки, окарину, сопілку і її різновиди (денцівка, флюяра, зубівка, теленка), трембіту, ріг, ріжки, пустотілі раковини, бугай та ін.

Свята – родинні (народження або весілля), громадські або землеробські – супроводжувалися обрядовими піснями, музикою, танцями та видовищами. З піснями вирушали у воєнний похід. Труби й роги вживалися під час полювання або воєнних походів, як сигнальні інструменти. У супроводі ритмічних звуків бубнів та труб-зурн вступали в бій з ворогом, з піснями святкували перемоги. Труби й роги вживалися під час полювання або воєнних походів, як сигнальні інструменти. Піснями-плачами та голосіннями супроводжувався поховальний обряд.

Різноманітними були свистячі флейтові духові інструменти – одно- та багатоствольні, так звані сопелі. Побутував також і язичковий духовий інструмент жалейка. Сопелі й жалейки використовувались, як пастуші інструменти, для того, щоб керувати стадом овець та великої рогатої худоби. Для полегшення праці на землі, деякі землероби грали на сопілці, адже як вияснилося під час гарної музики і працювати легше.

У 988 р. відбулося хрещення Київської Русі за наказом князя Володимира. Ця значна подія дуже вплинула на подальший розвиток музики і музичних інструментів. Після того, як княгиня Ольга побувала в Візантії у Константинополі, їй сподобався орган, а саме його універсальність. На цьому музичному інструменті можна було виконати майже всі пісні того часу. Орган дуже гарно вписувався в інтер'єр храму. Ехо, яке було у церкві, додавало органу неповторного звучання. Також одним із головних інструментів були

дзвоники, які повідомляли народу про напад, пожежу та інші загрози, або про великі церковні свята.

За часів Київської Русі почалось формування народних пісень. Їх виконували на різних музичних інструментах. До складу цих музичних інструментів належали:

1) струнно-щипкові і струнно-смичкові інструменти, на яких звук видобувають з натягнутої струни щипком пальця руки або смичком (гусла (цимбали), гудок (смик), ліра, лютня, кобза, ребек, бандура, торбан, скрипка тощо). Різна товщина та сила натягу струни дає різну висоту звук. Багатострунні інструменти і використання смичка – це еволюція і наслідок удосконалення гри на таких інструментах;

2) ударно-шумові інструменти. Тут використовуються ті предмети побуту, що спроможні утворювати ритмічні звуки або звуки певної висоти (бубон, тарілки, литаври);

3) духові інструменти, на яких звук видобувають за допомогою дихання чи подачі повітря (труба, дудка, сопілка, дуда (волинка), ріг, ріжок, кугикли («флейта Пана»), трембіта) Різна сила подачі дихання в інструмент забезпечує зміну висоти звука. Розміщення отворів, за допомогою яких виконавець скорочує або подовжує стовбур повітря в інструменті, а також зміна довжини інструмента, що впливає на висоту звука – це еволюція і наслідок удосконалення техніки гри на духових інструментах;

4) резонансно-акустичні джерела видобування звука – вода, вітер, пустоти, відголосок тощо. Штучне чи природне утворення різних за розміром об'ємів – резонаторів створює різні акустичні забарвлення звука [3, с. 14].

З-поміж усіх звуків окремо виділяємо голос людей, птахів, тварин. Саме голос є найдосконалішим інструментом у світі. Від комунікаційних функцій звук голосу переходить до висловлення емоційного та психологічного стану живої істоти. Виспівування, щебетання, інтонація, слово, вигук – це техніка засобу комунікації і вияв психологічного стану особи.

Найбільш складними з названих інструментів – пневматичними органами, арфою, лютнею – користувалися, мабуть, переважно придворні музиканти, як про це свідчить софійська фреска, а гуслі, гудки, сопілки тощо були поширені серед скоморохів.

До числа струнних інструментів належали гуслі (гусла) – старовинний щипковий музичний інструмент, найпоширеніший в Київській Русі. У цьому найстародавнішому щипковому музичному інструменті, струни натягувалися на трикутний дерев'яний резонансний ящик. Виконавець на гуслах називався гусярем. Першим безперечним свідченням наявності гусел на території Київської Русі є «Слово о полку Ігоревім» (XII ст.): «Да той, браття, наш Боян тож не десять соколів він на лебедів пускав, а свої літучі персти він на струни накладав, і живії струни славу самі грали тим князям» [4, с. 55]. Так сталося, що різні види гусел у народі розрізняли насамперед з-за зовнішнім виглядом і формою. Це і визначило в переважній більшості їх назви: крилоподібні, шоломоподібні, або гуслі-псалтир, столоподібні, або гуслі-ящик, які ще узагальнено називали прямокутними. Проте всі вони беруть початок з простої гусельної дощечки, на якій було натягнуто кілька струн. В Україні крилоподібні гуслі ще називали «яворчаті» або «яровчаті». Інструмент цей робили переважно з явора, корпус був довбаний, пізніше – клеєний. Ззовні корпус мав вигляд крила, звідки й назва – крилоподібні. Головною ознакою крилоподібних гусел є те, що на них грають бряцанням по струнах, і від того звук цих гусел голосний, дзвінкий. Звідси й друга назва крилоподібних гусел – «дзвінчасті», яка супроводжує в Русі цей інструмент з давніх часів. На гуслах грали і любителі народної музики, і музиканти-професіонали: співці та скоморохи. Музика на гуслах супроводжувала багато сторін життя людей: гусла звучали на князівських банкетах і селянських святах, на урочистих церемоніях і у повсякденному побуті, на гуляннях – «ігрищах», на скоморошних утіхах, на весіллях і тризнах. Поети, котрі прославляли подвиги богатирів і героїв, історичні події, виконували свої твори, граючи на цьому інструменті. Також гусла – це прототип сучасної гітари, котра масово

використовується і у наш час. Приблизно 80% усієї музики можна зіграти на цьому музичному інструменті. Це доказує нам, що гусли внесли великий вклад в історію всієї музики.

Серед інших давніх інструментів, що побутували в Україні, були лютня із 5 – 7 струнами та загнутим назад грифом, а також кобза – схожий на лютню струнний щипковий інструмент; обидва вони походять від уда – старовинного арабського музичного інструмента. Ранні згадки про ці інструменти знаходимо в записах арабських учених про слов'ян у X ст. Так, арабський географ Ібн-Даста в книзі «Дорогоцінні скарби» (925 р.) пише, що в районі Куяби (Києва) обряд сіяння супроводжувався музикою на лютні, гуслах, сопілці. Інший арабський мандрівник, Аль-Масуді у першій чверті X ст. пише про поховання руса, якому в могилу поклали кобзу [7, с. 108]. На фресках Софійського собору також бачимо в руках одного з музикантів кобзу – п'ятиструнний інструмент без загнутого, як у лютні, грифа [5, с. 50]. Тож вочевидь, що кобзарство зароджувалося у глибині віків і було одним із перших мандрівних музичних занять. Кобзарі вважалися професійними музикантами-співцями, основною метою яких було збереження в народі історичної пам'яті через думи та історичні пісні, що їх виконували.

Пісні були майже всюди. У побуті зберігалися старовинні землеробські народні свята з численними колядками, веснянками, заклинаннями, обрядовими та купальськими піснями. Їх співали, бо вірили в містичні сили, до кожної праці була своя пісня, свої духи і свої заботони.

Крім того, в Київській Русі існували ще й духові інструменти, до складу яких входили: волинка, ріжок, орган, дрімба, трембіта.

Волинка – народний духовий інструмент, виготовлений з міха (мішка зі шкіри) або пузиря тварин із вставленими в нього трубками. Звук видобувається шляхом надування і натискання на міх. Назва волинки походить від місцевості, де вона побутувала (Волинь).

Ріжок – це маленький конічний інструмент, який виготовляють з дерева або рогу тварини. Його використовували як мисливці, так і пастухи. Бандура,

ліра, кобза – щипкові інструменти, які відомі в Україні з XV століття. Цимбали – це струнний інструмент, звук з якого видобувають за допомогою ударних паличок.

Орган – це духовий клавішний інструмент. Між клавішами і трубами (джерелом звуку інструменту) знаходяться повітронагнітаючий пристрій і повітропроводи, котрі розміщені в загальному корпусі. Місце, де сидить виконавець та знаходяться клавіатури і важелі управління, називається кафедрою. По суті, вона нагадує сучасний пульт управління складною машиною. Органіст, який грає на ручних і ніжних клавіатурах, не має можливості перемикаати важелі тембрових регістрів. Це робить помічник по заздалегідь написаній в нотах регістровці. Діапазон великого органу може досягати 9,5 октави.

Дримба – є доволі розповсюдженим інструментом у Західній Україні, його ще називають варган, а у лемків – орган. Дримба нагадує невелику металеву підкову, кінці якої подовжені паралельно один одному. У центрі закріплений сталевий язичок із загнутим кінчиком. Грають на дримбі в такий спосіб: лівою рукою прикладають дримбу до губ, щоб вона торкалася зубів, а правою смикають за металевий прутик. Утворюється характерна вібрація. На цьому інструменті і досі люблять грати на Гуцульщині.

У музичному побуті мешканців Карпат нерідко можна зустріти такий екзотичний інструмент, як трембіта. У старовину вона була сигнальним інструментом, звуки якого долинали на відстань понад 10 км. Зовні трембіта – це дерев'яна конусоподібна трубка довжиною 3 – 4 метри. Виготовити трембіту не просто. Роблять її з ялиці або ялини. Найкращим вважається «Громовиця» – дерево, в яке влучила блискавка. Цікаво, що, незважаючи на свою довжину, трембіта важить максимум 1,5 кг.

Найпоширенішим ударним музичним інструментом періоду Київської Русі був бубон (інша назва – решітка) з невизначеною висотою звуку у вигляді обруча, на який з одного боку натягнуто шкіру. Легкий дерев'яний обідок,

обтягнутий з одного боку шкірою, – це найпростіша конструкція бубна, що був відомий в Україні ще за часів Київської Русі.

Дуже цікаві музичні інструменти були знайдені у Новгороді, а саме виявлені давньоруські смичкові інструменти – гудки. Ці знахідки мають важливе значення для вивчення музичної культури Київської Русі. Корпус гудка зроблений з дерева у вигляді овального видовженого коритця з трикутною голівкою, де містилися три кілочки для натягання струн. Зверху корпус інструмента закривався декою з вирізами. Грали на гудку смичком з кінського волосу.

Окреме місце в житті людей Київської Русі займала й церковна музика. Вона мала свої власні правила до виконання та інструментів. Також в церквах Київської Русі вперше з'являється орган. Церковний хоровий спів, як і інші давньоруські музичні жанри, спирався на народну творчість. На її основі був створений оригінальний професійний стиль хорового співу, відомий під назвою «знаменного розпіву» [6, с. 99].

На Русі існувала своя оригінальна система нотних знаків, так звана крюкова нотація. Нотні знаки у вигляді гачків писалися над рядками тексту. Іншою системою, якою користувалися на Русі у XII – XIII ст. для запису мелодій, була так звана кондокарна нотація. До нашого часу збереглися пам'ятки, написані обома вказаними нотними системами. Вони відрізняються від нотних систем, відомих у Візантії, що свідчить про оригінальність і високий рівень розвитку давньоруської музичної культури.

Висновки. Музичні інструменти Київської Русі – це яскрава сторінка в історії українського народу, деякі з них вже неможливо ні почути, ні побачити своїми очима. Вони були постійним супутником українців у війні, праці та побуті. Музичні інструменти виявляють багатство української душі, творчу вдачу, свідчать про високу моральну та духовну культуру.

І сьогодні, завдяки використанню старовинних музичних інструментів в аранжуванні пісень, сучасні виконавці з переможним успіхом презентують

Україну на світових музичних конкурсах (наприклад, Руслана на конкурсі «Євробачення» у 2004 р.).

Загуде, заграє, забринить де-не-де, як шум віків, старий музичний інструмент. І вбирає, веселить, зачаровує душу, веде її в мандри нашої історичної пам'яті.

Отже, розвиток багатогранної культури народів, які населяли терени Київської Русі, став тим підґрунтям, на якому розвивалися подальші основи музичної культури не лише українського народу, але й східних слов'ян. Це визначає різноманітність взаємозв'язків і взаємозбагачень культур народів світу.

Використана література:

1. Высоцкий С. А. Светские фрески Софийского собора в Киеве. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 164 – 204.
2. Высоцкий С. А., Тоцкая И. Ф. Новое о фреске «Скоморохи» в Софии Киевской // Культура и искусство Древней Руси. – Ленинград, 1967. – С. 50 – 57.
3. Гуменюк А. І. Українські народні музичні інструменти. – К.: Наукова думка, 1967. – 243 с.
4. Мішедченко В. В. Музичне мистецтво Київської Русі – якісно новий етап у розвитку слов'янської культури // Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. – К.: Глухів, 2009. – Вип. 2. – С. 54 – 56.
5. Тоцька І. Музики на малюваннях Софії Київської // Пам'ятки України: історія та культура. – 1995. – № 1. – С. 45 – 53.
6. Черкаський Л. М. Українські народні музичні інструменти. – К.: Техніка, 2003. – 264 с.
7. Яценко Ю. Книга про музичні інструменти українців // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 2. – С. 107 – 110.

ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ДЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ НАПОЇВ РЕЗИСТЕНТНОЇ ДІЇ

ТЮРІКОВА І. С.

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри технологій харчових виробництв і ресторанного господарства

НАКОНЕЧНА Ю. Г.

кандидат технічних наук,

доцент кафедри технологій харчових виробництв і ресторанного господарства

*Полтавський університет економіки і торгівлі
м. Полтава, Україна*

В умовах економічної нестабільності структура харчування населення зазнає значних змін у бік погіршення дисбалансу основних компонентів раціону [1, 2]. Епідеміологічні дослідження, що проводяться науковцями різних країн, свідчать, що структура харчування населення значною мірою є дефектною і харчовий статус має значні відхилення від формули збалансованого харчування [1, 3].

Вченими проведені дослідження глибоких механізмів асиміляції окремих харчових речовин на різних стадіях їх засвоєння, у тому числі на рівні клітинного метаболізму. Доведена необхідність системного підходу до складання індивідуальних раціонів та проектування харчових продуктів направленої дії для оздоровлення організму людини.

Науковцями проводяться дослідження щодо наукових стратегій збереження і покращення здоров'я людей, пов'язані з вживанням дієтичних добавок [4].

Досліджено, що механізми захисної системи організму людини (імунна, антиоксидантна, регуляції апоптоз, ферментів метаболізму ксенобіотиків) не можливі без участі певних нутрієнтів – вітамінів А, С, Е та поліфенолів, а імунна й антиоксидантна системи потребують також вітамінів групи В (В₆, В₉, В₁₂), каротиноїдів і мікроелементів (селен, цинк, йод та ін.) [5, 6].

Визначено номенклатуру нутрієнтів і систематизовано закономірності оптимізації нутрієнтного складу, що покладені в основу моделювання і проектування напоїв резистентної дії (рис. 1).

Встановлено, що перспективними джерелами есенціальних нутрієнтів, що забезпечують підтримання захисних сил організму та відновлення функціонування основних систем та органів людини, є волоський горіх у поєднанні з плодовоовочевою і ягідною сировиною. Використання волоського горіха у технології напоїв обґрунтовано якісним вмістом нутрієнтів резистентної дії, зокрема, мг/100 г: вітаміну С – 2007, вітаміну Е – 14,5, вітаміну А – 0,80, каротиноїдів – 20,5, вітамінів групи В₆ – 0,8, В₉ – 0,06, цинку – 2,44, йоду – 0,26, поліфенолів – 5300 і харчових волокон – 8,6 %. Перикарпій стиглого горіха багатий на фенольні речовини – 2175 мг/100 г, вітамін С – 243 мг/100 г.

Підбір складових, покладений в основу номенклатури інгредієнтів, ураховували під час моделювання напоїв резистентної дії для забезпечення профілактичного впливу на організм людини. Багаті сировинні ресурси України дозволили виділити перспективну та сумісну із волоським горіхом біологічно цінну овочеву та плодово-ягідну сировину (рис. 2).

Створено купажів напоїв на основі гарбуза, селери, топінамбура, моркви, ревеню, груші, яблука й інших рослинних компонентів у композиції з волоським горіхом [7, 8]. Під час розроблення технологій напоїв враховували нові тенденції в харчуванні людини, що відрізняються від традиційних регульованим вмістом фізіологічно-активних речовин, зокрема, оптимальним вмістом вітамінів А, Е, С, фенольних речовин, каротиноїдів, наявністю харчових волокон, мінеральних речовин (цинк, селен, йод та ін.).

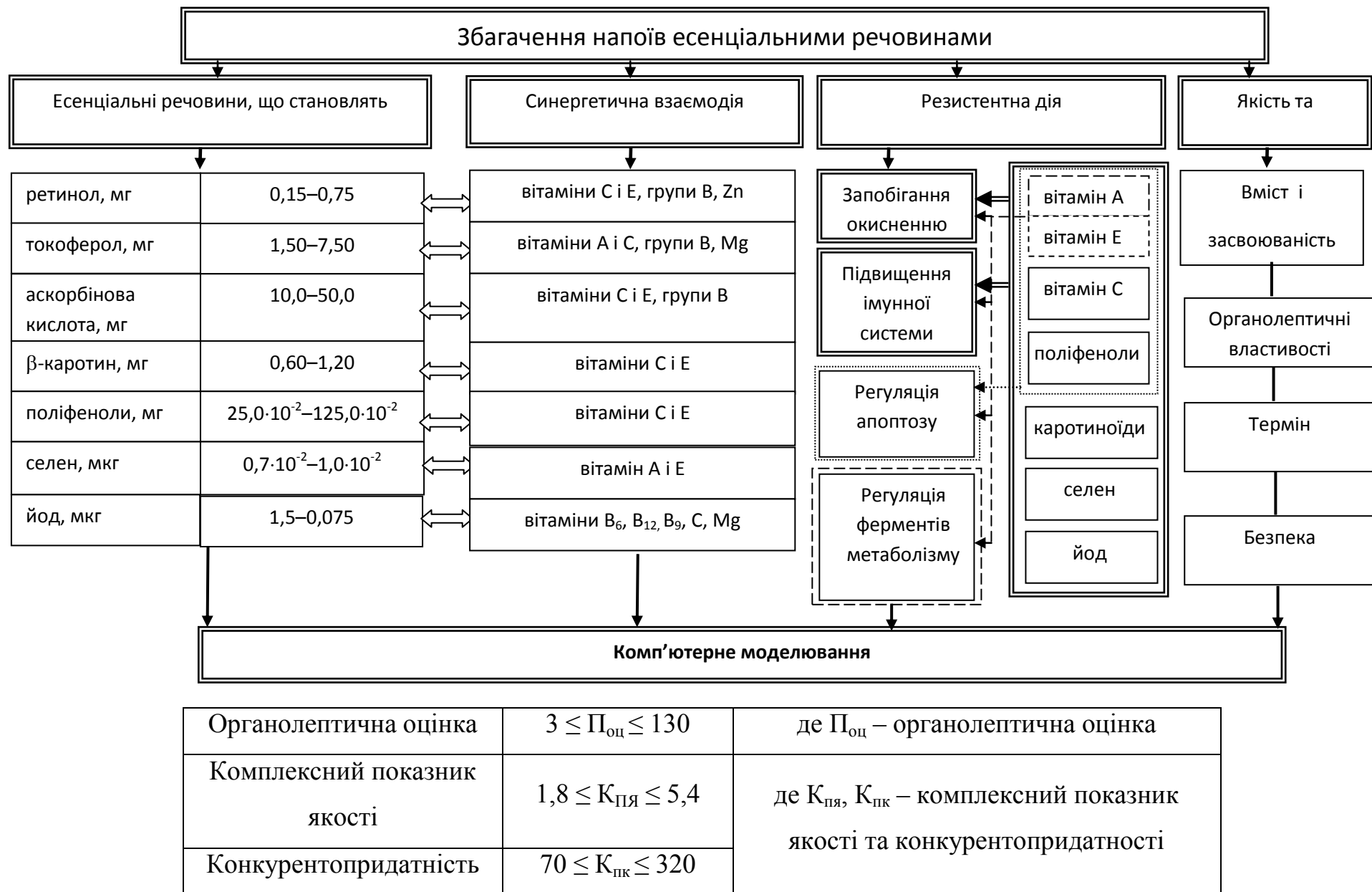

Рис. 1. Моделювання технології напоїв резистентної дії

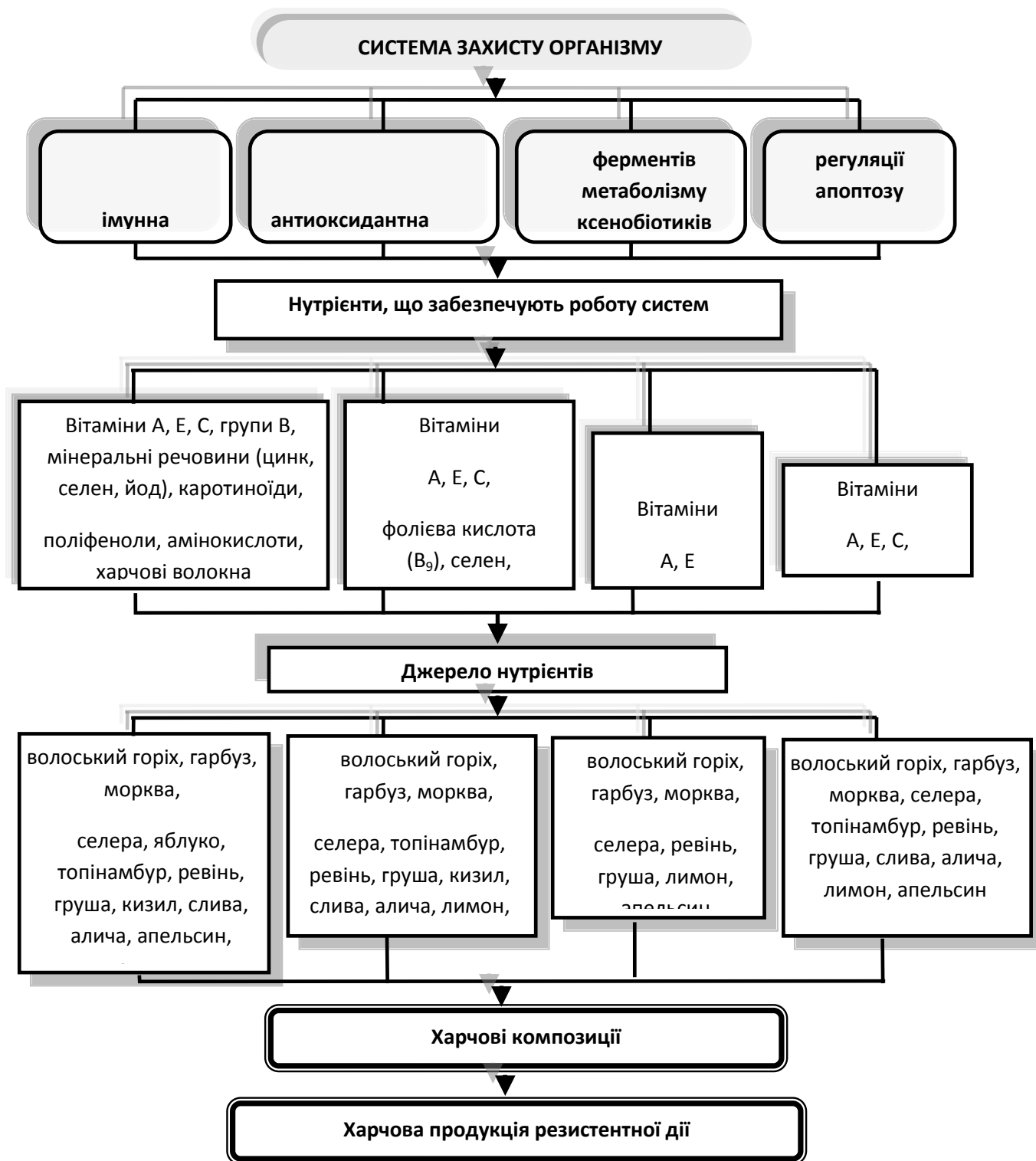

Рис. 2. Схема моделювання харчової продукції резистентної дії

Отже, специфіка вимог щодо напоїв резистентної дії – підвищений вміст вітамінів А, Е, С, фенольних речовин, каротиноїдів, наявність харчових волокон, мінеральних речовин (цинк, селен, йод та ін.) та мінімізація цукру.

Сучасні технології харчової продукції у закладах ресторанного господарства передбачають широке використання волоського горіха як основної, так і допоміжної сировини. Важливими у харчовому раціоні людини є напої, які визнано перспективним джерелом збагачення організму БАР. Тому розроблення нових технологій напоїв за умов комплексного використання зеленого волоського горіха сприятиме оздоровчому впливові на організм людини, профілактиці аліментарно-залежних захворювань, корекції діяльності захисної системи організму та відновленню порушених функцій органів і систем.

Використана література

1. Технологія харчових продуктів функціонального призначення: монографія / за ред. д.т.н., проф. М.І. Пересічного; 2-ге вид., переробл. та допов. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 1116 с.
2. Nutritional factors in relation to endometrial cancer : A report from a populationbased case-control study in Shanghai, China / W. H. Xu, Q. Dai, Y. B. Xiang [et al.] *Int. J. of Cancer*. 2007. Vol. 120 (8). P. 1776–1881.
3. Taylor & Francis group. Functional Foods of the East. Edited by John Shi-Tang Ho Fereidoon Shahidi. CRS Press: Boca Raton London New York, 2010, p.28. : URL:<https://books.google.com.ua/books?isbn=1420071939>. (Last accessed: 27.01.2018).
4. Спиричев В. Б., Шатнюк Л. Н., Поздняковский В. М. Обогащение пищевых продуктов микронутриентами: научные подходы и практические решения. *Пищевая промышленность*. 2003. №3. С. 10–17.
5. Traber M. G. and Stevens J. F. Vitamins C and E: beneficial effects from a mechanistic perspective. *Free Radic Biol Med*. 2011. № 51(5). P. 1000–1013.
6. Virgili F. and Marino M. Regulation of cellular signals from nutritional molecules: a specific role for phytochemicals, beyond antioxidant activity. *Free Radical Biology & Medicine*. 2008. №45(9). P. 1205–1216.

7. Гаммерман А. Ф., Кадаев Г. Н., Яценко-Хмелевский А. А. Лекарственные растения (растения – целители): справ. пособие. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Высш. шк., 1983. 400 с.

8. Тюрікова І. С. Технологія харчової продукції з використанням волоського горіха : теорія і практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2015. 203 с.

АНАЛІЗ ВЕЛИЧИНИ ЧИСТИХ АКТИВІВ ЯК ЗАСІБ ПРОГНОЗУВАННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ГРИЦЕНКО М.П.

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри економіки, підприємництва та фінансів

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

Одна з найбільш складних проблем сучасної економіки - прогноз платоспроможності підприємств. У традиційному розумінні аналіз платоспроможності є метод оцінки і прогнозування платоспроможності підприємства на основі його бухгалтерської звітності. Він дозволяє:

1. Оцінити поточний стан, тенденцію розвитку платоспроможності підприємства
2. Виявити доступні джерела засобів і оцінити можливість і доцільність їх мобілізації
3. Спрогнозувати стан платоспроможності підприємства

Класичний напрямок аналізу - це дослідження публічної фінансової звітності, призначене насамперед для зовнішніх користувачів. В українській практиці коло показників, який відноситься до аналізу платоспроможності поки чітко не визначено.

До основних традиційних методик аналізу платоспроможності відносять наступні.

Аналіз платоспроможності на основі офіційної методики про банкрутство підприємств ґрунтується на положеннях Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства (наказ Міністерства економіки України від 17 січня 2001 року №10). Для проведення системного експрес-аналізу фінансового стану

підприємства пропонується використовувати коефіцієнт Бівера (КБ), який розраховується за формулою:

$$KB = (ЧП - НА) : (ДЗ + ПЗ),$$

де ЧП – чистий прибуток;

НА – нарахована амортизація;

ДЗ – довгострокові зобов'язання;

ПЗ – поточні зобов'язання.

Коли КБ вище 0,4 – підприємству банкрутство не загрожує. Якщо протягом тривалого періоду коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2 – це є ознакою формування незадовільної структури балансу [1].

Аналіз платоспроможності на основі фінансових показників запропонований Ю.С.Цалко. Дана методика зводиться до розрахунку фінансових показників. Автор пропонує вибрати з сукупності коефіцієнтів найбільш підходящі для визначення платоспроможності, в залежності від мети аналізу (проводять його кредитори, власники підприємства і т.д.) Недолік даної методики, в тому, що порівняння з рекомендованими нормативами представляє відомі труднощі через їх величини, різну галузеву регіональну, національну або будь-яку іншу специфіку. Автор оперує великою кількістю фінансових показників, тим самим мають недоліки притаманні коефіцієнтному аналізу [2].

Експрес і глибокий аналіз платоспроможності (автор В.В.Ковалев). Дана методика представляє аналіз платоспроможності підприємства як короткостроковий критерій оцінки фінансового стану підприємства з точки зору прогнозування його банкрутства [3]. Він представлений у вигляді структури з двох модулів: експрес-аналіз і деталізований аналіз платоспроможності в звітному періоді (коефіцієнтний аналіз). Мета експрес-аналізу в отриманні оперативної та наочної оцінки фінансового стану, а також динаміки розвитку господарюючого суб'єкта. Мета поглибленого аналізу – більш докладна характеристика майнового і фінансового потенціалів господарюючого об'єкта, результатів його діяльності в минулому звітному періоді, а також можливостей розвитку об'єкта на перспективу.

Платоспроможність оцінюється за допомогою абсолютних і відносних показників. З абсолютних основним є показник, що характеризує величину власних оборотних коштів. Для порівняння ступеня ліквідності разновеликих підприємств пропонується використовувати відносні показники - коефіцієнти ліквідності (коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності). Ці чотири показники є основними, на думку Ковальова, для оцінки ліквідності та платоспроможності. Також Ковальов В.В. пропонує при використанні тих чи інших коефіцієнтів враховувати специфіку підприємства (галузеву, регіональну).

Аналіз платоспроможності через ліквідність (автори А.Д.Шеремет, Р.С.Сайфулін) [4] зводить аналіз платоспроможності до аналізу ліквідності балансу і розглядає його як один з блоків аналізу фінансового стану підприємства. Для цього використовуються коефіцієнт абсолютної ліквідності, критичної ліквідності, поточної ліквідності. Недолік такого підходу полягає в тому, що аналіз платоспроможності зводиться до аналізу ліквідності балансу.

Аналіз платоспроможності через показники ліквідності (автор М.Н. Крейніна). У даному випадку з метою визначення платоспроможності підприємства пропонується використовувати коефіцієнти поточної ліквідності і забезпеченості власними оборотними засобами [5]. Але, як і багато економістів, вона вважає, що нестабільність унеможливило будь-яке нормування показників коефіцієнта поточної ліквідності і коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами. Ці коефіцієнти повинні оцінюватися для кожного конкретного підприємства за його балансовими даними.

Дискримінантна модель О.О.Терещенка [6] має значні переваги над традиційними методиками:

- модель є зручною в застосуванні;
- розроблена на використанні вітчизняних статистичних даних;
- враховується сучасна міжнародна практика;

- за рахунок використання різноманітних модифікацій базової моделі до підприємств різних видів діяльності вирішує проблему критичних значень показників;
- враховує галузеві особливості підприємства.

Однак дана методика не є досконалою і має свої недоліки:

- відсутність поглибленої класифікації стійкості фінансового стану (існує лише задовільний та незадовільний фінансовий стан);
- широкий інтервал невизначеності, що зобов'язує проводити додатковий аналіз для ідентифікації стійкості фінансового стану;
- недостатнє теоретичне та емпіричне обґрунтування критичних точок (чи інтервалів) для окремих фінансових індикаторів, що призводить до неточного фіксування нормативних значень фінансових показників.

Недоліком всіх перерахованих методик є те, що для аналізу платоспроможності головним чином використовуються показники ліквідності, а вплив інших факторів не враховується взагалі або враховується в незначній мірі.

Уникнути цих недоліків дозволяє використання методів математичного моделювання, зокрема, математичне моделювання чистих активів підприємства.

Чисті активи - це активи, забезпечені власним капіталом підприємства. Простіше кажучи, це балансова вартість всього того, що залишилося б у розпорядженні підприємства, якби воно погасило всі свої зобов'язання.

Величина чистих активів підприємства розраховується на підставі даних бухгалтерської звітності. Тому, щоб визначити величину чистих активів потрібен бухгалтерський баланс, який завжди складається на конкретну дату.

Величина чистих активів (ЧА) розраховується за формулою:

$$ЧА = A - ДЗ - КЗ, \text{ где}$$

A – активи підприємства (Баланс стр. 1300);

$ДЗ$ – довгострокові зобов'язання (Баланс стр. 1595);

$КЗ$ – короткострокові зобов'язання (Баланс стр. 1695).

Розрахувавши цей показник, можна дізнатися про фінансову стійкість підприємства, від величини чистих активів залежить і саме його існування. Величина чистих активів має важливе значення, стежити за її динамікою і прогнозувати її значення для будь-якої компанії життєво необхідно.

Для прогнозування величини і динаміки чистих активів була використана множинна лінійна кореляційна модель.

В її основу були покладені реальні статистичні дані підприємств курортно-рекреаційної сфери м. Бердянськ. При розробці моделі були використані дані фінансової звітності 29 закладів курортно-рекреаційної сфери за 2014 - 2015 роки.

У процесі вирішення розглядалися лінійні за параметрами і по змінним множинні регресійні моделі:

$$y_i = b_0 + b_1x_{i1} + b_2x_{i2} + \dots + b_kx_{ik} + \varepsilon_i, \quad i = 1 \dots n. \quad (1)$$

де $b_0, b_1, \dots, b_k$ — невідомі параметри моделі, а ε_i — випадкові помилки моделі.

Клас лінійних множинних регресійних моделей обраний не випадково. Коефіцієнти, отримані в результаті використання моделей саме даного типу, легко піддаються економічній інтерпретації, чого не можна сказати про інші класи моделей (наприклад, K_n — коефіцієнт покриття за ринковою вартістю власного капіталу в п'ятифакторну модель Альтмана або $X_9 - \log$ (сума відношення прибутку до оподаткування до відсотків до сплати) в моделі Фулмера)).

За даними балансів були розраховані 30 показників, що характеризують фінансовий стан підприємств. З урахуванням показників діяльності підприємств за 2015р. була побудована модель для прогнозування величини чистих активів на наступний рік, в якій залежною змінною Y виступає величина чистих активів на 01.01.2016р. як основний показник платоспроможності підприємства.

Відбір змінних, що увійшли в підсумкову модель, проводився на основі методу покрокової регресії. Критеріями вибору найкращої регресійної моделі були значення скоригованого коефіцієнта детермінації, значимість всіх

коефіцієнтів моделі за критерієм Стюдента, значимість моделі на основі критерію Фішера, а також значення коефіцієнта кореляції між фактичним значенням залежної змінної і розрахунковим, знайденим по моделі.

У підсумкову ж модель увійшли наступні незалежні змінні:

K5 - коефіцієнт, що відображає відношення грошового потоку до зобов'язань;

K8 - коефіцієнт, що відображає відношення чистого прибутку до сукупних активів:

K9 - коефіцієнт наявності власних коштів;

K18 - коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів;

K20 - коефіцієнт, що відображає ставлення оборотних активів до суми зобов'язань;

K22 - коефіцієнт рентабельності продажів;

K25 - коефіцієнт, що відображає ставлення нерозподіленого прибутку до загальних активів;

Після визначення змінних, які увійшли до вихідної бази даних, були обчислені по кожній з них описові статистики (табл. 1):

**Описові статистики множинної регресійної моделі
прогнозу величини чистих активів**

Значення	K5	K8	K9	K18	K20	K22	K25	Чисті активи
Вибіркове середнє	0,063	0,037	0,238	0,483	0,969	0,057	0,109	65521,4
Медіана	0,023	0,018	0,182	0,158	0,981	0,036	0,065	21916,0
Максимум	0,839	0,294	0,805	3,211	2,116	0,433	0,640	596327,0
Мінімум	-0,120	-0,039	0,004	-0,043	0,170	-0,094	0,001	-428,0
Стандартне відхилення	0,138	0,050	0,242	0,658	0,352	0,082	0,140	118986,0
Вибіркова дисперсія	0,019	0,005	0,051	0,444	0,133	0,009	0,017	14157668196,0
Коефіцієнт асиметрії	3,511	2,136	0,773	1,868	0,224	2,306	2,352	2,8
Коефіцієнт ексцесу	17,506	9,027	2,251	6,612	4,514	10,661	9,300	10,9

Вибіркове середнє - середнє значення елементів ряду. В теорії вибіркової середньої називають середнє арифметичне значення ознаки вибіркової сукупності. Вибіркова медіана - значення ряду даних, упорядкованого за зростанням (варіаційного ряду), що ділить його навпіл на дві рівні частини, що складаються з однакової кількості елементів. Максимум і мінімум - відповідно максимальне і мінімальне значення елементів ряду. Вибіркове стандартне відхилення - точкова оцінка середньоквадратичного відхилення, що характеризує мінливість випадкової величини - середнє відхилення значень випадкової величини від вибіркового середнього. Вибіркова дисперсія - квадрат вибіркового стандартного відхилення. В теорії так само зустрічається наступне визначення: вибіркової дисперсією називають середнє арифметичне квадратів відхилення спостережуваних значень ознаки від їх середнього значення.

Позитивні значення коефіцієнта асиметрії свідчать, що розподілу мають правосторонню асиметрію в порівнянні з нормальним розподілом, тобто

значення показників, що знаходяться праворуч від середнього значення ряду, мають велику частоту.

Позитивні значення коефіцієнта ексцесу показують, що розподілу мають більш круту вершину в порівнянні з кривою нормального розподілу.

Отримані значення цих двох показників обумовлені особливостями аналізованих вибірових даних.

Далі була побудована кореляційна матриця для розглянутих змінних (табл. 2):

Таблиця 2

**Кореляційна матриця множинної регресійної моделі
прогнозу величини чистих активів**

Коефіцієнт	K5	K8	K9	K18	K20	K22	K 25	Чисті активи
K5	1,000	0,919	0,505	0,612	0,341	0,401	0,738	-0,090
K8	0,919	1,000	0,420	0,463	0,332	0,449	0,773	-0,129
K9	0,505	0,420	1,000	0,891	0,411	0,225	0,520	0,397
K18	0,612	0,463	0,891	1,000	0,542	0,236	0,498	0,148
K20	0,341	0,332	0,411	0,542	1,000	-0,069	0,431	-0,048
K22	0,401	0,449	0,225	0,236	-0,069	1,000	0,338	0,180
K25	0,738	0,773	0,520	0,498	0,431	0,338	1,000	-0,079
Чисті активи	-0,090	-0,129	0,397	0,148	-0,048	0,180	-0,079	1,000

Аналіз значущих коефіцієнтів кореляції чинників з залежною змінною дозволив зробити наступні висновки:

- Існують виражені прямі залежності між величиною чистих активів і коефіцієнтом наявності власних коштів, між величиною чистих активів і коефіцієнтом співвідношення власних і позикових коштів, між величиною чистих активів і рентабельністю продажів.
- Спостерігається зворотна залежність між величиною чистих активів і ставленням грошового потоку до зобов'язань, величиною чистих активів і відношенням чистого прибутку до сукупних активів, величиною чистих активів

і ставленням оборотних активів до суми зобов'язань а також величиною чистих активів і ставленням нерозподіленого прибутку до загальних активів.

Аналіз кореляційної матриці показав, що між змінними K5 і K8 спостерігається сильна залежність, оскільки коефіцієнт кореляції між ними дорівнює 0,919. Далі була проведена перевірка двома різними способами на наявність мультиколінеарності.

Відбір кращої множинної лінійної регресійної моделі проводився за кількома критеріями:

1. Перш за все модель повинна бути значима за критерієм Фішера на рівні значущості 0,05. Крім того, повинні бути значущими всі коефіцієнти шуканої моделі на тому ж рівні значущості.

2. Порівняння якості побудованих моделей вироблялося з двох параметрами: величиною скоригованого коефіцієнта детермінації (Adjusted R-squared), а також значенням коефіцієнта кореляції між фактичним значенням залежної змінної (величини чистих активів) та прогнозним значенням, отриманим за моделлю.

В результаті проведеного аналізу була побудована модель прогнозування чистих активів підприємства:

$$ЧА = -82973,66431 - 93009,4231 \cdot K5 - 259928,073 \cdot K8 + 889032,1918 \cdot K9 + 30004,4859 \cdot K18 - 100857,8693 \cdot K20 + 57992,884 \cdot K22 - 35783,6391 \cdot K25 \quad (2)$$

Дана модель є найкращою з усіх можливих моделей, оскільки відповідає наступним критеріям:

1. Перевірка значущості коефіцієнтів регресії проводилася на основі критерію Стюдента на рівні значущості 0,05. Оскільки всі $\text{Prob.}(t\text{-statistic}) < 0,05$, то гіпотеза про незначущість коефіцієнтів регресії була відхилена. Всі коефіцієнти регресії значущі на рівні значущості 0,05. Модель в цілому значима за критерієм Фішера, оскільки $\text{Prob.}(F\text{-statistic})$ також менше ніж 0,05.

2. Скоригований коефіцієнт детермінації в моделі має найбільше значення в порівнянні з іншими моделями.

3. Коефіцієнт кореляції прогнозного значення за моделлю і фактичного значення вектора значень залежної змінної також найбільший в порівнянні з іншими моделями.

Найбільш змістовні і точні висновки щодо моделі за результатами спостережень могли бути отримані при наступних припущеннях:

1. Значення x_1, K, x_n є не випадковими величинами.
2. Математичне сподівання випадкової помилки в кожному спостереженні дорівнює нулю, тобто $M(\varepsilon_i) = 0, \quad i = \overline{1, n}$.
3. Дисперсія випадкової помилки постійна для всіх спостережень, тобто $D(\varepsilon_i) = M(\varepsilon_i^2) = \sigma^2, \quad i = \overline{1, n}$.
4. Випадкові помилки різних спостережень статистично не пов'язані (некорреліровані) між собою, тобто $M(\varepsilon_i \varepsilon_j) = 0$ при $i \neq j$.
5. Випадкові помилки мають спільне нормальний розподіл, зокрема $\varepsilon_i : N(0; \sigma^2)$.

Стационарність послідовності залишків була перевірена за допомогою серіального критерію Вальда-Вольфовітца, який орієнтований на перевірку припущення: чи можна вважати, що залишки отримані в результаті незалежних спостережень однієї і тієї ж випадкової величини:

$$k_{розр} = -1,81 \quad k_{табл} = 1,96.$$

Обчислення значення критерію по модулю вийшло менше табличного значення. Тоді була прийнята нульова гіпотеза: вектор залишків є випадковою величиною.

Після цього була проведена перевірка нормальності помилок моделі за допомогою тесту Жарка-Бера (Jarque-Bera), який передбачає перевірку одночасного рівності нулю коефіцієнтів асиметрії та ексцесу залишків.

$$k_{розр} = 4,07 \quad k_{табл} = 5,99;$$

Оскільки $k_{розр} < k_{табл}$ отже, нульова гіпотеза була прийнята, тобто на рівні значущості 0,05 можна стверджувати, що дані мають нормальний розподіл.

Крім того була проведена перевірка залишків на автокореляцію і гетероскедастичності випадкових помилок, для чого був використаний критерій перевірки автокореляції Дарбіна - Уотсона і тест Уайта.

Недоліком критерію Дарбіна - Уотсона є наявність області невизначеності критерію, що не дозволяє при певних значеннях статистики Дарбіна - Уотсона вирішити задачу перевірки гіпотез. Наявність області невизначеності критерію зумовлено тим, що розподіл статистики залежить не тільки від числа спостережень і числа пояснюють змінних, але і від значень пояснюють змінних. Критичні значення статистики визначені для обсягів вибірки не менше 15.

У нашому випадку: $DW_{розр} = 2,23$, $d_U = 1,77$. Оскільки $1,77 < DW_{розр} < 2,23$, то на рівні значущості 0,05 гіпотеза про відсутність автокореляції була прийнята.

Перевірка гетероскедастичності випадкових помилок за допомогою тесту Уайта показала, що ймовірність помилки першого роду виявилася дорівнює 0,1, в результаті була прийнята гіпотеза про відсутність гетероскедастичності (якщо $Probability = 0,1 > 0,05$, то гіпотеза приймається (дисперсії однакові)). Таким чином, розрахована модель прогнозування платоспроможності на основі регресійного аналізу величини чистих активів виявилася достовірною і значущою.

Для перевірки якості побудованої множинної лінійної регресійної моделі було необхідно її тестування на так званому out-of-sample, тобто вибірових даних, не використаних при побудові моделі. Для цього була проведена перевірка моделі на більш пізніх даних. Для цього були використані дані фінансової звітності 29 закладів курортно-рекреаційної сфери м Бердянськ станом на 01.01.2016 р, а в якості залежної змінної вибрано значення чистих активів цих підприємств на 01.01.2017 р.

В результаті розрахунків були отримані наступні результати. Коефіцієнт кореляції між фактичним значенням чистих активів і прогнозним по моделі склав 0,801 (сильна залежність). Це свідчить про високу якість побудованої

моделі та її потенціал прогнозування.

В цілому можна зробити висновок, що побудована модель відповідає реальному стану справ, а перевірка на out-of-sample показала, що її застосування не обмежується тільки тією вибіркою даних, на якій вона була побудована. Модель має потенціал прогнозування чистих активів підприємства в майбутньому періоді на основі аналізу його поточної фінансової звітності.

Використана література:

1. Наказ Міністерства економіки України № 14 від 19.01 2006 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства».
2. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник – К: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
3. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Методы и процедуры. – М.:Финансы и статистика.2001. 560с
4. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа. – М.:ИНФРА-М,1997
5. Крейнина М.Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле. –М.:АО «ДИС», «МВ-Центр», 1994.-254с
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання [Текст] : навч. посібник / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с. – ISBN 966-574-441-0.
7. Азарова А. О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства [Текст] : монографія / А. О. Азарова, О. В. Рузакова. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 172 с. – ISBN 978-966-641-363-8.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИМІКРОБНОЇ ДІЇ ФІТОПРЕПАТІВ ГРАНАТОВОГО ДЕРЕВА (PUNICA GRANATUM L.)

ЧЕРПАК О.М.

*кандидат фармацевтичних наук, доцент
доцент кафедри фармакогнозії і ботаніки,
Львівський національний медичний університет
ім. Данила Галицького, м. Львів, Україна*

БРИЦЬКА В.С.

*кандидат медичних наук, доцент,
Центральна науково-дослідна лабораторія
і лабораторія промислової токсикології
Львівський національний медичний університет
ім. Данила Галицького, м. Львів, Україна*

ЧЕРПАК М.О.

*асистент кафедри ортопедичної стоматології,
Львівський національний медичний університет
ім. Данила Галицького, м. Львів, Україна*

Важливим завданням сучасної фітотерапії є пошук та дослідження лікарської рослинної сировини (ЛРС), що володіє протимікробною активністю з метою створення нових фітозасобів. До біологічно-активних сполук, що зумовлюють протимікробну дію відносяться окиснювані феноли, зокрема, таніди [4,5]. Перспективною танідовмісною лікарською рослинною сировиною є листя, кора і оплодень плоду гранатового дерева (*Punica granatum* L.), які виявляють противірусну, антибактеріальну і в'язучу дію [2].

Мета роботи полягала у дослідженні протимікробної активності відварів з надземних органів (листя, кори і оплодня плоду) гранатового дерева відносно

грампозитивних (*Staphylococcus aureus*) та грамнегативних бактерій (*Pseudomonas aeruginosa*).

Матеріали та методи. Відвари одержували із висушеної і подрібненої ЛРС (співвідношення сировина-вода очищена 1:10). Дію на мікроорганізми вивчали у нерозведених відварів та розведених водою у співвідношенні 1:4, 1:8 та 1:16. Випробовування протимікробної дії проводили на музейних штаммах бактерій *Staphylococcus aureus* ATCC 6538 та *Pseudomonas aeruginosa* ATCC 9027 методом дифузії в агар [1,3]. Порівняння протимікробної дії відварів проводили на референтному протимікробному лікарському засобі ципрофлоксацині з фармакотерапевтичної групи монофторхінолонів, що характеризуються високим клінічним ефектом. На пластинку м'ясо-пептонного агара (МПА) засівали тест-культури мікроорганізмів, підсушували в термостаті (температура 37 °С до 40 хв). В попередньо приготовлені лунки діаметром 7 мм вносили розраховану кількість досліджуваних зразків (в об'ємі 30 мкл). Доза референтного препарату ципрофлоксацину в становила 25 мкг (доза ципрофлоксацина розрахована для співставлення з дозою сухого залишка досліджуваних зразків відварів). Чашки інкубували при температурі 37 °С 24 ч, після чого за допомогою спеціальної лінійки оцінювали діаметр зон затримки росту мікроорганізмів навколо лунок. Бактерицидні концентрації відварів вивчали методом серійних розведень в агарі. За допомогою штама-реплікатора на кожну чашку висівали штами досліджуваних мікроорганізмів, стандартизовані за стандартом мутності (Mc Farland) до 10^8 К.У.О./мл. Через 24 год інкубації при 37 °С враховували наявність росту і проводили підрахунок колоній, що виросли.

Результати та їх обговорення. Результати дослідження антистафілококової активності відварів представлені у таблиці 1. Всі дослідні зразки проявляють антистафілококову активність. Найбільший вплив на бактерії проявляють нерозведені відвари, причому дія відвару оплодню плоду на 2% перевищує дію референтного зразка. У нерозведеного відвару кори пагонів вплив знижено на 4%, у відвару листя - на 20,8%. Дія зразків відварів,

розведених 1:4 зменшується і незначно відрізняється один від одного (складають, відповідно, 24,0-26,0% та 28,0%). При збільшенні розведення відварів до 1:8 дія їх на стафілокок продовжує зменшуватись, але в зворотному порядку - на 32% у відвару листя, на 32,4% - у кори пагонів і на 36,0% - у оплодню плоду. Продовжують знижуватися і стають практично однаковими (48,8% і 50,0%) дія відварів вивчених зразків при розведенні 1:16.

Таблиця 1. Результати визначення антистафілокової активності відварів надземних органів відносно грампозитивного музейного штаму *Staphylococcus aureus* ATCC 6538

Об'єкти дослідження	Діаметр зон затримки росту, мм				
	Розведення відварів (нанесена кількість в перерахунку на сухий залишок, мкг)				Доза ципрофлораксацину, мкг
	Відвар (400)	1:4 (100)	1:8 (50)	1:16 (25)	25
Відвар листя	19,8	18,0	17,0	13,0	-
Відвар кори пагонів	24,0	18,5	16,0	12,5	-
Відвар оплодню плоду	25,5	19,0	16,0	13,0	-
Ципрофлораксацин	-	-	-	-	25,0

Результати дослідження протимікробної активності відварів щодо грамнегативних бактерій *Pseudomonas aeruginosa* представлені у таблиці 2. Всі дослідні зразки відварів чинять протимікробну дію на музейний штам *Pseudomonas aeruginosa*. Найбільш виражена дія у відвару оплодню плоду (105,0%), менш вираженою у відвару кори пагонів (100%) та у відвару листя (97,5%). За 100,0% прийнята дія референтного лікарського засобу ципрофлораксацину (доза 25 мкг).

Розведення відварів у 4, 8 та 16 разів зменшувало протимікробну дію відвару оплодню плоду до бактерій *Pseudomonas aeruginosa* відповідно на 9,5%, 23,8% та 35,7% по відношенню до нерозведеного відвару.

Таблиця 2. Результати визначення протимікробної активності гранатового дерева відносно грамнегативного музейного штаму *Pseudomonas aeruginosa* ATCC 9027

Об'єкти дослідження	Діаметр зон затримки росту, мм				
	Розведення відварів (нанесена кількість в перерахунку на сухий залишок, мкг)				Доза ципрофлоксацину, мкг
	Відвар (400)	1:4 (100)	1:8 (50)	1:16 (25)	25
Відвар листя	19,5	17,5	15,0	13,0	-
Відвар кори пагонів	20,0	16,5	14,0	11,5	-
Відвар оплодню плоду	21,0	19,0	16,0	13,5	-
Ципрофлоксацин	-	-	-	-	20,0

Розведення відварів у 4, 8 та 16 разів зменшувало протимікробну дію відвару кори пагонів до бактерій *Pseudomonas aeruginosa*, відповідно, на 17,5%, 30,0% та 42,5%. Розведення відварів у 4, 8 та 16 разів зменшувало протимікробну дію відвару листя до бактерій *Pseudomonas aeruginosa* відповідно на 10,2%, 23,1% та 33,3%.

Висновки:

1. Нерозведені і розведені водою відвари оплодню плоду, кори пагонів і листя гранатового дерева виявляють виразну дію на бактерій *Staphylococcus aureus* та *Pseudomonas aeruginosa*.

2. Нерозведений відвар оплодню плоду незначно перевищує дію на бактерії *Staphylococcus aureus* референтного препарату ципрофлоксацину.

3. Зниження протимікробної активності всіх зразків зі збільшенням їх розведення дозволяє приготувати різні лікарські форми, які перспективні для використання при різних запальних процесах, викликаних бактеріями.

4. Лікарська рослинна сировина гранатового дерева є перспективною для створення нових фітопрепаратів з протимікробною дією, у тому числі лікарських засобів вузького спектру дії.

Використана література

1. Красильников А.П. Справочник по антисептике. – Минск:Высшая школа,1995. - 367 с.

2. Лікарські рослини: енциклопедичний довідник/За ред. акад.. АН УРСР А.М.Гродзінського. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії ім. М.П.Бажана, 1990. – 543 с.

3. Фрич Н.І., Вівчарук Л.М., Мізюк Р.М., Куровець Л.М., Куцик Р.В. Вивчення протимікробної активності рослин родини вересові (*Ericaceae* Juss.) // Фармацевтичний журнал. - 2005.- №2.- С.97-104.

4. Черпак О.М. Застосування фітозасобів підземних органів парила звичайного (*Agrimonia eupatoria* L.) направлених на вибіркове пригнічення життєдіяльності мікроорганізмів при хронічних інфекціях /О.М.Черпак, В.С.Брицька, М.О.Черпак//Матеріали II міжнародної наукової конференції «Агробіоразнообразие для улучшения питания, здоровья и качества жизни», що відбудеться 20-22 серпня 2015 р. – Нітра, Словацька Республіка, 2015.- С.93-96.

5. Черпак О.М. Перспективи застосування лікарської рослинної сировини гранатового дерева (*Punica granatum* L.) для застосування у якості протимікробних засобів / О.М.Черпак , В.С.Брицька В.С., М.О.Черпак // Матеріали III міжнародної наукової конференції «Агробіорізноманіття для

покращення харчування, здоров'я і якості життя». – Нітра, Словацька Республіка. – 2016. – С.105-107.

INCREASING OF THE GLUCOSE LEVEL AS A PREDICTOR OF THE SEVERITY OF NECROTIZING PANCREATITIS

TUTKA M.M.

Clinical resident of General Surgery Department

Lviv National Medical University named after Danylo Halytsky,

Lviv, Ukraine

Acute pancreatitis continues to be a topical problem of practical surgery and the search for criteria for assessing the patient's condition requires comprehensive study and research.

The aim of the study was to analyse glucose levels in patients with acute pancreatitis.

The assessment of the patient's condition was based on a statistical analysis of clinical manifestations of the disease and monitoring of carbohydrate metabolism. The obtained results were processed by the methods of variation statistics using the criteria of Student, Fischer and χ^2 .

There were studied the results of treatment of 56 patients with acute pancreatitis. All persons were patients of the General Surgery Department of Lviv National Medical University named after Danylo Halytsky based on Lviv City Clinical Municipal Hospital. The average age of patients was $42,8 \pm 9,9$ (min – 37; max – 61) years. According to Atlanta criteria (2012) mild pancreatitis was noted in 32 patients (57,1 %) – the first group; moderate – in 17 patients (30,4 %) – second group, severe pancreatitis in 7 cases (12,5 %) – third group of patients. Etiology of disease in 39 patients (69,7 %) was the ethanol and in 17 patients (30,3 %) – diseases of biliary tract.

In the first 12 hours of the disease blood glucose levels were within the lower limit of normal. Then in all patients was found the increase of glucose in blood. In patients with oedematous pancreatitis glucose growth was confirmed to be $5,72 \pm 2,7$ mmol/l, in patients with necrotizing form of pancreatitis – to $11,66 \pm 5,8$ mmol/l.

According to the results of clinical and laboratory assessment of patients with different form of acute pancreatitis glucose level can be considered as a predictor of the severity of the clinical course of acute pancreatitis. Due to the involvement in the pathological process of the incretory apparatus of the pancreas persistent hyperglycemia is developed and the phase of excessive functional activity of the incretory apparatus is replaced by the phase of suppression of insulin production.

РОЗРОБКА СКЛАДУ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА ГЕЛЮ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ АКНЕ

ГРИЦЕНКО С. В.

Студентка 5 курсу 4 групи

Фармацевтичного факультету

Національний Медичний Університет ім. О.О.Богомольця

м.Київ, Україна

ВСТУП

Актуальність. Зовнішній вигляд людини є первинним визначальним фактором в оцінці здоров'я людини. А ніщо так не виділяється на фоні зовнішнього вигляду як шкіра, а саме шкіра обличчя. Тому повсякчас люди займаються доведенням до здорового стану, або вигляду відкритих ділянок шкіри.

Акне є одним із найрозповсюдженіших медико-соціальних захворювань шкіри та підшкірної клітковини. За відносно незначних змін фізичного стану хворих акне суттєво погіршує психоемоційну та соціальну складові якості їх життя, особливо підлітків та нерідко стає причиною невпевненості та неповноцінності, депресій, дисморфофобії, а в окремих випадках навіть суїцидальних спроб [1–4].

Основним напрямом сучасної косметології є пошук ефективних шляхів лікування та профілактики даного захворювання. Незважаючи на значні успіхи в лікуванні вугрової висипки, досягнуті за останній час, універсального методу терапії не існує. Всі існуючі методи лікування мають обмеження у використанні, в тому числі і за рахунок побічних ефектів

Отже, успіхи сучасної косметології багато в чому залежать від розробки складу та технології нових високоефективних засобів проти акне, у вигляді гелів, для профілактики даного захворювання. Поєднання нових субстанцій та розробка комплексного засобу у вигляді гелю дозволить розширити можливості

надання допомоги при даному захворюванні. Тому розробка складу та технології косметичного анти-акне гелю є актуальним питанням.

Метою нашої роботи є розробка науково обгрунтованого складу і раціональної технології м'якого засобу у вигляді гелю профілактичної дії для профілактики захворювання акне.

Щоб реалізувати поставлену мету потрібно вирішити такі завдання:

- розглянути і узагальнити дані літератури щодо сучасних аспектів використання складових та обгрунтування доцільності створення профілактичного гелю на їх основі;
- проаналізувати вітчизняний ринок засобів промислового і аптечного виробництва, з метою вибору та обгрунтування оптимального складу найпопулярніших з них;
- розробити власний склад і технологію засобу анти-акне на основі експерименту і літературних джерел з обгрунтуванням вибору активних компонентів для профілактики даного захворювання.

Методи дослідження. З метою вирішення поставлених у роботі завдань застосовувались методи науково-аналітичного пошуку і порівняння, загальноприйняті методи технологічних досліджень м'яких форм, а також методи описового та абстрактного моделювання й узагальнення (формулювання висновків і рекомендацій).

Огляд Літератури

Поняття «вугрова хвороба» відображає причинно-наслідкову залежність шкірних проявів від загального стану організму. У виникненні акне велику роль відіграють інфекції, порушення в генетичному, ендокринному та імунному апаратах, нервово-психічні розлади та розлади травлення.

Елементи, які висипають при акне представлені закритими і відкритими комедонами, папульозними і пустульозними вуграми, вузловими і кістозними утвореннями.

Закриті комедони представляють собою незапальні вузликові утворення білого кольору, не мають виходу на поверхню шкіри. Подальше накопичення в порах секрету сальної залози, клітин епітелію, пігменту, пилу призводить до утворення відкритих комедонів, що мають чорну, виступаючу над поверхнею шкіри, верхівку.

Типові місця локалізації комедонів – шкіра чола і підборіддя.

Подальше приєднання до вже наявної закупорки волосяного фолікула запального процесу призводить до розвитку папуло-пустульозних вугрів, а у важких формах – кістозних порожнин, флегмонозних і некротичних вугрових елементів.

Акне можна розділити на дві великі групи:

- Екзогенні – виникають через внутрішні фактори;
- Ендогенні – виникають під впливом зовнішніх факторів.

Екзогенні (внутрішні) причини акне:

тестостерон, передменструальні акне, «гормональні» прищі, гіперкератоз, захворювання шлунково-кишкового тракту, індивідуальна мікрофлора шкіри, стрес, порушення імунної системи.

Ендогенні (зовнішні) причини акне: косметика і акне: комедогенні косметичні засоби як причини виникнення вугрів, спека і вологий клімат, сонце і ультрафіолет, професійне контактування з токсичними речовинами, витискування прищів – причина нових прищів, медикаментозне акне, надмірна охайність.[5].

Для вугрової хвороби та акнеподібних дерматозів характерна подібність поліморфізму морфологічних елементів висипки у ділянках запального процесу. З урахуванням домінування певних елементів шкірної висипки та їхньої кількості запропоновано кілька класифікацій цих дерматозів. Зокрема, розрізняють чотири стадії тяжкості вугрової хвороби. Перша стадія акне характеризується закритими та відкритими комедонами без виразних проявів запалення. У другій стадії спостерігаються папули та поодинокі пустули. Третю стадію вугрової хвороби вирізняє виникнення папул, пустул і поодиноких кіст,

а також виразні вияви запалення. У четвертій стадії поєднуються усі наведені вище елементи висипки.

1

2

3

4

Малюнок 1. Стадії акне.

Механізм виникнення акне обумовлений взаємною дією 4 факторів:

1. Надмірне підвищення секреції сальних залоз

Гіперсекреція шкірного сала веде до зниження його бактерицидних властивостей і зміни консистенції. Секрет сальних залоз стає щільним, утворюючи пробки в протоках і перекриваючи їх. Часто спостерігається в період бурхливого статевого дозрівання у підлітків і в останній тиждень менструального циклу у жінок.

2. Фолікулярний гіперкератоз

В основі розвитку фолікулярного гіперкератозу лежить порушення нормального процесу постійного оновлення клітин волосяних фолікулів. Потовщення поверхневого рогового шару волосяних фолікул поряд з сальними пробками створює додаткову перешкоду для відтоку секрету сальних залоз.

3. Розмноження пропіонових бактерій акне (*Propionibacterium acnes*)

Мікроорганізми, у великій кількості живуть на шкірі здорових людей, при певних умовах здатні викликати розвиток гострих запальних реакцій. Сально-рогові пробки волосяних фолікул є сприятливим середовищем для їх посиленого розмноження та активної життєдіяльності. Провідна роль у появі акне належить пропіоновим бактеріям акне.

4. Запалення

Активне розмноження пропіонових бактерій акне веде до відповідної реакції тканин і розвитку в них запалення.

В основі виникнення вугрового висипу лежить порушення функції сальних залоз – гіперсекреція шкірного сала. Це відбувається під впливом ряду внутрішніх і зовнішніх причин, які створюють сприятливу основу для розвитку акне.[6].

1.Ранній комедон. 2.Пізній комедон. 3.Утворення папули. 4.Утворення пустули

Малюнок 2. Патогенез вугрової хвороби.

ВЛАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

За результатами дослідження встановлено, що на ринку України препарати для лікування акне представлені 25 торговельними назвами (станом на вересень 2016 р.).[7].

Відомості щодо наявних на фармацевтичному ринку груп ЛЗ, торговельних назв ЛЗ і їх виробників наведено в (таблиці 1).

Лікарські засоби для лікування акне на фармацевтичному ринку України

Група препаратів	Торговельна назва	Виробник
<i>Місцеві засоби для лікування акне</i>		
Пероксиди (бензоїлу пероксид)	Угресол	Фармасайнс Інк., Канада
Ретиноїди для місцевого лікування акне	Дерива водний гель	Гленмарк Фармасьютікалз ЛТД, Індія
	Дерива С гель	
	Ізотрексин	Стіфел Лабораторіз, Ірландія
Протимікробні препарати для лікування акне	Далацин	Фармація і Алджон Компані, США
	Акнесепт	«Ядран» Галенська Лабораторія д. д., Хорватія
	Еритроміцин	ВАТ «Нижфарм», Російська Федерація
	Надоксин	Вокхардт Лімітед, Індія
	Дуак	Глаксо Оперейшнс ЮК Лімітед, Великобританія
	Зинерит	Астеллас Фарма Юроп Б. В., Нідерланди
Сірковмісні лікарські засоби	Сірчана мазь проста	ЗАТ ФФ «Віола», Запоріжжя
		ПАТ «Лубнифарм», Лубни
		ТОВ «Тернофарм», Тернопіль
		ПАТ «Фітофарм», Артемівськ
Інші лікарські засоби для місцевого лікування акне	Акнестоп	ПАТ «Київмедпрепарат», Київ
	Азогель	ПАТ «Фітофарм», Артемівськ
	Угрин	ВАТ «Червона зірка», Харків
	Скінорен	Байер Хелскер Мануфактурінг С. Р. Л., Італія
	Акне-дерм	ФП «Унія», Трудовий кооператив, Польща
	Куріозин	ВАТ «Гедеон Ріхтер», Угорщина
<i>Препарати для системного лікування</i>		
Ретиноїди для лікування акне	Акнетін	С. М. Б. Технолоджі СА, Бельгія
	Роаккутан	Ф. Хоффманн-Ля Рош Лтд, Швейцарія
Інші препарати для системного застосування акне	Лома Люкс Акне	Хіл Інк., США

Визначено, що імпортовані ЛЗ для терапії акне становлять 72% (18 найменувань) від загальної кількості й представлені виробниками з 13 країн світу

Таким чином, можна стверджувати, що асортимент ЛЗ для лікування акне на фармацевтичному ринку України представлений переважно імпортованими препаратами (усі ЛЗ для системної терапії і три групи з п'яти для місцевої терапії), що утворює негативну ситуацію, пов'язану з відсутністю вітчизняних аналогів.

Проаналізувавши фармацевтичний ринок України і розглянувши склад даних препаратів, то щоб отримати новий профілактичний засіб у формі гелю нами використані азелаїнова кистота, саліцилова кислота і алантоїн. Розглянувши можливість і доцільність створення профілактичного засобу для лікування акне, ми врахували перспективність створюваного засобу з позицій сучасних косметичних вимог до вирішення даної проблеми.

При розробці нового лікувально-профілактичного засобу у формі гелю нами складено алгоритм досліджень, який складається з восьми блоків (схема 1.).

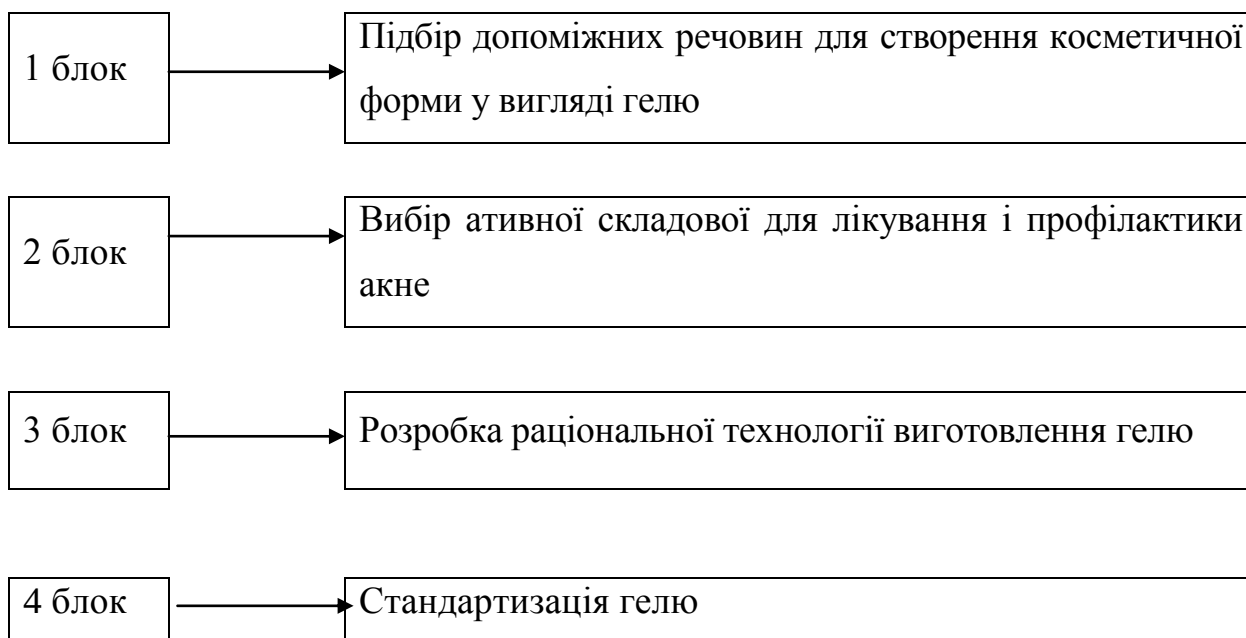

Схема 1. Алгоритм створення м'якого профілактичного засобу у формі гелю.

На основі проведених технологічних, фізико-хімічних та біофармацевтичних досліджень опрацьована технологія виробництва

розробленого гелю. Для впровадження в аптечну практику розроблена Технологічна інструкція виготовлення гелю в умовах аптеки.

Технологічний процес виробництва (виготовлення) гелю повинен проводитися у відповідності з вимогами GPP. З метою попередження мікробної контамінації проводяться технологічні та санітарні роботи щодо підготовки виробничих приміщень, технологічного обладнання, технологічного одягу та персоналу [9, 10, 12].

На підставі експериментальних досліджень визначена послідовність технологічного процесу [8, 11].

Отже, виходячи з вищесказанного, нами вибраний оптимальний кількісний і якісний склад гелю для виготовлення в аптечних умовах:

- 1.Аристофлекс 1,5
- 2.Вода очищена 30мл
- 3.Кислота саліцилова 2%
- 4.Кислота азелаїнова 5%
- 5.Алантаїн 5%
- 6.Гексахлорофен 0,1
- 7.Фенонип 0,6
- 8.Полісорбат-20 30мл
- 9.Пропіленгліколь 2,5
- 10.Гліцерин 2,5

Отже, розроблена рецептура гелю рекомендована для шкіри з ознаками акне. Наявність у складі кислоти азелаїнової, кислоти саліцилової та алантоїну дозволяють лікувати шкіру з ознаками акне, а також з його наслідками – відбілює плями (сліди від вугрів) і значно покращує колір обличчя. Також звужує пори, пом'якшує шкіру і стимулює регенерацію тканин. Оптимальне поєднання діючих та допоміжних компонентів забезпечує комфортний та дієвий догляд.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Розглянули і узагальнили дані літератури щодо сучасних аспектів використання складових та обґрунтували доцільність створення профілактичного гелю на їх основі;

2. Проаналізували ринок косметичних препаратів індивідуального призначення для лікування акне, ми визначились та розробили власний склад і технологію засобу антиакне на основі експерименту і літературних джерел з обґрунтуванням вибору активних компонентів для профілактики даного захворювання, базуючись на фізико-технологічних дослідженнях, яка містить такі компоненти: аристофлекс, вода очищена, кислота саліцилова, кислота азелаїнова, алантоїн, гексахлорофен, фенолип, полісорбат-20, гліцерин, пропіленгліколь.

3. У якості косметичної форми нами було обрано м'яку косметичну форму, на основі, яка забезпечуватиме оптимальний лікувально-косметичний ефект.

4. Гель для обличчя рекомендовано для шкіри обличчя з ознаками акне.

Використана Література

1. Адаптовані клінічні настанови з діагностики та лікування акне [Електронний ресурс]. – К., 2012. – Режим доступу: <http://www.moz-derm.org.ua/wp-content/uploads/2011/08/UA-Acne-guidelines.pdf>

2. Европейское руководство по лечению дерматологических заболеваний: Пер. с англ. / Под ред. А. Д. Кацамбаса, Т. М. Лотти. – М.: МедПресс-информ, 2008. – 736 с.

3. Самцов А. В. Акне и акнеформные дерматозы: монография. – М.: Ютком, 2009. – 288 с.

4. *Hay R. J., Johns N. E., Williams H. C. et al.* The global burden of skin disease in 2010: an analysis of the prevalence and impact of skin conditions

[Electronic Resource] // J. Invest. Dermatol. – 2014. – V. 134 (6). – P. 1527–1534. – Mode of access: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24166134>

5. Самцов, А. В. Акне и акнеформные дерматозы / А. В. Самцов. – М.: 2009. – 288 с.

6. Клименко, А. В. Вугрова хвороба (акне) і акнеподібні дерматози (розацеа, демодекоз) : етіологія, патогенез, клінічний перебіг та визначення перспективних підходів до диференціальної діагностики / А. В. Клименко, В. І. Степаненко // Укр. журн. дерматол., венерол., косметол. – 2008. – № 2.– С. 19–27.

7. Інформаційно-пошукова система «Державний реєстр лікарських засобів України» [Електронний ресурс].

8. Давтян Л. Л. Стоматологічні лікарські плівки з декаметоксином і лідокаїном гідрохлоридом / Л. Л. Давтян, Д. В. Рева // Фармація ХХІ століття : тенденції та перспективи : матеріали VIII Нац. з'їзду фармацевтів України (Харків, 13 – 16 вересня 2016 р.) у 2 т. Т.1 /М-во охорони здоров'я України. Нац.фармац.ун-т : ред.кол. : В. П. Черних (голова) та ін. – Харків : НФаУ, 2016. – 342 с

9. Настанова з якості. Лікарські засоби. Допоміжні речовини : настанова 42-3.6:2004 / Держ. наук. центр лікар. засобів ; розроб. : М. Ляпунов, В. Георгієвський, О. Безугла [та ін.]. – Вид. офіц. – Київ : МОЗ України, 2004. – 11 с.

10. Настанови з якості. Лікарські засоби. Фармацевтична розробка : настанова 42-3.1:2004 / Держ. наук. центр лікар. засобів ; розроб. : М. Ляпунов, В. Георгієвський, О. Безугла [та ін.]. – Вид. офіц. – Київ : МОЗ України, 2004. – 15 с.

11. Davtian L. L. Justification of the choice gel bases based on thermogravimetric researches / L. L. Davtian, D. V. Reva // Int. J. Adv. Pharm. – 2015. – Vol. 5, N 1. – P. 6–8.

12. EudraLex – Volume 4 – Good Manufacturing Practice (GMP) guidelines [Electronic resource]. – Way of access : URL : <http://ec.europa.eu/health/>

РОБОЧА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ КОРЕКЦІЇ СПАСТИЧНИХ ФОРМ РУХОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ РАНЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

МОГА М. Д.

кандидат педагогічних наук,

докторант кафедри ортопедагогіки, реабілітології та ортоспихології

Київський національний педагогічний університет

м. Київ, Україна

Розробка шляхів дієвої соціалізації дітей з порушеннями опорно-рухового апарату вимагає глобального системно-цільового підходу. Він повинен включати в себе медичну реабілітацію, фізичну реабілітацію, психологічну реабілітацію з націленістю на кінцеву ефективну соціалізацію зазначеного контингенту дітей. Це повною мірою відноситься і до комплексної реабілітації дітей раннього віку зі спастичними парезами. На нашу думку, має сенс розробити відносно автономні системи реабілітації за основними з перелічених напрямів, після чого відпрацювати синергетичні взаємини цих систем для досягнення дієвої соціалізації дітей.

В різний час мали місце спроби розробки таких моделей фахівцями з фізичної реабілітації. Так, Журавльова А.І. (1993) запропонувала своє бачення лікувально-профілактичної дії фізичного тренування [3].

Серед головних напрямів застосування можливостей фізичного виховання авторкою було названо такі:

1. *Неспецифічна* (загальнотренуюча) дія.
2. *Патогенетична* (лікувальна) дія.
3. *Стимулююча* дія: посилення проприоцептивної аферентації, підвищення тонуусу ЦНС, активація всіх фізіологічних функцій, біоенергетики, метаболізму; підвищення функціональних можливостей організму.

4. *Компенсаторна* дія: активна мобілізація компенсаторних механізмів, формування стійкої компенсації враженої системи, органа; компенсаторне заміщення втраченої функції.

5. *Трофічна* дія: активація трофічної функції нервової системи, покращення процесів ферментативного окислення, стимуляція імунобіологічних систем, мобілізація пластичних процесів і регенерація тканин, нормалізація порушеного обміну речовин.

Реалізація цих напрямів з часом призводить до отримання таких головних цільових результатів, як підвищення фізичної працездатності та підвищення стійкості до негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Треба відмітити, що різновиди впливу фізичних вправ на хворобу або вражений орган в запропонованому варіанті прописано достатньо комплексно, але при цьому саме педагогічний напрям фізичної реабілітації обмежено тільки вказівкою на наявність загального позитивного тренуючого впливу без його необхідної деталізації та конкретизації. При цьому загальновідомо, що цей напрям передбачає дії по трьох векторах: укріплення анатоμο-фізіологічних компонентів рухових функціональних систем організму, формування основних рухів у дітей та розвиток фізичних якостей, завдяки яким буде реалізовано ці рухи. До того ж, в моделі, що пропонується, не прописані принципи використання можливостей фізичного тренування, основні методи вправляння і, що головне, засоби профілактики, корекції і компенсації пригніченої або втраченої моторної функції. Це дає нам підстави вважати запропоновану стратегію не стільки моделлю цілісної системи, скільки фрагментом такої системної моделі, яка потребує своєї подальшої розробки.

Щодо моделі фізичної реабілітації дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, такі спроби вже робилися, зокрема, М.М. Єфименком [4], який запропонував свою модель корекційно спрямованого фізичного виховання дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату його багаторічний досвід і використання принципів системного підходу дозволили подати її у вигляді такої взаємозалежної структури:

- I. Блок педагогічної діагностики рухових порушень.
- II. Блок планування корекційних заходів.
- III. Блок змісту фізичної реабілітації.
- IV. Блок управління корекційними заходами.

Перерахована порядкова нумерація не випадкова і відображає логічну послідовність реалізації компонентів вищезгаданої системи. Первинним завжди повинен бути блок діагностики і класифікації фізичного розвитку, рухової підготовленості і наявних рухових порушень. Початковий моніторинг названих компонентів розвитку дітей обов'язковий і зумовлює корекційно-оздоровлюючу стратегію педагогічного процесу. Після аналізу отриманої інформації медико-педагогічний склад дошкільного навчального закладу може перейти до реалізації блоку індивідуалізації і програмування, що відповідає за планування педагогічного процесу (корекційної стратегії і тактики) протягом одного або кількох років.

Третій блок змісту корекції є найбільш робочим, який втілює у практику інформацію, отриману при реалізації двох попередніх блоків. Йдеться про сам процес корекції рухових порушень у дітей з використанням засобів фізичного виховання. Цей блок має чотири секції, які логічно відповідають за форми і варіанти корекційних заходів, за підбір засобів корекції, її методичне забезпечення і використовуване при цьому матеріально-технічне забезпечення.

Завершує цю модель блок управління, який відповідає за контроль і коригування педагогічного процесу і стикування різних корекційних напрямів між собою. Передбачається, що саме така модель корекційно спрямованого фізичного виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату є найбільш адекватною для досягнення поставленої мети.

- I. Моніторинг фізичного розвитку і спастичних рухових порушень.
(Схема 1)

Блок педагогічної діагностики має своє призначення вже самою назвою: діагностика та класифікація. Поняття «діагностика» застосовується тут в універсальному, широкому сенсі і як медична клінічна діагностика, і як медико-

педагогічна діагностика із застосуванням специфічних авторських тестів («педагогічна неврологія»), і як класичне фізкультурне тестування. У цілому можна вести мову про *моніторинг фізичного розвитку, рухової підготовленості та наявних рухових порушень у дітей*.

Під *руховими порушеннями* слід мати на увазі недорозвинення або спотворення анатомо-фізіологічних компонентів організму (стан м'язового тону, наявність міофасціальних спотворень, стан суглобів, архітектоніка кісток, неправильні установки тулуба, кінцівок та ін.) та таких складових рухової діяльності дитини, як засіб (вміння або навички) основного руху, комплекс рухових якостей (сили, гнучкості, спритності, швидкості і витривалості), що призводять до відповідного зниження кінцевого результату конкретного виду цієї діяльності, наприклад, стояння, пересування, одягання-роздягання, різних ручних маніпуляцій з предметами тощо.

На нашу думку, ці численні і розрізнені порушення слід згрупувати у кілька типових комплексів рухових порушень, які були б об'єднані насамперед за ознакою рівня ураження нервової системи.

У цьому плані доречним було введення таких об'єднувальних типів рухових порушень, як:

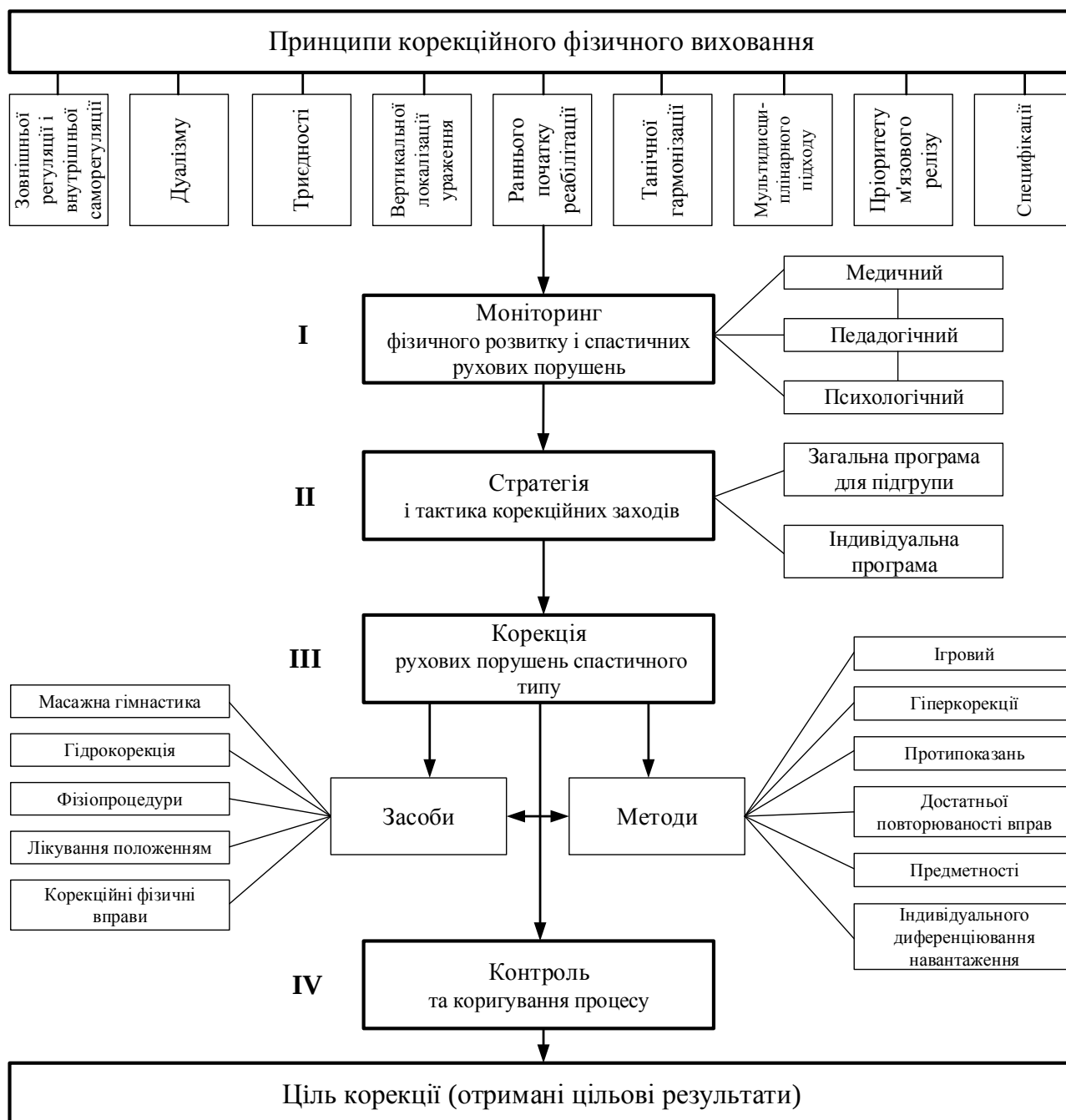
1. *Церебральний (черепно-мозковий) тип.*
2. *Цервікальний (шийний) тип.*
3. *Люмбальний (поперековий) тип.*

Змішаний тип (церебрально-цервікальний, цервікально-люмбальний, церебрально-цервікально-люмбальний).

II. Стратегія та тактика корекційних заходів.

Залежно від ступеня рухових порушень, їх стійкості, термінів початку корекції, її тривалості та ефективності методичне наповнення комплексної корекційної програми поступово трансформується і проходить такі етапи:

- I. лікувально-оздоровчий етап;
- II. корекційно-розвивальний;
- III. адаптивно-підтримуючий етап.

До загальних ознак індивідуалізації рухових корекційних програм можна зарахувати наступні: точний основний діагноз, супутні діагнози, вік дитини, стать дитини, рівень її фізичного розвитку, особливості наявних рухових порушень, ступінь збереження інтелекту та ін.

Розроблення перспективної корекційної програми рухового розвитку дитини (або дітей типологічної міні-групи) – це загальний попередній план-

схема, в якому потрібно коротко відобразити, чим саме дитина повинна оволодіти, які етапи для цього потрібно пройти і в якій послідовності, їх передбачувану тривалість, інтенсивність корекційних заходів (форм занять). Це стратегія корекційного процесу. Далі необхідно конкретизувати індивідуалізовані методичні рекомендації до практичної реалізації окремих положень перспективної корекційної програми для однієї дитини або типологічної підгрупи дітей (тактика корекційного процесу).

III. Корекція рухових порушень спастичного типу.

Зміст фізичної реабілітації є найбільш робочим, він відповідає за необхідний корекційний вплив з подолання тих чи інших проблем у руховій сфері дітей. У його склад входять чотири основні секції:

1. *Секція форм і варіантів* – включає всі можливі форми фізичного виховання та оздоровлення дітей, які можуть бути застосовані педагогами і медиками за умов дошкільного навчального закладу (як спеціалізованого, так і комбінованого типу), а також батьками в умовах будинку (сім'ї) для подолання наявних рухових порушень у дітей. Ця секція також відповідає за різноманіття варіантів застосування обраних форм, що стосується кожного навчального закладу.

2. *Секція засобів* – відповідає за весь арсенал основних засобів корекційного впливу на рухову сферу дитини з порушеннями ОРА. До традиційних засобів фізичного виховання дітей належать фізичні вправи, природні фактори зовнішнього середовища і гігієнічні процедури.

3. *Секція методів* – одна з найбільш вагомих у системі корекційно спрямованого фізичного виховання дітей, оскільки ефективність корекції майже завжди залежить навіть не від того, що робитимуть діти під керівництвом педагога, а як саме вони виконуватимуть ці вправи.

Розкриваючи структуру цієї секції, слід виділити такі обов'язкові методичні позиції, як: загальні методичні (педагогічні) підходи, спеціальні методи фізичного виховання, специфічні методи корекції рухових порушень у дітей.

4. *Секція матеріально-технічного забезпечення* – відповідає за організацію предметно-просторового середовища в процесі корекційного фізичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями ОРА.

IV. Контроль та коригування процесу

Повноцінна система корекційного фізичного виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату неможлива без управління та контролем педагогічним процесом. Цей блок передбачає дві секції:

1. *Секція управління корекційними заходами* опікується регулярним контролем з боку відповідних осіб керівної ланки та провідних фахівців за всіма етапами реалізації системи корекційного фізичного виховання дітей з порушеннями ОРА. Перш за все це стосується моніторингу фізичного розвитку та рухової підготовленості дітей, аналізу отриманих даних і зроблених висновків.

2. *Секція стиковки і координації* – служить для відпрацювання оптимальних взаємодій між інструктором (вчителем) з фізичної культури та іншими фахівцями системи рухової та іншої абілітації дітей з порушеннями ОРА. Адже всі штатні і позаштатні спеціалісти повинні працювати в одному напрямі для досягнення поставленої кінцевої мети.

V. Ціль корекції (отримані цільові результати)

Керуючись принципом цілепокладання та синергетичним принципом функціонування систем різного роду (включаючи педагогічні макросистеми), ми поділяємо тезу про те, що саме корисний цільовий результат діяльності системи є головним системоутворюючим фактором. Однак, на нашу думку, є деякі дискусійні методичні позиції, які слід обговорити. Так, В. А. Карташов висловив думку про «анохінський» системоутворюючий фактор і запропонував замінити поняття *«цільового результату»* поняттям *«бажання досягти цього результату»*. Адже, дійсно, сама по собі мета не зможе спонукати дитину з порушеннями ОРА на її успішне досягнення – потрібно величезне бажання цієї дитини досягти поставленої мети. При такому варіанті ми виходимо на проблему мотивації, яка реально існує як у спеціальній педагогіці в цілому (в

усіх її галузях), так і в корекційному фізичному вихованні зокрема. Таким чином, мотивація (*бажання займатися, зазнаючи різні незручності, фізичний дискомфорт і навіть біль, досягаючи поставленої мети*) стає основоположною категорією у руховій абілітації дітей засобами фізичного виховання. Саме належна мотивація педагогом дитини з порушеннями ОРА зможе подолати знаменитий бар'єр «не можу, не хочу, не буду», найбільше характерна для дитини з ОМЗ [2].

Якщо деталізувати цей підхід, то очевидним стає питання про вибір коректного педагогічного рівня цілепокладання, який би не тільки співпадав з біологічним цільовим рівнем, а скоріше, трішки випереджав би його за типом зони найближчого розвитку. У цьому випадку біологічні можливості дитини орієнтувалися б на запропонований педагогом цільовий рівень, немовби підтягувались до нього. Такий стимулюючий підхід до рухової реабілітації дітей з порушеннями ОРА вважається нами доцільним.

Окрім образу мети необхідно позначити три основних рівня цільового рухового результату:

- *Типовий варіант* – найбільш поширений: йдеться про досягнення хворими дітьми рухових результатів, які поступаються їхнім здоровим одноліткам, однак таким, що дозволяють їм певною мірою успішно адаптуватися до навчально-побутових, виробничих і соціальних умов життя...
- *Вибірковий варіант* – передбачає досягнення хворими дітьми за певними руховими функціями, якостями або параметрами рухів результатів здорових однолітків. Наприклад, при геміпаретичній формі ДЦП на менш ураженій руці досягти нормативних показників здорових дітей за кистьовою динамометрією, маніпуляційним здібностям кисті, швидкості рухів рукою та ін...
- *Специфічний варіант* – коли в окремих рухах або рухових якостях планується досягнення рівня, що перевищує рівень вікової норми здорових дітей. Цей варіант має глибоке фізіологічне обґрунтування відомими даними про існуючі в організмі дитини механізми компенсації порушеної функції за

допомогою заміщення її збереженою (за рахунок посилення її діяльності). Цей варіант придатний для так званих не ходячих дітей, здатних пересуватися тільки за допомогою візка, милиць, ціпка та деяких інших засобів. Сила м'язів верхніх кінцівок у таких дітей повинна перевищувати рівень вікової норми у здорових дітей... [4, с. 152 – 176].

В цілому представлений вище підхід вельми доречний і має під собою ґрунтовні підстави, перевірені часом, але виникає потреба їхнього адаптування до специфіки нашого дослідження. Головна логічна схема побудови моделі майбутньої системи має бути збереженою: *діагностика – планування – корекція – управління корекційним процесом*. І це цілком логічно: кожна глобальна модель системи має як інваріативну (незмінну в своїй основі) складову, так і складову варіативну (яка має змінюватись відповідно до специфіки контингенту і особливостей корекційного процесу).

На нашу думку, що є вже традиційною [1], головним системоутворюючим чинником є ціль, тому формувати модель майбутньої корекційної системи має цільовий блок (V). Оскільки ціль може бути досягнута, недосягнута або перевиконана за рівнем, цей умовний блок може віддзеркалювати *реально отримані цільові результати*.

Система ніколи не буде працювати ефективно, якщо попередньо не буде проведено відповідний моніторинг фізичного розвитку вказаного контингенту дітей і не виявлено специфіку наявних у них рухових порушень (блок I). У цьому блоці передбачається комплексна діагностика психофізичного стану дітей раннього віку за допомогою медичного (клінічного) моніторингу, педагогічної діагностики (в основі якої лежатимуть авторські тести), та психологічного тестування дітей. Саме такий підхід забезпечить отримання об'єктивної інформації про загальний стан конкретної дитини і допоможе диференціювати її терміновий фізичний статус.

Після отримання необхідних даних моніторингу фізичного розвитку і спастичних рухових порушень актуалізується наступний блок стратегії і тактики корекційних заходів (блок II), у якому передбачено розробку як

загальних стратегічних програм дій для тієї або іншої типологічної групи дітей, так і індивідуальних корекційних програм.

На основі цієї стратегії і тактики формується наступний блок III, який відповідає саме за корекцію рухових порушень спастичного типу у дітей раннього віку. Для того, щоб сконцентруватися на головному, в ньому прийнято рішення залишити дві основні секції: засобів і методів. До основних засобів корекції рухових порушень слід віднести масаж, гідрокорекцію, фізіопроцедури, лікування положенням, а також спеціальні корекційні вправи. Серед основних методів корекції рухових порушень спастичного типу слід назвати такі: еволюційний, ігровий (театралізований), первинності релізу (релаксації), метод генерування архетипного потенціалу несвідомого, психосматичні методи, метод повторно-кільцевої побудови заняття та ін.

Ніяка система не буде діяти повноцінно і ефективно без відповідного блоку контролю та коригування процесу (IV). В цьому блоці необхідно передбачити контроль за всіма попередніми блоками: моніторингу (I), стратегії і тактики корекційних заходів (II) і, звичайно, корекції рухових порушень спастичного типу (III). Після отримання відповідної інформації про функціонування цих блоків робиться необхідне коригування їхньої діяльності для підвищення ефективності дії всієї системи в цілому.

Роблячи підсумки зробленого дослідження, має сенс сформулювати попередні його *висновки*:

1. В практиці фізичної реабілітації осіб з порушеннями опорно-рухового апарату вже мали місце спроби окремих фахівців побудувати модель цілісної системи використання можливостей корекційного фізичного виховання.

2. Аналіз цих варіантів виявив недостатність як структурних компонентів моделі, так і їх змістовного наповнення.

3. Нами була зроблена спроба розробки комплексної робочої моделі корекції спастичних форм рухових порушень у дітей раннього віку засобами фізичного виховання, яку було представлено у графічному вигляді.

До перспектив розвитку цього дослідницького напрямку слід віднести пошук нових ефективних компонентів системного впливу та оптимальних взаємозв'язків між окремими компонентами і всіма компонентами моделі для досягнення максимальної ефективності дії корекційної системи.

Використана література

1. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем / П.К. Анохин. – М. : Медицина, 1975. – 448 с., ил.
2. Бернштейн Н.О построении движений / Н. А. Бернштейн. – М. : Гос. изд. мед. лит., 1947. – 255 с. : ил.
3. Епифанов В.А., Епифанов А.В. Реабилитация в неврологии / В.А. Епифанов, А.В. Епифанов. – М.: ГЭОТАР – Медиа, 2013. – 416 с. – (Библиотека врача-специалиста).
4. Єфименко М.М. Основи корекційно спрямованого фізичного виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату : Дис. докт. – Київ, 2014. – 441 с.

LITERATURE REVIEW OF MIXING PROCESSES IN EQUIPMENT FOR POLYMER PROCESSING

IVITSKIY I. I.

PhD, Assoc. Prof.,

Department of Chemical, Polymer and Silicate Engineering

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Kyiv, Ukraine

Mixing the polymers is one of the effective ways to create the materials with required property package. Polymer compositions are the complex systems which lead to the empirical approach to research and the lack of theory of their processing.

Making the literature review [1-6] the conclusion can be made about the main categories of data that are needed to calculate the mixing process.

1) It should be known that are mixed as follows: the physical properties of the components; the particle size of each component; whether the size, shape and density of the components are optimal enough to minimize the mixing time; whether the liquid components are compatible within the required concentrations; whether the viscosities of both components are close enough at given temperatures; whether the rheological characteristics are similar at all possible concentrations; the diffusion coefficient of system.

2) The flow conditions within the target should be known such as: laminar or turbulent flows; steady-state flow or unsteady-state flow; the ability to describe the flow velocity at each point by the set of equations; the availability of loop flow lines; offset direction in the system.

3) The initial orientation of the components should be known as follows: if there is a choice of the initial position of the components or it is due to previous processing steps; whether the components intersect with all lines of fluid flow; whether the contact surfaces are most convenient for their rapid increase during the shearing deformation.

4) The requirements for the properties of the finished mixture shall be carefully established; the volume of the sample in which the parameters of the mixture are determined, the permissible deviations of the parameters of the mixture within the limits of the sample of given volume, the value of the measurement errors.

There is the description of the engineering approach to the research of the mixing process. The mixture itself is studied directly and the methods for its quantitative description are proposed. The attention is drawn to the fact that in the course of the analysis the mutual position of the components mixed shall be not accidental but they should be defined. It is proved that the initial orientation of the components relative to the direction of flow in the mixer is the main factor in the analysis of the mixing process.

Renerences

1. Mohr W.D., Saxton R.L., Jepson C.H. Mixing in Laminar – Flow System.// Ind. Eng. Chem. 1957. V. 49. № 11. P. 1855 – 1856.
2. Kim W.S., Skatschkow W.W., Koschelew J.J. // Plaste und Kautschuk. 1972. Bd. 19. №2.
3. Martin G. Industrie – Anzeiger, 1971. № 12. S. 416 – 426. Ausgabe “Kunststoffe – Verarbeitung und Anwendung”. Verlag W. Girardet, Essen.
4. Schenkel G. Entwurf und Betrieb von Kunststoff – Schneckenpressen auf Grund einer Qualitatstheorie // Kunststoffe. 1970. Bd. 60. № 1. S. 52 – 60.
5. Mohr W.D., Saxton R.L., Jepson C.H. Theory of Mixing in the Single-Screw-Extruder // Industrial and Engineering Chemistry. 1957. V. 49. № 11. P. 1857 – 1862.
6. Bernhardt E. Processing of Thermoplastic Materials. Reinhold, 1959, 690p.

ДОСВІТ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-СТОМАТОЛОГІВ ТДМУ

ГЕВКАЛЮК Н. О.

*доктор медичних наук, доцент,
професор кафедри дитячої стоматології*

ТИЛЬЧАК Я.Є.

студентка III курсу стоматологічного факультету

Тернопільський державний медичний університет імені І.Я.Горбачевського

МОЗ України

м. Тернопіль, Україна

Відповідно з вимогами Болонського процесу до якості вищої медичної освіти відповідальність за забезпечення якосної підготовки фахівців покладено на вищий медичний навчальний заклад [1, 6, 9]. Вивчення передового досвіду європейської та американської медичної освіти у вищих навчальних закладах та детальний аналіз одержаної інформації послугували прийняттю вченою радою Концепції розвитку Тернопільського державного медичного університету імені І.Я.Горбачевського (ТДМУ) «Інтеграція у Світовий медичний освітній простір». З метою реалізації поставлених перед вищими навчальними закладами завдань по забезпеченню якосної підготовки фахівців медичної освіти після оприлюднення в засобах інформації університету та обговореннях на кафедрах, циклових, центральній методичних комісіях Концепцію розвитку Тернопільського державного медичного університету було затверджено.

Ця концепція поклала початок впровадженню сучасних освітніх технологій і стала основою реорганізації навчального процесу в навчальному закладі. Згідно з цією концепцією в ТДМУ відбулись суттєві зміни в організації навчального процесу, зокрема, було впроваджено ряд нових технологій навчання: система єдиного дня навчання, Z-система освіти (практично-

орієнтована), матрикули практичних навичок (індивідуальний журнал з переліком необхідних навичок, якими студент повинен оволодіти), нова організація самостійної роботи студентів, семестровий тестовий контроль, розміщення навчально-методичних матеріалів на web-порталі університету, програма дистанційного контролю знань студентів за системою «Moodle», об'єктивний структурований клінічний іспит (ОСКІ), алгоритми спілкування (комунікативні навички).

Методика єдиного дня дала можливість впровадити циклову систему навчання, закріпити викладачів за певними циклами, або розділами дисципліни, створити тематичні навчальні кімнати, наповнити їх сучасним обладнанням, більш повноцінно забезпечити заняття з тематичними хворими, ефективніше використовувати матеріально-технічну базу клінічних кафедр. Особливо важливим це є на кафедрі дитячої стоматології, де студенти-стоматологи для забезпечення якісного стоматологічного лікування мають можливість налагодити психологічний контакт із дитиною із врахуванням типу емоційного розвитку та рівня тривожності маленького пацієнта. Навики спілкування студента-стоматолога з маленьким пацієнтом забезпечують максимально ефективне проведення лікувально-діагностичних стоматологічних маніпуляцій.

Організація навчального процесу за методикою єдиного дня передбачає протягом навчального тижня 4 дні практичних занять та 1 лекційний день. Практичне заняття включає практичну частину (4 академічні години), семінарське обговорення теми (2 академічні години), тестовий контроль знань (1 академічна година) та обговорення практичного заняття. При такій системі організації навчального процесу у викладача є можливість обговорити зі студентами найважливіші питання теми.

На зміну загальноприйнятій Н-системі в університеті запроваджено Z-систему навчання студентів, яка передбачає, що базовий процес навчання забезпечує поступовий перехід від теорії до практики [7, 11]. Виконують практичну частину заняття студенти відповідно до розроблених та затверджених на методичних нарадах кафедр робочих програм.

Впровадження методики єдиного дня протягом навчального року на клінічних кафедрах ТДМУ показало її певні переваги. Викладачі та студенти відмічають, що за час перебування на кафедрі протягом 6-7 академічних годин є можливість виконати великий об'єм практичної роботи, приділити більше часу та уваги самостійній курації хворих під контролем викладача, ґрунтовніше опанувати практичні навички, розв'язати більш важкі завдання. Під час семінарського дискусійного обговорення в навчальній кімнаті викладач разом із студентами обговорюють складні питання теми, аналізують отриману під час практичних занять інформацію, розбирають ситуаційні задачі, складні питання ліцензійного іспиту «Крок».

Широко застосовуються сучасні педагогічні технології, зокрема, кейс-технологія, яка включає в себе ігрове проектування, метод ситуаційно-рольових ігор. Проводяться також інтерактивні техніки тренінгових технологій - моделювання ситуацій, групові дискусії, ін. [2, 4, 5, 12]. Викладач може сам загострити увагу студентів на важливих питаннях теми. Студенти виступають із рефератами, доповідями, презентаціями, теми яких викладач ретельно добирає та розподіляє між студентами на попередньому занятті. Під час семінарського обговорення викладач спрямовує дискусію на обговоренні та поясненні складних і незрозумілих питань. Здійснюється організація проблемно-орієнтованого навчання, під час якого студентам у групах надають можливість самостійно вирішувати ситуаційні задачі, з організацією дискусій між академічними групами студентів. За заняття студент одержує оцінку за 12-бальною шкалою.

При відповідній мотивації і достатньому матеріально-технічному забезпеченні якісно змінюється навчальний процес, значно підвищується продуктивність занять, що сприяє активізації навчання. Крім того, завдяки цій методиці різко зменшилась кількість пропусків занять без поважних причин, скоротилась тривалість семестру. Така система професійної підготовки майбутніх лікарів дає можливість розв'язання проблемних ситуацій за допомогою ефективних питань, уважного слухання, інтуїції, навчання,

стимулювання самонавчання, повне розкриття потенціалу та підвищення мотивації особистості, формування навичок поведінки у критичних ситуаціях, уміння збагачувати діяльність новими способами виконання, розвиток професійної гнучкості й мобільності [3, 10].

Отже, науково-обгрунтована практика є важливим фактором, що пробуджує зацікавленість студента до майбутньої практичної діяльності, сприяє формуванню у студентів клінічного мислення, що забезпечує найефективніше використання теоретичних знань для виконання та вдосконалення мануальних навичок, підвищує професійний рівень підготовки майбутнього спеціаліста, удосконалює професійну майстерність студентів, робить можливим надання кваліфікованої медичної допомоги.

Використана література.

1. Бондаренко І.М. Особливості навчальної мотивації у студентів вищого медичного навчального закладу /І.М. Бондаренко, В.Ф. Завізіон, В.С. Кислицина [та ін.] //Мед. перспективи. – 2015. – Т. XX, №2. – С. 17-25.
2. Гевкалюк Н. О. Мотивація студентів-стоматологів до вивчення професійно-орієнтованих дисциплін /Н.О. Гевкалюк //Мед. освіта.- 2016.- № 1.- С. 19-21.
3. Герасимчук М.Р. Місце мотивації у процесі навчання в особово-професійному розвитку майбутніх лікарів /М.Р. Герасимчук //Таврич. мед.-биол. вестник. – 2013. – Т. 16, № 1, ч. 3 (61). – С. 62-64.
4. Зайцев В. С. Современные педагогические технологии: учеб. пособ. В 2-х кн. Кн. 1. /В. С. Зайцев.- Челябинск: ЧГПУ, 2012. - 411с.
5. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта /М.В. Кларин //Педагогика. - 2000. - № 7. - С. 12–18.
6. Косенко К.М. Методичні аспекти формування у студента-стоматолога практичних навичок та умінь / К.М. Косенко //Вісн. стоматол. – 2006. – № 3. – С. 89-90.

7. Лаврентьев Г.В. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов: учеб. пособ.: в 3-х ч. /Г.В.Лаврентьев, Н.Б. Лаврентьева. - Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та, 2009. Ч.1. 156 с.

8. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /Е. С.Полат, М. Ю. Бухаркина - М.: Издательский центр «Академия», 2010. - 368 с.

9. Стеченко О. Євроінтеграційні зміни у вищій медичній та фармацевтичній освіті: найближчі перспективи [Електронний ресурс] /О.Стеченко //Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». – 2015. – Вип. 1/33. – С. 202-211. – Режим доступу: <http://lssp.ddpu.drohobych.net/article/view/91937/88519>.

10. Стратегические документы. Важные заявления, декларации и т.п., относящиеся к политике ВОЗ в Европейском регионе. URL: <http://www.euro.who.int/ru/publications/policy-documents> (дата звернення: 03.10.2018).

11. Теорія і практика освіти в сучасному світі. Мат. IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30-31 березня 2018 року). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. – 116 с.

12. Williamson B. Algorithmic skin: health-tracking technologies, personal analytics and the bio pedagogies of digitized health and physical education /B. Williamson //Sport Education and Society. 2015.- No. 20 (1). - P. 133–151.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОРОГАНЬ А. А.

Аспірант кафедри педагогіки

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Сучасний світ неможливо уявити без гаджетів. Вони наші вірні помічники, з ними можна відпочивати і проводити час постійно. Сьогодення стало технологічним. Інформацію будь-якого характеру можна отримати тут і зараз. Це набагато спрощує навчання як школярів так і студентів. Але перші в школу в більшості випадках ходять ще з підручниками, по підручниках займаються і домашнє завдання виконують з підручниками. А ось студенти поспішають на пари прихвативши з собою планшет або новомодний телефон. Це набагато простіше, чим купа підручників та й легше в багато разів. Але чи підвищить це рівень знань чи їх якість?

Слухаючи розповіді старших за віком людей, про те як вони довго сиділи в бібліотеці, писали конспекти, вчитували кожну книгу, щоб знайти відповіді на питання розумієш, що зараз знання отримати досить легко. Потрібно лиш мати гаджет та інтернет. Відкрив потрібний браузер і отримуєш купу різної інформації за твоїм питанням. З цього повинно слідувати, що науковою діяльністю повинно займатися досить багато студентів. Адже інформацію в наш час отримати легко. Спостерігаючи за навчанням студентів в закладах професійної освіти не можна відразу сказати, що науково-дослідницька діяльність їм по душі. Науково-дослідницька діяльність була і залишається одним з актуальних питань щодо підвищення рівня знань серед студентської молоді.

Є ряд вчених, які присвятили свої праці науковій діяльності студентів. А саме, особливостями і специфікою пізнавальної, дослідницької діяльністю в цілому займалися В.І. Андрєєв, Г.А. Бал, В.І. Загвязинский, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер, П.І. Підкасистий, В.А. Сластенін і ін. Також досить багато науковців присвятили свої роботи вивченню особливостей студентського віку. А саме, це С.І. Архангельський, Р.Р. Бібріх, Н.М. Боритко, А.А. Вербицький, Є.П. Кораблина, Е.Коуен, С.Є. Моторна, С.Д. Смирнов, М.К. Тутушкін, Е. Еріксон та ін. І нарешті праці Г.П. Черноусов, Т.А. Алієв, Т.А. Заболотская, В.Р. Атоян, А.С. Железняков, які пов'язані з вивченням ролі наукової діяльності, як способу підвищення якості знань студентів у вищих навчальних закладах.

Як зазначено в Національній Доктрині розвитку освіти майбутній фахівець професійного профілю повинен самостійно, цілеспрямовано й відповідально навчатися. Бути здатним до творчої праці та професійного розвитку, спроможним реалізувати себе в умовах динамічного розвитку економіки. Відповідно пріоритетним напрямом розвитку освіти сьогодення повинно бути створення у вищих навчальних закладах сприятливих умов для формування творчої особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності. З цього слідує, що науково-дослідна робота студентів в закладах професійної освіти повинно стати необхідною умовою підготовки майбутнього фахівця професійного профілю, оскільки вона сприяє розвитку креативних здібностей, умінь і навичок дослідницького характеру, поглибленню знань з предметів професійного спрямування [3].

Такі науковці, як М. Олешків та В. Уваров зазначають в своїй праці, що науково-дослідницька діяльність – це вид діяльності, що включає всі форми і методи роботи по отриманню наукового знання, його організації, функціонування, зберігання і розповсюдження (формулювання понять, створення гіпотез і теорій, спостереження і експериментування, класифікація та узагальнення отриманих результатів) [4, с. 129]. З цього слідує, що науково-

дослідницька діяльність – це певні знання, отримані в процесі дослідження системою методів, аналізувати наукової літератури, систематизація та класифікація отриманих даних. В результаті дослідник повинен отримати нові знання.

Науково-дослідницька діяльність студентів в закладах професійної освіти є невід’ємною складовою роботи вищій школі і сприяє формуванню творчої особистості майбутнього фахівця професійного профілю. Вона дозволяє:

- забезпечити ефективне засвоєння та використання знань;
- закласти основи науково-дослідної роботи;
- найбільш повно реалізувати індивідуальний підхід у навчанні студентів та диференціювати їх спеціалізацію;
- залучати студентів до наукових досліджень і розв’язання виробничих, професійних та соціальних завдань;
- розвивати у студентів здатність до самостійних обґрунтованих суджень та висновків;
- використовувати самостійно здобуті наукові знання у динамічному середовищі господарювання підприємств, науково обґрунтовувати результати власної праці тощо.

У своїй роботі «Педагогіка вищої школи» В. А. Гладуш та Г. І. Лисенко зазначають, що у вищому навчальному закладі функціонують два основних види науково-дослідної роботи студентів:

- навчальна науково-дослідна робота, передбачена навчальними планами;
- науково-дослідна робота студентів, яка здійснюється під керівництвом професорсько-викладацького складу.

Навчальна науково-дослідна робота, як констатують науковці, охоплює роботу студентів у межах навчального процесу і є обов'язковою для кожного і відображає майже всі форми навчальної роботи. Серед них:

- написання рефератів з конкретної теми у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних і професійно орієнтованих, спеціальних дисциплін, курсів спеціалізації та за вибором;

- виконання лабораторних, практичних, семінарських і самостійних завдань, контрольних робіт, які містять елементи проблемного пошуку;

- виконання нетипових завдань дослідницького характеру під час різних видів практики, індивідуальних завдань;

- розроблення методичних матеріалів із використанням дослідницьких методів (спостереження, анкетування, бесіда, соціометрія тощо);

- підготовку і захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою досліджень кафедр [1, с. 267].

Російські вчені В. Гаврилюк, Л. Гусейнова і Т. Ісламишина на основі узагальнення експериментальних даних виокремили можливі рівні самореалізації студентів у навчально-дослідній діяльності. А саме такі:

- репродуктивно-стереотипний (розв'язання проблеми здійснюється згідно із засвоєними алгоритмами розмірковувань, діяльності, спілкування). Студенти постійно звертаються до викладача за детальним роз'ясненням вимог щодо завдання дослідження, алгоритму діяльності, прагнуть одержати швидкий результат з мінімальним докладанням зусиль. Вони не виявляють прагнення до оволодіння культурою навчального дослідження, а отже, і до вдосконалення особистісної культури загалом;

- адаптаційний (студенти виконують навчальне дослідження на основі розробленого викладачем алгоритму). Цей рівень також передбачає відсутність у студентів стійкого прагнення до особистісно-ціннісного самовизначення і самореалізації в навчально-дослідній діяльності, зацікавленого опанування її культурологічних аспектів;

- творчо-рефлексивний (студенти, актуалізуючи свій особистісно-ціннісний, креативний потенціал, виокремлюють сутність проблеми, моделюють дослідну ситуацію, варіанти та способи її розв'язання).

Використовуючи рефлексію, студенти критично аналізують одержані внаслідок своєї діяльності досягнення, особливо в інтелектуальному, культурно-науковому розвитку, виокремлюють бар'єри, які їм перешкоджають [2].

Як зазначають В. Гаврилюк, Л. Гусейнова і Т. Ісламишина перші етапи набуття наукового досвіду передбачають ознайомлення майбутніх фахівців професійного профілю з прийомами, методами, видами наукового дослідження, основними поняттями наукового апарату, правилами підбору потрібної інформації та підготовки доповідей, рефератів, рецензій та ін. На другому курсі студенти повніше ознайомлюються з фаховими напрямками роботи кафедр, беруть участь у гуртках наукової творчості студентської молоді, проблемних групах, а також особисто обирають конкретну тему для самостійної пошукової роботи. На третьому курсі, крім рефератів, студенти пишуть курсові роботи з навчальних дисциплін. Вони, як правило, мають реферативний і прикладний (в окремих випадках) характер. На четвертому курсі рівень підготовленості студентів уже достатній для проведення значущих самостійних наукових досліджень, написання курсових робіт з фахових дисциплін. Сприятливі умови для цього створює активна виробнича практика. На п'ятому курсі, який наближає студентів до кваліфікаційної межі професійної підготовки, вони виконують і захищають дипломну роботу, що є підсумком всієї науково-дослідної роботи [2].

З вище зазначеного можна зробити висновок, що науково-дослідницька діяльність студентів в закладах професійної освіти ефективно сприяє розвитку всіх необхідних знань, вмінь та навичок, які потрібні сучасному фахівцю професійного профілю.

Науковці В. А. Гладуш та Г. І. Лисенко виділяють ще один вид науково-дослідної роботи студентів в закладах професійної освіти – навчально-дослідницькі завдання. Це вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яка виконується в процесі вивчення програмового матеріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового іспиту чи заліку. Навчально-

дослідницькі завдання спрямовані на самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизацію, поглиблення, узагальнення, закріплення, практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Найпоширенішими науково-дослідними завданнями є:

- конспект із теми (модуля) за заданим планом або планом, який студент розробив самостійно;
- реферат з теми (модуля) або вузької проблематики; розв'язування та складання розрахункових або практичних задач різного рівня з теми (модуля) або курсу;
- розроблення теоретичних або прикладних (діючих) функціональних моделей явищ, процесів, конструкцій тощо;
- комплексний опис будови, властивостей, функцій, явищ, об'єктів, конструкцій тощо;
- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, історичні розвідки тощо [1, 278].

Високий рівень організованості науково-дослідної діяльності студентів у закладах професійної освіти сприяє поглибленому засвоєнню навчальних дисциплін, виявленню індивідуальності, формуванню власної думки щодо конкретної дисципліни. Для того, щоб залучити студентів до науково-дослідної роботи необхідно працювати з академічною групою. На початку навчального року на стаціонарі, під час настановчої сесії на заочному відділенні, в групах, на курсах і факультетах проводять бесіди, в яких надають докладну інформацію щодо запланованої наукової тематики вищого навчального закладу, факультетів, кафедр. Студент, який займається науковою роботою, відповідає лише за себе: тільки від нього самого залежить вибір теми досліджень і терміни виконання роботи. Затрачаючи особистий час, студент розвиває такі важливі для майбутнього дослідника якості, як творче мислення, відповідальність і уміння відстоювати власний погляд.

Реалізована в комплексі науково-дослідна діяльність студентів в закладах професійної освіти забезпечує розв'язання таких завдань, як:

- формування наукового світогляду студентів, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; надання допомоги їм у прискореному оволодінні спеціальністю;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у розв'язанні практичних завдань; прищеплення навичок самостійної науково-дослідної діяльності; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі;
- залучення найздібніших студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- постійне оновлення і вдосконалення своїх знань;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця тощо.

З вище зазначеного, можна зробити висновок, що науково-дослідницька діяльність спрямована на розвиток системи інтелектуальних творчих якостей особистості: інтуїції, креативності мислення, творчої уяви, дивергентності мислення, оригінальності мислення, асоціативності мислення. Іншими словами, студент, який займається науково-дослідницькою діяльністю матиме пряме бачення суті речей без обґрунтування, творче мислення, здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, способи розв'язання проблемних задач, самостійно створюватиме нові образи, які реалізуються в оригінальних результатах діяльності, стане спроможним пропонувати декілька підходів до розв'язання задачі та міняти їх, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах, матиме своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності та здатність використовувати асоціації, аналогії. Отже, науково-дослідницька діяльність ефективно сприяє підвищенню рівня знань студентів в закладах професійної освіти. Інформаційність сьогодення та технологізація повинні допомагати здобувати нові знання, вміння та навички майбутнім фахівцям професійного профілю.

Використана література

1. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: [навч. посіб.] / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с
2. Наукова робота студентів у системі професійної підготовки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/10540702/pedagogika/naukova_robota_studentiv_sistemi_profesiynoyi_pidgotovki.
3. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] / Сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/laws/Ukaz_Pr_347.doc
4. Олешков М. Ю., В. М. Уваров. Современный образовательный процесс: основные понятия и термины / М. Ю. Олешков, В. М. Уваров. — М.: Компания Спутник+, 2006. – 191 с.

О ПРОБЛЕМАХ РАЗВИТИЯ РИСКОЛОГИИ КАК НАУКИ

СТЕПАНОВ В. Н.

*доктор экономических наук, профессор,
главный научный сотрудник отдела экономико-
экологических проблем приморских регионов.*

*Институт проблем рынка и экономико-
экологических исследований НАН Украины,
г. Одесса, Украина*

Возрастающий динамизм современных трансформаций политических, социально-экономических, экологических и иных систем формирует высокий уровень неопределенностей и рисков, усложняющих контроль и управление безопасностью развития. Это предопределяет актуальность вопроса обобщения знаний о рисках в рамках рискологии. Настоящее исследование посвящено проблемам развития рискологии как науки, в частности, вопросам формирования научных основ рискологии. В данной работе рискология рассматривается как методологический базис исследования и управления рисками. Особое внимание уделяется вопросам формирования оснований рискологии, ее методологии и методам, категориям теории рисков. Обсуждаются проблемы постнеклассической (нелинейной) методологии изучения и управления риск-событиями. Подробно рассмотрен понятийно-категориальный аппарат (тезаурус) рискологии.

Мы живем в такое время, когда человек все в большей степени задумывается о воздействии разнообразных вызовов, провоцирующих несметное число и разнообразие рисков, влияющих на условия его жизнедеятельности в системах, объектом или субъектом которых они являются. Современный мир и система международных экономических, ресурсно-экологических, политических и иных отношений меняется в направлении формирования многополярного и рискогенного мира, который сейчас

социологи и политологи определили как «глобальное общество риска» [1]. В качестве наиболее характерных особенностей развития современного «общества риска», продуцирующего и умножающего риски, следует выделить:

1) значительное обострение глобальных проблем человечества – обострение конкурентной борьбы за человеческие ресурсы, энергоносители, продукты питания и питьевой воды, осложнение демографической ситуации, глобальные климатические изменения, деградация экологического потенциала Земли, распространение опасных болезней;

2) возрастание потенциала конфликтности и кризисогенности в мире, связанного с распространением оружия массового поражения и технологий двойного назначения, возрастание военно-политических конфликтов, сохранением высокого уровня террористической активности, увеличением разрыва между богатыми и бедными, возрастанием межэтнической вражды, национализма радикального фундаментализма и др.

Вероятно, один из самых мрачных прогнозов о последствиях глобальных негативных риск-событий на Земле высказал знаменитый британский физик Стивен Хоккинг. Он выразился так: «Я считаю, что риск жизни на Земле постоянно увеличивается из-за возможного наступления таких явлений как ядерная война, генетически модифицированных вирусов, и других угроз. У человеческой расы нет будущего, если она не выйдет в космос». Прав С.Хоккинг в том, что жизнь на нашей Земле чрезвычайно хрупка. По мнению многих авторитетных ученых «жизнь на Земле, устроенная весьма «хитроумно», метастабильно устойчива, существует как на лезвии бритвы». В то же время с точки зрения современной теории нелинейных (в смысле неаддиативности) систем [2]: чем больше усложняются ситуации, т.е. чем сложнее система, тем все больше неустойчивой она становится. Значительные отклонения от гомеостатического равновесия системы могут вызвать катастрофические последствия.

В нелинейном мире будущее относительно, о котором часто говорят «fuzzy future», как неясность будущего, изменчивость и неопределенность, смутность, что соответственно определяет необходимость и сложность принятия эффективных решений. Такой подход в полной мере соответствует тезису известного в Украине политолога А.Ермолаева: «Будущее изменчиво. Ибо – изменяемо» [3]. В конечном итоге, поиски способов преодоления сложностей принятия эффективных решений сводятся к тому, на что акцентировал внимание наш современник французский философ Эдгар Морен, а именно: «Нам надо научиться «бытию – здесь» на планете. Научиться «быть – здесь» - значит научиться жить вместе, совместно владеть, общаться, «быть в единении».

Перефразируя Э.Морена следует говорить о том, что надо научиться «быть – здесь» в условиях постоянно действующего мощного фактора возрастающего многообразия и жестокости рисков. Научиться управлять этими рисками – значит обеспечить гарантированную безопасность.

В этом контексте хочется привести еще одно высказывание А.Ермолаева, которое можно считать стимулом для написания предлагаемой работы – размышления: «Самое важное - перестать бояться. Это усилие воли и восстановленное самоуважение» [3].

Для Украины формой самоуважения является готовность к размышлениям и принятию решений. В контексте вышеизложенного, в настоящей работе рассматриваются вопросы теоретико-методологического осмысливания проблем рисков и формирования рискологии как научной базы управления рисками.

Рискология как наука (междисциплинарное или научное направление) находится в самой начальной стадии своего развития. Она находится на стадии постановки проблем поиска подходов к разработке методологических проблем и методов прикладных реализаций.

В настоящее время имеется крайне малое число работ по теоретико-методологическому осмысливанию проблем рисков в рамках рисковедения.

Это замечание можно отнести в целом к проблеме фундаментальных разработок по «рискологии». При этом следует отметить, что в Украине, как и в других странах, это направление пока не получило должного внимания, хотя некоторые теоретико-методологические аспекты этой проблемы начали развиваться в Институте проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины [4 - 7].

Указанные выше проблемы в развитии рискологии усугубляются отсутствием систематизированного комплексного анализа проблем. Изучение рисков на основе системной методологии и методов рискологии как теории и науки с позиции целостного многофакторного и многокритериального представления междисциплинарных проблем исследования важно для научных основ управления рисковыми событиями в различных сферах хозяйственной и иной деятельности человека.

В данной работе поставлена задача попытаться хотя бы частично наметить пути разрешения указанных проблем и по возможности обосновать методологические и методические основания рискологии, как новой науки. В качестве таких путей и направлений развития рискологии можно определить следующие:

- 1) оценка условий и предпосылок формирования объективной необходимости становления и развития рискологии как методологии комплексных исследований проблем рисков и решения усложняющихся междисциплинарных задач в различных сферах человеческой деятельности. При этом необходимо обратить особое внимание на проблему формирования базовых оснований рискологии, определяемых системой методологических положений, предметной областью рискологии, понятийно-категориальным аппаратом и др.;

- 2) акцентирование внимания на универсальные доминанты и фундаментальные категории рискологии, в качестве которых рассматриваются «риск-изменение», «риск-асимметрия», риск-отношения, которые могут быть симметричны и асимметричны;

3) теоретико-методологическое осмысливание «институциональных риск-ловушек» как конфликтогенных проблем и факторов провоцирования риск-ситуаций (риск-событий) в системах социально-экономического и экономико-экологического развития;

4) рассмотрение проблем кризисов, хаоса и катастроф как особо важных объектов исследования, которые в данной работе рассматриваются в качестве актуальных категорий теории рисков (рискологии);

5) разработка аксиоматических моделей рискологии, которые строятся на основе определенных аксиом и принципов аксиоматики (использование совокупности аксиом и выводов, которые можно сделать из этих аксиом). При этом необходимо особое внимание уделить вопросам системно-параметрической формализации проблемных риск-ситуаций (событий);

6) формирование системы методов рискологии, связанные с исследованиями феноменов риск-событий, систематизацией научных знаний о рисках, с анализом и оцениванием рисков. При этом необходимо обратить внимание на разработку методов прецедентности и трансцендентности при оценке риск-событий и обосновании управленческих решений [];

7) проведение прогностической оценки развития возможных научных направлений рискологии (экономико-экологическая рискология, морская рискология и др.);

8) формирование классической (линейной) и постнеклассической (нелинейной) методологии управления риск-событиями. В этом контексте категория «нелинейное управление» риск-событиями должна быть рассмотрена в контексте как проблем исследований сложных нелинейных социально-экономических и иных изменений и рисков, так и собственно проблем управления неустойчивыми процессами;

9) формирования тезауруса рискологии, который должен рассматриваться с точки зрения параметрической теории систем и нелинейной динамики, что дает возможность интерпретировать понятия рискологии значительно шире, чем это используется в традиционных «словарях» и «гlossариях». В данном

случае необходимость нелинейного подхода диктуется реалиями такого порядка – любая риск-ситуация и риск-события фактически являются нелинейными процессами. Поэтому крайне актуальной является задача разработки понятий и категорий рискологии, а также ее методологии и подходов в контексте нелинейности

Подведем некоторые итоги наших размышлений по проблемам формирования рискологии, с позиции сведения воедино накопленных на сегодняшний день задач о рисках в направлении формирования целостной научно организованной системы, определяемой как рискология. Эти итоги можно свести к следующему.

1. В настоящее время рискология определяется в следующих измерениях:

- как совокупность систематизированных знаний о рисках, о закономерностях развития риск-систем, принципах и методах их использования в управлении;

- как сфера исследовательской деятельности, направленной на производство новых знаний о рисках, риск-явлениях, риск-событиях;

- как источник научной и практической информации о рисках, необходимой для решения задач устойчивого развития и обеспечения безопасности жизнедеятельности человека;

- как специфический социальный институт, включающий в себя, во-первых, все условия и моменты производства риск-знаний, а именно – ученых-рисковедов с их знаниями и способностями, квалификацией и опытом; во-вторых, научные учреждения – институты по проблемам безопасности во всех сферах жизнедеятельности, которые прямо или косвенно связаны с изучением источников рисков развития и разработкой методов реагирования на риск-события.

По нашему мнению, важной функцией рискологии как научного направления является объяснительная функция. В этом плане рискология решает задачу расширения горизонта видения усложняющихся проблем современного «общества риска», частью которого является сам человек [8].

С усилением современных тенденций обострения противоречий, конфликтов и кризисов создаются условия для превращения рискологии в весьма важный доминирующий фактор управления этими явлениями. Следует полагать, чтобы рискология могла удовлетворять потребности общества, научные знания о рисках должны стать достоянием большого числа специалистов, организаторов производства и в целом – населения. В этом контексте следует также говорить о такой функции рискологии как формирование соответствующего мировоззрения общества – риск-мировоззрения.

Одним словом, рискология должна пронизывать все сферы общественной жизни. Знания о рисках и научный (рискологический) подход необходимы и в материальном производстве, в экономике, природоохранной и технической деятельности, в политике, в сфере социального и государственного управления, в системе образования.

2. Выполненные исследования по проблемам научной систематизации знаний о рисках в рамках рискологии дают основания выделить некоторые особенности развития исследований по проблемам рисков, которые играют как положительную, так и негативную роль.

С одной стороны современный этап развития науки о рисках, в частности, рискологии с достаточным основанием можно охарактеризовать как этап накопления огромного и все возрастающего количества эмпирического материала. Количество информации о рисках превалирует над качеством его отработки, анализа и интерпретации. Пока, что количество риск-информации дает пока лишь фрагментарный «образ» изучаемых риск-явлений, трудно сопоставимую систему фактов и наблюдений. К примеру, отсутствует цельная картина изучаемого общества как риск-системы. (Кстати, такое же положение специалисты отмечают и в других науках о человеке и человеческом обществе). В значительной степени, эту проблему, по нашему мнению, разрешает рискология, идеологемы которой рассмотрены в данной работе.

3. В свете выполненных исследований по проблемам формирования рискологии следует говорить о важности повышения уровня научных исследований в плане развития методологии изучения риск-явлений, системной формализации риск-явлений. При этом нередко и справедливо подчеркивается вопрос необходимости математизации исследуемых проблем развития и безопасности.

В данном случае необходимо гибкое сочетание «количественных» (математических) и «качественных» (философия, логика и др.) методов исследования риск-проблем [9]. Такая постановка вопроса диктуется тем, что нередко утверждается точка зрения, согласно которой любой процесс поддается какой угодно математизации. Но в данном случае также следует учитывать правомерность хорошо известных других точек зрения. Так Томас Гексли по этому поводу подчеркнул «Математика подобна мясорубке, она может перерабатывать любое мясо, но для того, чтобы получить хорошие котлеты, нужно и хорошее мясо». Вероятно, наиболее точно выразил отношение к проблеме «математизации» Ф.Энгельс: «если захочешь добиваться математической достоверности в вещах, не допускающих этого, то нельзя не впасть в нелепость или варварство» (т.1, с.638).

4. Следует особого осмысления в широкой многомерной интерпретации современной мифологемы «риск-проблема», отражающая основной характер развития современного «общества риска». В этом плане, по нашему мнению, следует принять во внимание следующие особенности существа вопроса.

«Риск-проблема» в широком понимании может интерпретироваться:

- как понимание риск-объекта, при котором одновременно осознаются проблемы и противоречия (парадоксы) в познании риск-ситуации, риск-событий;
- как понимание риск-субъекта, требующего «знание о незнании» в том смысле, что рост знания о рисках сопряжен с возникновением нового незнания, новых риск-проблем;

- как объективно возникающий комплекс вопросов по рискологической проблематике, решение которых представляет существенный теоретический и практический интерес.

Рассматривая расширяющуюся риск-проблематику современного общественного развития с точки зрения решения задач управления риск-событиями, следует поставить под контроль и управление источники, предопределяющие возникновение и обострение современных риск-проблем. В качестве основных групп предпосылок обострения риск-проблем можно выделить следующие:

1) возрастание возможности человека и масштабов его воздействия на природную среду (в настоящее время ошибка человечества на любом уровне хозяйствования (даже локальном)) может стать причиной катастрофы глобального масштаба;

2) обусловленность повышения открытости пространства отдельных социально-экономических субъектов, способствующая усилению рисков распространения разнообразных опасностей (глобализация открывает пространство не только для сил добра, но и для сил зла, которые получают возможность действовать в планетарном масштабе);

3) устойчивые тенденции существенного изменения информационного пространства жизнедеятельности общества, обуславливающие как положительные явления, так и негативные (не всем людям информационный прогресс оказывается под силу и на пользу);

4) проблемы, возникающие вследствие различий в уровне развития и образе жизни различных территориальных структур, которые часто становятся сосредоточием острых противоречий и конфликтов;

5) глубинные трансформации современного мира, связанные с тем, что старое доброе мироустройство, основанное на либеральных ценностях, многосторонних институтах и уважении к международному праву, стремительно сменяется новым недобрым и нелиберальным хаосом [10]. В этом плане следует обратить внимание на тенденции, провоцирующие серьезные

риск-проблемы, а именно: утрата своей значимости традиционных многосторонних альянсов и союзов; проявление тотального неуважения к международному праву; углубление разрыва между декларируемыми ценностями и конкретными шагами, которые многие страны предпринимают в своих эгоистических целях и др.

Использованная литература

1. Бек Уильям. Общество риска. На пути к другому модерну: пер. с нем. – М.: Традиция, 2000. – 394 с.
2. Нелинейная динамика и постнекласстическая наука – М.: РАГС, 2003. – 210 с.
3. Ермолаев А. Будущее изменчиво. Ибо изменяемо// Еженедельник «Зеркало недели». - 2017. – № 3 (27 января)
4. Степанов В.Н., Степанова Е.В. Оценка рисков в проектах экологизации экономики (Методологические и методические основы): монография. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины. 2015. – 160 с.
5. Степанов В.Н. К вопросу формирования методологических оснований рискологии// Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції, та перспективи: Матеріали II Міжнарод. наук.-практ. конф (м Одеса, 23-24 грудня 2016 р.). – Одеса: ОНЕУ, 2016. – С.77-79
6. Степанов В.Н., Полнарев С.Я. «Четыре кирпича» основания рискологии// Подъемные сооружения. Специальная техника. – 2018. - № 1. – С..9-10.
7. Степанов В.М. Про ризикологію, як нелінійну теорію ризиків в Україні: проблеми забезпечення та реалізації: Матеріали щорічної наук.-практ. конф. – 25 травня 2018 року. – Одеса: ОРДУ НАДУ. – 2018. – С.115-116.
8. Бек У. Общество риска. Основные аксиомы рискологии. –[http: // studopedia.ru>9_77689_dalee-p](http://studopedia.ru/9_77689_dalee-p)

9. Рузавин Г.Н. Математизация научного знания. – М.: Мысль, 1984. – 208с.
10. Корсунский С. Новый мировой беспорядок: добро пожаловать // Еженедельник «Зеркало недели». – 2018. - № 33 (8 сентября). – с.5.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

ЯРМОЛЕНКО І.І.,

ШИНКАР Н.В.,

СОКОЛОВА К.І.

викладачі кафедри ринкової економіки

Білоцерківський коледж фінансів, обліку та аудиту

м. Біла Церква, Україна

Суттєвий вплив на розвиток будь-якої країни та секторів її економіки має фінансовий ринок. Зокрема, страховий ринок, небанківський кредитний сектор, пенсійні фонди та інші фінансові установи. Перспективи розвитку фінансового ринку України сприяють появі отримання додаткових інвестицій за рахунок вільних грошових коштів.

На даному етапі фінансовий ринок України в своєму розвитку є нестабільним та мінливим. Проблемами та питаннями розвитку українського фінансового ринку визначаються в Меморандумі про економічну і фінансову політику, в Угоді про співробітництво між Україною та ЄС та у комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Особливу увагу потрібно приділити оцінці реального стану фінансового ринку України та аналізу політики фінансового управління ним на найближчу та віддалену перспективу.[7]

Фінансовий ринок характеризують як ринок позичкових капіталів, а також визначають його як систему економічних відносин, які забезпечують: акумуляцію вільних грошових коштів; перетворення коштів в позичковий капітал; перерозподіл капіталу між учасниками процесу відтворення. [2]

Інституційними учасниками фінансового ринку України є страхові компанії, комерційні банки, фондові біржі, які мають суттєвий вплив на формування фінансових ресурсів, розвиток виробництва, інвестиційний клімат, що в свою чергу впливає на добробут населення.

Основною складовою фінансового ринку України, активи якої складають вагомому частку усіх фінансових установ, є банківські установи. Станом на січень 2018 року, кількість працюючих банків зменшилась до 96 в порівнянні з 2015 роком. Величина збитків за останній рік зросла на 8%. Банки, що мають ліцензію, на початок 2014 року становили 180 установ, на початок 2015 року – 163 установи, на початок 2016 року – 120 установ, в тому числі 40 установ з іноземним капіталом, а на початок 2017 року – 112 установ, в тому числі 38 установ з іноземним капіталом. Це свідчить про неабиякий вплив на банківську та фінансову систему України зовнішніх факторів фінансових ресурсів.

Згідно статистичних досліджень Національного банку України, ефективність функціонування банків України становила: 63 з 96 працюючих банків на січень 2018 року отримали прибуток на загальну суму 10,817 млрд грн., а 31 банк отримали збиток у сумі 169,299 млрд грн. [3]

На початку 2018 року на фондовому ринку України також спостерігалась негативна ситуація. Так, загальний обсяг випусків цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [5] у січні 2018 року становив 3, 61 млрд грн. в порівнянні з відповідним періодом 2017 року, що становив 10,98 млрд грн.

На сучасному етапі в Україні в кризовий період низькими темпами розвивається ринок цінних паперів. Недосконалість нормативно-правової бази, заходів щодо прав інвесторів та акціонерів, відсутність уніфікованих стандартів корпоративного управління, нерозвинена фінансова та фондова інфраструктура, непрозорість та неповнота наведеної інформації про функціонування підприємств – все це є перешкодами для бурхливого розвитку фондового ринку України.

Характерними тенденціями діяльності фондового ринку як основного інтегруючого елементу ринку капіталів і його сегментів є:

- недостатнє нормативно-правове регулювання основних аспектів діяльності фондового ринку;
- низька ліквідність обігу вітчизняних цінних паперів;

- незначна частка сегменту біржового сектору в структурі фінансового ринку;
- обмежена кількість ліквідних фінансових інструментів для зацікавлення активних інвесторів.

На фінансовому ринку України головні позиції серед небанківських фінансово-кредитних установ займають страхові компанії, що акумулюють понад 53,1% усіх активів і мають значні переваги для ефективного розвитку вітчизняного підприємництва шляхом розміщення страхових резервів в реальному секторі економіки.

На даний період часу страховий ринок України перебуває на початковому етапі свого розвитку. Згідно оцінок фахівців, покриття страхового поля в Україні становить 3-5% , порівняно з країнами Західної Європи – понад 90%.

На основі цього можна зробити висновок, що в Україні існує багато невикористаних резервів розвитку страхового ринку, використання яких залежить від розвитку національної економіки. Стан розвитку страхового ринку України проаналізовано у табл. 1.

Табл. 1

Основні показники діяльності страхового ринку України та його динаміка

Показники	I півріччя 2017 р.	I півріччя 2018 р.	Темп росту, 2018/2017, %	
			млн. грн.	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць				
Кількість договорів, крім договорів з обов’язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	35 847,8	38 956,5	-	8,7

- зі страхувальниками – фізичними особами	33 839,9	36 611,5	-	8,2
Кількість договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті	54 147,6	65 498,5	-	12,8
Страхова діяльність, млн. грн				
Валові страхові премії	21 222,8	23 425,3	2 202,5	10,4
Валові страхові виплати	4 783,9	6 070,2	286,3	26,9
Чисті страхові премії	13 509,5	16 746,8	3 237,3	24,0
Чисті страхові виплати	4 614,9	5 862,9	248,0	27,0
Рівень чистих виплат, %	34,2	35,0	-	-
Перестраховання, млн. грн				
Сплачено на перестраховання	9 771,0	8 356,9	-	1,0
Страхові резерви, млн. грн				
Обсяг сформованих страхових резервів	20 778,1	23 977,0	3 198,9	15,4

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестрахованні ризиків від страхувальників та перестраховальників за I півріччя 2018 року, становили 23 425,3 млн. грн., з них: 8 570,2 млн. грн. (36,6%) – що надійшли від фізичних осіб; 14 855,1 млн. грн. (63,4) – що надійшли від юридичних осіб. За I півріччя 2017 року загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками, становила 21 222,8 млн. грн., з них: 6 983,9 млн. грн. (32,9%) – що надійшли від фізичних осіб; 14 238,9 млн. грн. (67,1%) – що надійшли від юридичних осіб. За I півріччя 2018 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя становила 21 692,5 млн. грн. (або 92,6% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 1 732,8 млн. грн. (або 7,4% від загальної суми страхових премій). [4]

Чисті страхові премії за I півріччя 2018 року становили 16 746,8 млн. грн., що становить 71,5% від валових страхових премій. Чисті страхові премії за I

півріччя 2017 року становили 13 509,5 млн. грн., або 63,6% від валових страхових премій. Обсяги валових страхових премій за I півріччя 2018 року збільшилися порівняно з I півріччям 2017 року на 10,4%, чисті страхові премії збільшилися на 24,0%.

Серед інших небанківських фінансово-кредитних установ на фінансовому ринку України налічувалось:

- 240 юридичних осіб (лізингодавців);
- 642 фінансових компаній;
- 467 ломбардів

Ринок фінансових послуг характеризується низькою капіталізацією через несприятливі умови ведення бізнесу, незахищеність права власності та низький рівень корпоративного управління. Тому на сьогоднішньому етапі найважливішою ціллю розвитку національної економіки країни є впровадження реформ у фінансовому секторі для отримання додаткових джерел фінансування економіки країни. Це призвело до запровадження довгострокової стратегії розвитку фінансового сектору України.

Головною метою Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року є створення фінансової системи, яка забезпечувала б стабільний розвиток за рахунок перерозподілу фінансових ресурсів в економіці згідно зі стандартами ЄС.[7]

Ця програма побудована на таких принципах:

- відповідальність та довіра між учасниками фінансового сектору;
- прозорість та високі стандарти розкриття інформації учасникам фінансової системи;
- цілісність фінансової системи;
- всебічний захист прав кредиторів, інвесторів та споживачів;
- набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС щодо фінансових послуг;
- лібералізація фінансових ринків;
- здійснення нагляду оцінки ризиків незалежними регуляторами.

Запорукою успішної реалізації Програми є:

- досягнення макроекономічної стабілізації, у тому числі низької та стабільної інфляції (починаючи з 2019 року – $5\% \pm 1$ п. п. для річної зміни – ІСЦ);
- відсутність дисбалансів зовнішнього сектору, відновлення економічного зростання;
- проведення економічної дерегуляції та стимулюючої податкової реформи, що забезпечить приплив місцевого та зовнішнього капіталу в економіку;
- неухильне дотримання гарантій прав власності та принципів відповідальності за завдані збитки через реалізацію судової реформи й реформи правоохоронної системи;
- підвищення довіри споживачів до учасників фінансового сектору, захисту прав споживачів та підвищення їх фінансової обізнаності.

Згідно Стратегії сталого розвитку “Україна - 2020”, реформи проводитимуться в усіх сегментах фінансового сектору – секторі небанківських фінансових установ, на ринках капіталу, у банківському секторі, секторі страхових послуг тощо. Ефективність цих реформ буде досягнута шляхом підвищення ролі та функції наглядових рад банків і небанківських фінансових установ та впровадження сучасних вимог до систем внутрішнього аудиту та контролю в банках і в небанківських фінансових установах.

Впровадження ефективного консолідованого нагляду за фінансовим сектором на основі принципів IOSCO, IAIS, Basel III, Solvency II, EIOPA, BIS, дає можливість ефективно оцінювати, передбачати системні ризики та діагностувати реальну і потенційну дію негативних впливів на фінансовий сектор та його учасників.

Удосконалення функціонування фінансового сектору економіки України необхідно розглядати для кожного учасника окремо. Для банківських та небанківських установ потрібно удосконалити та розширити функції наглядових рад. В галузі страхування необхідно запровадити накопичувальну систему пенсійного забезпечення, що сприятиме розширенню фінансових інструментів на внутрішньому ринку. Фінансовий сектор України є одним з основних механізмів мобілізації вільних ресурсів для стабільного

функціонування та розвитку економіки та забезпечення надійних інструментів заощадження для населення. [1]

Цього можна досягти шляхом залучення додаткових інвестицій, здійснення перерозподілу капіталів, забезпечення стабілізації роботи фінансового сектора.

В умовах глобальних інтеграційних процесів на ринку фінансових послуг найважливішим завданням для кожної країни є забезпечення функціонування конкурентного ринку фінансових послуг. На сучасному етапі розвитку фінансового ринку України і всього світу головним завданням є проектування та впровадження існуючого механізму вдосконалення та розвитку фінансового ринку з урахуванням світових тенденцій сьогодення.

Використана література:

1. Гембал В. Регулювання фінансових ринків - британський шлях // Британський Фонд Ноу-Хау.-К.: 2012.-37с;
2. Комаринський Я. Фінансово-інвестиційний аналіз: навч. посібник / Я. Комаринський, І. Яремчук. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана: Книга пам'яті України, 2017-298 с.
3. Литвиненко Т.М. Економічна культура фондового ринку – запорука успішного реформування економіки // Фінанси України.-2018.-№2.-С.50-53.
4. Николишин І.Ю. Роль та значення фінансового ринку в фінансовій системі України / І.Ю. Николишин, Н.В. Зізяк // ХКТЕІ. – “Young Scientist”.- 2017. - №7. – С. 53-55.
5. Стратегія розвитку фінансового сектору України (матеріали Координаційної ради з питань політики фінансового сектору при Кабінеті Міністрів України). - К.: Видавничий дім "Козаки". - 2015. - 256 с;
6. Юридична енциклопедія: /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. -К.;"Укр. енцикл.". - 2016. -6т.- 768 с;

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// gazeta. dt. ua / macrolevel / p-yatkroktiv-yaki-vryatuyut-finansoviyrynok-ukraini-_.html](http://gazeta.dt.ua/macrolevel/p-yatkroktiv-yaki-vryatuyut-finansoviyrynok-ukraini-_.html).

**CLINICAL ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF
DEXKETOPROPHENE IN PATIENTS WITH CLOSE CHEST TRAUMA IN
THE POSTOPERATIVE PERIOD**

BOYKO E.V.

*Assistant of the Department of Emergency Medicine,
Anesthesiology and Intensive Care
Kharkiv National Medical University*

BARANOVA N.V.

*Candidate of Medical Sciences,
assistant of the Department of Emergency Medicine,
Anesthesiology and Intensive Care
Kharkiv National Medical University*

LANTUKHOVA N.D.

*Candidate of Medical Sciences,
assistant of the Department of Emergency Medicine,
Anesthesiology and Intensive Care
Kharkiv National Medical University*

DOLZHENKO M.A.

*Candidate of Medical Sciences,
assistant of the Department of Emergency Medicine,
Anesthesiology and Intensive Care
Kharkiv National Medical University*

SHARLAI K.Yu.

Candidate of Medical Sciences,

assistant of the Department of Emergency Medicine,

Anesthesiology and Intensive Care

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Adequate postoperative analgesia is the main condition for the implementation of the program of active postoperative rehabilitation of patients with thoracic trauma.[1] Postoperative pain is the primary cause of the development of the pathological postoperative syndrome. Acute pain increases the stiffness of the muscles of the chest and the anterior abdominal wall, which leads to decreasing in tidal volume, vital lung capacity and alveolar ventilation, resulting in alveolar collapse, hypoxemia and reduced oxygenation of the blood. The suppression of the cough reflex under pain syndrome violates the evacuation of bronchial secretions, which leads to atelectasis with the subsequent development of a pulmonary infection, and manifestations of acute respiratory failure (ARF) in the early postoperative period in these patients.

The course of the early post-traumatic period is complicated by the systemic inflammatory response, which in turn leads to the risk of thrombus formation in the microcirculation system, parenchymal disturbances with the formation of microatelectases. Subsequently, pathological and pathophysiological changes lead to the development of chronic postoperative neuropathic pain syndrome.[2] Taking into account the pathophysiological aspects of the formation of acute respiratory distress syndrome (ARDS), the use of nonsteroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) in order to relieve an acute inflammatory response becomes justified in the early period of a traumatic disease and the associated pain syndrome becomes justified.[3]

Objectives. To analyze the effectiveness of dexketoprofen in the postoperative period in patients with thoracic trauma.

Materials and methods. The basic group of 25 patients with close chest trauma were examined and treated in the Intensive Care Unit(ICU) for patients with combined injury(Emergency hospital). Dexketoprofen(50 mg IV infusion) was used as a pharmacotherapy for premedication before surgical correction(drainage of the pleural cavity), after that for analgesia in the postoperative period twice per day with an interval 6 hours. The age of patients was ranged from 22 to 55 years, some of them have comorbidity conditions in the stage of compensation. The comparison group also consisted of 25 patients, but they being treated by narcotic drugs as for postoperative analgesia(morphine hydrochloride 10 mg IV every 6 hours). Patients in both groups were comparable in severity at the time of admission, clinical data, age and sex. All patients was assessed according to Visual Analogy Scale(VAS).

Results. The using of dexketoprofen in the basic group in the postoperative period did not cause any complications in 80% of cases (20 patients). None of the patients showed increased inhibition, headache, nausea, vomiting, drowsiness, persistent weakness. Negative influence on hemodynamic, the function of external respiration, central respiration depression were not observed, in contrast to patients receiving opiates. The patients of the basic group and did not require additional analgesia with narcotic drugs. But in 20% of cases (5 patients), morphine hydrochloride (10 mg IV) was added to the therapy a day. In the comparison group with using opiates, the side effects were manifested in the suppression of the function of external respiration (a decrease in the frequency and depth of respiration with a decrease in saturation up to 86%). The using of NSAIDs in patients with pain syndrome, strong and very strong intensity (according to visual analogue scale 6-8 points) were useful, it was possible to minimize the frequency of administration of morphine hydrochloride up to 1 time per day due to use in combination with dexketoprofen in the perioperative period. In the comparative group, where opiates were used, the frequency of administration was 3-4 times per day. The duration of dexketoprofen administration is not more than 3 days; in the comparison with control group, where the administration of morphine hydrochloride averaged within 5-7 days after the operation.

Conclusion. Premedication including dexketoprofen (50 mg IV infusion) is appropriate for patients with close chest injury without a complications. This method of preoperative analgesia allows to provide stable and long-term analgesia during the subsequent early postoperative period.

The efficiency of dexketoprofen (50 mg IV infusion) with analgesic effect is comparable to the administration of narcotic analgesics as of analgesia as for the beginning of analgesic effect in patients with chest trauma. In addition, the duration of analgesia with the use of dexketoprofen significantly reduces the need for narcotic analgesics. Side effects and complications during the use of dexketoprofen were not identified and makes it possible to consider this drug as an alternative to narcotic analgesics for moderate pain syndrome.

References.

1. Committee on Trauma. Advanced trauma life support. American College of Surgeons. 7th ed. Chicago: Saint Clair St.; 2004.
2. Liman S.T., Kuzucu A., Tastepe A.I. et al. Chest injury due to blunt trauma. Eur. J. Cardiothorac. Surg. – 2003. – P. 374-378.
3. Дьяк Г.В., Викторов А.Г., Гришина Е.И. Нестероидные противовоспалительные препараты. – К.: Морион. – 1999. – 122 с.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

БОНДАРЕНКО В.В.

доцент, професор кафедри «Дизайн середовища»

БОНДАРЕНКО І.В.

доцент, професор кафедри «Дизайн середовища»

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

м. Харків, Україна

Сучасне суспільство багато уваги приділяє активному розвитку системи вищої освіти. За останні роки в цьому напрямку відбулися якісні зміни.

В цьому контексті значний інтерес являє собою пошук шляхів та методів формування та удосконалення творчої особистості студента. Особливо актуальні ці питання в зв'язку із інтеграцією України в європейський освітній простір.

На сучасному етапі безумовно, головною основою є творчий потенціал студента, який має бути розкритий в процесі його навчання. Стосовно творчих ВНЗ саме в процесі занять проектно-художньою діяльністю у студентів є можливість закріпити себе в професійній сфері та показати себе особистістю, здатною до самостійного пошуку [1].

Значну роль в розкритті творчих здібностей студента та перетворення його в творчу індивідуальність має так званий мотиваційний блок [2]. В наслідок цього завданням вищої школи, і особливо такої, як дизайнерська, яка має на початку творчу направленість, є формування та збагачення мотивації діяльності майбутнього спеціаліста.

Навчання студентів на дизайнерських спеціалізаціях вже в рамках учбового процесу потребує постійного творчого пошуку. Найкращим чином розвивається творча активність студентів в процесі участі в різних конкурсах,

фестивалях, work-shop-(ax). Практика активної участі студентів-дизайнерів Харківської державної академії дизайну і мистецтв в конкурсній діяльності широко втілюється в навчальний процес в рамках навчання на спеціалізаціях «Дизайн інтер'єру», «Дизайн середовища», «Дизайн меблів», «Дизайн одягу», «Дизайн архітектурно-ландшафтного середовища».

Студенти мають можливість виходу зі своїми конкурсними проектами на широку аудиторію, як це проходить під час конкурсів та виставок. Вони мають можливість порівнювати свої напрацювання з роботами представників інших шкіл, самостійно оцінювати своє місце по відношенню до інших та одержувати незалежну об'єктивну оцінку своєї праці.

Найкращим чином розвивається творча активність студентів при участі в різних професійних конкурсах. По характеру робіт, які представляються на конкурси, вони розподіляються на такі, що виконуються в рамках навчальних завдань та являються курсовими та дипломними роботами та такі, що виконуються студентами безпосередньо для участі в конкурсах поза навчальних задач.

В повній мірі свій творчий потенціал розкривають студенти, які приймають участь в Міжнародних гончарських фестивалях, які щорічно проходять в давньому центрі гончарного мистецтва с. Опішня Полтавської області.

В 2017 році студент Вячеслав Пасинок одержав Гран-прі фестивалю та виконав за своїми ескізами роботу, яка установа на території Національного музею кераміки. Минулого року В. Пасинок одержав грант для виконання творчої роботи, яка 26 вересня 2018 року знайшла своє місце на території цього музею.

Студенти факультету «Дизайн середовища» п'ять разів приймали участь у work-shop-(ax), які проводились у Флоренції (Італія) в рамках Міжнародного фестивалю з дизайну. Фестиваль проводився італійським благодійним фондом Paolo Del Bianco. Студентка факультету Наталя Васичкіна була нагороджена медаллю президента Республіки Італії за кращу дипломну роботу.

В 2017 році студентка Катерина Коваль за кращу проектну роботу стала переможцем I Всеукраїнського конкурсу творчої молоді «Get Me to the Top» та одержала можливість пройти стажування в Лондоні.

Останнім конкурсом, результати якого ще не були підведені, був Харківський обласний відкритий студентський архітектурно-мистецький конкурс на кращу проектну пропозицію пам'ятника Захисникам України (учасникам АТО).

Організатори студентського архітектурно-мистецького конкурсу:

- Харківський університетський консорціум;
- Департамент містобудування та архітектури Харківської обласної державної адміністрації;
- Харківська обласна громадська організація «Спілка ветеранів АТО».

Конкурс був оголошений та проводився за підтримки Харківської обласної державної адміністрації. Базовими закладами вищої освіти були:

- Харківська державна академія дизайну і мистецтв;
- Харківський національний університет будівництва і архітектури;
- Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова.

Мета конкурсу – визначити кращу проектну пропозицію щодо подальшої розробки та реалізації проекту на території місцевих громад Харківської області.

Основними завданнями конкурсу стали:

- пошук художньо-архітектурної форми задля вшанування та увічнення пам'яті загиблих воїнів-учасників АТО (ООС);
- створення завершеної архітектурної композиції та єдиного тематичного простору в комплексі з прилеглим благоустроєм.

Замовниками конкурсу виступили виконавчі комітети місцевих громад Харківської області: Краснокутського, Вовчанського та Чугуївського районів. В кожному випадку громада вирішувала місце розташування цих пам'ятників.

В усіх випадках їх установка планується в структурі існуючої забудови міста. Авторам конкурсних проектів була надана змога ознайомитись з територіями та існуючими на ній об'єктами в реальних умовах Краснокутська, Вовчанська та Чугуєва. Студенти Харківської державної академії дизайну і мистецтв працювали над проектними пропозиціями пам'ятника захисникам України для м. Краснокутськ. Пам'ятник планується розмістити в центральній частині міста. Нажаль, в цій невеликій частині міста розміщується досить багато різноманітних пам'ятних знаків. Серед них:

- могили героям Краснокутська – учасникам Великої вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.;
- пам'ятник афганцям «Пам'ять і біль»;
- пам'ятник чорнобильцям;
- вічний вогонь;
- хрест.

Сім студентів 1-го курсу магістратури, що навчаються за програмою «Дизайн архітектурно-ландшафтного середовища» працювали над проектними пропозиціями пам'ятного знаку, присвяченого воїнам АТО, які є мешканцями міста Краснокутська. Серед них є Герой України.

Складність вирішуємої задачі складалася в наступному:

1. Невеликі розміри простору, на якому планується розміщувати пам'ятник.
2. Велика кількість розміщених на цій території різномасштабних та по різному вирішених пам'ятних знаків та пам'ятників, які будуть значно впливати на сприйняття всього простору в цілому.
3. Мала площа території для пам'ятника воїнам АТО.

Враховуючи той факт, що більша частина існуючих пам'ятних об'єктів вирішена як пам'ятні знаки, більша частина студентів представила свої проектні пропозиції не у формі скульптурних пам'ятників, а у вигляді пам'ятних стел. Кожна із цих стел несе свій асоціативний образ з глибоким та вразливим сенсом.

Так, пам'ятний знак, розроблений студенткою Іриною Воробйовою представляє собою композицію стилізованих фігур, які символізують воїнів, що загиблі, захищаючи нашу країну. Їх душі підносяться в небо в образі птахів волі, даючи нам надію на світле майбутнє.

Візуалізація пам'ятнику:

Під девізом «Україна єдина» розробила свій конкурсний проект Аліса Бондаренко. Композиція пам'ятника являє собою дві гранітні плити темно-сірого та сірого кольору, що мають протилежні кути нахилу. Цим автор підкреслює конфлікт поглядів народу України. Між цими плитами утворюється повітряний простір у вигляді серця, що є символом того, що не дивлячись на різні погляди, усіх нас об'єднує любов, мир та злагода: любов до ближнього, любов до життя, любов до Батьківщини. Об'єднує композицію гасло «Україна єдина» та перший куплет гімну України:

Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля,
Ще нам, браття українці, усміхнеться доля.

Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Візуалізація пам'ятнику:

Слова Тараса Григоровича Шевченка «Борітеся – поборете. Вам Бог помагає ! За Вас правда, за Вас сила! Воля святая!» - взяті епіграфом до своєї творчої роботи Кариною Макарян. Її пам'ятник представляє собою образ птаха, бо саме він є символом свободи. Монумент складається з декількох елементів, які формують стилізований образ птаха. Ця форма нагадує оригамі, що виконується з одного цільного листа. В цьому і є філософський сенс формоутворення. В центрі основної форми пропонується зробити силует карти України, де розташований дзвін, який лунатиме на честь загиблим солдатам, які відстоювали славу Краснокутського району.

Візуалізація пам'ятнику:

Своєрідно вирішує свій варіант пам'ятного знаку Мілена Образцова. Пам'ятник має назву «Дерево життя» та представляє собою арку, увінчану тризубом, який уособлює Україну. Стійки арки – це крона дубу, як символ могутньої цілісності, стійкості та сили.

У середині арки – стовбур молодого дерева, як символ життя та світлого майбутнього. Арку підтримує триступеневий постамент, на якому передбачається покладати квіти. Також до композиції входить флагшток з прапором України висотою 6 метрів. Сам пам'ятник має висоту 4,5 метри.

Візуалізація пам'ятнику:

Пам'ятний знак «Дерево життя»

Пам'ятник, ескіз якого представлений студенткою Юлією Пидик, має

назву «Мир». Голуб – символ духовності, щирої любові, злагоди, миру. Існує поширена думка, що голуб символізує душу людини та її зв'язок з Богом, будучи посередником між небом та земним життям.

Пам'ятний знак «Мир»

Композиція створена таким чином, що зображене полотно, яке символізує

Україну, має отвори, з яких вилітають птахи, ніби душі загиблих воїнів, які злітають до небес. А білий колір тут використовується як символ чистоти та святості. Також в композицію входить флашток з прапором України висотою 6 м. Сам пам'ятник має висоту 4,5 метри.

Юлія Старікова представила свій варіант пам'ятника, який також може гідно увінчати пам'ять героїв, які віддали своє життя за мир і єдність України. Цей монумент має назву: «Ми є різні, а не подільні».

Композиційно пам'ятник складається з двох масивних пластів, які стоять

на невеликій відстані один від одного. Передній пласт частково перекриває задній. Ці два відокремлених елемента символізують намагання ворогів розділити український народ. На кожній з таких плоских частин присутні напівкруглі прорізи, які, накладаючись один на одного, формують коло, що є символом єдності, миру і прагнення України жити в мирній єдиній країні. Окрім того, візуально ці дві частинки сполучає контур кордону України.

Трохи нижче зображені силуети воїнів, які віддали своє життя заради миру та єдності України і яким всі українці завдячують за їхній героїзм.

Всі варіанти конкурсних робіт враховують містобудівну ситуацію тієї міської зони, де планується установка пам'ятника. Вибране місце розміщення пам'ятника забезпечує його видове сприйняття. Всі представлені роботи підкреслюють художню виразність та образність рішень, мають глибоке філософське бачення теми, можливість асоціативно розкривати події.

Дуже важливий той факт, що кожний студент в пошуках проектних рішень проявив патріотизм та любов до своєї країни. Кожний з них ніби «пропустив» свій проект через своє серце та душу. І за це ми їм всі вдячні.

Таким чином на факультеті «Дизайн середовища» Харківської державної академії дизайну і мистецтв створена така методика активізації зацікавленості студентів до участі в конкурсних змаганнях. Все це не тільки сприяє формуванню сучасного професіонала-дизайнера, але й дає змогу сформувати та розвивати творчі особистості, що дуже важливо в дизайн-освіті.

Використана література:

1. Матеріали Всеукраїнської конференції «Науково-дослідна робота студентів: аспект формування особистості майбутнього архітектора-вченого». Тези доповідей. – Харків: ХДТУБА. – 2008 р. 240 с.

2. IV Міжнародна наукова конференція: Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи, м. Харків, ХДАДМ, 25-26 квітня 2013 р. / Збірник матеріалів. – Харків: ХДАДМ, 2013. – 316 с.

THE PHENOTYPE OF ASTHMA AND OBESITY

VICTORIA SUKHAN

Candidate of medical sciences, Assistant professor,

Assistant professor of neurorehabilitation with courses clinical Psychology,

Pulmonology and Phthisiology

SHEI "Uzhhorod National University", Uzhhorod, Ukraine

Asthma is one of the most common diseases (5-25% of the general population) with a clear upward trend in 2011 [1]. About 300 million people suffer from asthma, and in most patients it is poorly controlled or not at all, which requires the search for new approaches to treatment. One of the reasons for poor control is the heterogeneity of asthma in terms of mechanisms, manifestations and flow [1, 2]. The reflection of heterogeneity of inflammation in asthma in the scientific literature is the selection of different phenotypes and endothelium of the disease [3, 4]. The genotyping and phenotype of asthma are based on clinical characteristics and genetic markers and understanding of the pathophysiological basis of the disease and the optimization of therapeutic measures [5, 6]. The phenotype of asthma occurs according to clinical characteristics (age, sex, duration, co morbid states) and pathomorphological signs of inflammation (eosinophilic, neutrophilic, pauci-granulocytic) [7, 8, 9, 10].

Obesity affects 30%, or 700 million people in the world. Thus, today there is a parallel increase in the spread of asthma and obesity throughout the world [11,12, 13]. Modern studies have found among asthma patients 28-44% of patients with obesity of varying degrees [14]. Obesity not only increases the risk of asthma, but also worsens the course of the disease. In patients with co morbidity of asthma and obesity, sufficiently low asthma control indicators are found. The combination of asthma and obesity can affect the mutual encumbrance to which other pathogenetic mechanisms join, which worsen the course of both diseases [15,16].

Recently, attention has been drawn to attempts to genotyping and phenotype of asthma. Phenotype becomes of great importance for the purpose of determining treatment tactics, especially in the administration of glucocorticosteroids [17]. Many scholars have identified obesity as a sign for the phenotype of asthma [6, 13, 15]. There are also obesity-related diseases such as metabolic syndrome, diabetes mellitus second type, arterial hypertension and other cardiovascular [6, 18, 19]. The World Health Organization classifies adult individuals as overweight if their body mass index (BMI) exceeds 25 kg/m² and obese if BMI exceeds 30 kg/m². With this classification the prevalence of obesity in the United States and Europe has been 20% and even more [6, 16, 20].

The **aim** of the work is to analyze the features of the genotype and phenotype in patients with a combined course of asthma and obesity.

Materials and methods. On the basis of the SDC "Rehabilitation" of the Ministry of Health of Ukraine, a comprehensive survey of 108 patients with asthma was conducted. All patients had a thorough allergy history, anamnesis of life and disease. The study includes assessment of resting anthropometric data, physical activity habits, blood pressure, structure and quality of nutrition, family and socioeconomic data. The function of external respiration (FER) was studied using the computer spiograph Pulmovent-2, parameters were compared by age, sex and body weight. Body mass index (BMI) was determined by Kettle. To determine the characteristics of the course of AD with obesity, all patients were divided into two groups. The first group included 50 patients with asthma with normal body mass ($BMI \leq 25 \text{ kg / m}^2$), to the arc - 58 patients with obesity asthma ($BMI \geq 30 \text{ kg / m}^2$). Data were expressed as mean $\pm$ standard error for quantitative variables.

Results of research.

The average age in the group of patients with isolated asthma was 34.9 ± 0.77 years, and in the group of patients with asthma with obesity - 53.7 ± 0.95 years. By gender, both groups were dominated by women, but the percentage varied and was 86.2% in the second group, compared with 68% in the first. In the analysis of anamnesis data, it was found that in 98% of obese women, the onset of illness was at

the mature age (50.9 years), the prescription of the disease was 3.8 ± 0.22 years. In 18 (36%) of women with obesity asthma manifested itself against the background of climax, in 12 (24%) - after surgical interventions for gynecological diseases. While in 32 (64%) patients with asthma with normal body mass, the debut of the disease was noted in childhood and adolescence. In patients with obesity asthma, pulmonary insufficiency was more frequent than the second to third degree (24.1%) and emphysema of the lungs (17.2%) versus 10% and 4% respectively in patients with normal body mass.

The allergic history indicated a hemorrhagic inheritance in 21 patients (36.2%) and 13 patients (26%) more often in the maternal line in obese patients and with normal BMI, respectively. In asthma patients with obesity, inflammation of the respiratory tract was reported as nonatopic (96.6%), which was confirmed by a low level of eosinophils in the peripheral blood (2 - 3%) versus (5-7%) in patients with asthma with normal body mass. Manifestations of allergic rhinitis were less common in obese patients (6.9%) than in patients with normal BMI (40%).

Among concomitant illnesses in patients with asthma with obesity, arterial hypertension was often diagnosed - 24,1% versus 4% of patients with normal body mass. FER indices in patients of both groups differed. Perforation in the bronchial tree in obese subjects developed predominantly in the restrictive-obstructive (mixed) type and was diagnosed in 89.7%, whereas in patients with normal body weight disorders were more obstructive - 84%. Thus, the vital capacity of the lungs (FVC) was significantly lower in patients with obesity (83.4 ± 1.5)% than in normal weight (91.2 ± 1.7)%. The obstructive changes in FER were also more pronounced in the group of obese asthma patients. The indicators of distal obstruction differed significantly and significantly lower MEF75 was in obese (49.6 ± 1.45)% versus (60.5 ± 1.6)% in subjects with normal body weight. In patients with obesity, the course of asthma was always persistent. Among the complaints in this group of patients, the attacks of odor prevailed - in 86.2%; difficulty in breathing - 84.5%; headache - in 17.2% of patients. In 77.6% of obese patients listened to dry wheezing. In the group of patients with asthma, in the presence of normal BMI, 60% of patients

complained of asthma attacks, 78% had difficulty breathing, 54% had a wet cough. When auscultation, 60% of these patients were diagnosed with dry wheezing. In support of glucocorticosteroids therapy, 34 (58.6%) patients were in the group of obese patients, whereas in the group of patients with normal body mass there were 11 (22%) persons. According to the Asthma Control Test (AST), the most percentage was an uncontrolled course of asthma.

Discussion

Combination of all the main factors of phenotype according to clinical features: age of illness, sex, presence or absence of obesity; for pathophysiological - eosinophilic, neutrophilic, pauci – granulocytic, immune inflammation; by the nature of the response to the treatment: the positive or the presence of refractory reactions in one classification has not yet been developed. Some features of the course of asthma with obesity are described [21, 22, 23, 24]. A more detailed description of the cluster analysis of asthma in work [9], which unites mainly women aged 34-68 years (middle age - 50 years) with obesity. Asthma was atopic, late, characterized by a decrease in peak volume velocity and frequent use of glucocorticosteroids (17% of patients received systemic steroids), and only 64% of them had normal respiratory function in the background of treatment. There was a direct correlation between the degree of obesity with the severity of asthma [12].

By cluster analysis, obstructive asthma is characteristic of older women [6, 11], in our case, 50.9 years, against the background of climacteric and gynecological diseases with hormonal dysfunction of the ovaries. The type of inflammation in obstructive asthma was more often non–eosynophilic [3,6,13] and rarely detected concomitant allergic rhinitis. Frequent concomitant disease in patients with asthma and obesity was arterial hypertension [19]. In these patients, asthma often has non-standardized character and the quality of life in them is reduced [25]. The excess of adipose tissue in the mediastinum reduces the mobility of the lungs, and excess of its deposition on the diaphragm - until the development of the diaphragm dysfunction, which leads to a decrease in the diaphragm excursion [13]. Violation of ductance of external respiration at high BMI is marked by a decrease in the volume of forced

exhalation (FEV1) in the first second, the forced vital capacity (FVC) and vital capacity of the lungs (VC). The reason for the low rates is a decrease in the function of the respiratory muscles, a decrease in the diameter of the bronchial tree in the distal parts compared with those who have normal body mass [22]. Therefore, the disruption of respiration in patients with asthma with obesity has a mixed character [6], which is confirmed by our data.

Asthma in obesity has a pronounced respiratory symptomatology, although there is a slight obstruction and inflammation in the respiratory tract. Some authors [24, 25] cite data that obese patients with asthma have more pronounced disease symptoms and worse control than patients with normal body weight, which is confirmed by our data as well.

Conclusions

The obtained data allow unambiguously genotype and phenotype patients with asthma with co morbid obesity. In the clinic it is expedient to allocate a cluster of an obstructive asthma characterized by neo-eosinophilic genotype of inflammation, more common in women with debut in adulthood, worse parameters of FER with bronchial tuberculosis in mixed type and need three or more medications for asthma control, one of which is – inhaled glucocorticosteroids.

References

1. Global Initiative for Asthma (GINA) Report, Global Strategy for Asthma Management and Prevention. Updated <http://www.ginasthma.org>; 2011.
2. Vos T., Barber R.M., Bell B. et al. Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 301 acute and chronic diseases and injuries in 188 countries, 1990 – 2013: a systematic analysis for the global burden of disease study 2013. *Lancet*.2015; 386: 743–800.
3. Перцева Т.А., Михайличенко Д.С. Современные достижения в диагностике воспаления дыхательных путей при бронхиальной астме. Астма та алергія. 2012; 3: 61-63.

4. Tayler D.R. Biomarkers of inflammation in Asthma: A Clinical Perspective. *Seminars in Respiratory and Critical Care Medicine*. 2012; 33: 620–620.
5. Радченко О.М. Фенотипування бронхіальної астми: значення для клінічної практики. *Астма та алергія*. 2012; 4: 46–50.
6. Радченко О.М., Слаба О.Р. Фенотип бронхіальної астми з ожирінням. *Астма та алергія*. 2014; 2: 20–24.
7. Kiley J., Smith R., Noel P. Asthma phenotypes. *Curr. Opin Pulm. Med*. 2007; 13: 19–23.
8. Boulet L.P., Boulay M.E. Asthma-related co morbidities. *Expert Rev. Respir. Med*. 2011; 5: 377–393.
9. Moore W.C., Meyers D.A., Wenzel S.E. et al. Identification of asthma phenotypes using cluster analysis in the Severe Asthma Research Program. *Am. J. Respir. Crit. Care Med*. 2010; 181: 315–323.
10. Менеев В.Н., Трофимова В.И., Лапаева Т.М. Бронхиальная астма и ожирение: общие механизмы. *Клиническая медицина*. 2012; 4: 4–10.
11. Перцева Т.А., Нудьга Н.П. Астма и ожирение: какова взаимосвязь? *Український пульмонологічний журнал*. 2011; 1: 61–64.
12. Победенная Г.П., Ярцева С.В. К вопросу о коморбидной патологии: бронхиальная астма и ожирение. *Астма та алергія*. 2014; 2: 54–60.
13. Яшина Л.А., Ищук С.Г. Бронхиальная астма у больных с ожирением – особый фенотип заболевания. *Астма та алергія*. 2011; 4: 46–49.
14. Okabe Y., Adachi Y., Itazawa T. et al. Association between obesity and asthma. *Pediatr. Allergy Immunol*. 2011; 23, 6: 550–555.
15. Ziora D., Sitek P., Machura E., Ziora K. Bronchial asthma in obesity – a distinct phenotype of asthma? *Preumonol. Allergol. Pol*. 2012; 80, 5: 454–462.
16. Vortmann M. BMI and health status among adults with asthma. *Obesity (Silver Spring)*. 2008; 16, 1: 146–152.
17. Ducharme F.M., Krajcinovic M. Steroid responsiveness and wheezing phenotypes. *Pediatr. Respir. Rev*. 2011; 12: 170–176.

18. Будневский А.В., Чернов А.В., Ермолова А.В., Трибунцева Л.В. Бронхиальная астма в сочетании с метаболическим синдромом: возможности достижения контроля над заболеванием. Пульмонология. 2014; 5: 39–45.
19. Appleton S.L., Ruffin R.F., Wilson D.H. et al. Asthma is associated with cardiovascular disease in a representative population sample. *Obes. Res. Clin. Pract.* 2008; 12(2): 71–142.
20. Assad N., Qualls C., Smith L.J. et al. Body mass index is a stronger predictor than metabolic syndrome for future asthma in women. *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 2013; 188(3): 319–326.
21. Lessard A., Turcotte H., Cormier Y. et al. Obesity and asthma: a specific phenotype? *Chest.* 2008; 134: 317–323.
22. Beyther D.A., Sutherland E.R. Overweight, obesity and incident asthma: a meta – analysis of prospective epidemiologic studies. *Am. J. Respir. Crit. Med.* 2007; 175: 661–667.
23. Muc M., Mota-Pinta A., Padez C. Association, between obesity and asthma – epidemiology, pathophysiology and clinical profile. *Nutr. Res, Rev.* 2016; 12: 1–8.
24. Фомина Д.С., Горячкина Л.А., Алексеева Ю.Г. Бронхиальная астма и ожирение: поиск терапевтических моделей. Пульмонология. 2014; 6: 94–100.
25. Mosen D.M., Schatz M., Magid D.I. The relationship between obesity and asthma severity and control in adults. *J. Allergy Clin. Immunol.* 2008; 122, 3: 507–511.

АКТУАЛЬНІ ТИПИ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ БУДИНКІВ В КОНТЕКСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

КУЗЬМЕНКО Т. Ю.

кандидат архітектури, доцент

кафедри архітектури будівель та містобудування

ДМИТРЕНКО А. Ю.

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри архітектури будівель та містобудування

Полтавський національний технічний університет

імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, Україна

Децентралізація – одна з найуспішніших реформ в нашій державі. Територіальна реформа створює умови для більш ефективного розвитку міст та сіл України. За 1-2 роки з початку створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) вони відчули особливості життєдіяльності з новим бюджетом, завдяки якому відбулись істотні зміни [8]. Так, якщо раніше бюджетна сума чотирьох сіл складала 8 мільйонів гривень, то сьогодні вона становить 38 мільйонів. Раніше ОТГ бюджетних коштів заледве вистачало на утримання штату сільських рад та комунальні платежі. Тепер вони можуть думати про подальший розвиток громади: розробку генеральних планів сіл, про технічну документацію на будівлі та відведення ділянок під установи соціальної інфраструктури, про стратегічне планування розвитку громади, подальші інвестиції, туристичну привабливість тощо. Громади створюють свій штат фахівців, що раніше функціонували у районній адміністрації, створюють відділ освіти, житлово-комунальний відділ, розглядають можливість створення на своїй території поліцейської станції, обрання дільничного офіцера поліції, підготовку фахівців для роботи із системою відеоспостереження. В ході реформи

самоврядування формується самодостатність ОТГ як муніципальних утворень, що перебирають майже всі функції, що раніше були у вищих органів влади, в яких напевно, залишаться тільки ті, що пов'язані з питаннями цивільної безпеки, оборони держави, надзвичайних ситуацій тощо.

Не залишився поза увагою і відділ архітектури, адже ОТГ мають право та можливість самі створювати проекти житлових і громадських будівель в межах своєї території. В цьому сенсі доцільно розглянути актуальні типи сільських громадських будинків, які недостатньо визначені як типологічно, так і функціонально. Нові реалії та розвиток самоврядування поставили на порядок денний формування підходів до архітектурно-планувального вирішення таких типів громадських сільських будинків:

- клінічні центри первинної медичної допомоги;
- центри надання адміністративних послуг (ЦНАП);
- центри громадської безпеки громадян (ЦГБ).

Якщо перший тип громадських будинків все ж регламентовано нормативними та законодавчими матеріалами [3, 4, 5], типовими розробками [9], а також низкою методично-наукових досліджень [1, 2, 6, 7]; то основні принципи проектування двох останніх (ЦНАП та ЦГБ) визначаються головним чином проектно-експериментальним шляхом [12,13] із залученням посібників та рекомендацій, розроблених часто фахівцями, що будуть їх експлуатувати: медиками, пожежниками, поліцейними інспекторами, службовцями у сфері послуг, правниками тощо [10, 11]. Типологічно ЦНАП безумовно є громадським будинком, а за функціональним призначенням офісною будівлею. Переважна кількість ЦНАП в Україні створені шляхом переобладнання на базі існуючих районних адміністрацій та інших громадських будинків. Так, на рис. 1 подано приклад нового центру надання адміністративних та соціальних послуг, що розташується в будівлі колишньої школи-інтернату, яку закрили кілька років тому. Зараз у будівлі проводять реконструкцію - з огляду на сучасні вимоги розміщення подібних центрів. Реконструкцію будівлі планують завершити до кінця року.

Опрацювання зарубіжного досвіду функціонування ЦНАП, де їх переважно називають Універсамом послуг (УП), дало можливість виробити певні узагальнення. Містобудівне їх розміщення переважно у центрі поселення, ділянка повинна бути розміщена недалеко від зупинок громадського транспорту (в межах пішохідної досяжності не більше 10 хв.), із зручним під'їздом, мати місця тимчасового паркування автомобілів відвідувачів та велосипедів. Оптимальним приміщенням для прийому громадян УП є велика, світла і відкрита зала з приємним та простим дизайном. Це повинна бути повна протилежність традиційній “коридорно-кабінетній” моделі (вузьких коридорів та окремих кабінетів з працівниками, “заклопотаними” роботою з документами).

Рис. 1. Приклад розміщення ЦНАП в будівлі колишньої школи-інтернату.

Важливим у планувальному вирішенні універсаму послуг є розміщення місця прийому споживачів найближче від входу в будівлю. Такі умови може забезпечити розташування фронт-офісу – зони обслуговування відвідувачів на першому поверсі. Слід також враховувати потреби людей похилого віку та осіб

з обмеженими фізичними можливостями. Закрита частина універсаму послуг, тобто бек-офіс може розташовуватися і на інших поверхах та навіть в інших будівлях.

Важливим принципом організації будівлі є функціональне зонування, що передбачає його поділ на фронт-офіс та бек-офіс, або “відкриту” та “закриту” частини. Найближче до входу має розташовуватись інформаційний хол та рецепція. Поряд має знаходитися зона очікування, тобто місця, де відвідувачі можуть заповнити необхідні документи, чекати на зустріч з працівником універсаму. Тут також можна розмістити інформаційні матеріали. Наступний елемент “відритої частини” – зона обслуговування, тобто робочі місця працівників, на яких здійснюється прийом відвідувачів. Ця частина повинна являти собою просторе приміщення, що складається з великої кількості робочих місць працівників. Ці робочі місця можуть відокремлюватися один від одного світлопрозорими та звукопоглинаючими перегородками.

“Відкрита” зона для обслуговування споживачів має поділятися на зону очікування та зону прийому споживачів працівниками універсаму послуг. В свою чергу, зона очікування включає місця для очікування та місця для заповнення документів. Для цієї мети необхідні відповідні меблі, зокрема, стільці та столи. Їх кількість має розраховуватися з урахуванням максимальної кількості споживачів, що можуть одночасно очікувати в універсамі послуг (зокрема, у години пік). Умови очікування можуть бути покращені за рахунок впровадження додаткових заходів. Зокрема, у зарубіжній практиці зустрічаються випадки, коли в зоні очікування розташовують “місце для дітей” (наприклад, дитячий стіл з кольоровими олівцями та папером та іграшками). Це дуже зручно для відвідувачів з дітьми. Бажаним було б також встановлення кондиціонерів в зоні очікування.

Для розрахунку площі приміщення універсаму послуг до уваги має братися кількість послуг, що надаються та кількість відвідувачів, особливо у так звані “пікові години”. Також до уваги може братися чисельність населення конкретної адміністративно-територіальної одиниці. І нарешті, при плануванні

площі приміщення доцільно виходити з того, що номенклатура адміністративних послуг може поступово збільшуватися.

При проектуванні УП необхідно провести розрахунки площі, кількості працівників, при цьому за основу беруться витрати часу на обслуговування одного клієнта. В роботі [11] запропоновано наступний розрахунок кількості робочих місць, за кількості звернень громадян 65тис. на рік .

Нзв.- кількість звернень на рік – 65000 звернень; Нр.д. – кількість робочих днів в році – 250 днів; Тс.р. – середній розрахунковий час на обслуговування одного клієнта – 10 хвилин;

$$\text{Нзв.} / \text{Нр.д.} = \text{Нс.д.} 65000 \text{ звернень} / 250 \text{ день} = 260 \text{ звернень/день}$$

Нс.д. – середня кількість звернень на день – 260 звернень/день; Тр.д. – корисна тривалість робочого дня – 420 хвилин; Тзв. – розрахунковий час на опрацювання одного звернення – 10 хвилин;

$$\text{Нс.д.} \times \text{Тзв.} = \text{Тзаг.} 260 \text{ звернень} \times 10 \text{ хвилин} = 2600 \text{ хвилин}$$

Тзаг. – загальний розрахунковий час на опрацювання усіх звернень протягом одного робочого дня – 2600 хвилин; $\text{Тзаг.} / \text{Тр.д.} = \text{Нр.м.} 2600 \text{ хвилин} / 420 \text{ хвилин} = 6 \text{ осіб}$, Нр.м. – розрахункова кількість працівників.

Для визначення фактичної кількості працівників, враховують певну кількість відсутніх за хворобою. Для цього вводиться поправочний коефіцієнт, значення якого є більшим за 1, а визначається він як співвідношення загального робочого часу до різниці загального робочого часу та його втрат через хвороби, відпустки тощо:

$$1500 \text{ людино-днів} / (1500 \text{ людино-днів} - 208 \text{ людино-днів}) = 1,161.$$

Необхідна кількість працівників визначається як добуток розрахункової кількості та доповнюючого коефіцієнта: $6 \text{ осіб} \times 1,161 = 7 \text{ осіб}$.

Денна (змінна) продуктивність діяльності одного працівника універсаму послуг відповідно до розрахункових показників: $260 \text{ звернень} / 7 \text{ осіб} = 37 \text{ звернень на особу в день}$. Річна продуктивність колективу з семи осіб відповідно до розрахункових показників: $250 \text{ днів} \times 7 \text{ осіб} \times 37 \text{ звернень} = 64750 \text{ звернень}$.

Такий розрахунок може слугувати своєрідною перевіркою проведених обчислень.

Центр громадської безпеки (ЦГБ) або центр безпеки громади – новий тип будівлі, типологічно не зовсім визначений, тому потребує аналізу й доопрацювання. З одного боку – це утилітарні споруди: пожежні частини чи гаражі, поліцейні дільниці, а з іншого, - об'єкти комунально-транспортної та управлінської інфраструктури, що розміщуються біля транзитних зовнішніх автошляхів або на в'їзді у поселення, часто бувають певним акцентом.

Рис. 2. Місцевий Центр безпеки громадян Жданівської ОТГ Вінницької області

В той же час їх образне вирішення не завжди відповідає цій меті (рис.2), що обумовлено фінансовими можливостями територіальних громад в період їх становлення. Розглянувши досвід проектування та будівництва ЦГБ [10,11,12], приходимо до висновку, що вони є багатофункціональними кооперованими громадськими будівлями із включенням об'єктів транспортної та протипожежної інфраструктури. Це дало можливість виділити три основні типи

ЦГБ за кількістю функцій: розширені, середні, мінімальні (рис. 2). Центр громадської безпеки з розширеним набором функцій відрізняється від інших об'єктів такого типу в основному складом приміщень пожежного депо, яке містить: пункт зв'язку, приміщення для ремонту і сушіння спецодягу, башту для сушіння пожежних рукавів, приміщення для зберігання майна та техніки, караульне приміщення, приміщення для приготування і приймання їжі, гардеробну, душові та санітарні вузли, учбовий клас, кабінет керівника, приміщення для відпочинку та психологічного розвантаження, спортивний зал, допоміжні приміщення. Саме пожежне депо та його склад обумовлює класифікацію за кількістю функцій запроектованих та побудованих на сьогодні ЦГБ. Подальший напрям досліджень може бути направлено на пошук і розширення функцій, що відносяться саме до громадської безпеки, можливо аварійні служби комунального господарства.

Таким чином, формування актуальних типів громадських будинків, що постали на порядку денному в процесі впровадження реформ в Україні, потребують типологічного та функціонального доопрацювання із залученням суміжних дисциплін для вироблення як нормативної бази, так і, можливо, формування спеціалізованих архітектурно-проектних майстерень, виходячи з того, що розпорошення проектної виробничої сфери часто не обумовлює підвищення якості проектування та будівництва громадських будівель, особливо нових типів, недостатньо опрацьованих нормативними документами.

Використана література:

1. Архітектурна типологія громадських будинків і споруд: підручник / [Л.М. Ковальський, В.М. Лях, А.Ю. Дмитренко та ін.]; за заг. ред. д-ра арх., проф. Л. М. Ковальського, к.т.н., доц. А. Ю. Дмитренка. - Київ, 2018. - 484 с.
2. Брідня Л. Ю. Будівництво і реконструкція центрів первинної медичної допомоги в об'єднаних територіальних громадах України / Л. Ю. Брідня //Архітектурний вісник КНУБА. - 2018. -Вип. 14 - 15. - С. 582-592.

3. Будинки і споруди. Громадські будинки та споруди. Основні положення. ДБН В.2.2-9-2009. – К Мінрегіонбуд України, 2009. – 46 с. – (Державні будівельні норми України).
4. Будинки і споруди. Заклади охорони здоров'я. ДБН В.2.2-2001. - К.: Мінрегіонбуд України, 2001. - 166 с. - (Державні будівельні норми України).
5. Закон України від 14 листопада 2017 року № 2206-VIII «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості»: Голос України: офіц. вид. від 30.12.2017 р. № 248.
6. Кочерягіна Н. В., Дмитренко А.Ю. Передумови формування будинків охорони здоров'я з житлом для обслуговуючого персоналу у сільській місцевості України. Тези 70-ї наук. конф. проф., викл., наук. працівників, аспірантів та студ. ун-ту. Т. 1. (Полтава, 23 квітня – 18 травня 2018 р.). - Полтава, 2018. - С. 91 – 92.
7. Кочерягіна Н. В., Дмитренко А. Ю. Сучасні тенденції проектування та приклади архітектурно-планувального вирішення медичних амбулаторій в сільській місцевості України. Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. «Архітектура: Естетика+Екологія+Економіка = Architecture: Aesthetic + Ecology + Economics» (2-3 жовтня 2018 р., м. Полтава). - Полтава, 2018. - С. 102 -103.
8. Т. Ю. Кузьменко, В. М. Лях, С. К. Телегін. Об'єднані територіальні громади: перші успіхи / Т. Ю. Кузьменко, В. М. Лях, С. К. Телегін // Вісті. – 2018. – № 50 (9014). – С. 3.
9. Мінрегіон розробив типові проекти будівництва сучасних медамбулаторій у сільській місцевості: [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/nevs/8570> (дата звернення: 27.03.2018).
10. Стан цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки об'єднаних територіальних громад Рівненської області: вип. 1 (серпень 2018 року)/ Крук С.І., Мохрик О.П., Жакун І.І., Звинник В. О., Тарасюк І.Д. - Рівне, 2018. – 372 с.
11. Центри надання адміністративних послуг: практ. посібник, вид. 2-ге / [Бригілевич І.І., Ванько С.І., Загайний В.А. та ін] / За заг. ред. Тимощука В.П. – Київ, 2011. – 432 с.

12. Шулик В. В., Обідний О. Б., Гальченко О. О. Про формування центрів громадської безпеки, передумови і досвід проектування / В. В.Шулик, О. Б. Обідний, О.О. Гальченко //Містобудування та територіальне планування. - 2016. – Вип.62. Ч. 1. – С.555– 562.

13. Шулик В. В., Обідний О. Б. Про типологічні основи формування центрів громадської безпеки об'єднаних громад / В. В. Шулик, О. Б. Обідний //Архітектурний вісник КНУБА. - 2018. - Вип. 14-15. - С.593-604.

ЦИТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕЙКОЦИТІВ У СПОРТСМЕНІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ

РАКША-СЛЮСАРЕВА О.А.

кандидат медичних наук, доктор

біологічних наук, професор,

професор кафедри мікробіології, вірусології та імунології

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна,

СЛЮСАРЕВ О.А.

кандидат медичних наук, доцент,

завідувач кафедри мікробіології, вірусології та імунології

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна,

БОЄВА С.С.

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри мікробіології, вірусології та імунології

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна,

СТРИЖАК Н.В.

асистент кафедри мікробіології, вірусології та імунології

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна,

СЕРИХ Н.О.

асистент кафедри мікробіології, вірусології та імунології

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна,

ТАЛЕР О.Ю.

асистент кафедри медичної біології,

мікробіології, вірусології та імунології

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна,

Вступ

Фізичне здоров'я є важливим фактором працездатності людини у кожній галузі професійної діяльності [1]. Фізичні навантаження в сучасному спорті за останніх 20 років зросли практично у 4-5 разів та являються граничними для організму здорової людини. Сучасний спорт вищих досягнень іноді пов'язаний з навантаженнями на межі фізіологічних можливостей організму. Зростання навантажень у спортсменів, що обумовлене збільшенням об'ємів тренувань, кількістю змагань, все частіше почало поєднуватися з порушеннями функцій різних органів і систем організму (найчастіше центральної нервової та імунної систем). До загальноприйнятої думки, що результативність спортсмена залежить від таких чинників, як рівень його функціонального стану, мотивації і емоції, все більш доведеним стає ще один чинник – стан імунної системи [2]. На даний час імунокорегуюча терапія і імунореабілітація почали широко застосовуватися в комплексному лікуванні і реабілітації різних патологічних станів. Без імунофармакологічних засобів неможливо досягти суттєвого ефекту при імунній дисфункції. Призначення імунофармакологічних препаратів повинно проводитися з врахуванням їх конкретного впливу на різні ланцюги імунної системи, для чого необхідне попереднє вивчення стану імунної системи, визначення ступеня і характеру її порушення. Відбувається постійне

розширення арсеналу імунологічних методик, які дозволяють чітко оцінювати різні етапи імунної відповіді організму [3]. Тому, у спортивній медицині виникла проблема імунореабілітації і необхідність у з'ясуванні принципів і засобів її.

До найнеобхідніших вітамінів у період росту, формування й перевантаження організму відносяться жиророзчинні вітаміни, як А (β-каротин) і Е (токоферол) й водорозчинний вітамін С [4-6]. Кожен з вищеназваних вітамінів впливає на дію багатьох органів й систем організму. Жиророзчинні вітаміни А, а особливо Е, є найважливішими біоантиоксидантами ліпопротеїнів крові й клітинних мембран, які і забезпечують стабільність функціонування клітин. При цьому відома взаємозахисна антиоксидантна дія вітамінів. Зокрема, антиоксидантна дія вітаміну С посилюється при сумісному застосуванні токоферолу і ретинолу, а вітамін А здійснює захист вітаміну С від окислення. Вітамін А є високоефективним стимулятором системи імунітету, вітамін Е природним імунорегулятором, а вітамін С сприяє підвищенню опірності організму до несприятливого впливу довкілля. За даними останніх досліджень, не лише вітаміни А та Е, але й вітамін С грають значну роль, як в неспецифічній резистентності організму, так і в специфічній імунній відповіді [7-11]. Вітчизняними вченими, з використанням нанотехнологій, створена нова дієтична харчова добавка «V-каротин», яка являє собою комплексний препарат вітамінів й містить: 2% β-каротину (провітамін А) у поєднанні з вітамінами Е та С у вигляді водорозчинних крапель.

В зв'язку з вищенаведеним, метою нашого дослідження було визначення особливостей цитоморфології лейкоцитів у спортсменів боротьби дзюдо, як додаткового критерію стану системи імунітету та можливість їх корекції з допомогою вітамінного комплексу «V-каротин»

Матеріали та методи

Вплив препарату на показники клітинного імунітету вивчали у 39 спортсменів боротьби дзюдо віком від 7 до 10 років – вихованців

Спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи олімпійського резерву Донецької області. Після попереднього обстеження, спортсмени були згруповані у 2 групи: 20 спортсменів основної групи (ОГ) додатково в раціоні харчування отримували препарат «V-каротин» в добовій дозі, а 19 (контрольна група). спортсменів не отримували препарат «V-каротин» До та після курсу препарату у спортсменів обох груп в периферичній крові визначали загальний вміст лейкоцитів, вміст та цитоморфологічні зміни основних пулів лейкоцитів периферичної крові. Вміст пулів лейкоцитів визначався в мазках, забарвлених за методом Романовського-Гімза [12]. Дослідження проводились на базі Донецького національного медичного університету МОЗ України (м. Краматорськ) з допомогою імерсійного мікроскопу-тринокуляру MICROmed XS-4130, який дозволяє виявити та зареєструвати за допомогою цифрового фотовиходу якісні зміни в клітинах крові. При аналізі цитоморфологічних змін лейкоцитів враховували їх кількість на 100 клітин конкретного пулу лейкоцитів. При аналізі клітинних розпадів враховували їх кількість на 100 клітин. Отримані результати виражали у відсотках (%) та порівнювали з даними норми для умовно здорового населення [13, 14, 15,16].

Отримані результати оброблялися методами варіаційної статистики і рангової кореляції з використанням PCL. Були використані програми «Statistica Windows», і пакет відповідних програм вимірювань.

Результати та обговорення

Проведені дослідження виявили зміни й тенденції до змін в цитоморфології пулів лейкоцитів, порівняно з умовно здоровим населенням (УЗН) Донецького регіону. Кількість клітинних розпадів у спортсменів становила в середньому $15,50 \pm 0,60$ % при показниках в УЗН – $10,40 \pm 1,60$ %. Частота виявлення нейтрофільних гранулоцитів з фрагментацією ядра у спортсменів перед дослідженням була підвищеною, порівняно з показниками УЗН ($7,80 \pm 1,30$ %), і становила $23,50 \pm 8,10$ %. Вміст нейтрофілів зі змінами ядерного хроматину був значно вищим за показники норми. Так, частота виявлення клітин з гіпосегментованим і гіперсегментованим та ворсинчастим

ядрами становила відповідно $6,07 \pm 0,96\%$, $13,85 \pm 5,60 \%$ і $51,00 \pm 11,95\%$ при нормі, відповідно - $0,50 \pm 0,05\%$, $5,50 \pm 0,81 \%$ і $6,90 \pm 1,10 \%$. Вміст нейтрофілів з набуханням ядерного хроматину та токсогенною зернистістю цитоплазми становив, відповідно $66,30 \pm 8,45 \%$ і $62,50 \pm 2,50 \%$ та був значно вищим за показники норми, відповідно - $14,70 \pm 1,50 \%$ і $6,30 \pm 2,73 \%$. Частота виявлення адгезованих нейтрофілів становила $3,20 \pm 1,10\%$ при нормі $2,19 \pm 0,37 \%$. В пулах лімфоцитів обстежених спортсменів був збільшеним вміст атипових лімфоцитів. Частота виявлення лімфоцитів у вигляді дзеркала з ручкою становила $4,10 \pm 0,73\%$ при вмісті в УЗН - $0,88 \pm 0,58 \%$. Вміст плазмоцитів і широкоплазменних лімфоцитів, відповідно становив $2,95 \pm 0,65 \%$ і $4,40 \pm 0,80 \%$ при нормі цих клітин, відповідно $1,80 \pm 0,32 \%$. Вміст бобовидних лімфоцитів й великих гранульованих лімфоцитів, відповідно становив $7,45 \pm 2,20 \%$ і $1,30 \pm 0,90\%$ при нормі, відповідно $2,13 \pm 0,57 \%$ та $0,89 \pm 0,21 \%$.

Під впливом препарату «V-каротин» в ОГС спостерігалась тенденція до унормування цитоморфологічних показників нейтрофілів на відміну від спортсменів КГС. Так, частота клітинних розпадів в ОГС знизилась до $11,0 \pm 1,20 \%$, а в КГС залишалась на рівні вихідних показників $-15,90 \pm 4,20 \%$. В пулі нейтрофілів в обох групах спортсменів реєструвалась тенденція до зменшення вмісту клітин з фрагментованим ядром, яка була більшою в ОГС $16,60 \pm 1,36 \%$ порівняно з КГС - $19,90 \pm 5,40 \%$. Вміст нейтрофілів з гіпосегментованим ядром в ОГС $3,40 \pm 0,40 \%$ знизився майже вдвічі і вірогідно ($P < 0,05$), а в КГС мав тільки тенденцію до унормування - $4,70 \pm 1,50 \%$ ($P > 0,05$). Вміст нейтрофілів з гіперсегментованим ядром в ОГС, що становив $9,60 \pm 2,40 \%$, мав тенденцію до зниження й унормування, а в КГС навпаки мав тенденцію до збільшення $19,80 \pm 7,60 \%$. Вміст нейтрофілів з ворсинчатістю хроматину нейтрофілів мав тенденцію до зниження в обох групах спортсменів, більш виражену в ОГС, порівняно з КГС й становив, відповідно, $36,50 \pm 2,40 \%$ і $41,40 \pm 8,90 \%$. Вміст нейтрофілів з набуханням ядерного хроматину й токсогенною зернистістю цитоплазми становив в ОГС, відповідно, $38,20 \pm 3,20$

% і $25,30 \pm 4,10$ % й вірогідно знижувався ($P < 0,05$). Напротивагу цьому в КГС вміст нейтрофілів з набуханням ядерного хроматину й токсогенною зернистістю цитоплазми становив, відповідно, $49,07 \pm 11,50$ % і $47,80 \pm 6,00$ % й мав лише тенденцію до зниження. В пулі лімфоцитів ОГС теж реєструвались тенденції до зменшення вмісту атипових лімфоцитів й унормування. Зокрема, вміст пулу лімфоцитів у вигляді дзеркала з ручкою, які є незрілими й, відповідно, малофункціональними Т-лімфоцитами [17] в ОГС зменшився до $1,02 \pm 0,05$ %, тобто майже втричі і вірогідно ($P < 0,05$). Напротивагу цьому в КГС вміст пулу лімфоцитів у вигляді дзеркала з ручкою залишався на вихідному рівні – $4,30 \pm 0,20$ %.

Вміст плазмоцитів в ОГС мав незначну тенденцію до зменшення – $2,25 \pm 1,13$ %, а в КГС, навпаки, мав виражену тенденцію до збільшення – $3,70 \pm 0,80$ %. Вміст широкоплазменних лімфоцитів в ОГС мав тенденцію до зниження й становив $3,4 \pm 1,1$ %, а в КГС залишався практично на вихідному рівні – $4,30 \pm 0,7$ %. Отримані дані віддзеркалюють стан В-ланки імунітету, яка має тенденцію до нормалізації в ОГС й напруження в КГС.

Пул бобовидних лімфоцитів, що розцінюються, як попередники природних кілерів [18] в ОГС мав більш значну тенденцію до зменшення й унормування, порівняно з КГС, відповідно $3,25 \pm 1,50$ % і $4,50 \pm 0,90$ %. Вміст великих гранульованих лімфоцитів, що являють собою природні кілери [17] в ОГС знаходились практично на рівні норми – $1,10 \pm 0,50$ %, а в КГС вірогідно зменшувався – $0,30 \pm 0,09$ % й був нижчим за показники норми.

Висновки

1. У спортсменів боротьби дзюдо, що мешкають в Донецькому регіоні виявлені цитоморфологічні зміни лейкоцитів, що свідчить з одного боку про наявність токсико-запалювального процесу й підвищення процесів перекісного окислення ліпідів, а з іншого – про зниження функції неспецифічної резистентності та імунітету.

2. Проведені дослідження довели, що курс препарату «V-каротин», введений в раціон харчування спортсменів дзюдо позитивно впливав на їх

гемато-імунологічний стан, що проявлялось цитоморфологічними змінами лейкоцитів, які віддзеркалювали зменшення проявів токсико-запального процесу, процесу перекісного окислення ліпідів й відновлення функції неспецифічної резистентності й системи імунітету.

3. Препарат «V-каротин», має перспективу, як засіб імунокорекції для вирішення проблем імунореабілітації у спортсменів боротьби дзюдо.

Використана література

1. Агаджанян Н.А. Двигательная активность и здоровье / [Н.А. Агаджанян, В.Г. Двоеносов, Н.В. Ермакова и др.] – Казань: Изд-во КГУ, 2005. – 216 с
2. Лобзин Ю.В. Лечение и реабилитация спортсменов с острыми респираторными заболеваниями / Ю.В. Лобзин, М.Я. Левин, В.А. Таймазов В.А. – Санкт-Петербург, ГИФК им. П.Ф. Лесгафта, 2001. – 188 с.
3. Зюзін В.О. Імуно-біологічні основи фізичної культури і спорту та фізичної реабілітації: Методичні рекомендації. – Миколаїв, 2004. – 12 с.
4. Шадрін О.Г. Проблемні питання харчування дітей раннього віку і шляхи їх вирішення/ О.Г. Шадрін, Г.А. Гайдучик //Современная педиатрия 3(75)/2016 Современная педиатрия 3(75)/2016 С. 110 – 112 DOI :10.15574/SP.2016.75.110 ISSN 1992-5913,
5. Anjos T. Nutrition and neurodevelopment in children: focus on nutrimenthe / T. Anjos, S. Altma, P. Emmett at al. // Eur. J. Nutr. — 2013. — Vol. 52 (8).– P. 1825 – 1842. DOI : 10.1007/s00394-013-0560-4
6. Aslam M. F. Vitamins: Key Role Players in Boosting Up Immune Response / M. F. Aslam, S. Majeed , S. Irfan //Vitam Miner. – 2017 – V.6.N 1 – P. 1000153 DOI: 10.4172/2376-1318.1000153
7. Alama I. Aging, nutrition and immunity – their relationship and interaction /I. Alama, G Paweleca // Nutrition and Aging.– 2012. – № 1. – P. 151–165. DOI: 10.3233/NUA-130013.

8. Mora J. R. Vitamin effects on the immune system: vitamins A and D take centre stage /J. R. Mora, M. Iwata, U. H. von Andrian //Nat Rev Immunol. – 2008. – V8(9) P. – 685 – 698.
9. Bono M. R. Retinoic Acid as a Modulator of T Cell Immunity/ M. R. Bono, G. Tejon, F. Flores-Santibañez, D. Fernandez, M. Roseblatt, D. Sauma // Nutrients. – 2016. – V 8(6). – 349 с. doi:10.3390/nu8060349
10. Ströhle A. Vitamin C and immune function /A. Ströhle, A. Hahn //Med Monatsschr Pharm. – 2009. – V 32(2). – P.49-54 (German), DOI: 10.1007/s00702-008-0092-x.
11. Camarena V. The Epigenetic Role of Vitamin C in Health and Disease / V. Camarena, W. Gaofeng // Cell Mol Life Sci. – 2016 – V.73(8). – P. 1645 – 1658. doi: 10. 1007/s00018-016-2145-x .
12. Руководство к практическим занятиям по клинической лабораторной диагностике /Под ред. М.А. Базарновой, В.Т.Морозовой. – К.: Вища школа, 1988.-318 с.
13. Ракша-Слюсарева О.А. Імунологічний супровід в інфектології / О.А. Ракша-Слюсарева, О.А. Слюсарев, І.А. Тарасова, Г.Л. Юшук // «Інфекційні хвороби сучасності: етіологія, епідеміологія, діагностика, лікування, профілактика, біологічна безпека» : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої щорічним «Читанням» пам'яті академіка Л.В. Громашевського, приуроченої до 130 річчя від дня його народження, м. Київ, 12 -13 жовтня 2017 р. – Київ: «СПД ФО «Коломіцин В.Ю.», 2017. – С.148 –150
14. Тарасова І.А. Особливості цитоморфологічних змін клітин, що забезпечують неспецифічну резистентність у дітей з гострими респіраторними захворюваннями, ускладненими обструктивним синдромом / І.А. Тарасова, С.С. Боева, О.А. Слюсарев, Д.В. Самарін, О.А. Ракша-Слюсарева // The development of nature sciences:problems and solutions" : proceedings of the conferencethe : international research and practical conference. Brno april 27-28, 2018. - Brno: Mendel University in Brno, 2018 - P. 205-208.

15. Ракша-Слюсаерва О.А., Слюсарев О.А., Слюсарева М.О., Тарасова І.А., Самарін Д.В., Юхименко О.О. Спосіб виявлення прихованої недостатності системи імунітету. Деклараційний патент на винахід. №104446 Україна, МПК G01N33/50; Заявка U201508539 від 02.09.2015; Опубл. 25.01.2016. Бюл. №2.

16. Нагорная Н.В. Цитоморфологические показатели крови, как отражение системы детоксикации организма у детей с нейроциркуляторной дистонией /Н.В. Нагорная, Е.А. Ракша-Слюсарева, В.И. Дмитрук //Актуальні питання фармацевтичної та медичної науки та профілактики. Збірник наукових статей. Випуск V. Запоріжжя: Видавництво ЗДМУ.1999.- Випуск V.-С.161-164.

17. Глузман Д.Ф. Аберрантные лимфоциты в крови детей, эвакуированных из г. Припяти после аварии на Чернобыльской АЭС/ Д.Ф.Глузмана и др. //Доклады АН Украины. – 1993. – N 3.– С. 176-179

18. Зак К.П., Киндзельский Л.П., Бутенко А.К. Большие гранулосодержащие лимфоциты в патологии / К.П. Зак, Л.П. Киндзельский, А.К. Бутенко – Киев: Наукова думка, 1992. – 164 с.

**ANALYTICAL INVESTIGATIONS OF THE PHARMACEUTICAL
MARKET OF UKRAINE FOR MEDICINAL PRODUCTS FOR LOCAL
THERAPY OF DEMODECOSIS**

L. L. DAVTIAN

Dr. Pharm. Sciences, Prof.,

Head of the Department of Pharmaceutical Technology

and biopharmatics of the NMAPO named after P. L. Shupyk

A. O. DROZDOVA

Dr. Pharm. Mr., Associate Professor,

Department of Pharmaceutical Technology and

Biopharmacy of NMAPO named after P. L. Shupyk

A. S. KOVAL

Postgraduate student of the chair of pharmaceutical technology and

biopharmacy of NMAPO named after P. L. Shupyk

National Medical Academy of Postgraduate Education named after P. L. Shupyk

Kyiv, Ukraine

Demodicosis mites - conditionally pathogenic organisms that are part of the skin's microflora in most people (from 90 to 97%) [1, 6, 7]. In unfavorable conditions for mites, they do not affect the human body and in no way show their presence on the skin. However, under the influence of certain exogenous and endogenous factors, the activity of the mites increases and they can cause or complicate the course of some diseases, including eye damage: blepharitis, conjunctivitis, keratitis, and dermatological diseases: rosacea, perioral dermatitis, acne [2, 3, 5].These diseases occupy leading places in the prevalence among human chronic dermatoses.

The search for advanced drugs and promising combinations of active pharmaceutical ingredients for the treatment of demodicosis involves analytical

studies of the pharmaceutical market of drugs [6, 7]. Medicinal products are in Table. 1. These medical products are used for treatment of demadicosis, according to the classification system of automatic telephone exchanges.

According to the Tabl.1 —there are 4 groups of means (ATC), drug for the treatment of demodicosis, including 2 groups (P03A, D06BX), acting on ectoparasites, including scabies, antimicrobials and 2 groups (D06A, D02A) - retinoids for local acne treatment, local antibiotics, mild softening and protective effects.

Table 1

ATC - classification of medicines for the treatment of demodicosis

ATC code 3-4 level	ATC code 5 level	Commercial name	API
P03A – Means acting on ectoparasites, including scabies	P03AX01 - Benzyl benzoate	Benzyl benzoate	Benzyl benzoate
	P03AC04 - Permethrin	Permethrin Permethrin ointment Permin	Permethrin
D06BX - Antimicrobials other	D06BX01 - Metronidazole	Metrogyl Rosamet	Metronidazole
D06A - Antibiotics for local use	D06AX01 - Fusidium acid	Fuziderms Fuzykutan	Fusidium acid
D02A – Medicines with softening and protective action	D02AB - Zinc medicines	Zinc ointment	Zinc oxide
		Sudokrem	benzyl benzoate, zinc oxide, benzyl cinnamate, benzyl alcohol

Subsequently, we analyzed the sheets of prescribing drugs for the treatment of demodicosis (Fig. 1), which established a decrease in the appointment of the drugs of the group P03A and an increase in the appointment of drug groups D06BX and P03AX01.

There is also a gradual slow growth in the use of combined drug (benzoyl peroxide / clindamycin). Given the multifactorial nature of demodicosis, it is promising to use combined local action drugs that combine antimicrobial, keratolytic, seborrhoeal effects.

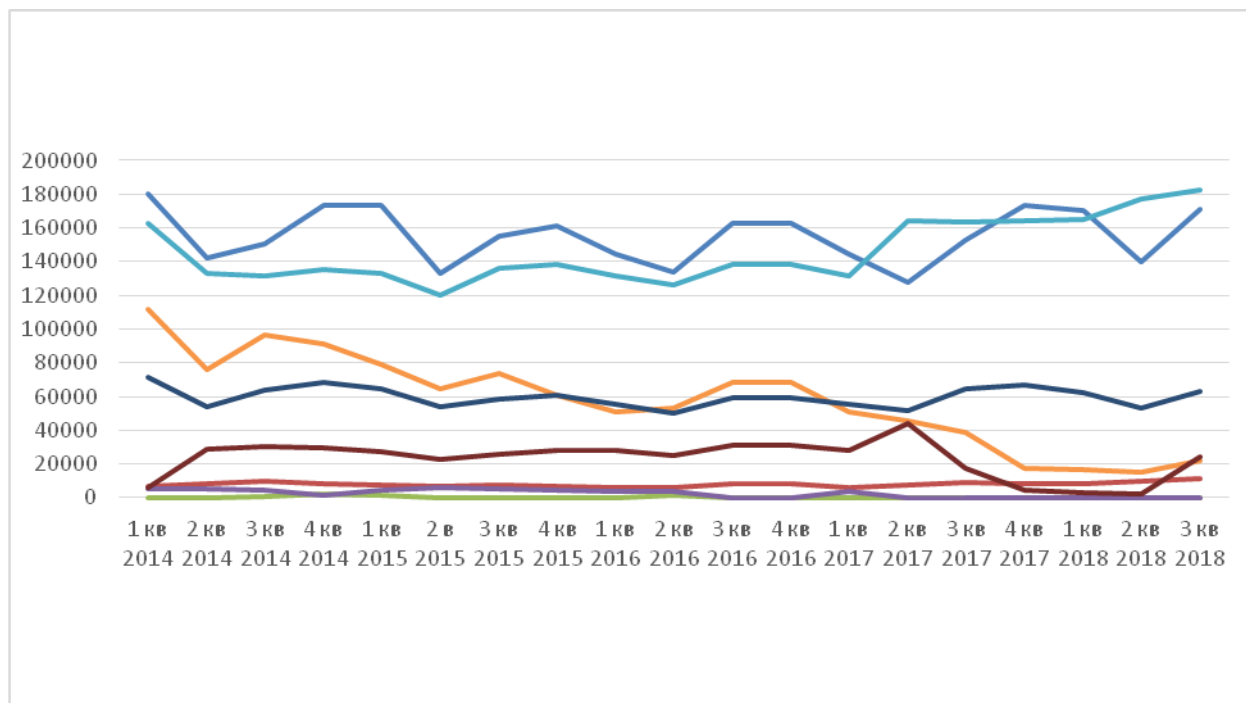

Fig.1. Local medicines for the treatment of demodicosis in the P03A and D06BX group (—Benzyl benzoate; —benzoyl peroxide, clindamycin; —metronidazole, —sulfuric ointment; —benzoyl peroxide, —isotretinoin, erythromycin, —permethrin; —zinc, benzyl benzoate)

The analysis of pharmacy sales of drugs for the treatment of demodicosis has shown an increase in the proportion of self-treatment by patients, it is based on the affordability and "popularity" of the medicines.

Consequently, as a result of our study, it was established that the range of medicinal products for local therapy of demodexis is monocomponent drugs in the form of soft drugs — 63 titles.

The prospect of this study is to identify the main active pharmaceutical ingredients which are used in drugs for the treatment of demodicosis and the creation of a new multicomponent soft drug for local therapy of demodicosis.

Reference

1. Erhan Zeytun and Yücel Karakurt, Prevalence and Load of *Demodex folliculorum* and *Demodex brevis* (Acari: Demodicidae) in Patients With Chronic Blepharitis in the Province of Erzincan, Turkey , *Journal of Medical Entomology*, 10.1093/jme/tjy143, 56, 1, (2-9), (2018).
2. F.M.N. Forton and V. De Maertelaer, Papulopustular rosacea and rosacea-like demodicosis: two phenotypes of the same disease?, *Journal of the European Academy of Dermatology and Venereology*, 32, 6, (1011-1016), (2018).
3. B. Diczig, I. Nemeth, V. Sardy and G. Ponyai, Contact hypersensitivity in rosacea – a report on 1143 cases, *Journal of the European Academy of Dermatology and Venereology*, 32, 9,(e347-t349), (2018)
4. N. Lacey, A. Russell-Hallinan, C.C. Zouboulis and F.C. Powell, *Demodex* mites modulate sebocyte immune reaction: possible role in the pathogenesis of rosacea, *British Journal of Dermatology*, 179, 2, (420-430), (2018).
5. Anna D. Holmes and Martin Steinhoff, Integrative concepts of rosacea pathophysiology, clinical presentation and new therapeutics, *Experimental Dermatology*, 26, 8, (659-667), (2016).
6. Osnovni trendy rozvytku farmatsevychnoho rynku Ukrainy po farmakoterapevtychnykh hrupakh / Za redaktsiieiu L. L. Davtian, R. S. Korytniuk, H. M. Voitenko – K.: Osvita Ukrainy, 2015. – 130 s.
7. Vlasenko I. O. Porivnialnyi analiz rynku dermatolohichnykh likarskykh zasobiv v Ukraini za 2013 ta 2018 rr. / I. O. Vlasenko, L. L. Davtian // *Zbirnyk naukovykh prats spivrobitnykiv NMAPO im. P. L. Shupyka*. - 2018. - Vyp. 29. - S. 194-205.

УДАЛЕНИЕ ВЛАГИ С ПОВЕРХНОСТЕЙ ТРИБОСОПРЯЖЕНИЯ ЛЕНТОЧНО-КОЛОДОЧНОГО ТОРМОЗА БУРОВОЙ ЛЕБЕДКИ

ВОЛЬЧЕНКО Д. А.

доктор технических наук, профессор

профессор кафедры добычи нефти и газа

Ивано-Франковский национальный технический

университет нефти и газа

г. Ивано-Франковск, Украина

ВОЛЬЧЕНКО Н. А.

кандидат технических наук, доцент

заведующий кафедрой автосервиса и материаловедения

Кубанский государственный технологический университет

г. Краснодар, Россия

СКРЫПНЫЙ В. С.

кандидат технических наук, доцент

Надворнянский колледж при

Киевском национальном транспортном университете

г. Надворная, Ивано-Франковская обл., Украина

ЕВЧЕНКО А. С.

аспирант

Кубанский государственный

технологический университет

г. Краснодар, Россия

ВОЛЬЧЕНКО В. Н.

студент

Кубанский государственный технологический университет

г. Краснодар, Россия

Для удаления влаги с поверхностей трибосопряжения ленточно-колодочного тормоза буровой лебедки предложена система, состоящая из двух независимых устройств. Первое удаляет влагу с рабочих поверхностей фрикционных накладок, а второе устройство – с рабочей поверхности обода тормозного шкива. Приведено описание конструкции системы и рассмотрены условия ее работы.

Ключевые слова: *ленточно-колодочный тормоз, пара трения, влага, полимерный и металлический элементы трения, система для удаления влаги.*

Введение. Эффективность действия фрикционных узлов тормозов, применяемых в машиностроении, кроме всего прочего, зависит от количества влаги, находящейся на рабочих поверхностях их пар трения. В данном случае объектом исследований являются ленточно-колодочные тормоза буровой лебедки. Во время дождя, при эксплуатации во влажную сырую погоду или в условиях крайнего севера пары трения тормоза подвержены интенсивному воздействию влаги. Последняя при высоких температурах, возникающих при работе тормоза, разлагается на водород и кислород, которые активно участвуют в химических реакциях, связанных с окислительно-восстановительными процессами и процессами наводороживания поверхности трения стального шкива. Образовавшийся водород диффундирует в поверхностный слой стального элемента трения, способствуя его охрупчиванию. Это вызывает интенсивный водородный износ трущейся металлической поверхности. Поэтому проблема удаления влаги с поверхностей трения тормозных устройств является актуальной.

Проанализируем работы, посвященные влиянию влаги на эксплуатационные параметры исследуемых пар трения.

В парах трения «мягкое железо - мягкое железо» при нагрузке $p=1,0$ МПа относительная влажность воздуха в межконтактной зоне пропорционально влияет на величину удельного износа ее элементов трения [1]. В этом случае продуктами износа являются металлический порошок, который способствует развитию процесса схватывания трущихся поверхностей. При малых удельных нагрузках (до $p=50$ кПа) удельный износ незначительно зависит от влажности воздуха в межконтактной зоне пары трения.

Результаты исследований [2...6] свидетельствуют о том, что с увеличением относительной влажности воздуха в парах трения наблюдается увеличение износа их рабочих поверхностей, вызванного ростом момента трения. Установлено, что при высокой влажности окружающей среды и значительных удельных нагрузках интенсивность износа полимерного фрикционного элемента возрастает более, чем в 200 раз [1]. В [2, 5] отмечено, что с ростом парциального давления водяного пара в межконтактном зазоре пар трения момент трения снижается, что способствует уменьшению износа фрикционного материала.

Результаты исследований [7, 8] указывают на то, что относительная влажность воздуха, попадающего в межконтактную зону пар трения, является дополнительным фактором, вызывающим изменение их эксплуатационных параметров.

Влияние влаги на триботехнические параметры фрикционных узлов тормозных устройств необходимо рассматривать с учетом таких факторов:

- интенсивности коррозии металлической поверхности трения из-за воздействия влаги, солей и других составляющих окружающей среды;
- прямого преобразования в парах трения тепловой энергии в электрическую;
- баланса электрических токов в зоне контактирования поверхностей трения;
- наличия и состава межконтактной газовой среды во фрикционных узлах;

- нанотрибологических процессов, которые происходят на рабочих поверхностях пар трения и в приповерхностных слоях фрикционных накладок.

Поскольку многокомпонентная система (вода, пар, влага) обладает свойствами диэлектрика, полупроводника и проводника, проблема своевременного удаления влаги с трущихся поверхностей тормозных устройств в свете электрической природы трения является весьма актуальной.

Постановка задачи. Здесь рассмотрены следующие вопросы применительно к данной проблеме:

- особенности конструкции системы для удаления влаги с поверхностей трения ленточно-колодочного тормоза буровой лебедки;

- принцип, режимы и условия работы разработанной системы.

Цель работы – разработка системы для удаления влаги с поверхностей трения ленточно-колодочного тормоза буровой лебедки при торможении.

На рис. 1 показан ленточно-колодочный тормоз, продольный разрез; на рис. 2 – разрез *A-A*; на рис. 3 – вид *B* на фрикционный узел, в котором на накладку надет каркас с оребренным влагосборником, выполненный из капиллярно-пористого материала; на рис. 4 – вид *C*: обод шкива с капиллярно-пористым элементом, связанным с охладителем.

Ленточно-колодочный тормоз состоит из подъемного вала 1, барабана 2 с фланцем 3, который крепится с помощью болтового соединения 4 к выступу 5 тормозного шкива 6. Для эффективной работы системы для удаления влаги выступ 5 электроизолирован. Шкив 6 имеет реборды 7, рабочую 8 и нерабочую 9 поверхности. Рабочая поверхность 8 шкива в процессе торможения фрикционно взаимодействует с рабочими поверхностями 10 полимерных накладок 11, имеющих боковые 12 и нерабочие 13 поверхности. Накладки 11 прикреплены с помощью усиков 14 к тормозной ленте 15, имеющей набегающую (*a*) и сбегающую (*b*) ветви. Набегающая ветвь (*a*) ленты 15 при помощи резьбовой стяжки 16 крепится к опоре 17, а ее сбегающая ветвь (*b*) – к рычагу 18 управления тормозом.

Система для удаления влаги с поверхностей трения ленточно-колодочного тормоза (см. рис. 4) содержит охладитель 21, выполненный в виде оребренной планки, изготовленной из капиллярно-пористого материала.

В ободе шкива 6 равномерно выполнены сквозные радиальные ступенчатые отверстия 19. В них установлены капиллярно-пористые вставки 20. Фрикционные накладки (см. рис. 3) помещены в каркас 22, изготовленный из капиллярно-пористого материала.

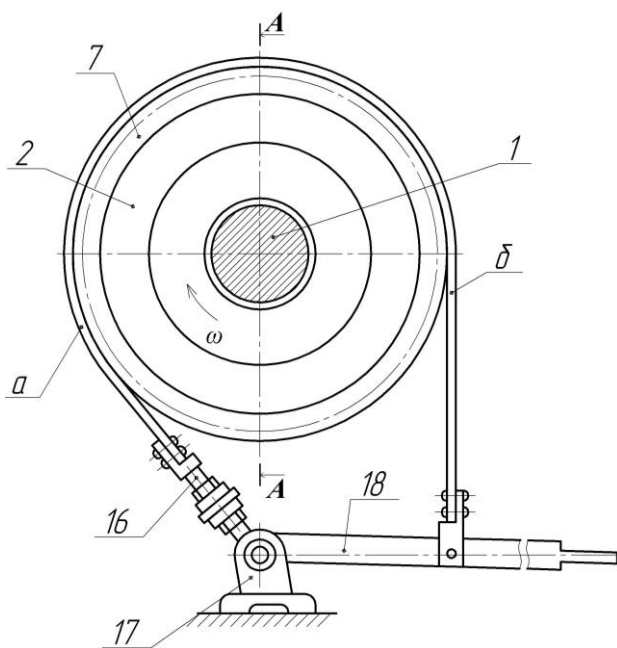

Рис. 1 – Ленточно-колодочный тормоз, продольный разрез

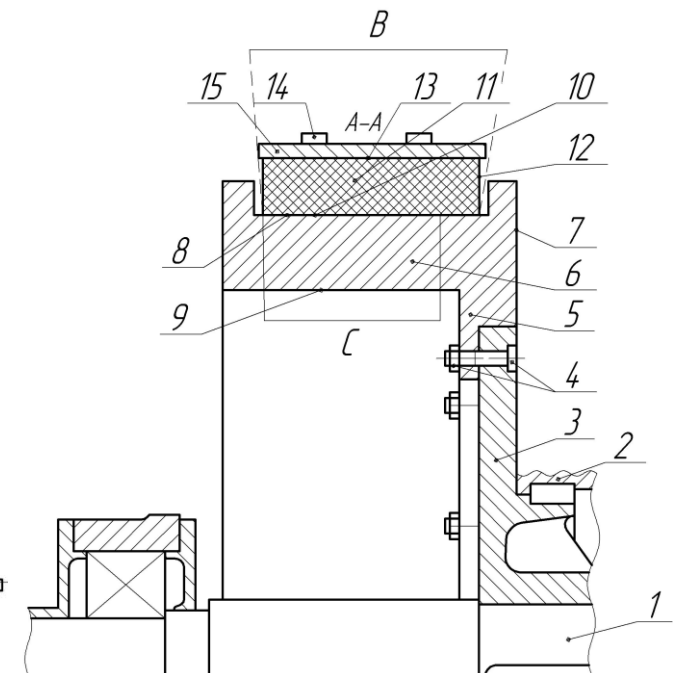

Рис. 2 – разрез А-А

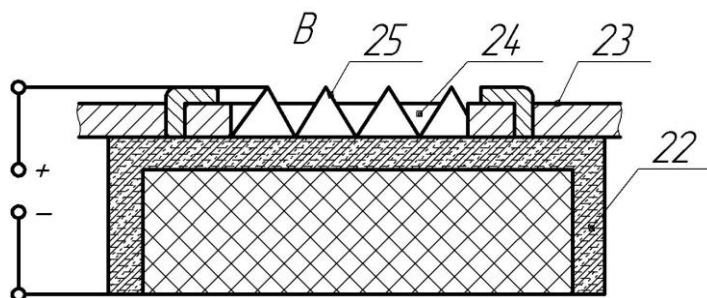

Рис. 3 – Вид В на фрикционный узел, в котором на накладку надет в каркас из капиллярно-пористого материала

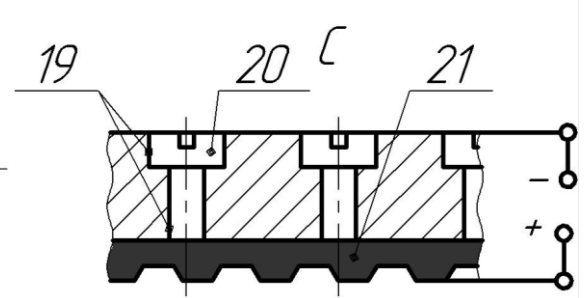

Рис. 4 – Вид С: обод шкива с капиллярно-пористым элементом, связанным с охладителем

Система для удаления влаги с поверхностей трения ленточно-колодочного тормоза может работать в трех режимах: удалять влагу с рабочих поверхностей фрикционных накладок, а также между фрикционными накладками и тормозной лентой (см. рис. 3); удалять влагу с поверхности трения тормозного шкива (см. рис. 4) и удалять влагу из пар трения тормоза.

В конструкции системы для удаления влаги с поверхности трения шкива предусмотрены ступенчатые отверстия 19. Отверстия выполнены в ободе шкива 6 по его ширине и по периметру с шагом в 90° . В них установлены электроизолированные вставки 20, выполненные в виде винтов с цилиндрическими головками. Электроизолированные вставки 20 изготовлены из капиллярно-пористого материала, они своими концами сопряжены с охладителями 21.

На боковые 12 и нерабочие 13 поверхности накладок 11 надет каркас 22 с прямоугольными отверстиями 23 для усиков 14, крепящих накладки к тормозной ленте 15 (см. рис. 3). На ленте между загнутыми усиками 14 выполнены окна 24, в которых установлены оребренные влагосборники 25, опирающиеся на капиллярно-пористый материал. Этим материалом покрыта верхняя поверхность крышки каркаса 22. Влагосборники 25 расположены на накладках набегающей (*а*) и сбегающей (*б*) ветви тормозной ленты 15, а также в средней ее части. Влагосборники 25 подключены к положительному полюсу источника постоянного тока, а рабочие поверхности 8 шкива 6 и 10 накладок 11 соединены с отрицательным полюсом источника постоянного тока.

Конструктивными элементами капиллярных структур могут быть дискретные цилиндрические волокна из меди, нержавеющей стали, никеля, алюминия и некоторых других металлов. Основу технологии изготовления капиллярных структур составляют процессы войлокования, спекания и прессования. В конечном итоге пористый материал из спеченных металлических волокон представляет собой достаточно прочную конструкцию в виде охладителя 21 и вставок 20, в которых дискретные цилиндрические волокна расположены перпендикулярно поверхностям трения тормоза.

Ленточно-колодочный тормоз работает следующим образом. При нажатии на рычаг 18 управления тормозом происходит растяжение набегающей (а) и сбегающей (б) ветвей тормозной ленты 15. Это обуславливает фрикционное взаимодействие рабочих поверхностей 8 шкива 6 и 10 накладок 11 и способствует генерированию на них теплоты. Генерируемая теплота отводится в атмосферу с помощью оребренного охладителя 21.

Во время дождя или при эксплуатации тормоза во влажную сырую погоду, а также в зимний период времени, включают источник постоянного тока. Напряжение с его положительного полюса подают на охладитель 21 и оребренные влагосборники 25, а с отрицательных полюсов – на рабочие поверхности 8 шкива 6 и 10 накладок 11. При этом осуществляется процесс электроосмоса, т.е. движение влаги от поверхностей трения 8 обода шкива 6 и фрикционных накладок 11 к капиллярно-пористым элементам охладителей 21 и каркаса 22, расположенным на их торцах.

Наличие разности электрических потенциалов между горячими и холодными торцами капиллярно-пористых элементов 20 и 22 способствует возникновению так называемого потенциала течения, обеспечивающего перемещение влаги к оребренным охладителям 21 и 25, где она накапливается и рассеивается в атмосферу. Величину подаваемого напряжения выбирают в зависимости от количества удаляемой с поверхностей трения влаги.

Предложенное техническое решение позволяет удалять с поверхностей трения ленточно-колодочного тормоза не только влагу, но и жидкие фракции, выделяемые с поверхностей полимерных накладок не только при замкнутом, но и разомкнутом тормозе.

Выводы. Таким образом, предложенная система для удаления влаги с рабочих поверхностей пар трения ленточно-колодочного тормоза эффективно удаляет влагу, предотвращая разложение воды на водород и кислород, что значительно уменьшает водородный износ рабочей поверхности обода шкива.

Использованная литература

1. Гаркунов Д. Н. Триботехника (износ и безызносность). – М.: Изд-во МСХА, 2001. – 616 с.
2. Необходимость учета влияния водорода на износостойкость материалов в тормозных парах трения автомобилей / В. А. Колесников, А. В. Калинин, А. И. Балицкий, Я. В. Хмель // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2009. – №1(141). – С. 62-65.
3. Влияние водорода на износостойкость материалов в парах трения тормозных устройств / М. В. Киндрачук, Д. А. Вольченко, Н. А. Вольченко [и др.] // Физ.-хим. Механика материалов. – 2017. – №2. – С. 135-141.
4. Проектный и проверочный расчет фрикционных узлов барабанно- и дисково-колодочных тормозов транспортных средств / А. Х. Джанахмедов, А. И. Вольченко, А. В. Возный [и др.]. Стандарт. – Баку: «Апострофф», 2016. – 272 с.
5. Барабанно-колодочные тормозные устройства / [А. А. Петрик, А. И. Вольченко, Д. А. Вольченко]. – Краснодар: Из-во Кубанск. государств. технолог. ун-та. – Т.1. – 2006. – 264 с.
6. Барабанно-колодочные тормозные устройства / [А. А. Петрик, А. И. Вольченко, Д. А. Вольченко]. – Краснодар: Из-во Кубанск. государств. технолог. ун-та. – Т.2. – 2007. – 215 с.
7. Kindrachuk M. V. Influence of hydrogen on the wear resistance of materials in the friction couples of braking units / M.V. Kindrachuk, D.A. Vol'chenko, N.A. Vol'chenko, N. M. Stebeletskaya, A. V. Voznyi // Materials Science. – 2017. – № 2 (53). – pp. 282-288.
8. Kindrachuk, M.V. Electrodynamics of the Thermal Contact Friction Interaction in Metal-Polymer Friction Couples / M.V. Kindrachuk, A.I. Vol'chenko, D.A. Vol'chenko, D.Y. Zhuravlev, V.M. Chufus// Material Science, Vol. 54, № 1, 2018. – pp. 69 –77.

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАТУС ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ГРЕКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

САМОЙЛЕНКО О. В.

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1,

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна

Дискусійним питанням залишається статус інтернаціональних компонентів грецького та латинського походження в складі композитів. У сучасній лінгвістиці існує чотири точки зору на визначення цього статусу. Мовознавці пропонують уналежнювати елементи на зразок **-лог** та **-фоб** та ін.: 1) до кореневих морфем; 2) до афіксів; 3) до радикасодів; 4) до афіксодів.

Першу концепцію простежуємо у працях В. В. Лопатіна, І. С. Улуханова, К. Л. Ряшенцева, ці науковці стверджують, що «жоден з елементів **-фоб, -бус, -граф, теле-, астро-, гидро-, макро-, микро-** тощо – не загубив свого лексичного значення і використовується для утворення складних слів, а не афіксальних» [9, с. 51]. Крім того, лінгвісти зазначають, що деякі з цих запозичених морфем можуть функціонувати (подібно кореневим морфемам мов-реципієнтів) як першою, так і другою кореневою морфемою композитів, а іноді, як корінь афіксальних слів. Прикладами можуть слугувати такі групи слів: **патология** та **психопатия**, **автограф**, **библиограф** та **графология**, **графоман**; приклад коренів афіксальних слів – **графика**, **мания**, **психика**. Головними аргументами послідовників цієї концепції є: 1) стабільність лексичного значення компонентів іншомовного походження; 2) їх здатність до утворення складних слів як у препозиції, так і у постпозиції (**педофил** та **логопед**, **філология**). На нашу думку, при такому підході не враховується семантичний та когнітивний аспекти цього питання. Подібні елементи прийшли в європейські мови давно, і їх первинне значення поступово почало забуватися.

Наприклад, усі багато разів чули слово **автограф**, для розуміння якого зовсім не потрібно знати походження та значення компонента **-граф**. Утім, В. Г. Григор'єв звертає увагу на те, що «значимість морфем типу **-граф**, **-лог** тощо для носіїв російської мови є більш низькою, ніж значимість інших компонентів звичайних складних слів».

Іншу концепцію представлено в роботах М. М. Шанського [13], який виділяє морфemi **-олог**, **-оман**, **-офил**, **-офоб**, **-ограф** і називає їх чистими суфіксами, аргументуючи це тим, що у сучасній російській мові нема відповідних кореневих морфем: ці запозичені словоеlementи не мають власного лексичного значення, а зв'язок з відповідною їм кореневою морфемою вже загубився. На нашу думку, не має підстав виділяти суфікси **-офоб** та **-оман**, коли існують прості лексеми **фобия** та **мания** (до речі, вони мають самостійне повноцінне лексичне значення). Що ж стосується компоненту **-ограф** то також існують одиниці, де конститuent **граф-** знаходиться у препозиції (**графоман**, **графология**). Незрозумілим є також визнання з'єднувального голосного **-о-** як частини «суфікса», бо, наприклад, у російській мові існують лексеми з різновидами зазначених елементів, які мають у своєму складі компонент **и** замість **о**: рос. **альтиграф**, **лимниграф**. Отже, доцільніше було б вважати, що **-о-** — це не компонент словоеlementу, а з'єднувальний голосний (інфікс).

Третю концепцію простежуємо в роботах дослідників англійської мови, у теорії цих дослідників конструкти **-логия**, **-фобия** розглядаються як радикасоїди. При аналізі похідних з елементами **grapho-**, **-logy** в англійській мові виявилось, що компоненти іншомовного походження значно відрізняються від інших одиниць словотворення і мають власні специфічні риси, найважливішими з яких є: 1) здатність до одночасного сполучення ознак корневих та афіксальних морфем; 2) можливість використання лише у зв'язаному вигляді. На цій підставі компоненти іншомовного походження виділяють в окрему групу морфем перехідного типу — радикасоїдів. Отже, під цим терміном розуміють лише зв'язані корені. Класифікувати такі словотвірні форманти можна за

декількома критеріями: 1) походження (російське або запозичення): у випадку з інтернаціональними елементами – запозичення з грецької та латинської мов; 2) причина зв'язаності (вихід з активного вжитку вихідного слова з вільним коренем бо недостатня адаптованість одиниці до російської словникової системи): для слів з інтернаціональними терміноелементами – недостатня адаптованість як результат обмеженої сфери використання (здебільшого, науково-технічне поле діяльності); 3) ступінь зв'язаності кореня (з обох боків або з одного), наприклад, конструкти *-граф* та *-лог*, можуть стояти як у препозиції, так і у постпозиції; 4) фонетичні характеристики кореня; 5) характер словотвірного потенціалу (утворення нових слів за допомогою цих радикасодів): узагалі, словниковий потенціал конструктів інтернаціонального походження дуже великий, що зумовлено стрімким науково-технічним розвитком людства, яке вимагає появи все нових і нових термінів, які утворюються за моделями та зразками, що вже активно функціонують у мові та мовленні.

В основу четвертої концепції покладено ідею потенційного переходу кореневих морфем в афіксальні. Однак ця можливість залежить від багатьох власне лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, тому не дивно, що при аналізі фактичного матеріалу дослідники по різному визначають критерії виділення та головні ознаки морфем перехідного типу. Тому у межах четвертої теорії можна розглядати два підходи: якісний та кількісний.

Представники якісного підходу Т. О. Мехович, І. М. Грінберг, Г. С. Чинчлей, А. І. Плещинська підкреслюють, що компоненти грецького та латинського походження, як і незапозичені елементи складних слів, можуть використовуватися як окремі кореневі (як у вільному, так і в зв'язаному вигляді), й афіксальні (що є характерним для афіксодів) морфемами. Г. С. Чинчлей пише про те, що афіксоди є прикладом нейтралізації ознаки однойменності: їх уналежнюють до категорії кореня, але вони виконують функції афікса» [12, с. 50]. При цьому дослідник виділяє особливу групу двопозиційних афіксодів, або ам(фи)фіксодів (*філолог, логопед*).

А. І. Плещинська під час аналізу лексеми з компонентами *аудио-, видео-, кино-, радио-, теле-, фото-* у сучасній російській мові доходить висновку, що «всі ці структурні елементи на основі їх високої регулярності та абстрактного компоненту семантики, що посилюється, набувають характеристики афіксоїдів» [8, с. 144].

К. Г. Городенська також зазначає, що в українській мові «більшість запозичених коренів комбінуються з декількома самостійними слова, що дає привід говорити про початковий етап їх афіксоїдації, інші продовжують функціонувати лише у складі композитів» [2, с. 87]. На нашу думку, це твердження є справедливим і для російської мови.

Прихильники кількісного підходу (Б. І. Бартків, І. М. Грінберг) для визначення морфемного статусу дериваційних формантів пропонують використовувати кілька істотних квантитативних величин, а саме: синхронічну продуктивність (кількість нових слів з певним формантом, що утворилися за певний проміжок часу) та діахронічну продуктивність (сумарна кількість слів з конкретним формантом, які утворилися за весь час існування конкретного словотвірного типу) [1, с. 119]. Б. І. Бартків здійснює спробу класифікувати компоненти складних слів, спираючись на кількісні підрахунки лексем, що містять афікси та афіксоїди. Результатом дослідження стало твердження, що типові префікси утворюють більше 1000 похідних, префіксоїди – менше 25-300; типові суфікси – більше ніж 150 дериватів, суфіксоїди – менше 15-150 похідних [1]. При цьому з позиції функціональності «будь-який компонент складного слова може стати афіксоїдом» [3, с. 100]. Також лінгвісти наголошують на тому, що «у процесі утворення неологізмів афіксоїди виступають у якості готових складових елементів в структурі складних слів» [3, с. 95]. Отже, основними постулатами, які підтверджують четверту концепцію є:

1) можливість функціонування компонентів грецького та латинського походження і як окремих кореневих морфем, і як афіксальних, що підтверджує синкретичний характер таких інтернаціональних компонентів композитів;

2) високий ступінь узагальненості значення цих компонентів порівняно з кореневими морфемами, але менший – порівняно з афіксальними.

На нашу думку, ще одним фактором, який доводить афіксоїдальну природу грецьких та латинських запозичень, є їх активна участь у процесах побудови новотворів, що сприяє закріпленню за окремим словотвірним формантом статусу показника-класифікатора. Наприклад, зрозуміло, що лексеми на **-лог** використовують на позначення людини-спеціаліста у певній галузі, а на **-логія** – для позначення цієї галузі. О. О Земська наводить власні жартівливі приклади: *всеолог, болтолог* [102], С. В. Іл'ясова – *болтология, трепология, скандалология, шпорология* [108]. Можна натрапити на більш дивне використання новотвору на **-лог**, порівняйте заголовок **«Визит кукунеколога»** (Известия. – 01. 04. 2011). З тексту статті стає зрозумілим, що *кукунеколог* – це лікар, який через безвідповідальне ставлення до навчання у студентські роки тепер погано обізнаний на жіночих хворобах: *«Знаете, девушка, я вам ничем помочь не смогу. Я кардиолог и анестезиолог, а гинекологию прогулял и совсем про это ничего не знаю...»*. Як бачимо, для медійного дискурсу характерними є новотвори, які були побудовані за рахунок мовної гри, що створює не лише комічний, але й іронічний ефект: **Похудология** (Итоги. – 06. 09. 2010.)

Думки лінвістів стосовно визначення кількісного складу афіксоїдів іншомовного походження дуже різняться. Так, О. Є. Лісовська звертає увагу на те, що додаток до «Зворотного словника російської мови» нараховує 728 префіксоїдів та 219 суфіксоїдів [7, с. 39], серед яких дуже багато компонентів грецького та латинського походження, тому дослідниця робить істотне зауваження: «Мабуть, іншомовне походження елемента значно сприяє його переходу із кореневої морфеми до статусу префіксоїда» [7, с. 39]. І, дійсно, ця думка є об'єктивною, бо іншомовне походження елемента сприяє втраті зв'язку з його первинним семантичним значенням, що призводить до абстрагування значення, яке стає класифікаційним.

Автори «Словника афіксоїдів російської мови» [6], нараховують 684 префіксоїди та 183 суфіксоїди. На нашу думку, сумнівним є виділення основ *бур-, быт-, альп-, бриг-, -бор, альти-* тощо у якості афіксоїдів, насамперед, через низьку продуктивність та частоту використання.

До четвертого підходу також можна віднести концепцію С. Скалайза [14], який називає одиниці, які містять грецькі та латинські запозичені компоненти, *неокласичними складними словами* (neoclassical compounds), а власне запозичені елементи – «*напівсловами*» (semi-words). При цьому дослідник визначає статус таких композитів як маргінальний. Підтвердження цієї думки знаходимо у С. Н. Тилембулової [11], яка вважає, що національний словотвір на інтернаціональній основі характеризується наявністю значної кількості моделей, мотиваційна база яких, зазвичай, знаходиться за межами певної мови. Це призводить до того, що з'являються все нові зв'язані основи, частина з яких має тенденцію до перетворення на словотвірні форманти перехідного типу.

Отже, не підлягає сумніву те, що у мові є перехідні лексеми. Афіксоїди є мовними словотвірними формантами, які мають характерні риси як коренів та основ, так і афіксів. Узагальнюючи підходи до визначення афіксоїда / напівафікса, можна зробити висновок, що основними критеріями виділення афіксоїдів є:

1) *повтор певного компонента у великій кількості одиниць*. Для доведення цієї тези ми звернемося до інтернаціонального афіксоїда **-манія** зі значенням «нездоровий потяг, одержимість»: **абуломанія** (патологічна нездатність прийняти рішення), **акрониманія** (надмірна любов до скорочень), **гимногиноманія** (манія шпигувати за іншими людьми, коли вони роздягаються), **гинекоманія** (сексуальний потяг до жінок), **гимноманія** (одержимість оголеним тілом), **гинекоманія** (у чоловіків дуже сильне сексуальне бажання), **гиненудоманія** (потяг зірвати одяг з жінки), **габроманія** (патологічні галюцинації на релігійному ґрунті), **гиппоманія** (захоплення конями), **годоманія** (потяг подорожувати), **идоломанія** (потяг для створення власних ідолів), **япономанія** (захоплення Японією та всім японським),

катизоманія (потяг присісти), *клазоманія* (манія постійно кричати), *клопеманія* (синонім клептоманії), *лагнеуоманія* (ненормальна фікція на непристойних бесідах та діях), *плутоманія*, *полеманія* (потяг до війни); *агроманія*, *англоманія*, *андроманія*, *афродизиоманія*, *балетоманія*, *библиоманія*, *графоманія*, *демоніоманія*, *эротоманія*, *киноманія*, *клептоманія*, *меломанія*, *мифоманія*, *наркоманія*, *некріоманія*, *нетоманія*, *оніоманія*, *ономатоманія*, *пироманія*, *політоманія*, *сатириоманія*, *судокуманія*, *токсикоманія*, *фотоманія*, *франкоманія*, *зооманія*. З'являються і нові манії: *інтернетоманія*, *дотоманія*, *фейсбукоманія* (Существует *игроманія* двух видов: компьютерная и связанная с игровыми аппаратами. Первая является частью *интернетомании*, а вот вторая – очень распространенная и весьма серьезная – стоит в отдельном ряду и подлежит **обязательному** лечению (http://medikov.net/vred_pr/013.html). Американские психологи создали и опробовали уникальный тест на зависимость человека от "Фейсбука". Его результаты показывают – **"фейсбукоманія"** может оказывать отрицательное влияние на настоящую жизнь пользователя (<https://news.sputnik.ru/internet/aaf2458f6c5d427a0a547048513f74b0b325d5c3>)). На лексему **фейсбукоманія** зустрічається в інтернеті 230 разів, що свідчить про те, що вона знаходиться на проміжному етапі переходу оказіональних лексем до розряду узуальних;

2) здатність формувати новоутворення та поєднуватися з основами різного походження. Наприклад, як бачимо із прикладів, що подані раніше, елемент **-манія** може поєднуватися як з грецько-латинськими запозиченими основами, так і з словами слов'янського походження: *Во власти продолжается коррупционная вакханалия, нефтемания, которые в свою очередь криминализируют и власть, и общество.* <https://news.day.az/politics/57938.html> . Лексема **нефтеманія** – це оказіоналізм медійного стилю, який уперше з'явився у російських та азербайджанських ЗМІ у 2007 році. Наразі в Інтернеті це слово використано вже понад 177 разів;

3) зміна значення афіксоїда порівняно із самостійним словом, а саме набуття ним широкого змісту на позначення певної словотвірної категорії. Наприклад, комплекс **м́ания** (д.-грец. *μανία* – пристрасть, безглуздя, потяг) може виступати і як частина назви поширених психічних відхилень (**мания** величності, **мания** переслідування), і як афіксоїд, який набуває значення «патологічний потяг до чогось, нестримна жага» з негативним забарвленням, наприклад, **орексимания** (ненормальна жага постійно їсти), **трихокриптомания** – бажання вирвати власне волосся), **стрихниномания** (психічне відхилення через отруєння стрихніном). Якщо звернутися до ономасіологічного аналізу, то конструкт **-мания** використовується для реалізації моделі «стан відносно об'єкта» та виконує функцію базиса.

Слова, які містять ці елементи, уже не можна називати складними, бо для них неможливо знайти тотожну за семантикою синтаксичну структуру (словосполучення або речення). Але простими їх також не можна назвати, бо в них чітко виділяються кілька словотвірних формантів з певним лексичним значенням.

На сьогодні доцільно говорити про утворення власної афіксоїдальної підсистеми, між компонентами якої спостерігаємо різні типи зв'язків. Передусім, можна констатувати наявність прикладів афіксоїдальної синонімії. У російській мові активно використовують суфіксоїди **-вед**, **-вод** та **-мейкер** на позначення професійної діяльності, префіксоїди **мега-** та **макси-** зі значенням «великий розмір», **-лечение** та **-терапия** (*Власти отмахнулись от онколечения много лет назад, приняв Закон «Об онкологической помощи населению», который гарантирует бесплатное лечение онкобольных – но он не работает.* (Фергана. – 13. 01. 2016) – *Как и в случае с онколитическими вирусами, бактериальная онкотерапия может расширить арсенал инновационных способов борьбы с онкологическими заболеваниями.* (<http://www.mk.ru/science/2013/05/24/859532-protiv-raka-gotovyat-novoe-biologicheskoe-oruzhie.html>)). Як бачимо, синонімічні словотвірні конструкти використовують для побудови інваріантів терміна з одним і тим самим

семантичним значенням, але **-терапия** – конструкт грецького походження, а **-лечение** – слов'янського.

Яскравим прикладом афіксоїдальної полісемії та омонімії є російський афіксоїд **авто-**. У словнику російських афіксоїдів [6] нараховується 5 статей, присвячених афіксоїдам-омонімам: 1) **авто-** (< автомобильный): **автобензовоз, автоскотовоз, автоцистерна, автобаза, автогигант, автогараж**; 2) **авто-** (< автобусный): **автовокзал, автостанция, автоэкспресс**; 3) **авто-** (< самоходный механизми): **автодрезина, автопогрузчик, автоскрепер**; 4) **авто-** (< автоматический): **автодоеение, автоответчик, автопуск, автотормоз**; 5) **авто-** (< собственный, авторский): **автогипноз, автоирония, автошарж, автоаннотирование, автоэпитафия, автореферат, автогерой, автобиография**. Потрібно відзначити, що афіксоїд **авто-**, співвідносний з конструктом **само-** розвиває, два значення, отже, спостерігаємо розвиток полісемії:

АВТО... (< греч. *autos* –сам)

–направленный на себя *«Кому же придет в голову искать основание причины развития хотя бы Солнечной системы вне ее самой»*, писал Ю. А. Филипченко, защищая **автогенез** (развитие изнутри) (Природа – 1975. – №1);

–свой собственный, авторский. *–Я узнал вас по автопортрету – помните, такой маленький карандашный рисунок?* (Федин 1981) [6, с. 14].

Підтвердження думки про поступовість переходу структурного елемента складного слова у статус афіксоїда можна знайти у роботі російської дослідниці Є. В. Сенько [10]. Вона пропонує виділити такі етапи діахронічного шляху афіксоїда: 1) перебування певного структурного елемента у складі композитів; 2) окремі виділення компонентів з визначенням їхньої семантики; 3) визнання елемента у статусі афіксоїда, семантику якого спочатку можна трактувати варіативно.

Використана література

1. Бартков Б. И. Количественное представление деривационной подсистемы и экспериментальный словарь 100 словообразовательных формантов русского языка. *Особенности словообразования в научном стиле и литературной норме*. Владивосток, 1982. С. 114–163.
2. Городенская Е. Г. Аффиксоиды украинского языка. *Проблема статуса деривационных формантов*. Владивосток, 1980. С. 86–94.
3. Гринберг И. М. Роль аффиксоидов в образовании неологизмов русского языка. *Проблема статуса деривационных формантов*. Владивосток, 1980. С. 94–103.
4. Земская Е. А. Словообразование // Современный русский язык : [учеб. для филол. спец. высших учебных заведений]. Москва: Азбуковник, 1999. 928 с.
5. Ильясова С. В. Словообразовательная игра как феномен современных СМИ. Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 2002. 360 с.
6. Козулина Н. А., Левашов Е. А. Шагалова Е. Н. Аффиксоиды русского языка: опыт словаря-справочника. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2009. 288 с.
7. Лисовская Е. Е. О повторяющихся компонентах сложных и сложносокращённых слов. *Вестн. Беларус. дзярж. ун-та*. Сер. 4. 1989. № 2. С. 37–41.
8. Плещинская А. И. Развитие префиксоидного словообразования в русском языке (на материале слов с элементами аудио-, видео-, кино-, радио-, теле-, фото-): автореф дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук: 10.02.01. Казань, 2005. 18 с.
9. Ряшенцев К. Л. Сложные слова и их компоненты в современном русском языке: [учебн. пособие]. Орджоникидзе: Изд-во СОГУ, 1976. 285 с.
10. Сенько Е. В. Неологизация в современном русском языке: многоуровневый аспект. СПб: Наука, 2007. 354 с.

11. Тилембулова С. Н. Трансформированные корневые морфемы: на материале русских префиксоидов и их аналогов в английском и казахском языках: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Саратов, 2000. 232 с.
12. Чинчлей Г. С. О статусе темных морфем. *Проблема статуса деривационных формантов*. Владивосток, 1980. С. 54 – 61.
13. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию: учебн. пособие. М. : Изд-во МГУ, 1968. 310 с.
14. Scalize S. *Generative Morphology*. Dondrecht, 1984. 249 p.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРЕСТИЖУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СЕРЕД МОЛОДІ

ТРОЯН А.О.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства та соціальних наук

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Сучасне навколишнє середовище, яке оточує молодь, не зовсім сприятливе для розвитку правильного мовлення. Йдучи по вулиці ми можемо почути, як занепадає українська мова: жахливі словесні звороти, не правильно поставлені наголоси, слова, яких не існує в словниках, але які на даний момент вважаються модними; велика кількість слів- паразитів, нецензурна лексика і так далі. Уміння уважно, тактично спілкуватися з іншими людьми у суспільстві вважається гарними манерами. Однак розв'язність, грубість, лихослів'я, вживання принизливих кличок і прізвиськ, відсутність культури та поваги до інших – звичайна поведінка сучасної молоді людини.

Засоби масової інформації часто використовують далеко не літературну мову, вживаючи суржик, сленг, жаргонізми, неологізми, іноді нецензурну лексику. Мова сучасних політиків також не може слугувати прикладом використання нормативної літературної української мови.

Зневагою до рідної мови можна назвати вживання сленгу у спілкування сучасної молоді. Молоді люди висловлюються не як правильно, а як зручно. Сленгові слова допомагають молоді вживатися в групу, швидше адаптуватися і налагодити контакти. У молодіжному сленгу переважають дієслова та іменники, англіцизми, російськомовні слова. Дослідники відзначають, що «прикольні слова» стають свого роду «паролем» для своїх.[1,с.176]

Сленг та жаргон існують вже давно. Однак в останній час український молодіжний сленг поширюється швидкими темпами. Таки грубі та вульгарні

слова в молодіжному сленгу ,як ватник, зашквар, бульбаш ,нарик, тормоз, лох, жмот, базар, шарага , бурса, забийся, ульот, отпад, приколу, бабло, нафіг , вещь, облом, бухати, фігня, фуфло, по барабану, блин, не парься, класно, ништяк, нормалёк, кайф ,балдеть, общага- вже нікого не дивує.

Загрозою для існування рідної мови є також штучно змішана мова- суржик.

Суржик- теж давнє явище, яке представляє собою суміш двох мов, наприклад, української та російської мов, вплив однієї мови на іншу . Він , як вважають науковці , порушує норми української літературної мови . Боротьбу проти наступу суржику ведуть такі вчені: Б.Антоненко-Давидович, О.Сербенська, О.Панамарів, М.Лесюк, Є.Чак.

Назва посібника О.Сербенської «Антисуржик» свідчить про активне протистояння знищенню української мови. Суржик охоплює всі мовні рівні, особливо усну мову. Мовознавці зазначають, що 90% змішаної лексики становлять російські слова , які вимовляються по-українськи.

На фонетичному рівні суржик проявляється в звучанні слів ноль, регістратура, двійка ходжу, сиджу замість нуль, реєстратура, двійка, ходжу, сиджу; на словотвірному -англічанка, лікарство, осенню замість англійка, ліки, восені; на лексичному-два студента, фамілія, учбовий, рахую ,здача, здача екзаменів замість два студенти прізвище, навчальний, вважаю, решта, складання екзаменів.

Ненормативна лексика розповсюдилась практично у всіх сферах життя – дуже часто можна зустріти подібні слова у сучасній літературі, кіно, телебаченні.

Започаткував традицію вживання ненормативної лексики в українській літературі ще Іван Котляревський в «Енеїді», однак майже впродовж 200 років вживання такої лексики було під табу. Зламав це табу Лесь Подерв'янський у своїх п'єсах («Гамлет», «Кацапи» тощо), що широко розійшлися в аудіо записах в 1990-ті роки і стали вельми популярні в молодіжному середовищі.

Часто від молодого покоління ми можемо почути, що розмовну мову взагалі неможливо очистити від ненормативної лексики. Нецензурні слова, на їх думку, дозволяють позбавитися від накопиченої негативної енергії, тим паче, доволі часто можна чути від студентів, що вони вживають ненормативну лексику тільки тоді, коли дуже агресивні.

За даними соціологічного опитування серед студентів нашого університету жаргони і сленг в своєму мовленні використовують 100% студентів. Але головне, що тільки 30% студентів читають книги та відвідують театр, тому що багато часу вони проводять в Інтернеті, а мова Інтернету, на наш погляд, негативно впливає на мовлення.

Культура мовлення-це духовне обличчя людини. Вона свідчить про загальний розвиток особистості, про її духовний та культурний рівень.

Використання сленгу суржику, жаргону, нецензурної лексики свідчить про низький культурний рівень сучасної молоді. Словесний бруд, що заповнив мовлення нашої молоді, мовленнєвий примітивізм, вульгарщина - це виразні ознаки бездуховності. Українська мова може звучати по-простацькому і найвишуканіше. Кожен майбутній фахівець має вчитися пізнавати тонкощі рідної мови, її синонімічне багатство, багатство фразеологічних зворотів та крилатих висловів, багатство прислів'їв, приказок про всі сторони життя[2,с.50.].

Престиж мови – величина змінна. В історії відомо чимало випадків піднесення та падіння мов. Про престижність української мови в минулому свідчать, наприклад, такі факти: вона використовувалась як державна у Великому Литовському князівстві (ця «руська» мова була спільною для українців і білорусів); як актова мова Молдавського князівства; дипломати при дворі польських королів спілкувались коли не латиною, то руською (українською), цією мовою бахчисарайські хани листувалися з турецькими султанами[2,с.46].

Як констатує С. Єрмоленко, «Для визначення соціальної престижності є і такий параметр, як соціальний. Престиж мови вимірюється: мірою використання мови

на найвищих щаблях державної влади, оперування україномовними комунікантами в різних сферах виробничого, суспільного життя; ставленням до мови як засобу досягнення службової кар'єри; задоволенням найрізноманітніших культурно-освітніх потреб громадян; місцем мови в інформаційному просторі (радіо, телебачення, книговидання). Для визначення соціальної престижності є і такий параметр, як створення знакових текстів цією мовою, а також наукове опрацювання мови, виявлення її характеристичних ознак у зіставленні із сусідніми мовами. Соціальний престиж мови вимірюється статусом літературної (або стандартної) мови серед різновидів етнічної (національної) мови» [3, с.55].

Престиж мови – це її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінуючим серед яких є інформативність мови, тобто застосування її як носія найновішої та найважливішої інформації.[2,с.46].

Сучасна молодь усвідомлено визначає підвищення престижності української мови, а відтак і бажання нею розмовляти (в офіційному і неофіційному спілкуванні). Один із чинників – мова політиків. Представники влади на всіх рівнях повинні досконало володіти українською мовою і дбати про її розвиток.

Успіх нашої держави й активність молоді – поняття взаємопов'язані: чим більші успіхи, тим більше підстав для вироблення національно-мовної свідомості. Але водночас: чим активніше молоде покоління українців ставатиме свідомими громадянами, що зацікавлені у розвитку мови, у високому статусі України на міжнародній арені, тим реальнішими будуть перспективи нашої держави [3, с.55].

Виховану людину завжди вирізняє привітливість, доброзичливість, тактовність, стриманість, повага до співрозмовника. Особливу роль в цьому відіграє слово. Вміння володіти словом – велика майстерність. Володіння культурою мови-це важлива умова успіху у навчанні, майбутньої праці, фахового зростання .

Отже, шляхи щодо підвищення престижу української мови починаються з популяризації мови в сім'ї. Важно, щоб діти розмовляли українською правильно з дитинства. Любов до рідної мови потрібно прививати віршами, казками українськими піснями, прислів'ями та поговірками. В останній час багато часу виділяється на вивчення іноземної мови, тому що це – пріоритетно, а про свою рідну мову забувають, вважається, що українську мову знають вже всі. В вищих навчальних закладах України збільшується кількість навчальних годин на вивчення іноземної мови, а на дисципліну «Українська мова за професійним спрямуванням» зменшується, що веде, на наш погляд, до мовної неграмотності, невмінню написати елементарний текст. зробити правильний переклад.

На сьогодні існує багато рекомендацій щодо підвищення культури мовлення. Вони передбачають такі поради, як свідомо та бережно ставитися до слова, стежити за своїм мовленням та контролювати його, користуватися словниками, читати літературу, запам'ятовувати фразеологічні звороти, вислови відомих письменників та вживати їх в своєму мовленні. Оскільки молодь не завжди це розуміє, необхідно проводити виховні та просвітницькі заходи, щодо популяризації української культури; тематичні заняття, присвячені любові до рідної мови та літератури, залучати студентську молодь до відвідування українського театру, до участі в конкурсах з української мови та олімпіадах, до написання загальноуніверситетських диктантів, вводити факультативи та спецкурси, такі як «Етикет», «Діловий етикет», «Культура спілкування», випускати стінні газети з рубрикою: «Чи правильно ми говоримо?».

Для популяризації української літературної мови потрібно організовувати вечори з виразним читанням літературних творів майстрами слова. Залучати молодь до таких позааудиторних заходів, як, наприклад, квест-ігри, присвячених «Дню рідної мови» або «Дню народженню Великого Кобзаря» з завданнями на знання української мови. Мета таких квест-ігор - це: формування розуміння того, що українська мова - наш скарб, без якого не може існувати ні

народ, ні Україна як держава; розширення знань про красу і багатство української мови; пробудження почуття національної гідності; виховання любові до рідної мови, рідного краю, його традицій, почуття поваги всього свого, українського бажання розмовляти рідною мовою.

Таким чином, підвищення престижу української мови починається з себе, з вироблення стійких навичок мовленнєвого самоконтролю і самоаналізу. Якщо молодь буде пам'ятати слова Т.Г. Шевченко «Учитесь, читайте. і чужого не цурайтесь» і бути уважними до своєї мови, не забруднювати її сленгом, жаргоном, суржилом, ненормативної лексикою, словами-паразитами, то мова буде жити. Як казав К. Ушинський «Поки живе мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відібрати в народу спадщину, створену незчисленими поколіннями його віджилих предків». .

Використана література:

1. Виноградова Ю.В. Секрети етикету на молодіжній тусовці //2008.-С.176
- 2.Гриценко Т.В. Українська мова та культура мовлення. Навчальний посібник.-К.: Центр навчальної літератури,2005.-с.98-99.
3. Єрмоленко С. Я. Соціальна престижність української мови в сучасному комунікативно-інформаційному світі // Українознавство.– 2005. – Ч .4. – С.55.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВОЛЬТАМПЕРНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК АНАЛОГА ЛЯМБДА-ДИОДА НА БИПОЛЯРНЫХ ТРАНЗИСТОРАХ

КУРАШКИН С.Ф.

кандидат технических наук, доцент,

ПОПОВА И.А.

кандидат технических наук, доцент,

ПОПРЯДУХИН В.С.

кандидат технических наук, доцент,

РЕЧИНА О.Н.

ассистент

*кафедра электротехники и электромеханики имени профессора В.В. Овчарова
Таврический государственный агротехнологический университет
г. Мелитополь, Украина*

В ряде электронных устройств [1] находит применение аналог лямбда-диода, собранный на комплементарной паре полевых транзисторов с управляемым p - n переходом (рис. 1). Однако, наряду с преимуществами такого схемного решения – простотой и экономичностью, ему присущи и недостатки – ограниченный выбор полевых транзисторов, необходимость индивидуального подбора транзисторов комплементарной пары, чувствительность полевых транзисторов к статическому электричеству. Указанных недостатков лишен аналог лямбда-диода, выполненный на биполярных транзисторах.

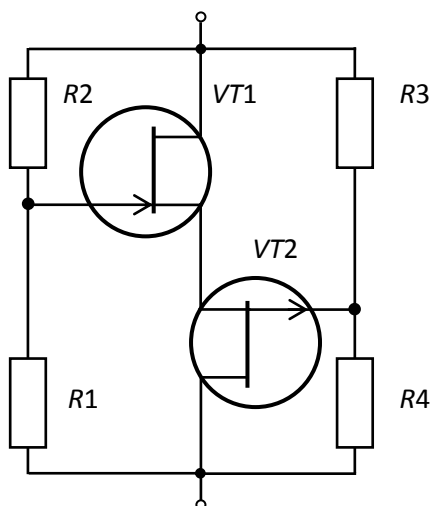

Рис. 1. Схема аналога лямбда-диода на полевых транзисторах

Задавшись целью получения практических рекомендаций по применению биполярных транзисторов в составе аналога лямбда-диода, с помощью программы моделирования Multisim 14.0, была исследованная схема, приведенная в [2].

Схема аналога лямбда-диода (рис. 2) питается от источника напряжения постоянного тока E_k . Если

$$E_k \leq U_{zn},$$

1)

то транзистор $VT1$ заперт, а $VT2$ – открыт (здесь U_{zn} – опорное напряжение стабилитрона VD). Ток покоя I_{b2} течет от $+E_k$ через резистор $R3$ и эмиттерный p - n переход транзистора $VT2$. Этот режим соответствует участку AB вольтамперной характеристики (ВАХ) аналога лямбда-диода, изображенной на рис. 3. Как только напряжение E_k превысит величину U_{zn} , откроется стабилитрон VD и через транзистор $VT1$ потечет ток базы I_{b1} . При дальнейшем росте E_k уменьшается падение напряжения между коллектором и эмиттером транзистора $VT1$ пока не закроется транзистор $VT2$ (участок BC на рис. 3).

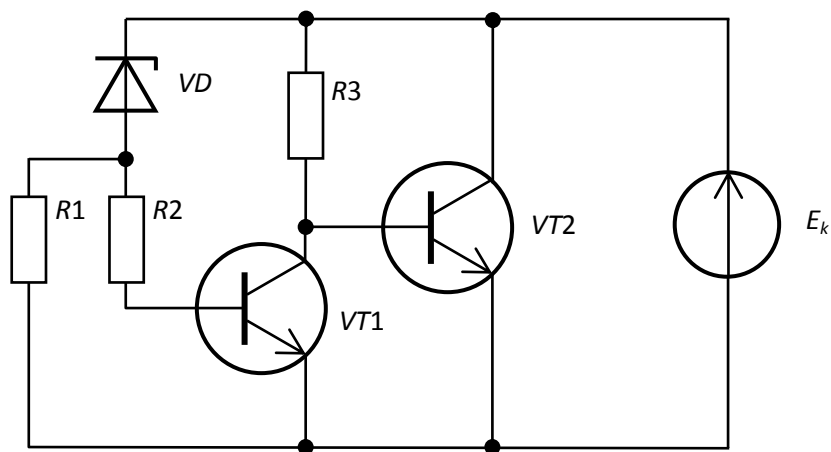

Рис. 2 – Принципиальная электрическая схема аналога лямбда-диода

Экспериментальное исследование проводилось с транзисторами типа BD139 (VT1, VT2). Для выбора стабилитрона VD необходимо, чтобы обеспечивалось условие

$$U_{zn} < U_{be.max},$$

2)

где $U_{be.max}$ – допустимое напряжение эмиттерного перехода транзистора VT1, В; поскольку для BD139 $U_{be.max} = 5$ В, принимается стабилитрон 1N4728A, у которого $U_{zn} = 3,3$ В.

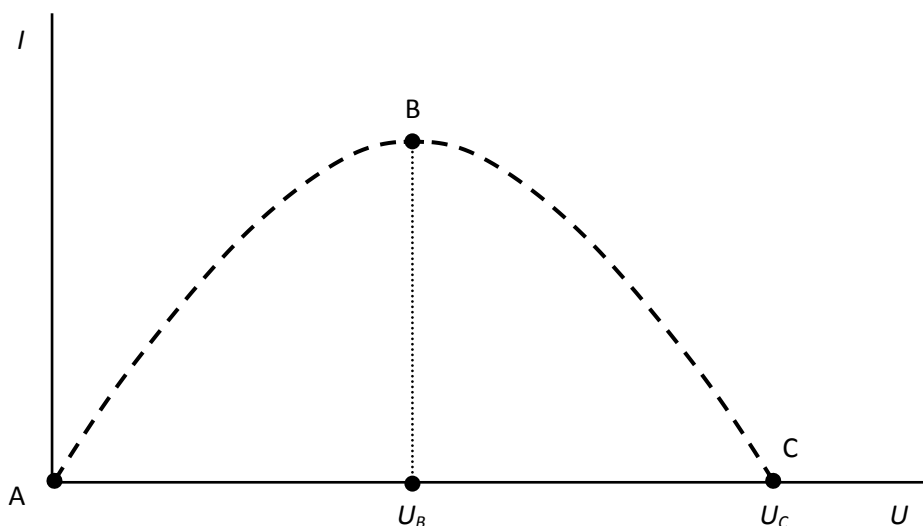

Рис. 3 – Вольтамперная характеристика аналога лямбда-диода

В [2] определено значение предельного тока

$$I_{k2.\max} = \frac{h_{21e2}}{R3} U_{zn}, \quad (3)$$

где h_{21e2} – коэффициент усиления по току транзистора VT2; типовое значение $h_{21e2} \geq 30$.

Таким образом, критерием выбора величины сопротивления резистора R3 является максимальный ток коллектора транзистора VT2 ($I_{k2.\max} = 1,5 \text{ A}$)

$$R3 = \frac{h_{21e2}}{I_{k2.\max}} U_{zn}. \quad (4)$$

Закрытие аналога лямбда-диода происходит при токе базы транзистора VT2 равном нулю (точка С, рис. 2), что отвечает условию

$$\frac{R2}{R3} = \frac{h_{21e1}}{2}, \quad (5)$$

где h_{21e1} – коэффициент усиления по току транзистора VT1; $h_{21e1} = h_{21e2}$.

Таким образом, сопротивления резистора R2

$$R2 = \frac{h_{21e1}}{2} R3. \quad (6)$$

Напряжение отсечки U_{OFF} аналога лямбда-диода, при котором $I_{k2} = 0$, определена в [2] на уровне $2U_{zn}$, что дает возможность определить величину напряжения питания E_k при выборе транзисторов VT1, VT2:

$$2U_{zn} \leq E_k \leq U_{ke.\max}, \quad (7)$$

где $U_{ke.\max}$ – предельно допустимое напряжение U_{ke} транзисторов VT1 и VT2, В.

В случае использования BD139 и 1N4728A это условие выполняется.

Сопротивление резистора R1 определяет ток стабилитрона VD, который не должен превышать допустимого значения $I_{zn.\max}$ [3]:

$$R1 = \frac{E_{cp} - U_{zn}}{I_{zn.\max} / 2 + I_{b1}}, \quad (8)$$

где E_{cp} – усредненное значение напряжения, которое прикладывается с момента открытия стабилитрона VD, В;

I_{b1} – ток базы транзистора $VT1$, мА;

$I_{zn.max}$ – максимальный ток стабилитрона VD , мА; $I_{zn.max} = 76$ мА;

$$I_{b1} = \frac{U_{zn}}{R2}. \quad (9)$$

Поскольку стабилитрон открывается при напряжении U_{zn} , а напряжение отсечки аналога лямбда-диода равно $2U_{zn}$, то $E_{cp} = 1,5U_{zn}$.

Для рассматриваемой модели расчетные параметры резисторов имеют следующие значения: $R1 = 39$ Ом; $R2 = 2$ кОм; $R3 = 130$ Ом.

Практический интерес представляет влияние сопротивлений резисторов $R2$, $R3$ на вид ВАХ аналога лямбда-диода – изменяется ее ширина и амплитуда (рис. 4).

Таким образом, критериями определения параметров аналога лямбда-диода являются коэффициент усиления по току h_{21e} транзисторов $VT1$ и $VT2$, предельно допустимое напряжение эмиттерного перехода $U_{ke.max}$ и ток коллектора $I_{k2.max}$ транзистора $VT2$, максимальный ток $I_{zn.max}$ стабилитрона VD .

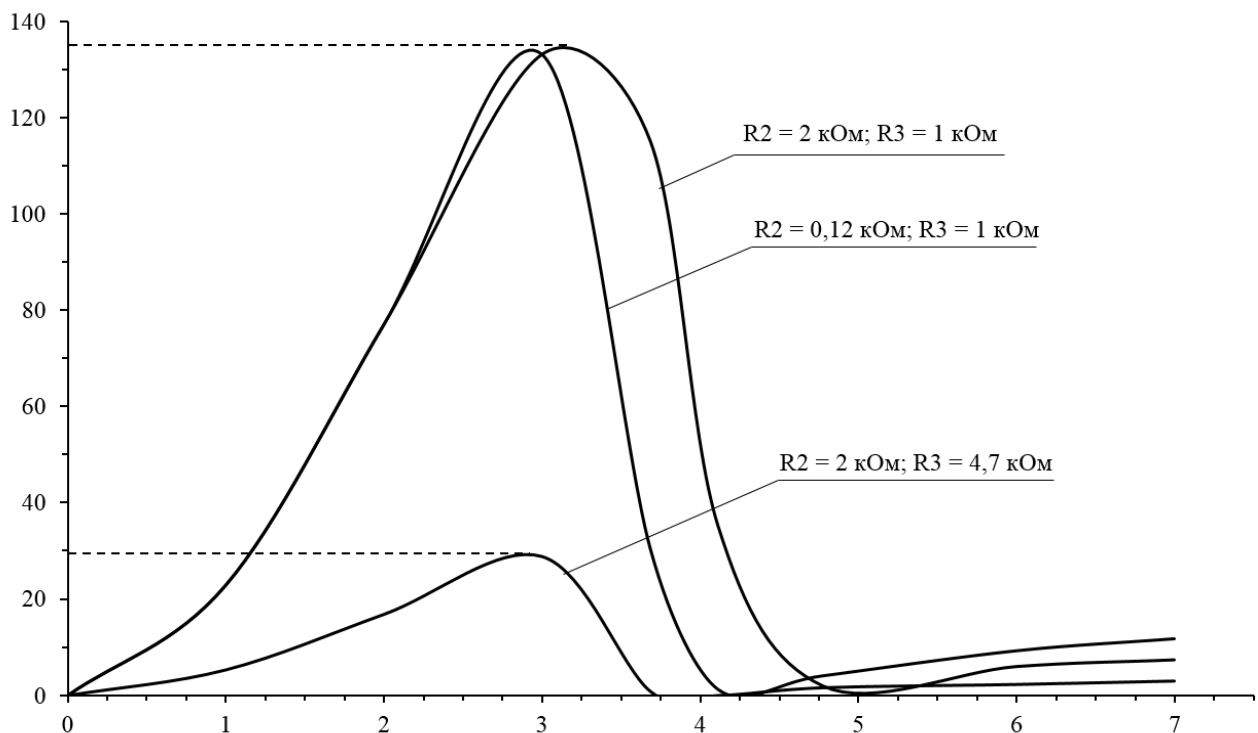

Рис. 4 – Влияние параметров аналога лямбда-диода на ее ВАХ

При изменении сопротивлений резисторов R_2 , R_3 изменяется ширина ВАХ аналога лямбда-диода, что может быть использовано при проектировании различных устройств, где вместо него может быть применен первичный преобразователь, сопротивление которого зависит от какой-либо физической величины, например, температуры или деформации и пр. Также сопротивление резистора R_3 влияет на величину тока, потребляемого аналогом.

Использованная литература:

1. *Нечаев И.* Лямбда-диод и его возможности // Радио, – 1984. – № 2. – С. 54.
2. *Попова І.О.* Обґрунтування параметрів аналога лямбда-діода на біполярних транзисторах / *І.О. Попова І.О., А.Я. Чураков* // Праці Таврійської державної агротехнічної академії. – Вип. 5. – Мелітополь: ТДАТА, 2002. – С.11-18.
3. Расчет электронных схем. Примеры и задачи. / Г.И. Изъюрова, Г.В. Королев, В.А. Терехов и др. – М.: Высшая школа, 1987. – 335 с.

РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ВОДОЗБОРІВ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕРИТОРІЙ

ДЕЛЕГАН-КОКАЙКО С. В.

кандидат хімічних наук, доцент,

доцент кафедри екології та

охорони навколишнього середовища

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

ГЛЮДЗИК Е. І.

студент хімічного факультету 1 р.н. ОС «Магістр»,

кафедри екології та

охорони навколишнього середовища

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

ОМЕЛЮК В.В.

студент 3-го курсу хімічного факультету

кафедри екології та

охорони навколишнього середовища

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Водні ресурси Закарпаття в географічному плані належать до басейну річки Тиса, одного із найбільших приток р. Дунаю, і прямо, чи опосередковано впливають на якість життя не лише території Закарпаття, але і значних регіонів Східної та Центральної Європи. На сьогоднішній час на водозбірній території річки Тиса склалася екологічна кризова ситуація, яка призводить до постійного погіршення функціонування цілісності геогідроекосистеми, зниження якості

питної води та погіршення здоров'я населення. Дані проблеми підтверджують актуальність дослідження, яке направлене на вирішення завдань імплементації Рамкової Водної Директиви 2000/60/ЄС в Україні, Водної стратегії України на період до 2025 року, а також представляє інтерес і для сусідніх.

Україна бере участь у реалізації проекту «Посилення координації між плануванням управління річковим басейном і попередженням ризику затоплення задля покращення стану водних ресурсів басейну річки Тиса»(JOINTISZA) ,що здійснюється в рамках Дунайської Транснаціональної Програми ЄС. Даний проект включає Україну, Угорщину, Румунію, Сербію та Словаччину, але коштів на реалізацію мети проекту в Україні не виділено, тому наукові дослідження потребують поглиблення територіальних спостережень та удосконалення наукових підходів для комплексного вивчення наявних проблем охорони водозбору, моделювання водно-ерозійної безпеки забруднення поверхневих та підземних вод, та вплив на стан здоров'я населення.

Дане дослідження було реалізоване в Свалявському районі Закарпатської області (водозбірна територія р. Пиня) в рамках проекту по продовженню співпраці з впровадження водозбірного принципу управління у практику діяльності землекористувачів на території Карпатського регіону України спільно з відділом Міжнародних програм Федеральної служби лісів США «Застосування системи класифікації водозборів Лісової Служби США в Українських Карпатах», що фінансується Федеральною службою лісів США.

Для оцінки антропогенного впливу на стан річок досліджуваного водозбору було здійснено аналіз проб води в 5 точках (2 проби питної води, 3 проби поверхневої). Були проведені дослідження по значимих хімічних параметрах води (Рис. 1).

Рис.1. Карта водозабірної території р. Пиня з населеними пунктами та точками провідбору Свалявського району Закарпатської області

Місця відбору проб:

1. Безіменний потік, вище села Гута (лісовий масив).
2. Безіменний потік в с. Гута.
3. Шахтний колодязь в с. Гута (питна вода).
4. Сільський водозабір в с. Поляна (питна вода).
5. Річка Пиня в с. Поляна.

Гідрохімічні показники якості води визначали згідно нормативно-методичної документації. Результати аналізу проб води представлені в таблицях 1, 2.

Таблиця 1. Результати гідрохімічних вимірювань проб поверхневих вод водозабору р. Пиня

Показники		Результати вимірювання		
Назва показника	позначення одиниці вимірювання	№1	№2	№5
Завислі речовини	мг/дм ³	5,0	6,7	10,7
РН /водневий показник/	од. рН	6,85	7,97	7,45
Прозорість	см	30	26	24
Запах	Бали	1	1	1

Кольоровість	Градуси	5	5	10
Перманганатна окислюваність	мг/дм ³	1,2	1,7	2,2
Амоній-іони	мг/дм ³	0,05	0,1	0,45
Нітрит-іони	мг/дм ³	< 0,03	0,09	0,28
Нітрат-іони	мг/дм ³	1,7	4,3	3,0
Фосфат-іони	мг/дм ³	0,02	0,05	0,07
Сульфат-іони	мг/дм ³	15,8	16,7	17,8
Хлорид-іони	мг/дм ³	5,6	6,3	8,4
Залізо загальне	мг/дм ³	0,08	0,1	0,19
Розчинений кисень	мгО ₂ /дм ³	10,1	9,4	9,4
Хімічне споживання кисню	мгО ₂ /дм ³	< 5,0	5,0	5,7
Біохімічне споживання кисню (БСК ₅)	мгО ₂ /дм ³	1,0	1,4	2,4
Нафтопродукти (вуглеводні неполярні)	мг/дм ³	0,01	0,01	0,01
Аніоноактивні р-ни, СПАР	мг/дм ³	< 0,01	0,01	0,01
Сухий залишок	мг/дм ³	176,0	197,0	193
Лужність	мг.екв/дм ³	2,7	3,0	3,0
Жорсткість загальна	мг.екв/дм ³	2,7	2,8	2,4
Кальцій	мг/дм ³	36,1	40,1	30,1
Магній	мг/дм ³	10,9	9,7	10,9
Марганець	мг/дм ³	0,03	0,04	0,05

З одержаних результатів дослідження якості поверхневих вод (проби 1,2,5), а також з огляду на те, що кількість зворотних (стічних) вод, які скидаються у водні об'єкти нормативно-чистих (не потребують очистки) та нормативно очищених, можна говорити про відчутний негативний вплив на стан вод прилеглих територій. Найгострішою проблемою є утилізація стічних вод, майже повна відсутність каналізації, тому згідно європейських стандартів слід вжити заходи системної віддаленої дії для зменшення негативного впливу на об'єкти довкілля і на якість вод річок прилеглих територій.

Таблиця 2. Результати гідрохімічних вимірювань проби води водозабору р. Пиня

я№ п/п	Показники	Одиниці виміру	Результати вимірювань №4	Результати вимірювань №3	Норматив по ДСанПін 2.2.4-171-10 для питної води	
					Вода з колодязів та каптажів джерел	Вода водопровідна
1	Прозорість	См	30	30	20-30	30
2	Температура води	$^{\circ}\text{C}$	-	-	-	-
3	Запах при $T\ 20^{\circ}\text{C}$	Бали	1	1	≤ 3	≤ 2
4	Кольоровість	Градуси	5	5	≤ 35	≤ 20
5	Завислі речовини	мг/дм ³	відсутні	відсутні	відсутні	відсутні
6	Водневий показник(рН)	од. рН	6,52	6,96	6,5-8,5	6,5-8,5
7	Перманганатна окислюваність	мгО ₂ /дм ³	0,9	1,0	$\leq 5,0$	$\leq 5,0$
8	Амоній-іони	мг/дм ³	0,05	0,05	$\leq 2,6$	$\leq 0,5$
9	Нітрит-іони	мг/дм ³	0,03	0,06	$\leq 3,3$	$\leq 0,5$
10	Нітрат-іони	мг/дм ³	5,8	5,6	≤ 50	≤ 50
11	Поліфосфати (PO ₄ ³⁻)	мг/дм ³	0,02	0,02	-	$\leq 3,5$
12	Кальцій	мг-екв/дм ³	0,3	2,1	-	-
13	Магній	мг-екв/дм ³	0,3	0,4	-	-
14	Лужність	мг-екв/дм ³	0,8	3,2	-	$\leq 6,5$
15	Жорсткість загальна	мг-екв/дм ³	0,6	2,5	≤ 10	$\leq 7,0$
16	Сульфат-іони	мг/дм ³	10,3	19,8	≤ 500	≤ 250
18	Хлорид-іони	мг/дм ³	4,7	4,2	≤ 350	≤ 250
19	Залізо загальне	мг/дм ³	0,07	0,13	$\leq 1,0$	$\leq 0,2$
20	Марганець	мг/дм ³	0,05	0,05	$\leq 0,5$	$\leq 0,05$
21	Гідрокарбонати(НСО ₃ ⁻)	мг/дм ³	48,8	195,2	-	-
22	Сухий залишок	мг/дм ³	64,0	225,0	≤ 1500	≤ 1000
23	Натрій +Калій	мг/дм ³	7,8	28,3	-	-
24	Електропровідність	мс/см	75,	301	≤ 1500	≤ 1000
25	Розчинений кисень	мгО ₂ /дм ³	10,1	7,7	$\geq 6,0$	-

Якість питної води в обох точках згідно ДСанПін 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води призначеної для споживання людиною» відповідає вимогам для питного водокористування.[1]

Відомо, що на досліджуваній території знаходиться велика кількість санаторіїв та туристичних баз відпочинку. Тому цікаво оцінити вплив діяльності подібних об'єктів на стан водозбірної території р. Пиня, а саме дочірнього підприємства Укрпрофоздоровниці «Санаторій «Сонячне Закарпаття», яке знаходиться в с. Поляна. Даний об'єкт здійснює водозабір в двох точках:

Водозабір № 1 призначений для водозабору поверхневих вод з гірських потічків Луг та Курортний для забезпечення питних, санітарно-гігієнічних та виробничих потреб санаторію та передачі води вторинним водокористувачам (іншим санаторно-лікувальним закладам).

Водозабір № 2 здійснює водозабір підземних мінеральних вод (артсвердловини №10-к(р) та №13-р Полянського родовища мінеральних вод, призначений для бальнеологічного лікування відвідувачів санаторію, виробничих потреб цеху розливу мінеральних вод, а також водопостачання мінеральною водою інших санаторно-лікувальних закладів.

Якщо розглянути дані Таблиці 3 щодо об'ємів забраної води (поверхневої та мінеральної) протягом календарного року, можна прослідкувати чітке поступове збільшення забраної води з 2013 до 2017 років відповідно. Виняток становить лише 2015 рік.

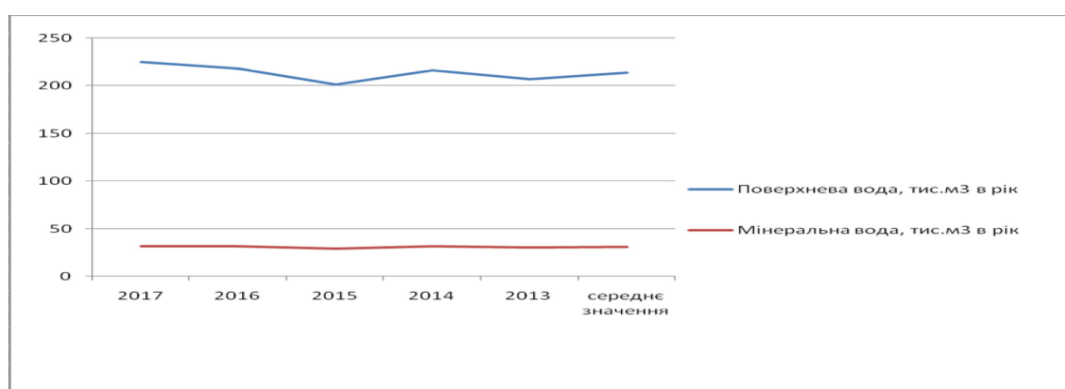

Рис 2. Об'єми забраної води (поверхневої та мінеральної) для ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття»

Таблиця 3. Дані забору води ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття»

Забрано води протягом календарного року	Поверхнева вода, тис. м ³ / рік	Мінеральна вода, тис. м ³ / рік
2017	224,8	31,5
2016	217,8	31,8
2015	201,1	29,2
2014	216,0	31,7
2013	206,7	30,2
Середнє значення	213,3	30,9

ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття» здійснює випуски нормативно очищених, а також нормативно-чистих вод у поверхневий водний об'єкт – р. Велика Пиня:

Випуск № 1 – у межах населеного пункту. Скид господарсько-побутових, виробничих стічних вод санаторію та стічних вод вторинних користувачів здійснюється на каналізаційні очисні споруди повної біологічної очистки, потужністю 700 м³/добу (255,500 тис.м³/рік), після яких очищені стічні води скидаються в р. Велика Пиня, праву притоку р. Пиня.

Випуск № 2 – у межах населеного пункту. Скид нормативно-чистих стічних вод від водолікарні, басейнів та вторинних водокористувачів після знезараження здійснюється у р. Велика Пиня, праву притоку р. Пиня.

Таблиця 4. Дані скинутих стічних вод від ДП «Санаторій» «Сонячне Закарпаття» протягом календарного року

Скинуто стічних вод протягом календарного року	Нормативно-очищених, тис. м ³ / рік	Нормативно-чистих, тис. м ³ / рік
2017	111,3	7,3
2016	118,7	14,1
2015	139,7	64,9
2014	129,0	67,1
2013	122,2	67,1
Середнє значення	124,2	44,1

Дані таблиці 4 свідчать про те, що з 2013 року по 2015 рік спостерігалось збільшення кількості скидуваних нормативно-очищених вод у р. Велика Пиня, а з 2015 по 2017 рік знов спостерігається тенденція до їх

зменшення. Тоді як кількість нормативно чистих скидуваних вод чітко зменшується з 2013 по 2017 роки.

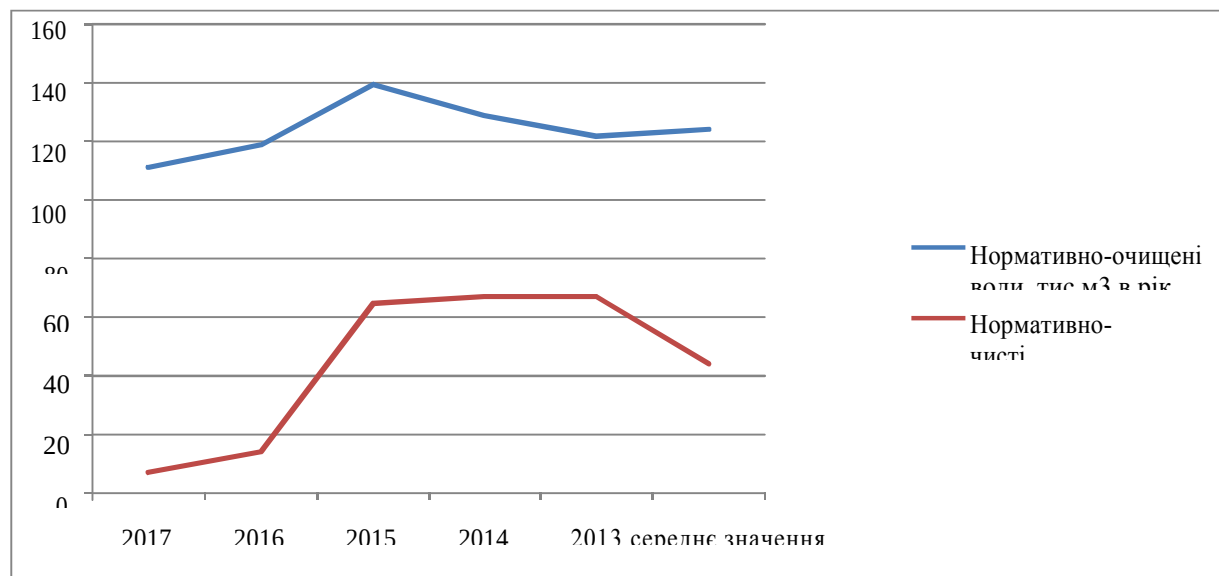

Рис.3. Об'єми скинутих вод (нормативно очищених та нормативно-чистих) з ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття»

В таблиці 5 представлені ліміти скидання забруднюючих речовин (гранично допустимі скиди (ГДС) та фактичні скиди речовин із зворотними (стічними) водами у поверхневі водні об'єкти на 2018 рік.

Таблиця 5. Випуск № 1 (господарсько-побутові та виробничі стоки) від ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття»

№ з/п	Забруднюючі речовини, скидання яких нормується	Фактична концентрація мг/дм ³	Фактичний скид, г/год	Гранично-допустимі концентрації мг/дм ³	ГДС, г/год	ГДС Перерахований у т/рік
1	Завислі речовини	14,80	286,91	15,00	290,79	2,52
2	Азот амонійний	1,99	38,58	2,00	38,77	0,34
3	Нітроти	0,07	1,36	3,30	63,97	0,55
4	Нітрати	7,50	145,40	45,00	872,37	7,56
5	Фосфати	1,90	36,83	3,50	67,85	0,59
6	Сульфати	66,60	1291,11	150,00	2907,90	25,21
7	Хлориди	59,00	1143,77	150,00	2907,90	25,21
8	Залізо (аг.)	0,45	8,72	0,45	8,72	0,08
9	ХСК	23,70	459,45	30,00	581,58	5,04
10	БСК-5	0,45	8,72	0,45	8,72	0,08
11	Мінералізація	466,00	9033,88	700,00	13570, 2	117,65
12	СПАР	0,05	0,97	0,50	9,69	0,08
13	Нафтопродукт	0,30	5,82	0,30	5,82	0,05

Оцінюючи результати представлені в даній таблиці, стає зрозумілим, що на межі нормованих значень знаходяться концентрації таких показників як: завислі речовини, азот амонійний, залізо загальне, БСК-5, нафтопродукти. Відомо, що підвищений вміст сполук амонію у водах є індикаторним показником, що відображає погіршення санітарного стану водного об'єкту, процесу забруднення поверхневих вод побутовими та сільськогосподарськими стічними водами. У чистих поверхневих водах присутність іонів амонію пов'язано головним чином із процесами біохімічного розкладу білків та сечовини.

Викликають також занепокоєння показники біохімічного споживання кисню, оскільки БСК₅ вказує на високий вміст органічних речовин, уводішвидко розмножуються аеробні бактерії, для життєдіяльності яких необхідний кисень.

Відомо, що даний об'єкт відвідує велика кількість туристів, тому відносно підвищену концентрацію нафтопродуктів можна пов'язати з підвищеним рухом автотранспорту та змивом нафтопродуктів зі стоянок автотранспорту на КОС підприємства (загально-сплавна система каналізування).

Таблиця 6. Випуск № 2 (нормативно-чисті стоки) від ДП«Санаторій«Сонячне Закарпаття»

№ з/п	Забруднюючі речовини, кидання яких нормується	Фактична концентрація мг/дм ³	Фактичний скид, г/год	Гранично-допустимі концентрації мг/дм ³	ГДС, г/год	ГДС перерахований у т/рік
1	Завислі речовини	11,50	162,81	15,00	212,36	0,88
2	Азот амонійний	0,57	8,07	1,00	14,16	0,06
3	Нітроти	0,04	0,57	1,00	14,16	0,06
4	Нітрати	6,60	93,44	10,00	141,57	0,59
5	Фосфати	1,77	25,06	2,00	28,31	0,12
6	Сульфати	65,00	920,21	150,00	2123,55	8,83
7	Хлориди	45,90	649,81	150,00	2123,55	8,83
8	Залізо (аг.)	0,19	2,69	0,30	4,25	0,02
9	ХСК	15,70	222,26	20,00	283,14	1,18
10	БСК-5	13,00	184,04	15,00	212,36	0,88
11	Мінералізація	447,00	6328,18	600,00	8494,20	35,33
12	СПАР	0,06	0,85	0,10	1,42	0,01
13	Нафтопродукт	0,05	0,71	0,10	1,42	0,01

Дані таблиці 6 свідчать про те, що всі показники нормованих значень по випуску 2 знаходяться в допустимих межах. Однак, порівнявши їх з даними таблиці 3 можна зробити висновок про те, що очисні споруди ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття» по деяким показникам, знаходяться на межі своїх можливостей.

Згідно офіційних даних обсяги скиду забруднюючих речовин за 2017 р. по ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття» становлять:завислі речовини -1800кг, сульфати – 9100кг, хлориди 5200кг,ХСК – 2400 кг, сухий залишок (мінералізація) - 58100кг, азот амонійний - 200кг, фосфати - 246кг, залізо загальне - 32кг, нітрати - 800кг.[2]

Відповідно до пункту 2 статті 13² та статті 15 Водного кодексу України, Постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2017 р. №336, з метою визначення основних антропогенних впливів на стан поверхневих вод повинна бути розроблена «Методика основних антропогенних навантажень та їх вплив на стан поверхневих вод». [3] У зв'язку з цим, згідно Спільної стратегії впровадження водної рамкової директиви (2000/60/ЄС), керівний документ №3

«Аналіз тисків та впливів», можна використати наступний індикатор, що розраховується для аналізу антропогенного навантаження відповідно до рівняння:

$$P_{\text{св}} = EN / Q_{\text{min}} ,$$

$P_{\text{св}}$ - обсяг скидання стічних вод у масив поверхневих вод ($\text{м}^3/\text{с}$);

Q_{min} - мінімальний річний стік води в масиві поверхневих вод ($\text{м}^3/\text{с}$);

EN - сумарний (безрозмірний) еквівалент навантаження, який спричиняється скиданням стічних вод.

$EN_{\text{БСК}} = 0,06 \text{ кг/добу}; EN_{\text{ХСК}} = 0,12 \text{ кг/добу};$

$EN_{\text{Nзаг}} = 0,011 \text{ кг/добу}; EN_{\text{Pзаг}} = 0,0015\text{-}0,002 \text{ кг/добу}.$

У випадку наявності лише скидання стічних вод (м^3), еквівалент навантаження може бути розрахований з використанням одиничного випуску $0,12 \text{ м}^3/\text{добу}$ на одну особу.

Наприклад, на території об'єднаної територіальної громади є 9 сіл: Поляна (2747 ч.), Оленьово (440 ч.), Павлово (770 ч.), Плоске (1080 ч.), Плосківський потік (269 ч.), Родниківка (862 ч.), Родникова Гута (483 ч.), Уклин (384 ч.), Яківське (335 ч.). Еквівалент населення (ЕН) рівний еквіваленту навантаження: $ЕН = 7370/1000 = 7,37$

$$P_{св} = ЕН / Q_{min} = 7,37/1,39 = 5,3$$

Таблиця 7. Критерії ризику

Ризик (антропогенне навантаження)	Показник (критерію)
«без ризику»	$P_{св} < 1,0$
«можливо під ризиком»	$1,0 > P_{св} > 1,5$
«під	$P_{св} < 1,5$

Отже, за даним індикатором, Полянська об'єднана територіальна громада, скидаючи стічні води, чинить антропогенне навантаження, яке за оцінкою ризику відноситься до значного навантаження і є «**під ризиком**».

Якщо врахувати, що ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття», як джерело забруднення скидає ще 2400 кг ХСК через ту саму каналізаційну систему, розрахунок проводимо таким чином:

$$ЕН_{заг} = ЕН_{комунал} + ЕН_{пром.}$$

$$ЕН_{пром.} = (2400 \text{ [кг ХСК]} / 0,12 \text{ [кг ХСК]}) / 1000 = 20000 / 1000 = 20 \quad ЕН_{заг} = 7,37 + 20 = 27,37$$

$$P_{св} = ЕН_{заг} / Q_{min} = 27,37/1,39 = 19,7 \quad (\text{підризи́ком})$$

У разі скидів очищених стічних вод, показник розраховується за формулою:

$$P_{св} = (ЕН * (1-\eta)) / Q_{min} = (7,3 * (1-0,75)) / 1,39 = 1,31 \quad (\text{можливо під ризиком})$$

ЕН - еквівалент навантаження (для органічної речовини, поживних речовин чи кількості населення)

η - ефективність очистки

Таблиця 8. Значення ефективності очистки різних схем очистки стічних вод

Показник	η - ефективність очистки			
	механічна очистка	первинна	вторинна	Розширена очистка (очищення поживних речовин)
Біологічне споживання кисню (БСК)	20	85	90	95
Хімічне споживання кисню (ХСК)	-	70	75	80
Завислі речовини	50	>90	>90	>90
Нітроген амонійний	-	<25	>90	
Нітроген загальний	-	-	-	75
Фосфор загальний	-	-	-	80

Порівнявши отримані результати з даними моніторингу, можна зробити наступний висновок: річка Пиня та її притоки – Велика та Мала Пиня знаходяться під сильним антропогенним навантаження (під ризиком), а каналізаційно-очисні споруди санаторіїв потребують невідкладної модернізації, особливо введення потрібної очистки (вилучення азоту та фосфору). Розрахунки приведені при середній багаторічній мінімальній витраті води 1,3 м куб. за с для р. Пиня, але бувають періоди водності, коли ця витрата є значно меншою, особливо в літню межень, тоді коли ризик забруднення р. Пиня зростає в декілька разів.

Використана література:

1. Делеган-Кокайко С.В. Проблема погіршення якості води, як важливий аспект розвитку карпатського регіону: міжнародна науково-практична конференція з нагоди 50-річчя організації Карпатського біосферного заповідника (Україна, м. Рахів, 22-25 жовтня 2018 року)
2. Звіт по виконанню проекту «Ліси для суспільства – ліси без бар'єрів»

щодо стану водозабору р. Пиня за індикатором 1. Якість води. Виконавець:
Делеган-Кокайко С.В., к.х.н., доц. Кафедри екології та охорони навколишнього
середовища хімічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний
університет».

3. Водна Рамкова Директива (2000/60/ЄС),

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ
РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ
ІІІ РІВНЯ**

АНАСТАСОВА Н.М.

старший викладач кафедри прикладної психології та логопедії

Бердянського державного педагогічного університету

м. Бердянськ, Україна

КОВАЛЕНКО З.О.

факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти

Бердянського державного педагогічного університету

м. Бердянськ, Україна

Питання корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку дуже актуально на сьогодні, бо саме розвинене мовлення є невід'ємною умовою всебічного розвитку дітей.

Гра – це основний та улюблений вид діяльності дітей дошкільного віку, вона є засобом обробки отриманих із навколишнього середовища, вражень і знань. Театралізована гра найулюбленіша у дітей. В працях сучасної психології та педагогіки відмічається якісний вплив гри на психічний розвиток дитини: формування здібностей, свідомості, моральних норм та правил поведінки, емоційного розвитку та ін. Театралізована діяльність сприяє формуванню у дітей дошкільного віку навичок правильної звуковимови [1].

Роль театралізованої діяльності у всебічному розвитку дітей дошкільного віку висвітлено у працях Л.В. Артемової, О.П. Аматыєвої, Р.І. Жуковської, Ю. І. Рубіної. Дослідники доводять, що театралізована діяльність має значні можливості щодо творчого самовиявлення особистості в період дошкільного дитинства.

Чим багатше і правильніше мовлення дитини, тим легше їй висловлювати свої думки, тим ширше її можливості в пізнанні навколишньої дійсності, набагато змістовніші і повноцінніші стосунки з однолітками і дорослими, тим активніше здійснюється її психічний розвиток. Тому так важливо піклуватися про своєчасне формування мовлення дітей, про його чистоту та правильність, попереджаючи і виправляючи різні порушення [3, с. 4].

Визначення зв'язного мовлення та його особливостей міститься в ряді праць сучасної лінгвістичної, психолінгвістичної та спеціальної методичної літератури. Такі вчені, як С. Л. Рубінштейн, А. В. Текучев, Е. А. Барінова та Т. А. Ладиженська науково обґрунтували поняття зв'язного мовлення у своїх роботах, у яких чітко відображається характеристика зв'язного мовлення.

Розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку та фактори його розвитку досліджувалися такими вченими, як Є.О. Фльоріна, Є.І. Радінова, Е. П. Короткова, В.І. Логінова, Н.М. Крилова та іншими.

Проблематикою корекції загального недорозвитку мовлення займалися вітчизняні вчені: Р.Є. Левіна, Н.А. Нікашена, Г.А. Каше, Л.Ф. Спірова, Г. І. Жаренкова. Вчені підкреслюють, що розвиток зв'язного мовлення є дуже важливим для дітей із загальним недорозвитком мовлення та необхідний для подальшого розвитку.

Закономірності розвитку зв'язного мовлення дітей з моменту його виникнення розкриваються в дослідженнях А.М. Леушиної. Вона засвідчила, що розвиток зв'язного мовлення йде від оволодіння ситуативним мовленням до оволодіння контекстним [2, с. 242].

Багато вчених надають особливу роль театралізованим іграм під час роботи з дітьми дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Дослідники доводять, що театралізована діяльність має значні можливості щодо творчого самовиявлення особистості в період дошкільного дитинства. Театралізована діяльність є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань і відкриттів дитини. Але не менш важливо, що театралізовані

заняття розвивають емоційну сферу дитини, спонукають її співчувати героям, переживати разом з ними події вистави.

Цим і обумовлений вибір теми нашого дослідження: «Використання театралізованої діяльності як засобу розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення III рівня».

Мета - особливості використання методики розвитку зв'язного мовлення засобами театралізованої діяльності при роботі з дітьми дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення III рівня.

В дослідженні нами були використані наступні **методи**:

- теоретичні - аналіз психолого-педагогічної літератури для визначення базових понять дослідження;
- емпіричні - спостереження та експеримент;
- математичні: аналітична і статистична обробка даних для кількісного та якісного аналізу результатів педагогічного експерименту.

Зв'язне мовлення посідає провідну роль у процесі розвитку дитини і займає центральне місце в загальній системі роботи з формування мовлення у дітей в закладі дошкільної освіти. Воно дає можливість дитині висловлювати свої враження, допомагає змістовно та гарно формулювати свої думки.

У дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення III рівня зв'язне мовлення сформовано недостатньо. Обмежений словниковий запас, багаторазове використання однакових за звучанням слів з різними значеннями робить мовлення дітей бідним і стереотипним.

Саме тому, за допомогою театралізованої діяльності діти мають широкі можливості для розвитку зв'язного мовлення. Театралізація добре сприяє формуванню у дитини дикції, правильної артикуляції, голосової динаміки та вмінню управляти своїм голосовим апаратом.

Використання театралізацій на заняттях підвищує мотивацію до логопедичної роботи, розвиває комунікативні навички, допомагає дитині розпізнавати емоційний стан і забезпечує розвиток комунікативної сфери [1].

На думку Артемової Л.В. театралізовані ігри можна поділити на 2 групи: режисерська гра та гра-драматизація.

Для здобуття якісного результату ми вирішили використати пальчикову гру-драматизацію для розвитку зв'язного мовлення.

Нами була запропонована методика розвитку зв'язного мовлення за допомогою пальчикової гри-драматизації.

Робота проводилася поетапно:

1. Підготовчий етап:

- скласти сценарій гри-драматизації;
- познайомити дітей з казкою «Дружба – велика сила»;
- переказ казки дітьми.

2. Основний етап роботи на пальчиковою грою – за казкою «Дружба-велика сила»:

- робота над роллю;
- робота над інтонаційною виразністю мовлення;
- розподілення ролей.

3. Заклучний етап:

- вихід пальчикової гри – драматизація казки.

Таким чином, театралізована діяльність повинна використовуватися в роботі з дітьми дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення III рівня, так як сприяє розвитку зв'язного мовлення. Зацікавленість та активність дітей покращує результати корекційної роботи, сприяє розкриттю творчого потенціалу дітей, набуттю досвіду співробітництва та співтворчості. Найголовнішим є те, що театралізована діяльність дозволяє дитині вирішувати проблемні ситуації від особи будь-якого літературного героя. Це допомагає долати нерішучість, невпевненість в собі. Театралізовані заняття допомагають дитині розвиватися всебічно.

Використана література:

1. Бегас Л.Д. Використання засобів театралізованої діяльності в корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку / Людмила Дмитрівна Бегас // Корекційна педагогіка. – 2012. – №1. – с. 310 – 318.
2. Мищенко Л. В. Интегративное исследование пологендерного развития индивидуальности детей дошкольного возраста: монография / Мищенко Л. В. – М.:Директ – Медиа Объем, 2015. – 400 с.
3. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. - М.: Просвещение, 1989. - 223 с.: ил.

ON SOME PECULIARITIES OF MODERN BILINGUALISM

ПАНАСІЮК Ю.В.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри англійської мови з методикою викладання

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

The problem of bilingualism was always one of the main linguistic aspects, which attracted attention of philologists, philosophers, interpreters, teachers and other researchers. Nowadays it is still in the focus of thorough scientific interest of modern world, that is connected with a growing impact of globalization and integration processes, which penetrate in life of a civil society with a new power. Every day people of different cultures, backgrounds and languages keep in touch with each other and this interaction influences the state and quality of their communication. During this process diverse kinds of language interaction emerge and take place in future. As a result, it can cause different language phenomena.

Nowadays a foreign language is not only a means of communication with representatives of different nationalities, it is getting a status of necessary tools in the dialogue of cultures and civilizations in the modern world. It is possible to assert, that bilingualism is a necessary means of developing our scope, it helps to become more intelligent and erudite. As a result, a lot of new mental skills and abilities can be developed, such as critical thinking, which is formed within the processes of analysis, comparison and evaluation of cultural peculiarities of different countries. In such a way a new kind of personality is formed, that exists in a cultural and civilized field, realized in language, public conscience at different levels, stereotypes and behavior standards.

In modern world the problem of bilingualism gets a great significance and becomes an important issue in research papers by Ukrainian, Russian, Polish, American, Canadian and other authors, that can be proved by a big deal of critical

material on the above mentioned issue. However, there are still many questions, which need to be solved and require further academic research. Individual works, devoted to this problem, include such names as T. Dufresne, D. Masny, P. Romanowski, M. Jedynak, H. B. Beardsmore, J.-M. Dewale, A. Housen, Li Wei and others. Among those scientists, who investigate benefits of being bilingual, it is necessary to mention works by V. Marian, A. Shook and others.

In modern linguistics there are many definitions of bilingualism, but one the most laconic is given by W. Weinreich. According to him, bilingualism is a kind of alternate use of two languages [2]. Nowadays outstanding researches determine different peculiarities of bilingualism, which help to distinguish some kinds of this phenomenon. One of the most popular classifications is represented by E. Vereschagin, who made a great contribution to the development of bilingualism and suggested classifying different kinds of bilingualism based on some criteria. First of all, bilingualism is evaluated according to the numbers of actions, which are done on the basis of this skill. In other words, this kind of bilingualism is called receptive, when a bilingual understands speech patterns of that language, which is not his/her mother tongue. Taking into account the above mentioned criterion, it is also possible to distinguish so-called reproductive bilingualism, when a bilingual can reproduce that material, which he heard or read. A good example of reproductive bilingualism is learning a foreign language, which becomes a necessary means of cross-cultural communication. While learning a language, which is not a mother tongue, a bilingual understands and reproduces some extracts or texts, but at the same time he usually does it with a little garbling, that is reflected in the presence of an accent.

The second criterion of the classification of bilingualism is correlation of two language systems, which can function independently or can be interconnected in the act of speech. According to this criterion, Vereschagin distinguishes pure and mixed kinds of bilingualism. Pure bilingualism takes place in case, when mother tongue is one language and at work, while studying, in public transport, in other words outside family another language is used. Mixed bilingualism occurs, when languages can substitute each other, and there is a connection between two language systems.

Mastering a foreign language presupposes, that while learning, it is very difficult to avoid distortion of different words, set expressions, grammar constructions and intonation patterns. All these processes cause different linguistic changes in both languages, which usually lead to so-called linguistic interference [3]. According to it, some researches distinguish between the following kinds of linguistic interference: phonetic (which includes phonological and sounds changes); poor spelling (orthographic peculiarities); grammar (morphological, syntactical, punctual features) lexical; semantic; stylistic; intralinguistic and interlingual [1]. The author of this classification considers it to take place not only when two languages interact, but he is pretty sure, that linguistic interference can also arise within the limits of one language.

At one of the first stages of learning mutual interference of languages, bilingualism was considered to have more disadvantages and negative features. Since then, the situation has changed greatly. In a recent survey, conducted by researches in the XIX century, it was emphasized, that bilingualism positively affect cognitive abilities in young learners and adults, have a great impact on reading development, bilinguals have better attention and task-switching capacities. It is even believed, that “bilingual children as young as seven months can better adjust to environmental changes, while bilingual seniors can experience less cognitive decline” [2].

Bilingualism deals with a problem of relations between language and the way of thinking, between culture of bilingual and culture of the country, where he lives. In a polylingual society effectiveness of learning foreign languages is toughly connected with a conception of linguistic education, the main idea of which is a necessity to combine learning of languages and cultures. Forming and developing cross-cultural skills and polylingual thinking, language, communication and culture competences become one of the most important objectives in a modern system of European education.

Використана література

1. Алимов В.В. Интерференция в переводе (на материале профессионально ориентированной межкультурной коммуникации и перевода в сфере профессиональной коммуникации): учеб. пособие. Москва, 2005. 232 с.
2. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие // Языковые контакты. Москва, 1972. 348 с.
3. Коршунова Н.Г. Интерференция и ее влияние на иноязычную коммуникативную компетенцию. Проблемы романо-германской филологии, педагогики и методики преподавания. 2017. №13. С. 83-88.

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ШКОЛЯРАМИ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ ТЕРМОДИНАМІКИ НА ОСНОВІ СТАТИСТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ

ШКОЛА О.В.

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри фізики та методики навчання фізики

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

Вступ. У розпорядженні вчителя фізики закладу загальної середньої освіти сьогодні достатньо різноманітної наукової і навчально-методичної літератури, як вітчизняної так і перекладної, як друкованих так й електронних джерел, що дозволяє творчо підходити до організації освітнього процесу. Незважаючи на широкий спектр і методичну цінність існуючих ресурсів, необхідність удосконалення методики навчання фізики в сучасних умовах модернізації вітчизняної освітньої галузі в контексті євроінтеграції, посилення уваги до якості освітніх результатів школярів, запровадження особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів, нових інформаційних технологій навчання є цілком очевидною. Успішній реалізації освітніх цілей, про що наголошується у низці державних нормативних документів (Закон про освіту, Національна доктрина розвитку освіти, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти), в сучасних умовах заважає ряд обставин, пов'язаних передусім із зниженням рівня мотивації і пізнавального інтересу учнів і студентів до вивчення фізики, про що свідчать власні спостереження та результати державного зовнішнього незалежного оцінювання останніх років. Як наслідок – значна частина з них отримує формальні знання, які не вирізняються системністю і глибиною розуміння сутності навчального матеріалу, не кажучи вже про творче застосування. Така ситуація має бути обов'язково виправлена, оскільки, безумовно, позначиться у недалекій

перспективі на успішності соціально-економічних перетворень в країні, суспільному прогресі, добробуті населення.

Створення умов, які б сприяли активізації пізнавальної діяльності учнів, формуванню їх наукового світогляду, предметної компетентності, всебічному розвитку й особистісному зростанню засобами фізики як навчального предмета є чи не головним завданням роботи сучасного вчителя. Останнє, безумовно, повинно знайти адекватне відображення у методиці навчання ключових питань курсу фізики. До їх числа, зокрема, можна віднести питання про глибоке і цілісне вивчення учнями основних понять і законів термодинаміки. Незважаючи на те, що поняття і принципи статистичної фізики не входять до чинних програм шкільного курсу фізики, за відповідної дидактичної інтерпретації статистичні уявлення можна цілком органічно поєднати з поточним навчальним матеріалом, що відповідатиме історичному розвитку науки, сприятиме підвищенню рівня фундаментальної підготовки школярів. На наш погляд, ефективному засвоєнню матеріалу сприятиме вдало підібрані відповідні приклади, максимальна лаконічність математичного апарату, наочність, логічність і послідовність викладу навчальної інформації. У зв'язку з цим *метою статті* є короткий аналіз методичних аспектів вивчення школярами основних понять і законів термодинаміки на основі органічного поєднання термодинамічного і статистичного тлумачення їх фізичної сутності. У ході роботи використовувалися такі *методи дослідження*: аналіз державних нормативних освітніх документів, наукових і навчально-методичних джерел, ресурсів Інтернет, педагогічне спостереження на пізнавальною діяльністю учнів і студентів, бесіди з колегами та вчителями з проблеми дослідження.

Результати. У навчальній літературі формулювання першого закону термодинаміки розглядається як само собою зрозуміле твердження: *повна енергія замкненої системи за будь-яких процесів всередині залишається сталою і може лише переходити з однієї форми в іншу, від одного тіла до іншого*. На наш погляд, такий підхід не розкриває повною мірою його важливе

науково-пізнавальне значення, формує у школярів догматичне сприйняття навколишнього світу і тому потребує спеціального аналізу.

Термодинаміка як така виникла на початку XIX ст. у зв'язку з потребами теплотехніки. Винахід універсального парового двигуна та швидкий розвиток машинного виробництва настійно вимагали його вдосконалення, підвищення коефіцієнту корисної дії. Практичні потреби стимулювали вивчення властивостей газів і пари та сприяли становленню молекулярно-кінетичної теорії, яка пояснювала теплові явища рухом мікрочастинок речовини. Відкриття першого закону термодинаміки готувалося дослідженнями Д. Бернуллі (*“Теплота – це хаотичний рух частинок матерії... Скрізь, де підвищується внутрішній рух частинок, теплота збільшується”*), М. Ломоносова (*“Теплота полягає у внутрішньому русі матерії... Температура і рух частинок пропорційні ... Механічний рух тіла може і повинен переходити в теплоту”*), С.Карно (*“Теплота є не що інше, як рушійна сила або, скоріше, рух, який змінив свою форму... Максимум рушійної сили не може перевищувати отриманого тепла”*) [5, с.322 - 323]. Важливого значення мали також й перші спроби визначення розмірів молекул Т. Юнгом (1816 р.), відкриття “броунівського руху” (1827 р.), графічні методи та рівняння стану ідеального газу Б. Клапейрона (1834 р.), експериментальне визначення А. Реньо теплофізичних констант (1840 р.) та ін.

Між 1840 та 1850 рр. працями Ю. Майєра, Дж. Джоуля та Г. Гельмгольца було відкрито перший принцип термодинаміки, який згодом було узагальнено та прийнято як універсальний закон природи – принцип збереження та перетворення енергії. Згідно Ю. Майєру *“тепло виникає з руху... Рух і теплота являють собою явища, які вимірюються один одним і переходять один в одного... Тепло є сила: воно може бути перетворене в механічний ефект”*. За Дж. Джоулем *“у всіх випадках, коли витрачається механічна сила, виходить точна еквівалентна кількість теплоти... У будь-якій ізольованій системі запас енергії лишається сталим”*. Г. Гельмгольц стверджував, що *“неможливо при існуванні будь-якої довільної комбінації тіл природи отримувати безперервно з*

нічого рушійну силу... Максимум роботи, яку можна отримати, є певним, кінцевим” [5, с. 326].

Існує кілька його еквівалентних формулювань, але, по суті, він є *законом збереження та перетворення енергії для теплових процесів*. Застосування цього положення до теплових процесів історично означало відкриття внутрішньої енергії як нового виду енергії. Математичним виразом першого закону термодинаміки слугує відоме рівняння: $Q = \Delta U + A$. *Кількість теплоти Q , що надається системі, витрачається на зміну її внутрішньої енергії ΔU та на виконання системою роботи A проти зовнішніх сил*. Рівняння важливе у тому відношенні, що воно безпосередньо вказує на можливість виконання системою механічної роботи за рахунок одержаної кількості теплоти. Враховуючи зміст останнього поняття, можна говорити фактично про можливість виконання роботи за рахунок внутрішньої енергії тіл. Для колових процесів $\Delta U = 0$, тому $Q = A$, звідки виходить *положення про неможливість існування вічного двигуна першого роду*, тобто періодично працюючої машини, яка б виконувала роботу, не запозичуючи енергію ззовні. Дійсно, якщо $Q = 0$ то $A = 0$, тобто умовою роботи машини є обов’язкове отримання теплоти від зовнішніх тіл.

Учні мають чітко усвідомлювати, що можливі два різних способи зміни внутрішньої енергії термодинамічної системи при взаємодії із зовнішніми тілами: шляхом виконання роботи (*у формі роботи*) та за теплообміну (*у формі теплоти*). Робота і теплота мають ту загальну властивість, що вони існують лише в процесі передачі енергії, а їх числові значення суттєвим чином залежать від виду цього процесу. Проте між теплотою і роботою існує глибока якісна різниця, оскільки вони виступають нерівноцінними формами передачі енергії. Виконання роботи над системою може безпосередньо привести до збільшення будь-якого виду енергії системи (кінетичної, потенціальної, внутрішньої). Надання системі теплоти, тобто збільшення енергії хаотичного руху її частинок, безпосередньо призводить до збільшення внутрішньої енергії системи. Отже, *робота є макроскопічним способом передачі енергії від одного тіла до іншого*. Термін “макроскопічна” підкреслює той факт, що робота

завжди пов'язана з макроскопічними переміщеннями тіл або їх частин. *Теплота є мікроскопічним способом передачі енергії.*

Отже, класична термодинаміка виходить з постулату про збереження внутрішньої енергії замкненої системи та її здатність виконувати макроскопічну роботу або здійснювати теплообмін з іншими тілами. Однак у це поняття не вкладається конкретний зміст: зазначається лише, що вона як однозначна характеристика стану термодинамічної системи є сумою поступального, коливального та обертального рухів її мікрочастинок:

$$\Delta U = \frac{i}{2} \nu R \Delta T, \text{ де } i - \text{кількість ступенів вільності частинок. Оскільки властивості}$$

та глибинний фізичний зміст основних понять і законів термодинаміки був з'ясований тільки з появою у науці ймовірнісних підходів до опису внутрішнього світу речовини, термодинамічне трактування першого принципу повинно бути доповнене статистичними уявленнями.

Перший закон термодинаміки, незважаючи на фундаментальність, дає кількісний баланс енергії для будь-яких фізичних процесів, але не розкриває якісної різниці різних видів енергії і тому не може визначити напрям їх перебігу. Як відомо, більшість реальних теплових процесів є необоротними (еволюціонують у напрямку рівноваги), тому перший закон доповнюється іншим, незалежним від нього дослідним постулатом. Цю роль відіграє *другий закон термодинаміки*, який дає не тільки критерій перебігу реальних теплових процесів, але й дозволяє знайти оптимальні умови перетворення теплоти в роботу, що робить його фундаментом усієї теплотехніки.

Аналіз теореми Карно дозволив Р.Клаузіусу у 1854 р. встановити нерівність, яка є класичною формою елементарного аналітичного виразу другого закону термодинаміки: $\eta_{\text{тепл.двиг.}}^{\text{реал.}} < \eta_{\text{тепл.двиг.}}^{\text{ідеал.}}$ або $\frac{Q_1 - Q_2}{Q_1} < \frac{T_1 - T_2}{T_1}$, тобто

$$\frac{Q_1}{T_1} + \frac{Q_2}{T_2} < 0. \text{ Узагальнення цієї нерівності на довільний циклічний процес}$$

$$\left[\left(\frac{\Delta Q}{T} \right)_i < 0 \right] \text{ приводить його до висновку про існування деякої функції стану}$$

(параметру) системи – ентропії S , зміна якої й характеризує напрямок теплового процесу, тобто: $\Delta S = \Delta Q/T$.

У загальному випадку маємо: $\Delta S \geq \frac{\Delta Q}{T}$, де знак рівності відповідає рівноважним, а нерівності – нерівноважним (необоротним) процесам. У зв'язку з цим перший закон термодинаміки приймає вигляд: $U \leq T\Delta S - A$. Це співвідношення називають *основним термодинамічним рівнянням*. Еквівалентним формулюванням другого закону термодинаміки є постулати Р. Клаузіуса і В. Кельвіна та положення про неможливість побудови вічного двигуна другого роду, які студенти мають добре усвідомлювати. Основна ж складність формування у школярів поняття ентропії носить переважно психологічний характер і пов'язана з неможливістю її безпосереднього сприйняття, відсутністю приладу, який би її вимірював. Властивості та глибинний фізичний зміст ентропії був з'ясований тільки з появою ймовірнісних підходів до опису внутрішнього світу речовини. Тому термодинамічне трактування цього поняття повинно бути обов'язково доповнене статистичними уявленнями.

Пояснюючи необоротність теплових процесів у природі, Л. Больцман у 1872 р. встановив статистичний зміст ентропії (кількісна міра хаотичності руху частинок; параметр, що характеризує ступінь нерівноважності макроскопічного стану системи): $S = k \ln W_T$, де W_T – термодинамічна ймовірність макроскопічного стану системи (число способів/мікростанів, якими він може бути реалізований). Після фундаментального відкриття Л. Больцмана статистичне трактування перших двох законів термодинаміки стали пов'язувати з поняттям ентропії: 1) ентропія термодинамічної системи є однозначною функцією її стану; 2) ентропія замкненої системи ($Q = 0$) не може зменшуватись: вона або зростає, якщо в системі відбуваються необоротні процеси, або залишається сталою, якщо система перебуває в рівновазі і всі процеси в ній є оборотними ($\Delta S \geq 0$). Іншими словами, замкнена система за рахунок безперервного теплового руху частинок переходить від менш до більш

імовірних станів, доки не досягне найімовірнішого (рівноважного), при цьому її ентропія як міра хаотичності руху частинок стане максимальною.

Відкриття *третього закону термодинаміки* пов'язано з визначенням ентропійної сталої і квантовими особливостями термодинамічних систем за наднизьких температур, а саме з дискретністю спектру їх енергії та наявністю основного стану з найменшою енергією ($W_T = 1$). Математичним виразом третього закону термодинаміки слугує вираз: $\lim_{T \rightarrow 0K} S = k \ln W(E_{\min}) = 0$. Ентропія системи за $T \rightarrow 0K$ перестає залежати від усіх термодинамічних параметрів і на межі $T = 0K$ наближається до нульового значення. Це твердження являє собою зміст так званої *теплової теореми Нернста* (1906 р.), з якої виходить положення про недосяжність абсолютного нуля температур і неможливість побудови вічного двигуна третього роду, тобто теплової машини з коефіцієнтом корисної дії $\eta = 1$. Важливого значення у розумінні сутності третього закону термодинаміки набуває аналіз та обговорення учнями висновків з відомих формул на предмет їх справедливості:

- якщо температура газу $T = 0K$, то чи можливий такий результат: $\overline{E_{kin}} = (3/2)kT = 0$ (інакше, чи можна зупинити молекули газу ?);
- якщо $T = 0K$, то чи справедливо, що $p = nkT = 0$ або $p = (1/3)nm_0\overline{v^2} = 0$ (чи можуть молекули не взаємодіяти між собою і зі стінками посудини ?);
- якщо у тепловому двигуні $T_2 = 0K$, то чи можливо, що $\eta = \frac{T_1 - T_2}{T_1} = 1$?

Глибокому розумінню учнями фізичної сутності основних понять і законів термодинаміки сприятиме з'ясування питання щодо *меж їх застосування*, що також доцільно зробити на основі базових ідей статистичної фізики. Як відомо, через велику кількість молекул у макроскопічних тілах усі процеси в природі є практично необоротними; імовірність процесів переходу макросистеми від рівноважних до нерівноважних станів в цілому досить мала. Але для малих об'єктів з невеликим числом частинок імовірність випадкових відхилень від рівноваги (флуктуацій) стає помітною. Саме флуктуаціями тиску в малих

об'ємах пояснюють броунівський рух; флуктуаціями густини газу в об'ємах, розміри яких сумірні з довжиною світлової хвилі, пояснюють розсіювання світла в атмосфері Землі та блакитний колір неба; флуктуації струму в електричних колах виступають причиною шуму радіотехнічних пристроїв тощо.

Сфера поширення законів термодинаміки обмежена розмірами об'єктів дослідження, які мають бути досить великими, щоб забезпечити вирівнювання випадкових явищ мікросвіту. Однак цю вимогу задовольняють навіть розміри піщинки, яка містить молекул більше, ніж відер води Чорне море. Проте завдяки прогресу експериментальної техніки науковому вивченню сьогодні стали доступні області речовини, які складаються з порівняно невеликої кількості частинок. Через невизначеність рівноважного стану такої мікросистеми всі процеси в ній будуть оборотними і флуктуації стануть помітними. Такі системи слід вивчати вже методами механіки, а не статистики. Властивості великої сукупності частинок як цілого не є простою сумою властивостей окремих частинок. На певному ступені збільшення кількості частинок в системі, що рухаються окремо за законами механіки, породжує новий вид руху – тепловий рух. Другий закон термодинаміки не можна застосовувати до окремих молекул та ультрамікроскопічних областей речовини, але він вступає у свої права за певної (великої) кількості молекул у системі. Отже, нижньою межею термодинаміки є системи скінчених, а не елементарно малих, розмірів з відповідно малим числом ступенів вільності.

Маємо й верхню межу: об'єкти в термодинаміці можуть бути дуже великими, але не нескінченними. У середині XIX століття необґрунтоване поширення законів термодинаміки на весь Всесвіт призвів В. Томсона (1852 р.), а трохи пізніше Р. Клаузіуса, до ідеї про “теплову смерть” Всесвіту. Згідно останньої, всі процеси у Всесвіті є тільки процесами релаксації (переходами до рівноважного стану), які врешті-решт призведуть до встановлення в ній повної термодинамічної рівноваги: припиняться всі процеси перетворення енергії з одних в інші, всі неоднорідності густини речовини, хімічного складу, різниці

температур зникнуть, Сонце та зірки погаснуть, життя на планетах стане неможливим, настане повний спокій і вже назавжди.

Цю гіпотезу не можна прийняти як з філософської, так і з наукової суто фізичної точки зору. Згідно першої виходить якщо не кількісне, то якісне зникнення матерії (втрата її здатності до саморуху), згідно іншої, сьогодні встановлено, що немає ніяких фізичних підстав для прямого перенесення законів термодинаміки на безмежний Всесвіт, який, до речі, постійно змінюється з часом. Питання про еволюцію Всесвіту не можна вважати питанням однієї термодинаміки, оскільки воно пов'язане з космологією, питаннями про еволюцію зірок, галактик і т.д. Переходячи до космічних масштабів, поняття, якими оперує другий закон термодинаміки (“температура”, “ентропія”, “ізолювана система”, “термодинамічний стан”) втрачають, або, в усякому разі, докорінно змінюють свій зміст.

Ще у 80-х роках XIX ст. Л. Больцман, виходячи з уявлень про флуктуації, довів, що навіть коли Всесвіт був би замкненою системою, термодинамічна рівновага в ньому все одно час від часу самовільно порушувалася, що вже само по собі виключає можливість “теплової смерті”. Але, як зазначалося вище, поняття замкненої системи взагалі не можна застосовувати до безмежного Всесвіту, що автоматично знімає проблему. Експериментальні дані свідчать, що чим далі простягається наш погляд, тим більш нерівноважним виявляється стан матерії. Сьогодні доведеним є факт розширення галактик (розширення Всесвіту). На цю думку наводить факт червоного зміщення ліній віддалених галактик. Виникає питання: чи наближається при цьому густина матерії до нуля? У будь-якому випадку це питання не можна вирішувати тільки в рамках статистичної термодинаміки. Це питання так званої космологічної термодинаміки, яка тільки формується. Повне з'ясування законів еволюції Всесвіту – справа майбутнього. Тоді, ймовірно, і буде подано вичерпне спростування гіпотези про “теплову смерть” Всесвіту.

Отже, другий закон термодинаміки застосовують лише до замкнених (адіабатичних) термодинамічних систем і не має сенсу поширювати його на

весь Всесвіт. Він не стосується гравітаційних, ядерних та електромагнітних процесів. Не поширюється він також і на броунівський рух, який не виявляє ніякої тенденції до припинення. Тому другий принцип не можна вважати таким загальним законом, яким є, наприклад, закон збереження енергії для теплових процесів (перший закон термодинаміки). Ентропією можна характеризувати великі й малі тіла, але вона не має сенсу щодо окремих молекул.

Висновки. Оскільки всі частинки системи (атоми, молекули) володіють квантовими властивостями, то найповніший і послідовний підхід при вивченні термодинамічних явищ і систем – це підхід з квантових позицій, що в рамках курсу фізики академічного рівня старшої школи реалізувати складно і, взагалі кажучи, недоцільно. Проте вважаємо, що за умови належної дидактичної інтерпретації пропоновані у статті статистичні міркування можна цілком органічно поєднати з поточним навчальним матеріалом, що відповідатиме історичному розвитку науки, сприятиме глибшому розумінню школярами навчального матеріалу, формуванню їх предметної компетентності, підвищенню рівня фундаментальної підготовки. Безумовно, засвоєння учнями теоретичних матеріалів буде найефективнішим тільки разом із розв’язанням відповідних задач навчального курсу, виконанням лабораторних робіт, творчих завдань, реалізації методів і прийомів, що стимулюватимуть їх активну пізнавальну діяльність.

Використана література:

1. Булавін Л. А. Молекулярна фізика / Л. А. Булавін. – К. : Знання, 2006. – 567 с.
2. Гончаренко С.У. Фізика. 10 клас / С.У.Гончаренко. – К. : Освіта, 2002. – 319 с.
3. Коршак Є.В. Фізика. 10 клас / Є.В.Коршак, О.І.Ляшенко, В.Ф.Савченко. – К.: Генеза, 2010. – 296 с.

4. Мороз І. О. Методичне обґрунтування першого закону термодинаміки у курсі фізики ВНЗ / І.О.Мороз – Наукові записки. – Випуск 108. – Серія: педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2012. – Ч. 2. – С. 215 – 219.

5. Школа О. В. Основи термодинаміки і статистичної фізики : навч. посібник / Олександр Школа. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 374 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОСНОВА ЗАГАЛЬНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ЙОГО ЗАХИСТУ

КОЗУБ П.А.,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної механіки та технологій захисту

навколишнього середовища

Національний університет цивільного захисту України

Харків, Україна

ВАМБОЛЬ В.О.

доктор технічних наук, професор,

завідувач кафедри прикладної механіки та технологій захисту

навколишнього середовища

Національний університет цивільного захисту України

Харків, Україна

КОВАЛЕНКО С.

викладач кафедри прикладної механіки та технологій захисту

навколишнього середовища

Національний університет цивільного захисту України

Харків, Україна

КОЗУБ С.М.

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри медичної та біоорганічної хімії

Харківський національний медичний університет

Харків, Україна

Останні роки захист навколишнього середовища стає одним із найбільш популярніших видів діяльності. Захистом навколишнього середовища займаються юристи, хіміки, механіки, юристи, соціологи, педагоги [1-7]. До захисту навколишнього середовища навіть залучаються такі гуманітарні сфери як мистецтво. Наразі, під цей вид діяльності можна підвести будь-який напрямок науки та техніки, оскільки він так чи інакше впливає на середовище навколо нас. Але саме таке широке трактування поняття захисту навколишнього середовища призводить до того, що ефективність дій таких захисників є дуже низькою, а іноді навіть призводить до негативних результатів.

Так наприклад, боротьба із сланцевим газом спрямована на недопущення забруднення підземних горизонтів шкідливими речовинами, але у той же час ігнорується той факт, що використання вугілля замість газу значно більш забруднює атмосферу, причому вплив на людину забрудненого повітря значно більший ніж вплив на нього речовин, які будуть надходити з підземних вод. В результаті боротьба за екологічну безпеку вже призвела до значно більших екологічних наслідків. [8-9]

Слід зазначити, що наведене вище твердження є такими ж голослівними як і твердження активістів-екологів, але вірність обох тверджень можна перевірити зробивши хоча б приблизні розрахунки з для обох варіантів.

Однак правда сьогоденного стану полягає в тому, що на сьогодні не існує системи проведення таких порівняльних розрахунків. І основною причиною цього є те що технології захисту навколишнього середовища як технології, як галузі науки не існує. Більшість спеціалістів із захисту навколишнього середовища є спеціалістами у своїй локальній області знань – спеціалісти з розробки технології утилізації конкретного виду відходів (побутових, ливарного виробництва свинцю, кролячих шкір, пір'я індо уток та ін.), спеціалісти щодо вивчення впливу селену на лишайники Дворічанського району Харківської області, спеціалісти метрологи приладів визначення концентрації вуглекислого газу з концентрацією від 5 до 11 %, спеціалісти

екології офісних приміщень та ін. Тому для більшості з них вплив на навколишнє середовище визначається тільки факторами, які їм відомі, обмежуються тільки територіями об'єктів, які вони проектують або досліджують, вимірюються тільки приладами та засобами, які їм відомі.

Слід зазначити, що подібна ситуація характерна не тільки для України, але й для розвинутих країн і охарактеризована вона може бути, як відсутність системності у підходах до захисту до навколишнього середовища.

В першу чергу це відсутність чіткого поняття самого навколишнього середовища. Більшість людей розуміють навколишнє середовище з точки зору свого положення у ньому. Для офісного працівника - це робоче приміщення, для бджоляра - це навколишні поля, для таксиста – це вулиці в городі, для біолога – це видове різноманіття, а для хіміка – це наявність токсичних речовин.

З цього випливає і різниця у розумінні поняття захисту навколишнього середовища. Біолог, хімік, енергетик, громадський активіст мають свої власні погляди на порушення екологічних норм та методів захисту довкілля. Але у той же час, всі ці люди розуміють, що як і будь-який інший об'єктивний процес захист довкілля може и повинен бути об'єктивно оцінений, що існують шкідливі фактори, які можуть бути розташовані у певному порядку, які можуть бути заміряні певними приладами, і для яких вже існують технології їх знешкодження або недопущення.

Саме тому необхідною умовою ефективного захисту навколишнього середовища є чітка формалізація понять, яка дозволить перетворити його з громадської активності на науково обґрунтовану технологічну діяльність.

В першу чергу такої формалізації потребує само розуміння навколишнього середовища, яке в глобальному сенсі включає у себе все навкруги нас, в тому числі і більш локальні ділянки простору. Причому такі ділянки можуть бути оцінені за різними параметрами серед яких найбільш важливими є об'єкт захисту, його структура та розміри, важливість для навколишнього середовища,

просторова близькість до людини, відношення до її діяльності, постійність у часі та загальна потужність впливу.

В якості об'єктів захисту можуть виступати будь-які об'єкти навколишнього середовища – людина, тварини, рослини, водні або територіальні об'єкти, космос, печери та ін.

Кожен з цих об'єктів може бути різним за розмірами та своєю структурою - від точкових (наприклад диван у кімнаті, колодязь, гора) до рівномірно розподілених (океан або поле).

Об'єкт навколишнього середовища, який впливає на інші об'єкти є більш важливим, оскільки його захист дозволяє захистити всі інші пов'язані з ним об'єкти. І навпаки, забруднення земель поблизу водойм може призвести до отруєння всього ланцюгу сільськогосподарського виробництва – зернових культур, м'яса, риби, продуктів їх переробки та кінцевого споживача – людини. Таким чином ступінь впливу на інші об'єкти, сила зв'язку з іншими об'єктами є ще одним важливим критерієм оцінки будь-якого об'єкту.

Але навіть велике забруднення дуже рідкісних природних об'єктів на великій відстані від конкретної людини визиває в неї менші негативні почуття ніж сміття біля її порогу, тому відстань до об'єкту захисту є дуже важливою характеристикою, яку потрібно приймати до уваги при діях щодо захисту навколишнього середовища.

Ще однією корисною градацією навколишнього середовища є відношення його до діяльності людини (ступінь техногенності). Наприклад дика природа, середовище для проживання та робочий простір дуже сильно відрізняються один від одного і потребують різних методів захисту.

Наведені характеристики поки що не дозволяють провести чітку класифікацію всіх об'єктів захисту, але дозволяють зробити перший крок у цьому напрямку. При цьому розробка методик кількісної оцінки кожного з запропонованих параметрів дозволить об'єктивно оцінити важливість кожного з об'єктів захисту та вибрати для нього найбільш оптимальний метод захисту.

Методика класифікації об'єктів захисту також важлива не тільки для вибору методу захисту, але й для самого визначення необхідності такого захисту. Так, наприклад, поле поруч з пасікою може бути визначено як загроза для навколишнього середовища при використанні інсектицидів, але при їх відсутності воно буде вважатись безпечним об'єктом. Відходи харчування у приватному господарстві є безпечними і навіть корисними, але підпадають під категорію побутових відходів у великих містах.

Навколишнє середовище

Об'єкт захисту

Тип	Масштаб	Значення	Вплив на інших
Людина	Малі одиночні	Природа	Не впливає
Тварини	Малі неоднорідні	Відпочинок	Буде незручно
Рослини	Однорідні	Житло	Будуть проблеми
Повітря	Великі одиночні	Робота	Катастрофічні наслідки
Територія	Великі неоднорідні	Техніка	Повне знищення

Наступним кроком розвитку методики захисту навколишнього середовища повинен стати процес визначення екологічних вимог до кожного з видів об'єктів. В результаті чого більшу частину загроз навколишньому середовищу можна бути визначати за чітким алгоритмом, який не буде потребувати втручання спеціалістів високої кваліфікації і лише екстраординарні випадки необхідно буде досліджувати спеціально.

Слід зазначити, що подібна класифікація для джерел забруднення вже існує у вигляді класифікатора відходів, а методи їх переробки також зведені у єдину систему. Таким чином, навіть вже на основі існуючих даних можливо створити методику попередньої оцінки впливу негативних факторів та необхідних методів захисту з числа вже існуючих. І лише для більш складних випадків, або при бажанні підвищити ефективність технологій захисту навколишнього середовища буде необхідно проводити додаткові наукові та технологічні дослідження.

Використана література:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р. : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI (офіц. текст із змін, станом на 14 лист. 2011 р.) / Законодавча база Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Андрущенко В. П. Екологічна політика і освіта: проблеми становлення / В. П. Андрущенко // Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. – К. : Знання України, 2004. – С. 253–258.
3. Дробноход М. І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: кол. монографія / М. І. Дробноход, Ф. В. Вольвач, С. І. Іващенко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
4. Яценко Л. Д. Шляхи екологізації національної економіки / Л. Д. Яценко // Стратегічні пріоритети. – №1(22), – С. 99-105.
5. Макарова Н. С. Економіка природокористування: навч. посібник / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 322 с.
6. Цигичко С. П. Екологія в архітектурі і містобудуванні : навч. посібник / С. П. Цигичко - Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х : ХНАМГ, 2012. – 146 с.

7. Гусева А.Ю. Экологическая эстетика как превращенная форма эстетики природы // Terra Humana. – 2012. – № 3. – С. 209–213.

8. Якушенко Л. М. Перспективи видобутку сланцевого газу в Україні: екологічні аспекти / Л. М. Якушенко, Є. О. Яковлев ; НІСД. Відділ екологічної та техногенної безпеки. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/slanets/>.

9. Козловський С. В. Стан та тенденції видобутку сланцевого газу у світі. Перспективи для України: економічний та екологічний аспекти. Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія «Економічні науки». 2014. №2. С. 49–60.

АЛГОРИТМ ВІДТВОРЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ МІЖ ДАНИМИ НА ВХОДІ І НА ВИХОДІ МОДЕЛІ «ЧОРНА СКРИНЯ»

БОЙКО Л. Т.,

КОНОНЧУК А. А.

кандидат фізико-математичних наук, доцент,

*доцент кафедри обчислювальної математики та математичної
кібернетики*

*магістрант кафедри обчислювальної математики та математичної
кібернетики*

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ. Модель «чорна скриня» використовують для вивчення реальних об'єктів, в яких відомими є лише дві множини: вхідних та вихідних даних. Внутрішні процеси, що відбуваються в «чорній скрині» і перетворюють вхідні дані у вихідні, є невідомими.

Від конкретного реального процесу залежить кількість вхідних та вихідних даних. Для простоти розглянемо випадок, коли на вхід подається декілька даних $a_j, j = \overline{2, n}, n \geq 2$, а вихідний результат b лише один (рис. 1). Відомі проміжки, до яких належать дані $a_j \in [\alpha_j, \beta_j], j = \overline{2, n}$, результат b при цьому попадає в деякий проміжок $[\gamma, \delta]$. Природа даних неважлива.

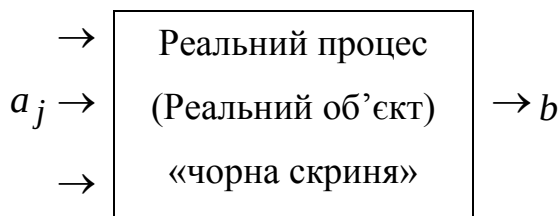

Рисунок 1. – Модель «чорна скриня»

Реальний процес встановлює залежність $b = f(a_2, a_3, K, a_n)$, де функція $f(a_2, a_3, K, a_n)$ є невідомою. Мета дослідження – побудувати наближену математичну модель, за допомогою якої можна встановити аналітичну залежність результату b від вхідних даних $a_j, j = \overline{2, n}$. Таку математичну модель будемо називати «прогнозною». Знаючи прогнозну модель, можна для реального процесу по відомих на вході сигналах $a_j, j = \overline{2, n}$ передбачити (прогнозувати) результат b .

ПОБУДОВА ПРОГНОЗНОЇ МОДЕЛІ. Наближення до функції $f(a_2, a_3, K, a_n)$ будуватимемо у вигляді алгебраїчного многочлена. Розглянемо такі варіанти многочлена: лінійний, квадратичний та кубічний.

У випадку **лінійної прогнозної моделі** наближення до функції $f(a_2, a_3, K, a_n)$ шукатимемо у вигляді такого алгебраїчного многочлена:

$$f(a_2, a_3, K, a_n) \approx F_1(a_2, a_3, K, a_n) \equiv x_1 + a_2 x_2 + a_3 x_3 + K + a_n x_n, \quad (1)$$

де $\{x_j\}_{j=1}^n$ – невідомі коефіцієнти, які характеризують здібність реального об'єкту виробляти результат b і які не залежать від вхідних даних $a_j, j = \overline{2, n}$. Знайшовши невідомі коефіцієнти, будемо знати у вигляді (1) лінійну прогнозну модель, що наближено моделює реальний процес.

Для **квадратичної прогнозної моделі** наближення до функції $f(a_2, a_3, K, a_n)$ шукатимемо у вигляді алгебраїчного многочлена другого степеня:

$$f(a_2, a_3, K, a_n) \approx F_2(a_2, a_3, K, a_n) \equiv x_1 + \sum_{j=2}^k x_j c_j. \quad (2)$$

Тут $k = n + \frac{1}{2}(n-1)n = \frac{(n+1)n}{2}$ – загальна кількість доданків у многочлена

(2). Коефіцієнти c_j обчислюються через вхідні дані $a_j, j = \overline{2, n}$ за такими формулами:

$$\begin{aligned} c_j &= a_j, j = \overline{2, n}; c_{n+j-1} = a_2 a_j, j = \overline{2, n}; c_{2n+j-3} = a_3 a_j, j = \overline{3, n}; \\ c_{3n+j-6} &= a_4 a_j, j = \overline{4, n}; \dots; c_k = a_n a_n. \end{aligned} \quad (3)$$

У випадку **кубічної прогнозної моделі** наближення до функції $f(a_2, a_3, K, a_n)$ шукатимемо у вигляді алгебраїчного многочлена третього степеня:

$$f(a_2, a_3, K, a_n) \approx F_3(a_2, a_3, K, a_n) \equiv x_1 + \sum_{j=2}^t x_j c_j. \quad (4)$$

Тут t – загальна кількість доданків у многочлена (4). Коефіцієнти c_j цього многочлена при $j = \overline{2, k}$ обчислюються через вхідні дані $a_j, j = \overline{2, n}$ за формулами (3) та при $j = \overline{k+1, t}$ – за такими формулами:

$$c_{k+1} = a_2 a_2 a_2; c_{k+2} = a_2 a_2 a_3; \dots; c_{k+n-1} = a_2 a_2 a_n; \dots; c_t = a_n a_n a_n.$$

Як видно з формул (1), (2), (4), шукані коефіцієнти x_j входять лінійно в кожен із прогнозних моделей. Для пошуку цих коефіцієнтів виконаємо з чорною скриннюю **m** експериментів. В кожному експерименті подамо на вхід деякий комплект значень $a_j, j = \overline{2, n}$ і зафіксуємо відповідне значення b . В результаті матимемо таблицю даних $\{a_{ij}, j = \overline{2, n}; b_i\}_{i=1}^m$, i – номер експерименту. Вважаємо, що дані таблиці зафіксовані з певними похибками. За допомогою цієї таблиці складемо систему лінійних алгебраїчних рівнянь (СЛАР):

$$\tilde{C}x = \mathcal{B}, \quad (5)$$

$$\text{де } \tilde{C} = \begin{bmatrix} 1 & c_{12} & \dots & c_{1s} \\ 1 & c_{22} & \dots & c_{2s} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & c_{m2} & \dots & c_{ms} \end{bmatrix} - \text{відома } m \times s \text{ матриця; } \mathcal{B} = \begin{bmatrix} b_1 \\ L \\ b_m \end{bmatrix} - \text{відомий вектор}$$

$$\text{вільних членів; } x = \begin{bmatrix} x_1 \\ \dots \\ x_s \end{bmatrix} - \text{шуканий вектор.}$$

В системі (6) $s = n$ для випадку лінійної прогновної моделі, $s = k$ для випадку квадратичної прогновної моделі, $s = t$ для випадку кубічної прогновної моделі.

Вважаємо, що елементи матриці $\tilde{C}$ та вектора $\tilde{b}$ СЛАР (5) відомі наближено, з деякими похибками h, δ :

$$\|C - \tilde{C}\| \leq h; \quad \|b - \tilde{b}\| \leq \delta. \quad (6)$$

Точна матриця C та точний вектор вільних членів b у оцінках (6) вважаємо невідомими, але h, δ – відомі числа.

Знайшовши вектор x із СЛАР (5), можемо користуватися прогнозними моделями (1), (2), (4). Оскільки СЛАР (5) є некоректною за Адамаром, то розв'язуватимемо її методом регуляризації Тихонова [1]. Цей метод дозволяє будувати стійкий до обчислювальної похибки розв'язок СЛАР (5).

Була виконана програмна реалізація алгоритму цього методу з використанням мови програмування C# у середовищі візуальної розробки програм MS Visual Studio 2017. Програмний продукт дозволяє будувати лінійну, квадратичну та кубічну прогнознi моделі. Правильність роботи програмного продукту перевірена на трьох тестових прикладах. В кожному прикладі для побудови прогновної моделі була підготовлена вибірка із 60 елементів (тобто проводилось по 60 експериментів). Елементом вибірки вважалися числа $a_2, a_3, \dots, a_n$, які випадково фіксувалися на відрізку $[0; 1]$ і які розглядалися як вхідні сигнали в чорну скриню. В тестових прикладах функція $f(a_2, a_3, \dots, a_n)$ (реальна модель) вважалась відомою, тому через добути коефіцієнти $a_j \in [0; 1], j = \overline{2, n}$ за формулою $b = f(a_2, a_3, \dots, a_n)$ обчислювався результат b . По двадцяти елементах вибірки будувалася прогнозна модель реального процесу, а інші сорок елементів використовувалися для її перевірки, тобто для побудови діаграм розсіювання. У всіх розрахунках h, δ приймалися однаковими.

Приклад 1. Реальна модель при $n = 4$ визначена такою лінійною функцією:

$$f(a_2, a_3, a_4) = 5 + a_2 + 2a_3 - a_4. \quad (7)$$

Прогнозну модель, тобто функцію $F(a_2, a_3, a_4)$, будували у двох варіантах: у вигляді лінійної прогнозної моделі

$$F_1(a_2, a_3, a_4) = x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4$$

та квадратичної прогнозної моделі

$$F_2(a_2, a_3, a_4) = x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + a_2^2x_5 + a_2a_3x_6 + a_2a_4x_7 + a_3^2x_8 + a_3a_4x_9 + a_4^2x_{10}$$

Результати роботи програми показані на рис. 2, 3.

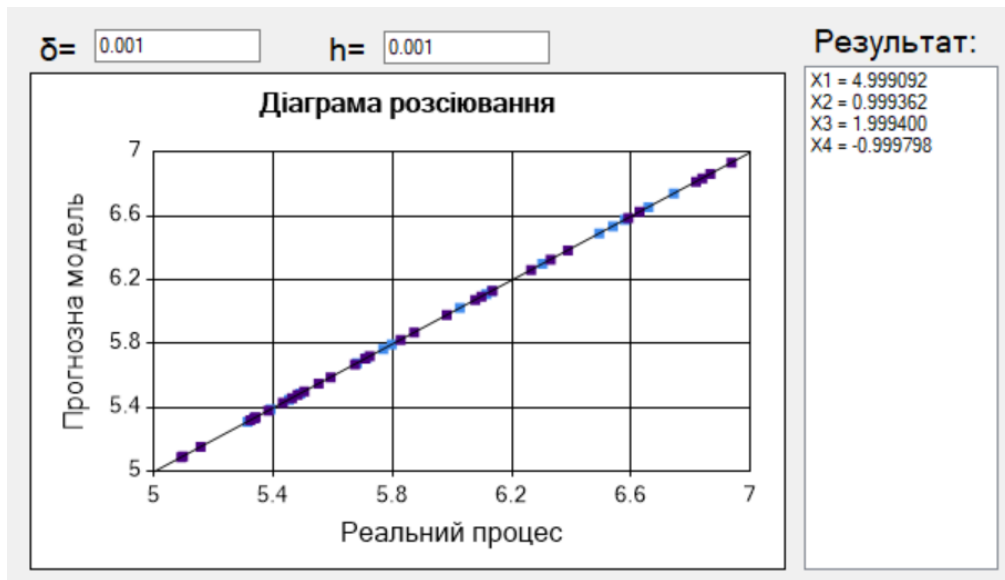

Рисунок 2. – Приклад 1. Лінійна прогнозна модель

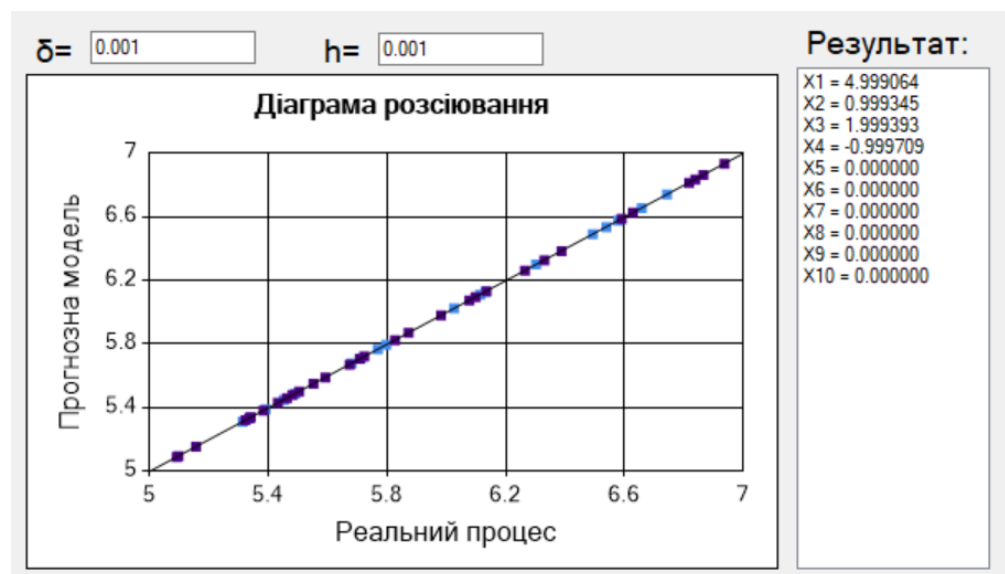

Рисунок 3. – Приклад 1. Квадратична прогнозна модель

Як видно, квадратичну прогнозу модель програма звела до лінійної, обнуливши коефіцієнти $\{x_j\}_{j=5}^{10}$ при квадратичних доданках. В обох варіантах прогнозних моделей коефіцієнти, знайдені програмою, є близькими до відповідних коефіцієнтів реального процесу (7).

Приклад 2. Для простоти візьмемо $n=3$. Реальний процес виберемо у вигляді квадратичної функції:

$$f(a_2, a_3) = -3 + a_2 - 5a_3 + a_2a_3 + a_3^2. \quad (8)$$

Для прогнозу моделі розглянемо три варіанти:

лінійна прогнозна модель:

$$F_1(a_2, a_3) = x_1 + a_2x_2 + a_3x_3; \quad (9)$$

квадратична прогнозна модель:

$$F_2(a_2, a_3) = x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_2^2x_4 + a_2a_3x_5 + a_3^2x_6; \quad (10)$$

кубічна прогнозна модель:

$$F_3(a_2, a_3) = x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_2^2x_4 + a_2a_3x_5 + a_3^2x_6 + a_2^3x_7 + a_2^2a_3x_8 + a_2a_3^2x_9 + a_3^3x_{10}. \quad (11)$$

Результати роботи програми показані на рис. 4, 5, 6.

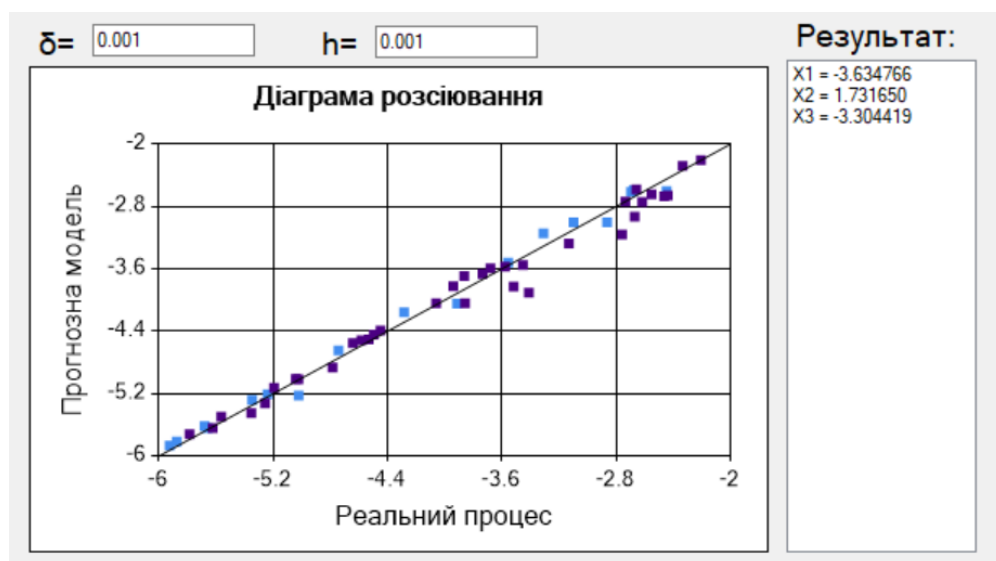

Рисунок 4. – Приклад 2. Лінійна прогнозна модель

Як видно з рис. 4, лінійна прогнозна модель (9) не дуже добре наближує квадратичний реальний процес (8). Квадратична (10) та кубічна (11) прогнознi моделі дають кращі наближення квадратичного реального процесу (8). Це видно з рис. 5, 6.

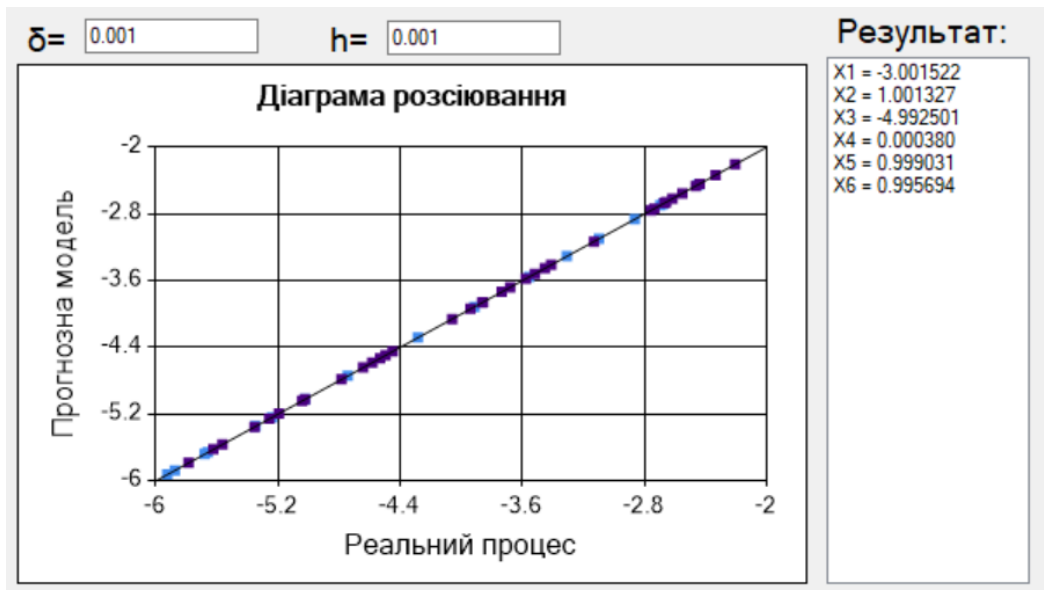

Рисунок 5. – Приклад 2. Квадратична прогнозна модель

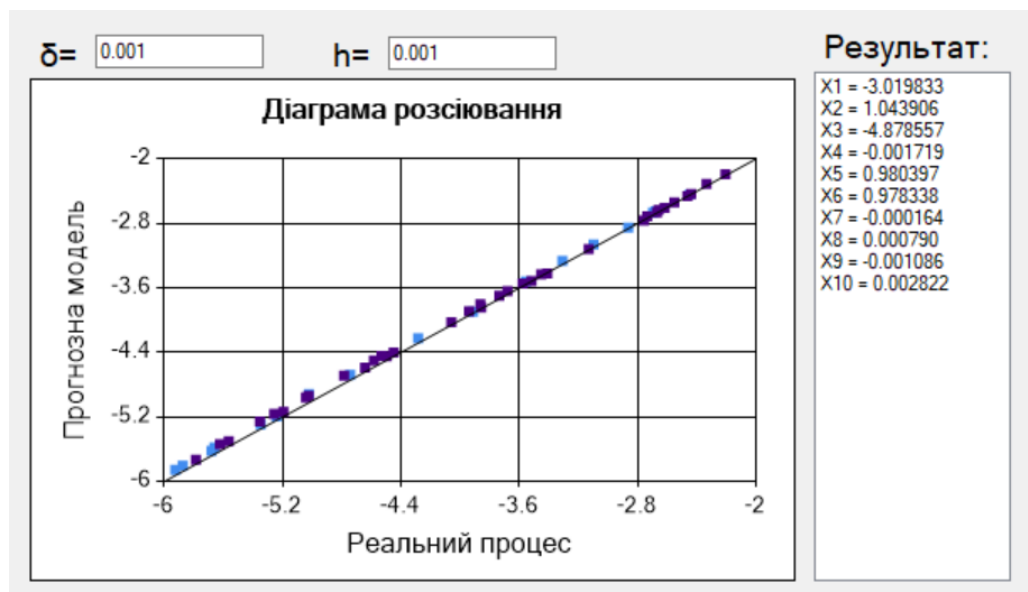

Рисунок 6. – Приклад 2. Кубічна прогнозна модель

Приклад 3. Візьмемо $n=3$ і зафіксуємо кубічний реальний процес такою функцією:

$$f(a_2, a_3) = 4 - a_2^2 + a_2 a_3 + a_3^3. \quad (12)$$

Прогнозні моделі будуємо за формулами (9), (10), (11). Результати роботи програми представлені на рис. 7, 8, 9.

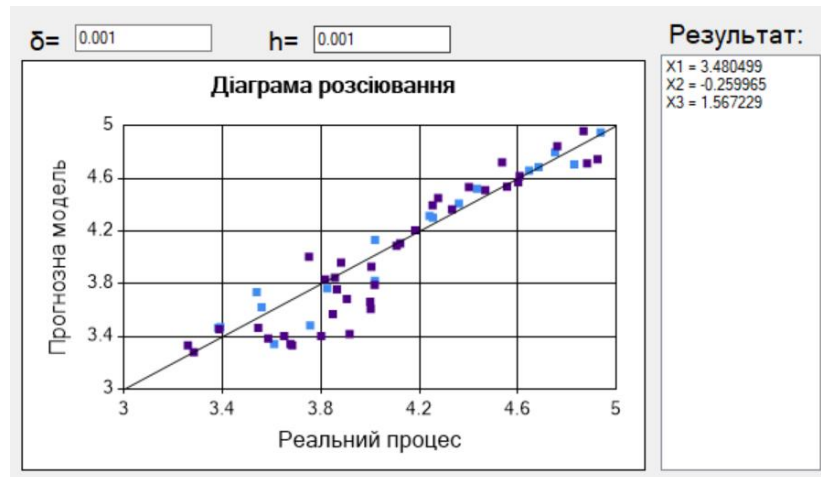

Рисунок 7. – Приклад 3. Лінійна прогнозна модель

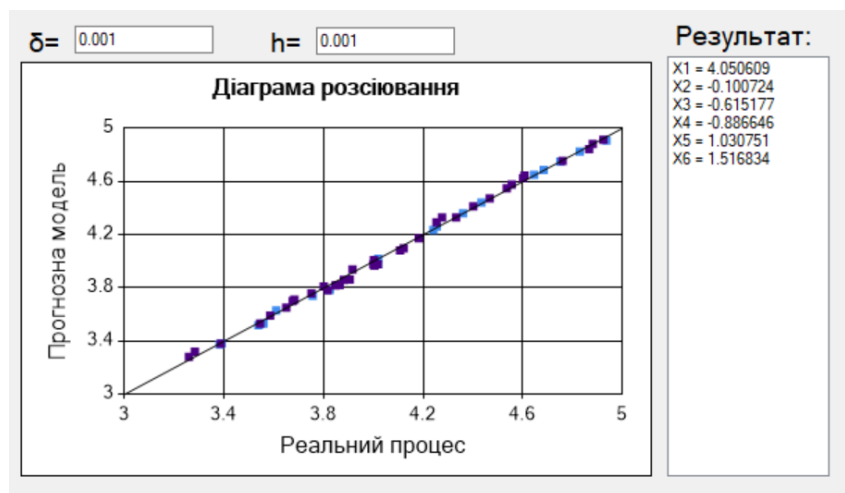

Рисунок 8. – Приклад 3. Квадратична прогнозна модель

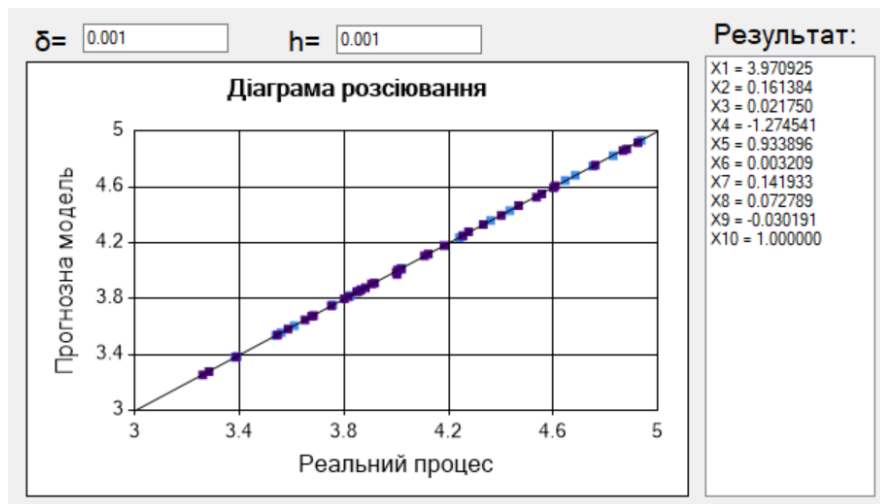

Рисунок 9. – Приклад 3. Кубічна прогнозна модель

Як видно з рис. 7, 8, 9, кубічна прогнозна модель найкраще наближує кубічний реальний процес (12).

Параметри h, δ (вони вказані на діаграмах розсіювання) враховувалися в алгоритмі методу регуляризації Тихонова при розв'язуванні СЛАР (5). При зменшенні значень h, δ коефіцієнти x_j (на діаграмах розсіювання вони виведені у стовпчику «Результат») ставали ближчими до відповідних коефіцієнтів реальних процесів у тестових прикладах.

Якщо 60 елементів вибірки розділити інакше, а саме: 40 елементів на побудову прогновної моделі (тобто на формування СЛАР (5)), а 20 на її перевірку, то прогнозна модель стає більше наближеною до реального процесу.

Розглянуті тестові приклади дають підстави сподіватися, що при моделюванні більш складних реальних процесів (порівняно з тими, які розглянуті в тестових прикладах) можна буде визначитися із необхідною кількістю доданків та степенем алгебраїчного многочлена прогновної моделі.

Розглянуті прогнозні моделі планується використати при розробці алгоритму розв'язування оберненої задачі, а саме: по заданому результату $b \in [\gamma, \delta]$ визначити такий комплект вхідних даних $a_j \in [\alpha_j, \beta_j]$, $j = \overline{2, n}$, який приводить до цього результату.

Використана література:

1. Тихонов А.Н. Методы решения некорректных задач / А.Н. Тихонов, В.Я. Арсенин. – М.: Наука, 1979. – 288 с.

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ У ПОСТРАДЯНСЬКУ ДОБУ

ПАЛЬШКОВ К. Є.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Виборча сутність представницької демократії природньо поділяє гравців політичної гри на переможців та переможених. Перші набувають статусу влади, останні - опозиції. Від змісту діалогу владних та опозиційних кіл залежить стабільність суспільства. Особливо велике значення має характер такого діалогу під час перехідних процесів. Становлення опозиційних сил по країнах пострадянської Балтії почалося, ще до розпаду СРСР. Прагматична взаємодія національно орієнтованої номенклатури та антирадянськи налаштованої частини суспільства, дозволила прибалтам зробити узгоджений поступ у бік відновлення незалежності та розбудови демократичних держав. Для України, де взаємодія владних і опозиційних сил досі постає вагомою проблемою сучасного державотворчого процесу, теоретичні аспекти інституціоналізації опозиції продовжують становити науковий та практичний інтерес.

Важливою умовою сталого розвитку сучасного демократичного суспільства є наявність ефективно функціонуючої опозиції. Як зазначає І. Саєнко: «Наявність політичної опозиції, забезпечення необхідних умов її діяльності свідчать про підвищення рівня ефективності політики, саме тому опозиційна діяльність стала важливою складовою політичних систем демократичних правових країн» [Цит. за : 1, с. 170]. У демократичних країнах, опозиція знаходячись поза владними або коаліційними утвореннями, використовуючи різноманітні важелі впливу, виступає дієвою формою захисту інтересів громадян, які не підтримують провладну більшість.

Визначальні функції опозиції, як прояву суспільного інакомислення та невдоволення чинною політичною системою, можна звести до репрезентації інтересів соціальних груп, критики і формування альтернатив, комунікації, вирішення конфліктів та зняття громадського невдоволення [6, с. 127].

Водночас, ефективність діяльності політичної опозиції залежить від багатьох факторів, а саме «законодавчого визнання статусу опозиції, гарантій її прав, урахування позиції громадян, згуртованості сил опозиції, наявності авторитетних лідерів, «інтелектуальних команд», конструктивної ідеології, джерел фінансування, механізмів впливу на державні рішення тощо» [Цит. за : 6, с. 127].

Поствиборчою тактикою політичної опозиції може бути взаємодія із владою, перехід на позиції системної критики, гібридні варіанти активності. Та, незалежно від обраного сценарію, важливим є збереження гарантій опозиційної діяльності. Як зазначає В. Сичова, «Інститут політичної опозиції можна вважати суттєвою складовою демократичного державного механізму, за допомогою якої забезпечуються ефективні дії держави (системи органів влади) щодо підвищення раціональності управлінських рішень останньої» [Цит. за : 5, с. 75] Отже, за умов реалізації політичною опозицією своїх прав та можливостей, конструктивних і прагматичних взаємовідносин із владою, обидві сторони можуть діяти в інтересах розвитку держави.

Відсутність діалогу між владою і опозицією, недотримання прав останньої, або ж взагалі витіснення її з політичного процесу, може призвести до політичної нестабільності. Коли сили, що програли вибори не мають жодних важелів впливу на державні процеси, або зазнають неправового тиску, накопичений протестний потенціал може стати загрозою сталому політичному розвитку, аж до недемократичних форм зміни влади.

Трансформація авторитарних чи тоталітарних режимів в напрямку демократії можлива лише за умов паралельного становлення та зміцнення політичної опозиції. У перехідних процесах опозиція відіграє роль рушія політичних реформ та суспільних змін. Успішність становлення опозиції та

реалізації нею своєї головної мети у вигляді здобуття влади залежить від багатьох факторів. Визначальним серед них автор вважає рівень політичної свідомості та культури. У суспільстві має бути сформовано запит на якісні зміни в суспільно-політичному житті та реалізовано цілу низку демократичних цінностей та інститутів як-от: вільні вибори, свобода слова, плюралізм, багатопартійність. Без соціального запиту на стримування влади та заповнення прогалин у сфери наведених цінностей та інститутів, можливість існування дієвої опозиції виключена.

Вільні вибори дозволяють громадянам віддати свій голос політичній силі, програма якої за їх переконанням найбільше відбиває їхні інтереси. Порушення даного права унеможливорює формування органів, які обираються відповідно до волевиявлення громадян, та відкриває шлях до зловживань правлячими колами владою, її узурпації.

Порушення свободи слова підриває первинні засади опозиційної діяльності. Позбавлення громадян права на вільне висловлення своїх думок, зокрема, що стосується критики уряду, порушує баланс сил на користь влади.

Уособленням плюралізму в умовах представницької демократії виступає багатопартійність. Змагальність та конкуренція різних політичних сил виступають основою парламентаризму, обов'язковою ознакою якого є наявність опозиції. Оформлена опозиційна діяльність в сучасному світі неможлива без наявності розвиненої партійної системи та її суб'єктів політичних партій. В умовах представницької демократії партії представляють інтереси громадян. Від того, чи будуть представлені інтереси громадян різних ідейних орієнтацій рівномірно, залежить стабільність суспільства. Партії трансформують стихійне зіткнення різних позицій суспільства в легалізоване політичне протистояння.

Велике значення для досягнення опозицією поставлених цілей має політичний режим, що визначає характер стосунків із діючою владою. За тоталітарного режиму не визнається саме існування опозиції. Суспільству навіюється думка про існуючу владу, як про єдину можливу. Будь-яка критика

влади трактується, як спроба повалення існуючого ладу і передбачає суворе покарання. За таких умов опозиційна думка вимушена переходити у сфери діяльності, що мають менші ризики прямого зіткнення з офіційними доктринами, зокрема, національно-культурну, творчу, виховну тощо.

За демократії, такі цінності як-от: верховенство права, система загальних виборів, плюралізм, гласність тощо забезпечують ефективне функціонування опозиції. У демократичній політичній системі опозицію наділено найширшими правами. До таких прав Л. Шачковська та С. Бондар відносять «участь у формуванні порядку денного парламенту, можливість надсилати запити уряду й підзвітним йому організаціям, піддавання критиці урядових рішень, ініціювання створення спеціальних слідчих комісій для розслідування недбалості або непрофесіоналізму вищих посадових осіб держави, право публічних висловлювань і рівного з правлячою елітою доступу до ефірного часу державних телерадіокомпаній, друкованих засобів масової інформації» [Цит. за : 6, с. 125]. Повноваження опозиції мають бути закріплені законодавчо. При цьому, у країнах консолідованої демократії гарантії інакодумства природньо виступають частиною національної традиції, що склалася історично і реалізується на практиці.

Авторитарний режим однією з визначальних рис якого є показовість у наявності рис демократії, передбачає співіснування влади та опозиції. Втім, вже якісний зміст можливої взаємодії залежить від обох сторін протистояння, та в першу чергу від влади. Зокрема, як пише І. Саєнко: «Демократичний механізм опозиційної діяльності передбачає забезпечення відкритості політичного процесу, прозорості діяльності влади, підвищення рівня раціональності та варіативності політичних рішень» [Цит. за : 1, с. 170]. Характер протистояння залежить від того, як влада ставиться до вимог опозиційних сил, чи може опозиція впливати на прийняття політичних рішень, чи має вплив на уряд, чи має доступ до ЗМІ тощо. Готовність до діалогу владних еліт робить можливим досягнення консенсусу та подальшого поступу у бік демократії. Розвиток подій

у протилежному напрямку може поглибити кризу, аж до відкритого протистояння.

Для радянського суспільства феномен опозиції був складним для сприйняття та розуміння. Керівна роль комуністичної партії виключала будь-яке публічне інакодумство, та тим більше оформлення організованої політичної сили на противагу КПРС. Різницю у сприйнятті опозиції за доби СРСР та сьогодні наглядно розкривають тодішнє та сучасне визначання даного інституту. У сучасній політичній науці опозиція розкривається як «специфічна форма політичного впливу на органи державної влади з боку різних соціальних і політичних груп з метою законодавчого забезпечення своїх інтересів» [4, с. 13]. В той самий час, опозиційна діяльність розкривається, як «цілеспрямована поведінка уповноважених суб'єктів конституційно-правових відносин, що передбачає здійснення контролю за органами державної влади та органами місцевого самоврядування, критику їх роботи та створення альтернативної програми розвитку держави (окремого регіону) й формування позитивного досвіду управлінської роботи та кадрового потенціалу» [Цит. за : 1, с. 171]. Радянський же політичний словник 1940 року визначав опозицію, як протидію; рух спрямований проти пануючої думки чи порядку; групу, яка здійснює протидію, та крокує проти думки більшості або пануючої думки [2, с. 389]. Співставлення наведених визначень дозволяє бачити акценти у визначенні опозиції у різні періоди. Якщо сьогодні наголос робиться на забезпеченні інтересів опозиції через політичний вплив на владу, контроль над нею, то за радянських часів в опозиційних силах бачили перш за все протидію. Разом з тим, «практика показує, що не може бути сильної опозиції в суспільстві ... без зацікавленої та активної підтримки населенням опозиційності – цілеспрямованої сукупної активності суб'єктів опозиції, що має власні сутнісні ознаки, механізми і фактори функціонування» [4, с. 14]. Відповідне сприйняття опозиції в СРСР призвело до того, що за роки радянської влади досвід політичної взаємодії державного апарату та опозиції було втрачено. Замість цього, в політичну культуру багатьох народів СРСР було привнесено

недемократичні риси, як-от: нетерпимість до політичного опонента, ворожість та агресивність до альтернативної точки зору; відторгнення плюралізму тощо.

Та якщо в окремих частинах СРСР, наприклад республіках Центральної Азії, споконвічний брак демократичної традиції зробив політичну опозицію новим феноменом, то в окремих частинах Радянського Союзу, що мали практику демократичного або напівдемократичного врядування, опозиція постала знайомим інститутом із минулого. Зокрема, так сталося в Естонії, Латвії та Литві, авторитарні політичні режими яких напередодні радянської окупації мали певні атрибути демократії.

Проголошена 1985 року в СРСР Перебудова порушила монополію Комуністичної партії на формування ідейно-політичного середовища. Нагоду ефективно скористатися проголошеними змінами скористалися не всюди. Але, серед тих регіонів, де протестний потенціал був традиційно високий, прибалти опинилися в авангарді. Інакодумство серед творчих кіл та інтелігенції Прибалтики мало коріння, що сягало часів державності.

В самому СРСР існувало навіть визначення «інакомислячі», відносно тих громадян, які були не згодні з політикою партії. Звісно такі люди не могли обіймати державних чи громадських посад. «Інакомислення» визначалося ніби, як помилковість у поглядах, адже радянська влада – це влада народу, який обирає кращих, комуністична партія є партією робітників, селян та прошарку інтелігенції, отже народна. Сам «народ» же, згідно з ідеєю об'єднався у блок партійних і безпартійних. Така позиція передбачала, що на відміну від капіталістичного світу, ядром якого виступає буржуазія, політика єдиної комуністичної партії правильна [3, с. 308], і не може мати підстав для критики.

Оскільки курс на політичні зміни носив декларативне вираження, на початковому етапі Перебудови, формами уособлення інакодумства по республіках Прибалтики ставали окремі інституційно неформлені групи, серед партійної номенклатури. Комунікація між представниками таких груп здійснювалася на кулуарному рівні. І хоча такі форми діяльності слабо

відповідають сталим уявленням про опозицію, на той момент, це можна було вважати викликом режиму.

Якщо діяльність реформістськи налаштованих угруповань в середині влади була абсолютно негласною, та як і раніше обмежена суворою партійною дисципліною, то звичайні люди мали ширші можливості задля реалізації громадських ініціатив. Поза межами державних інститутів формами єднання громадян ставали різного роду дискусійні клуби, гуртки, студії, рухи тощо. Враховуючи те, що проголошена політика гласності не передбачала можливостей для прямої критики влади, вказані об'єднання громадян у Прибалтиці шукали альтернативних шляхів позиціонування. Наприклад, однією з популярних проблематик для єднання громадських ініціатив була екологічна. Розвиток вказаних невеликих за розміром, але численних об'єднань, згодом призвів до утворення масових громадських рухів – народних фронтів. Вони стали формою об'єднаної політичної опозиції на піках політичної кризи недемократичних режимів.

Типовими рисами таких фронтів тоді і сьогодні є відсутність обов'язкового членства, розмиті програмні цілі, обмежені фінансові та інформаційні ресурси, брак чіткої організації тощо. За таких умов старі добре організовані еліти, використовуючи досвід та дисципліну, постають складним суперником для реформаторів.

Виникнення народних фронтів, слід вважати етапом інституціоналізації опозиції у Прибалтиці. Так, на момент утворення рухів, вважалося, що вони здатні прискорити запровадження радянською владою реформи. Втім, по мірі набирання політичної ваги та радикалізації вимог, народні фронти взяли на себе роль прямого опонента партії, яка навпаки стрімко втрачала легітимність і контроль над соціально-політичною ситуацією.

Велике значення для інституціоналізації опозиції у Прибалтиці, як самодостатньої сили мала наявність широкого прошарку інтелігенції та дисидентів, які були готові очолити протистояння із владою. Свою готовність надати допомогу прибалтійським суспільствам демонстрували іммігрантські

кола. Після відновлення незалежності, дані спільноти отримали впливове представництво на державних посадах.

Демонстративною формою опозиційності став вихід з лав КПРС [3, с. 310], що по мірі ослаблення комуністичної влади стало масовим явищем. Здавання партійного білету стало свого роду декларацією національно-патріотичної позиції його носія, та свідченням незгоди із курсом партії. Як правило за цим слідував вступ до народного руху або інших організацій антикомуністичного характеру.

В умовах трансформації політичної системи стратегічними завданнями опозиції є руйнування існуючого режиму та розбудова нового. При цьому, максимальну увагу має бути приділено обом з наведених завдань. Виконання лише першого виключає перехід до демократії. Тому, важливим фактором функціонування опозиції є її здатність переходити від руйнівних стратегій до прагматичних і творчих форм позиціонування. Як свідчать посттоталітарні практики, партійно-політичні конфігурації, які виникають на тлі зруйнованих режимів вимагають конструктивних форм політичної активності.

Громадсько-політичний дискурс доби слабшання радянської влади по республіках Балтії, стрімко розгортався у бік відновлення незалежності та самостійного розвитку республік. Незгода із проєвропейським, незалежницьким курсом лунала лише з боку проросійськи орієнтованої частини суспільства, ядро якої складали етнічні росіяни та російськомовні вихідці з інших радянських республік. Відкидаючи сценарії самостійного розвитку, вони виступали лише за переформатування економічних засад Радянської держави.

В цілому ж національно орієнтовані опозиційні сили, що представляли більшу частину суспільства та чимала частина республіканської номенклатури Прибалтики виступали за розбудову державних інституцій ліберально-демократичного штибу. В контексті трансформації та подальшого розвитку політичної системи, йшлося про запровадження багатопартійності, вільних виборів, ідеологічного плюралізму тощо. В частині реформування економічної

системи опозиціонери декларували відновлення ринкових відносин та їх базової засади – інституту приватної власності.

Втім, визначальною рисою посткомуністичного розвитку стала переконаність нової влади у неможливості повернення до організації суспільно-політичного життя радянського зразка та, в першу чергу, виключення комуністичної ідеології серед альтернатив незалежного шляху.

Колишнім опозиціонерам, які прийшли до влади на руїнах авторитарного чи тоталітарного режимів, часто доводиться працювати в умовах погіршення соціально-економічної ситуації, що є наслідком руйнування попередніх управлінсько-організаційних конструктів. За таких умов, новій владі складно досягати швидких позитивних результатів, тоді як суспільство чекає на виправдання отриманого авансу довіри. Великого значення у такий час набуває питання політичної волі. Проведення рішучих реформ у форматі «шокової терапії» на кшталт польського «плану Бальцеровича», загрожують зниженням підтримки, але дозволяють розраховувати на результати в довгостроковій перспективі. Уникнення ж подібних реформ дозволяє зберігати відносну політичну та економічну стабільність, втім лише відстрочивши кризу довіри з боку суспільства, адже реальних необхідних змін не відбувається.

Від початку Перебудови прибічники європейського шляху розвитку добре розуміли важливість лібералізації політичного та економічного життя. Та якщо на початковому етапі полеміки із радянським центром прибалтійськими реформаторами ставилося питання розширення економічної автономії Естонії, Латвії та Литви, то із відновленням незалежності нова влада по республіках вдалася до рішучих дій. Стратегічна єдність серед реформаторів торкалась і змісту і темпів політичних та економічних реформ. Зокрема, з метою стрімкої розбудови ринкової економіки демократичними силами, було проголошено курс на широку приватизацію. І хоча безумовним лідером процесу роздержавлення власності стала Естонія, в цілому прибалтійськими країнами протягом декількох років вдалося передати великі частини державних комплексів до приватних рук.

В цілому ж, слід зазначити, що розгляд балтійськими елітами державних інтересів вище за особисті чи корпоративні сприяв відновленню незалежності трьох пострадянських республік, та їх подальшому розвитку демократичним шляхом.

Використана література

1. Актуальні питання зовнішньої політики України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13 грудня 2013 р. / Саєнко І. та ін. Одеса, 2013. 264 с.;
2. Политический словарь / Александрова Г. та ін. Москва, 1940. 672 с.;
3. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами : Монографія / Рудич Ф.М. та ін. Київ, 2016. 488 с.
4. Політична опозиція: навч. посіб. / Гошовська В.А. та ін. Київ, 2013. 208 с.;
5. Сичова В.В. Інститут політичної опозиції в системі державного управління: монографія / Харків : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр., 2010. 219 с.;
6. Шачковська Л.С., Бондар С.С. Критерії ефективності діяльності політичної опозиції. Політикус. 2017. № 2. С. 124-128.

ERGONOMICS APPROACH IN EDUCATIONAL SYSTEM

КОМИССАРОВ В.А.

Вчитель інформатики

Аспірант

Спеціальність – професійна освіта: комп'ютерні технології

Whom do we educate? Whom do we teach? I would answer: "Students of the XXI century are people with a clearly detected clip mindset". "Clip" from English means "haircut; speed (motion); cut (from the newspaper); film clip, slicing". Children from the «New Silent Generation» are multitasking. They can in the same time listen to music, chat, wander through the network, edit photos, while doing their homework. Why did I start with clip thinking? It's modern, important and relevant issue for research.

The ideology of the struggle with video thinking is doomed to failure. More realistic is not the struggle against clip thinking, but the appropriation and use of its features to achieve goals. In this case, it is necessary not to lose the proper moment for the development of critical thinking in the new generation. The modern world is full of various available information and some of the factors associated with it. It leads to dispersion of students' attention, because they cannot focus on one object of activity for a long time. Based on what has been said above, I am convinced that the problem I am working on is relevant, because the essence of educating a creative individual is precisely the fact that modern students need special conditions [6].

The current state of development of higher pedagogical education in Ukraine requires new approaches for improving the professional teachers' skills, due to the high demand of the company for highly skilled and competitive specialists. The main directions of reforming and upgrading the higher pedagogical education, which are defined in normative-legal documents, are widely implemented in practice. One of the major trends in the renewal of the educational world is the increase in humanitarian component in vocational and pedagogical education through the

introduction of oriented on a person of scientific and educational disciplines, among which occupies a significant place ergonomics, in particular pedagogical ergonomics.

The teaching of ergonomics and the design of environments where ergonomics teaching and learning has got little attention on this topic. This paper describes the roots of interest and research in educational ergonomics; second it provides a personal view of the opportunities and challenges by two ways of educational ergonomics; and lastly it considers the implementation of teaching ergonomics to children in terms of their personal development, the design of schools and the impact such initiatives might have different social problems [2].

Educational ergonomics is concerned with the complexion of educational performance and educational design. The approach of educational ergonomics, embodied in the above quote, is that the performance of students and educational systems to a substantial degree is context specific – specialized in relation to specific design factors and that ergonomic interventions directed at design improvements therefore can benefit education. Scientifically, the field is concerned with how and why design characteristics of the educational process and system influence variability in performance of participants in the system and of the system as a whole. We assume that the scope of educational ergonomics encompasses all modes and levels of performance-design interaction that may occur in educational environments and systems [3].

Ergonomics design in schools. Evidence supporting the positive influence of good environmental design of classrooms and schools on student performance may be summarized as follows. Poor classroom design and maintenance can lead to in student accomplishment. Students are adversely affected by poor control of classroom environmental indoor air, room ventilation, temperature, humidity, thermal comfort, lighting and acoustic quality.

Classroom furniture, properly planed for children, improves on-task behavior, promotes better sitting and standing postures, decreases back pain and other musculoskeletal complaints, increases trunk muscle strength, and improves overall academic marks. Introduction of appropriate colors, full-spectrum lighting, plants,

and background music in school classrooms promotes a more relaxed, calming and attractive learning environment, but their possible effects on academic achievement are as yet unproven. The foregoing findings have prompted the emergence of various occupancy quality guidelines and standards pertaining to ergonomics for children [5].

A growing body of research shows that the quality of the teacher in the classroom is the most important schooling factor predicting student outcomes. Budget, curriculum, class size none has a greater effect on a student than his or her teacher. Holding teachers accountable for mediating the impact on student learning of a series of design factors that they cannot control may be deemed at best ineffective, and more pointedly a recipe for failure on the part of teachers and students alike. This consideration supports a balanced conclusion that teaching quality represents a necessary, but not sufficient, contributor to student achievement.

The functional space of a modern school can be defined as an environment where educational personal changes of teachers and students are carried out on the basis of use of the latest information technologies. This space should ensure not only the development of the student's creative potential, but also the preservation and strengthening of his physical and mental health. This idea has already been firmly established in pedagogical research, but in practice it still does not find proper implementation. To a large extent, this is due to the fact that the uncertain psychological-pedagogical structure of the educational space of the school, its permanent and variables components, there is no idea of organizing the management of this complex system [7].

It's necessary to determine what is the environment at all. There are a number of definitions in the scientific literature the notion of "*environment*":

- a complex of various external phenomena that spontaneously affect human beings;
- a set of conditions that surround a person and interact with it as an organism and personality;
- real reality, under which human development takes place;
- the surrounding social, material and spiritual conditions of human existence;

- the environment of a person, which she perceives, reacts to, with which enters into contact and interact.

In addition, there are three types of environmental factors: macrofactors, mesophactors and microns accommodation and work places with training equipment, furniture, visual equipment, lighting equipment located in them, as well as color scheme and microclimate. Pedagogical ergonomics identifies the following main groups of factors of the learning environment:

- physical and chemical factors (temperature, humidity, chemical composition, physical condition and air exchange rate, lighting, noise, etc.);
- factors of the structure of space (size, shape, orientation of elements space);
- factors of time (duration and rhythm of the influence of environmental factors);
- technical and aesthetic factors (the beauty of forms, lines, color of the school equipment and equipment, aesthetic use of color, light and music, stands of visual information, artistic representation of visual means of study etc);
- socio-psychological factors (relationships between classmates, general socio-psychological atmosphere in class, organization of extra-curricular work, etc.).

The last two groups of factors affect the student's body indirectly – through the first three groups. In the aggregate, the factors of the educational environment affect the functional state of the subjects of the educational process, their workability and health. By the nature of the impact on the teacher and students, the learning environment can to be comfortable, relatively comfortable or extreme.

Comfortable learning environment provides optimal dynamics ability to work, good health and the health of subjects of the educational process. Relatively comfortable is the state of the educational environment, which for a certain period of time provides the necessary level of work capacity and preserves the health of teachers and students, but causes them to capacious subjective feelings and functional changes that are still beyond the bounds norms. Extreme state of the educational

environment leads to a decrease in the performance of subjects of the educational process and causes functional changes that go beyond the norm, but do not lead to pathological abnormalities [1].

A school environment that provides a comfortable state for children preserves their health, promotes adequate behavior – one of the main conditions increasing the effectiveness of learning. School is a special world of childhood, where favorable conditions for the growth and development of children should be created. Right an organized learning environment will enable every child to find classes to heart, believe in their strengths and abilities, learn to interact with adults and peers, to understand and appreciate their feelings and actions.

Ergonomics considers the system "man-machine-environment" as a set of such components: human-operator (group of operators); cars (technical means, tools); environment (external labor conditions). Pedagogical ergonomics in the educational system also distinguishes the following components:

- teacher (teacher), student (students);
- means of training (technical means of training, laboratory equipment, operating models, etc.);
- learning environment (classes).

However, a significant part of the authors highlighted in the educational system such a component as the informational subject matter. The information environment is a collection of ways to use human knowledge. These methods allow you to store, organize, accumulate, transmit and reproduce the scientific, educational, and methodological information. Subject environment is a collection of material resources through which the educational process is carried out. This is a room that is equipped various types of training equipment and adapted to activities teachers and students. The activities of subjects of the educational process in the system "student – teacher – means of training – educational environment", as well as the laws of physiological and psycho-physiological processes that underlie this activity. In addition, pedagogical ergonomics carries out the design of technologies, tools and learning environment in order to optimize them [4].

I believe that the most important thing is to give students the opportunity to be creative, to experience the joyous moments of life, so I try to constantly create situations of success and support students in the quest for achieving the goal. Only in happy moments of creativity a person feels free. Without creativity there is no freedom. One of the main conditions for the development of creative abilities of students is to create the proper atmosphere that effectively influences the appearance of new, original ideas.

One of the successful projects I have implemented in my school with a help of ergonomics approach that benefited not only the students who did it, but also those who study at the school where I work. This is the project in my class *"Elite Family"* in the period 2015-2017 (students and parents of the class headed by a class teacher). We took part in the project "City by own hands" and "Cooperation with the Federal Government of Germany – GIZ" twice. Within a year and a half, we have won three grants for realization of our own idea of education the project *"Kinoklass16.com.ua"*, which is intended for the development of students and better education. The goal was to make the class acceptable for learning, to focus their attention on the learning process and create proper internal conditions for development and upbringing. Today, the platform is a transformer's cabinet, which has everything you need for a modern student. Also, one more striking achievement was the fact that our team *"Elite family"* filmed a TV-program on the basis of *Kinoklass16.com.ua*, and brought the first place in the Film Festival in Dnipro. As a result of this activity, we got a big team, the students got good experience and left a significant step in the history of the school, all the students and teachers of the school dramatically increased the quality of the transfer and acquisition of knowledge.

On the basis of this project unique lessons, interesting councils, modern communication and trainings, social projects, exciting evenings, reviews of and animated films with further discussion, school and city seminars, teambuilding are created and organized. We are doing this project with a motto *"Don't transfer us"*.

More than 500 children and adolescents, 30 teachers, representatives of the department of education, creative personalities, distinguished girls and boys, adults visit our "*Kinoklass16.com.ua*".

Thus, pedagogical ergonomics can be defined as a new section of contemporary pedagogy, which implements complex interdisciplinary advisories, learning process in the system "student (student) – teacher (teacher) – Learning Tools – Learning Environment" with the aim of optimizing the information and subject environment of an educational institution.

References

1. Hourcade J., Design for children, in: Handbook of Human Factors and Ergonomics. Third Edition, G. Salvendy, ed., Wiley, New York, 2006, pp. 236-240.
2. Harrison C., Comber C., Fisher T. Impact2: the Impact of Information and Communication Technologies on Pupil Learning and Attainment. Becta, Coventry. – 2002 – p. 23-40.
3. Galskova N. Modern Methods of Teaching / N. Galskova. – Minsk: High school. – 2003. – p. 86- 98.
4. Yermolenko L. Ergonomics approach to the Learning in High School / L. Yermolenko // Foreign Languages. – 2002. – №. 3. – p. 10-11.
5. Kademiya M. Innovative Learning Technologies: Dictionary-Glossary: Teaching. A guide for students and teachers –Lviv: SPOL., 2011. – 196 p.
6. Komissarov V.A. Rozvitok tvorchih zdibnostey uchniv shlyahom zaprovadzhennya inovatsiynih tehnologiy / Sotsialno-gumanitarni nauki ta suchasni vikliki. Materlali III Vseukrayinskoyi naukovoyi konferentsyii. 25-26 travnya 2018 r., m. Dnipro. Chastina II. / Nauk. red. O.Yu.Visotskiy. – Dnipro: SPD «Ohotnik», 2018. – P. 21.
7. Konysheva A. Modern Methods of Teaching English Language / A. Konysheva. – Minsk: Science. – 2003. – p. 86-98.

MODELING OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF OBTAINING THE SUSPENSION OF SODIUM HYDROCARBONATE IN THE PRODUCTION OF SODA ASH

BOLOTYNSKA O.

postgraduate student of Technology System

Automation and Ecology Monitoring

The National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute",

Kharkiv, Ukraine

BOBUKH A.

doctor of Science, Associate professor,

professor of Technology System

Automation and Ecology Monitoring

The National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute",

Kharkiv, Ukraine

GERMAN E.

candidate of Science,

associate professor of Technology System

Automation and Ecology Monitoring

The National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute",

Kharkiv, Ukraine

The management of the process of obtaining suspension of sodium hydrogen carbonate produced by soda ash production (SSHCHN), as a rule, is carried out in accordance with the technological regulations, which stipulate conditions for operating conditions of the process and normalize the quality indicators of the target product - hydrogen carbonate suspension.

The complexity of this process is explained by the fact that it proceeds with reversible reactions involving several reacting components that are in three phases of the state. The change in the concentration of even one of the reacting components in the reaction mixture influences the final result of the process of obtaining SSHCN.

In order to achieve the highest possible quality of the product, both in research and production conditions, optimal conditions are needed for temperature and pressure, certain relations between the reacting components in the zone of completion of the reaction. Moreover, in the equilibrium state, these ratios are one, and in production conditions others. Due to the fact that the initial raw components of the process of obtaining SGNS have unstable characteristics and adversely affect the technological mode and quality indicators of the process, there is a need to improve the quality of management of the process under study [1].

It should be noted that in a modern market economy, the production of final commodity products (soda ash) is determined by consumer demand. As a result of these reasons, the requirements for the mode of operation of production plants are increasing, and there is a tendency to improve the technical characteristics of both individual and groups of devices. The combination of unstable in terms of characteristics of raw materials and changing requirements for the quality indicators of the resulting product are the main factors that make the task of choosing a technological mode extremely difficult.

In this regard, it is necessary to model the process of obtaining a suspension of sodium bicarbonate in the production of soda ash. For the development of computer models and experimentation with them, special software has been created - universal modeling environments that have almost everywhere superseded the manual study of complex mathematical models. These tools, which include graphic editors of models and virtual stands, gradually replace a special type of software — application packages that were recently used to conduct a computational experiment. Modeling systems allow you to create virtual, or better computer, laboratories, similar to the real one, equipped with measuring instrument models and signal sensors.

In order to correctly construct a mathematical model of the process under study as a whole, according to mathematical models of individual components and the connections between them, one must be able to do this dynamically when the composition of the model components changes.

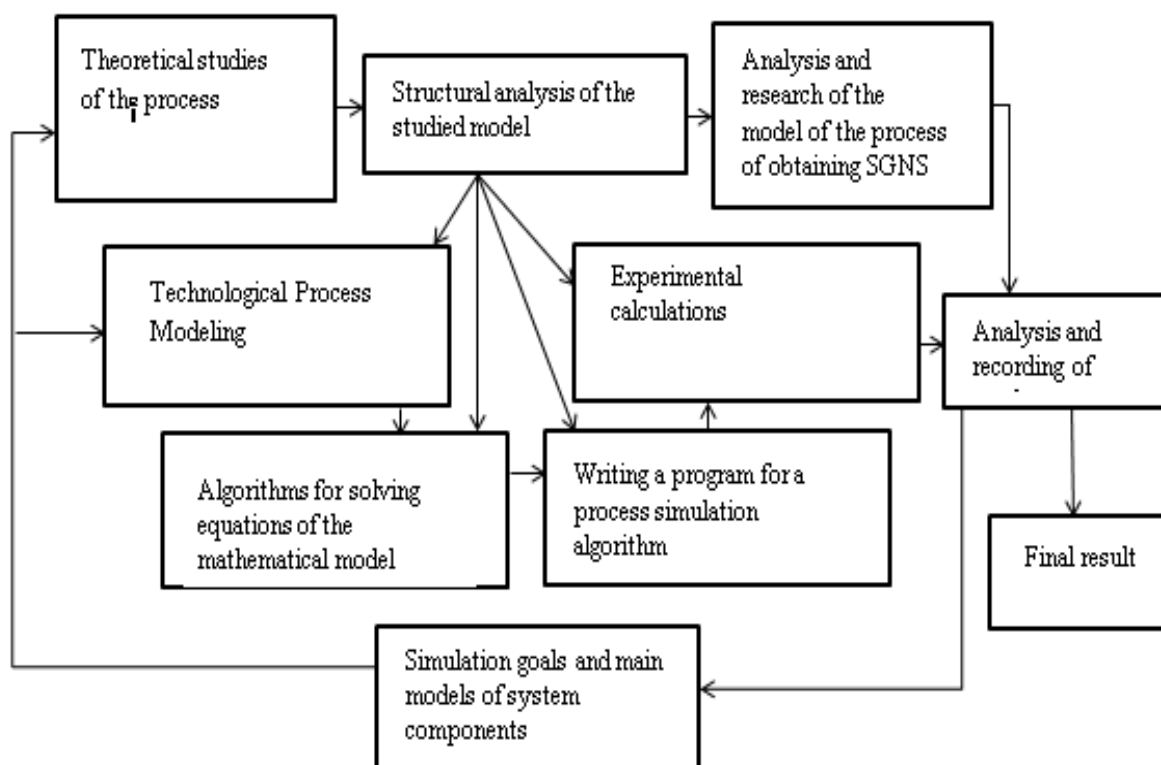
Our task was to determine the organization of the process of computer modeling of the production of soda ash SGNS. For this, it was necessary to determine what a model is and what modeling steps are needed.

A process model is any other process, the individual properties of which are completely or partially coincide with the properties of the original one. The model replaces the original process, retaining only some of the essential properties of the process. Which properties are considered essential, and which are not, are determined by the goals of the modeling. From the point of view of essential properties, the real process and its model should not differ within the framework of a given accuracy. Building and using a model instead of the original process is called modeling.

Building a model is a difficultly formalized process. It is difficult to say in advance which properties will turn out to be essential and which properties will not. This can be found only in the course of experiments with the model and comparison of its properties with the properties of the original process. It is no less difficult to determine in advance the region of applicability of the model; experiments are also required for this. The process of building a model is an iterative process [2].

Modeling can be thought of as a sequence of steps: the choice of the process and the goals of the modeling; development of criteria of conformity between the process and the model; model creation; checking the conformity of the model and process; use of the model to solve the tasks.

Based on the information we received about computer modeling. And also taking into account the complexity of the technological process we are modeling, we drew up a diagram of the modeling of the technological process under study, presented in Figure 1.

Fi

g. 1 Diagram of modeling the process of obtaining SGNS

This diagram shows the four necessary steps for structural analysis of the production process model, as well as interrelated modeling tasks, to obtain the final result of the modeling of the process of obtaining sodium hydrocarbonate suspension in soda ash production. All stages are necessary to model the process as close as possible to the process in real time in the production of soda ash.

The used literature:

1. Автоматизация и механизация производств основной химической промышленности. Под. ред. А.В. Сёмке, Харьков: НИОХИМ, 1977. – 120 с.
2. Колесов Ю. Б. Моделирование систем. Динамические и гибридные системы / Ю. Б. Колесов, Ю. Б. Сениченков. – СПб: БВХ-Питербург, 2006. – 224 с.

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

ЗАЯЧКІВСЬКА О.В.,

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансів і економіки природокористування

Національний університет водного

господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

Поява категорії економічна безпека в науковій літературі обумовлена ринковою трансформацією економіки України, і як наслідок цього, прагненням виходу на світові ринки, поглибленням інтеграційних зв'язків тощо. Розвиток ринкових механізмів в економіці України значно посилює вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємств.

Широкому спектру питань пов'язаних із проблемами економічної безпеки підприємств та теоретико-методичних аспектів економічної безпеки присвячені праці багатьох зарубіжних вчених, серед яких можна відзначити: Л.І. Абалкіна, О. Ареф'євої, А.В. Архипової, О.А. Бородіна, Д.Л. Ламберта, Л.П. Гончаренка, Т.Є. Кочергіної, Р.А. Караллі та ін.

Науково-методичні аспекти економічної безпеки досліджували науковці різних країн, зокрема такі вітчизняні вчені, як: Б.В. Буркинський, Б.І. Валусь, В. Губський, В.М. Геєць, С. Ілляшенко, Н.П. Капустін, О. Кірієнко, Д. Ковальов, Т.Т. Ковальчук, Н.П. Капустін, Ю.І. Когут, Ю.Г. Лисенко, А. Ляшенко, В. Прохорова, Н. Реверчук, В. Щелкунов. Їхні праці мають високу науково-теоретичну й практичну цінність, оскільки надають категоріальний і методологічний апарат та окреслюють основні напрями подальших наукових досліджень у цій сфері з метою поглиблення та всебічного розвитку розуміння економічної безпеки.

Незважаючи на відносну новизну категорії «економічна безпека», сучасна наукова література налічує десятки різноманітних підходів з вивчення економічної безпеки підприємства. Найбільш популярними та змістовними з них можна вважати захисний, ресурсно-функціональний, гармонізаційний, стратегічний, системний, ситуаційний та процесний підходи.

Для з'ясування особливостей проведення економічної безпеки на підприємстві насамперед необхідно мати чітке уявлення про сутність відповідного терміна (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства»

Джерело	Поняття
1	2
Ілляшенко С.Н. Кузенко Т.Б.	стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [1; 2, с. 12]
Олейніков Є.А.	стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому [3, с. 139]
Кірієнко А.В.	стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого діючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі [4, с. 6]
Покропивний С.Ф.	стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) [5, с. 466]

1	2
В. Тамбовцев	сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи [6]
Ю. Лисенко	стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу погроз стабільності функціонування і розвитку підприємства [7]
О. Судакова	такий стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування засобом належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність результативного протистояння негативному зовнішньому впливу [8]
Белокуров В.В.	наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань [9]
Р. Дацків	такий стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища [10]
Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М.	міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства [11, с. 87]

1	2
Д. Ковальов Т. Сухорукова	захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності [12, с. 48]
Плетнікова І.Л.	стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність [13, с. 7]
Кракос Ю.Б. Серик Н.І.	захищеність виробничо-господарської діяльності підприємства від небажаних змін в цих сферах як з боку зовнішніх, так і внутрішніх чинників [14, с. 7]
В. Шликов	стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз [15 – 18]

Як видно із табл. 1 та незважаючи на відносну новизну категорії «економічна безпека», сучасна наукова література налічує десятки різноманітних підходів з вивчення економічної безпеки підприємства. Найбільш популярними та змістовними з них можна вважати захисний, ресурсно-функціональний, гармонізаційний, стратегічний, системний, ситуаційний та процесний підходи.

На перших етапах розглядання економічної безпеки на мікрорівні достатньо поширеною була інтерпретація «безпеки» з точки зору захищеності. В основу такого бачення було покладено ідеї збереження комерційної таємниці підприємства, приховування інформації про підприємство від конкурентів, створення ефективної служби безпеки підприємства тощо.

Так, Ярочкін В.І. [19] під економічною безпекою підприємства пропонує розуміти зберігання комерційних таємниць підприємства. Безперечно таке усвідомлення економічної безпеки охоплює вузьке коло загроз, що значно знижує ефективність пошуку шляхів до утримання підприємства в безпеці.

У подальшому, думки про безпеку трансформуються та наділяються новими характеристиками. Так, І. Белоусова пропонує трактування економічної безпеки як «...збалансований беззупинний і сталий розвиток, що досягається за використання всіх ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні і в майбутньому» [20].

Справедливо відзначити, що власною економічною безпекою підприємства займаються не лише в кризових ситуаціях, але й в період відносної стабільності зовнішнього середовища, тому способи забезпечення стану безпеки суттєво відрізняються.

З цього приводу, треба відмітити визначення Л. Шемаєвої, яка висловлює наступну думку «...під економічною безпекою суб'єкта господарювання пропонується вважати характеристику суб'єкта господарювання, яка відображає його здатність реалізувати власні стратегічні економічні інтереси при певних зовнішніх умовах завдяки захисту від існуючих і потенційних загроз та використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище» [21].

Л. Абалкін, вважає що економічна безпека на макрорівні це «... сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення» [22].

Н. Реверчук розуміючи економічну безпеку, як «...систему активного захисту від можливих матеріальних, людських і фінансових втрат, у якій наявні чи можливі збитки, менші від встановлених норм» [23]. Близьким до думки

щодо скорочення витрат від загроз є визначення Б. Губіна, який розглядає економічну безпеку як «...оптимальний для підприємства рівень використання економічного потенціалу, коли реальні або можливі збитки виявляються нижче встановленої підприємством межі» [24].

Проте, незважаючи на вагомий внесок учених, у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі все ще не вирішеними залишаються практичні аспекти економічної безпеки підприємств. Зокрема, відсутні цілісні та ґрунтовні дослідження, присвячені проблемам організації системи економічної безпеки підприємств. Питання сутності та складу системи економічної безпеки підприємства ще не знайшло фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання [25]. Тому у табл. 2. представимо сутність системи економічної безпеки.

Таблиця 2

Підходи щодо визначення поняття «система економічної безпеки підприємства»

Джерело	Поняття
1	2
Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України	комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз [26]
Вовк В.В.	структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому [27]
Прохорова В.В.	сукупність взаємопов'язаних елементів, що складають єдине ціле. Вона містить такі складові елементи: суб'єкти безпеки, об'єкти безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки [28, с. 24-25]

1	2
Пригунов П.Я.	організаційна підсистема підприємства, що складається з сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових і інших заходів, сукупності сил і засобів, направлених на забезпечення безпеки підприємства, захисту законних інтересів його керівництва й інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємства [29, с. 107]
Захаров О.І.	сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства, що мають спільні цілі, наділених відповідними функціями і правовими повноваженнями, що мають необхідну матеріально-технічну базу, підготовлений персонал, механізми управління і взаємодії, що володіють технологіями, формами і методами визначення, зниження рівня та протидії небезпекам і загрозам у сфері економіки [30]
Камлик М.І.	...комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві [31]
Мігус І.П.	сукупність взаємопов'язаних елементів, які дозволяють здійснювати управління діяльністю акціонерного товариства шляхом мінімізації впливу на нього внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення ним поставленої стратегічної мети [32, с. 22]
Адаменко Т.М.	система економічної безпеки підприємства одночасно є способом її забезпечення і формою діяльності щодо такого забезпечення [33, с. 265]

Як видно із табл. 2, одностайної думки у понятті система економічної безпеки те ж немає, але створення системи економічної безпеки підприємства

та організація її успішного функціонування повинні ґрунтуватись на методологічних основах наукової теорії безпеки. Повинні бути визначені цілі системи безпеки підприємства: що необхідно здійснити, чого слід досягти; які завдання необхідно вирішити для досягнення поставлених цілей; які основні функції системи безпеки підприємства – визначити коло діяльності цієї системи [34, с. 20].

Отже, проведений аналіз наукової літератури дозволяє визначити систему економічної безпеки підприємства як структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому.

Проте, незважаючи на вагомий внесок учених, у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі все ще не вирішеними залишаються практичні аспекти економічної безпеки підприємств. Зокрема, відсутні цілісні та ґрунтовні дослідження, присвячені проблемам організації системи економічної безпеки підприємств. Питання сутності та складу системи економічної безпеки підприємства ще не знайшло фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання.

Використана література:

1. Ильяшенко С. И. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3 (21). С. 12–19.
2. Фінансова безпека підприємства : навч. посіб. / Кузенко Т. Б., Мартюшева Л. С., Грачов О. В., Литовченко О. Ю. Харківський національний економічний університет. Х. : ХНЕУ, 2010.
3. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / под. ред. Е. А. Олейникова. М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.

4. Кірієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / Київський нац. екон. ун-т. Київ, 2000. 19 с.
5. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. Київ : КНЕУ, 2001. 526 с.
6. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 35–42.
7. Лысенко Ю. Г. Механизмы управления экономической безопасностью. Донецк : ДонНУ, 2002. 175 с.
8. Судакова О. І. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства. URL : http://www.rusnauka.com/4._SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm. (дата звернення: 07.03.2019).
9. Белокуров В. В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия/ URL : <http://www.safetyfactor.Ru> (дата звернення: 07.03.2019).
10. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 7 (37). С. 143–153.
11. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства : сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.
12. Ковальов Д., Плєтнікова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка України*. 2000. № 4. С. 35–40.
13. Плєтнікова І. Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : 08.07.04. Харківська державна академія залізничного транспорту. Харків, 2001. 15 с.
14. Кракос Ю. Б., Серик Н. И. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия. *Економіка. Фінанси. Право*. 2006. № 12. – С. 7.
15. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности

предприятия. Санкт-Петербургский ун-т; Рязанский ин-т права и экономики МВД России. СПб. : Алетейя, 1999. 138 с.

16. Шлыков В. В. Экономическая безопасность предприятия. РИСК, 1997. № 6. С. 61–63.

17. Шлыков В. В. Экономическая безопасность предприятия. ЭКО, 2002. № 11. С. 94–99.

18. Шлыков В. В. Экономическая преступность : историко-правовые аспекты : учеб. пособ. Рязань : Рязанский ин-т права и экономики, 2000. 67 с.

19. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы. URL : www.connect.ru/article.asp?id=4350. (дата звернення: 07.03.2019).

20. Белоусова І.А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства. Київ : Дорадо-Друк, 2010. 430 с.

21. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. екон. наук : 21.04.02 / Ун-т економіки та права «КРОК». Київ, 2010. 39 с.

22. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России : угрозы и их отражение. *Вопросы экономики*. 1994. № 2. С. 25–32.

23. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.

24. Губин Б. В. Некоторые теоретико-методологические аспекты диагностики угроз экономической безопасности территории. *Экономическая безопасность : производство – финансы – банки* / под ред. В. К. Сенчагова. М. : ЗАО «Финстатинформ», 1998. С. 366–372.

25. Дуб Б. С. Система економічної безпеки підприємства : поняття та структура. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016. № 4 (60).

26. Про концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України : постанова Ради Центральної спілки споживчих товариств України від 12 лист. 2008 р. URL : http://www.uazakon.com/documents/date_3c/pg_gnguso.htm. (дата звернення: 07.03.2019).

27. Вовк В. В. Формування системи економічної безпеки підприємства.

URL :

http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/10_Vovk.htm.

(дата звернення: 07.03.2019).

28. Прохорова В. В., Прохорова Ю. В., Кучеренко О. О. Управління економічною безпекою підприємств : монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 282с.

29. Пригунов П. Я. Особливості використання сучасних концепцій управління в системі забезпечення економічної безпеки підприємств. *Європейські перспективи*. 2013. № 11. С. 103–108.

30. Захаров О. І. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2012. № 32. С. 80–86.

31. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібник. Київ : Атака, 2005. 432 с.

32. Мігус І. П. Корпоративне управління в системі економічної безпеки акціонерних товариств України : монографія. Черкаси : ТОВ «Маклаут». 2012. 274 с.

33. Адаменко Т. М. Система економічної безпеки підприємства : підхід до формування. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2013. № 25(2). С. 265–273.

34. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

ГУБАР О.В.

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції

та управління національною безпекою

Національна академія державного управління

при Президентові України,

м. Київ, Україна

Інформаційна сфера активно впливає на різні складові національної безпеки країни та є системоутворюючим чинником різних сфер життєдіяльності суспільства і держави. В інформаційному суспільстві інформація пронизує усі сфери життєдіяльності, а знання стають стратегічним ресурсом.

Чинні нормативно-правові акти дають різні визначення поняття «інформація». Так, Закон України «Про інформацію» та Цивільний кодекс України визначають інформацію як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2, 3]. Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає інформацію, як відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кінофільми, відеофільми, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [4]. Відповідно до Закону України «Про телекомунікації» інформація – це відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [5].

Сучасні інформаційні технології визначають рівень розвитку суспільства, змінюють геополітичну ситуацію і широко використовуються у повсякденному житті та державному управлінні. Посилення процесів глобалізації призводить до формування єдиного інформаційного простору. Внаслідок інтеграції інформаційних систем різних країн створюється загальносвітова інформаційна система та глобальні інформаційно-телекомунікаційні мережі. Відбувається інтенсивне впровадження нових інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави [1, 9]. Інформаційний простір стає ареною геополітичної конкуренції та важливим інструментом впливу на свідомість населення. Інформація та інформаційні технології стають дієвими засобами завоювання світу.

Інформатизація основних сфер життєдіяльності суспільства; швидке формування глобальної інформаційної інфраструктури, що стає основним елементом життєдіяльності світового співтовариства; досягнення в розвитку інформаційних технологій впливу на свідомість, волю і почуття людини; розвиток програмно-технічних засобів завдання шкоди комп'ютерним і телекомунікаційним системам; масове поширення і доступність нових, більш ефективних носіїв і засобів доставки інформації, під впливом і на основі якої відбувається прийняття управлінських рішень; недостатній рівень розвитку засобів захисту національного інформаційного простору та свідомості населення; недосконалість інформаційної політики на сучасному етапі українського державотворення сприяють загостренню інформаційного протиборства, що впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства.

Інформаційне протиборство поширюється не лише на населення, збройні сили, лінії зв'язку, комп'ютерні мережі. Інформаційні засоби впливу відкритого та закритого типу поширюють свій вплив на представників органів державної влади, місцевого самоврядування, військове керівництво країн-противників і партнерів, а також на автоматизовані системи управління зброєю, військовою технікою, небезпечними виробництвами, об'єктами критичної інфраструктури та системами життєзабезпечення. Водночас країнами агресорами активно

використовуються такі прийоми інформаційного впливу як дезінформація, прихований психологічний вплив на свідомість, відкриті акції залякування та стримування. Використання методів інформаційного протиборства дає можливість країнам агресорам з меншими матеріальними та фізичними втратами зменшити здатність до активного спротиву та сприяє швидкому знищенню об'єкта впливу.

За допомогою інформації здійснюється управлінський вплив для досягнення бажаних цілей та отримується інформація про стан об'єкта управління в цілому [6]. Процес державного управління забезпеченням біологічної безпеки, як сукупність перетворюваної інформації у сфері біологічної безпеки, може розглядатися як процес інформаційного обміну. Тому важливого значення набуває забезпечення національної стійкості інформаційного механізму державного управління забезпеченням біологічної безпеки.

Інформаційний механізм державного управління у сфері біологічної безпеки можна розглядати як сукупність технологій, методів, способів збирання, обробки інформації, своєчасного та якісного її надання з метою покращення ефективності державного управління забезпеченням біологічної безпеки. Зазначений механізм складається з процесів, технологій та заходів цілеспрямованого впливу органів державної влади на систему забезпечення біологічної безпеки.

В умовах збільшення обсягу та швидкості поширення інформації відбувається формування залежності стану забезпечення біологічної безпеки, як складника національної безпеки держави, від забезпечення інформаційної безпеки. Внаслідок розвитку інформаційних технологій та розвитку процесів глобалізації така залежність зростає і буде зростати.

Вітчизняні та зарубіжні науковці відзначають, що в умовах глобалізації боротьба між державами, спрямована на досягнення переваг у сферах отримання, обробки, збереження і доведення до користувачів необхідної інформації (включаючи сферу моральних та психологічних можливостей нації),

для досягнення певних політичних і військових цілей проявляється у вигляді інформаційного та психологічного протиборства.

За результатами проведеного аналізу наукової літератури, інформаційне протиборство у сфері забезпечення біологічної безпеки можна визначити як сукупність взаємовідносин між суб'єктами світового співтовариства або політичної системи суспільства, в рамках яких одні суб'єкти шляхом активного впливу на інформаційну сферу інших суб'єктів намагаються отримати переваги у сфері забезпечення біологічної безпеки.

До обов'язкових елементів технології ведення інформаційного та психологічного протиборства відносять: спеціальні засоби дезінформації, дезорієнтації, компрометації, дискредитації, зниження морально-психологічної стійкості, параліч волі до протидії, створення сприятливої соціально-політичної обстановки в країні, психологічний тиск (залякування), використання агентів дезінформаторів для прихованого спрямування діяльності об'єкту впливу в інтересах сторони, що здійснює вплив, а також завоювання довіри аудиторії та використання неточностей офіційних повідомлень. Важливою частиною інформаційного протиборства є вироблення психологічної стійкості мирного населення до впливу іноземних цінностей, шляхом виховання мирного населення в дусі патріотизму та вірності національним цінностям своєї країни.

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що інформаційні об'єкти можуть піддаватися різним впливам при здійсненні конкретних інформаційних операцій. Можуть бути знищені або фізично пошкоджені комп'ютерні мережі або мережі зв'язку, або з них може бути викрадено критично важливу інформацію, внаслідок проникнення вірусу або здійснення хакерської атаки може бути змінено програмне забезпечення. Водночас комп'ютерні мережі та мережі зв'язку можуть бути засобами ведення інформаційно-психологічного протиборства.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники до основних напрямів інформаційно-психологічного протиборства відносять: боротьбу з системами управління, інформаційно-розвідувальні операції; електронну боротьбу для погіршення

інформаційних можливостей (радіоелектронна, криптографічна та боротьба з комунікаційними системами); психологічну боротьбу (використання інформації проти людського розуму та психіки, маніпулювання суспільною свідомістю та суспільною думкою на різних соціальних рівнях та ін.); хакерську боротьбу (атаки спрямовані на різні компоненти комп'ютерних мереж та інформаційні ресурси розміщені в них, у тому числі з використанням комп'ютерних вірусів, логічних бомб, «дірок» в системі, прошивки постійних пристроїв пам'яті), кібернетичну та мережеву боротьбу (використання інформаційних інфраструктур суперника у власних цілях); економічну інформаційну боротьбу (інформаційну блокаду, що носить прихований характер та інформаційні операції замасковані під випадкові збої інформаційних систем або хакерські атаки та ін.); міжнародний інформаційний тероризм або кібертероризм. Інформаційні операції впливають на суспільство для переорієнтації на інші цінності, завдання збитків державі, підриву суспільно-політичного ладу та ін.

Наразі зберігаються можливості впливу на об'єкти державного управління забезпеченням біологічної безпеки, руйнування яких може спричинити значні жертви, а також широкий політичний і суспільний резонанс. Водночас за дослідженнями, що існують в науковій літературі, систематичне порушення роботи інформаційних інфраструктур виявляється більш ефективним ніж точкові терористичні впливи. Терористичні організації швидше ніж державні структури беруть на озброєння перспективні інформаційні технології. Водночас держави, які проводять спеціальні інформаційні операції у сфері біологічної безпеки, можуть маскувати свої дії під терористичну діяльність окремих терористичних груп, також можливе проведення спеціальних інформаційних операцій терористичними угрупованнями з використанням інформаційної інфраструктури дружніх країни. Тому важливого значення набуває завдання ідентифікації противника в інформаційному просторі, точного визначення джерела атаки та адекватного реагування на існуючі виклики і загрози для забезпечення стійкості інформаційного механізму державного управління забезпеченням біологічної безпеки.

Використання агресивними державами інструментів сучасної інформаційної боротьби у сфері біологічної безпеки, може призвести до бездіяльності суб'єктів забезпечення біологічної безпеки або до їх протиправної діяльності на користь іноземних держав. Для проведення спеціальних інформаційних операцій у сфері біологічної безпеки використовуються такі основні методи як: дезінформування, пропаганда, диверсифікація громадської думки, поширення чуток. Найчастіше використовується дезінформування, що передбачає введення об'єкту впливу в оману стосовно визначення справжності намірів, для спонукання його до запрограмованих дій. Як правило подаються правдиві відомості у перекрученому вигляді, досить часто зустрічається упереджене висвітлення подій та фактів з використанням спеціально підібраних правдивих даних. Іноді застосовують дезінформування з використанням синтезу правдивої інформації з дезінформацією. Внаслідок низької критичності та навіюваності мас для маніпулювання ними широко використовується негативна пропаганда. Водночас існує ризик проведення акцій дезінформування шляхом імітації витоку закритої інформації, успіху розвідки іноземних партнерів, використання засобів масової інформації. Основними ознаками проведення спеціальних інформаційних операцій у сфері біологічної безпеки можуть бути: зростання кількості повідомлень негативного змісту з певного напрямку, збільшення емоційності, тенденційності, сенсаційності при висвітленні певних питань, лавиноподібність інформації.

Тому в сучасних умовах важливого значення набуває забезпечення національної стійкості інформаційного механізму державного управління у сфері біологічної безпеки. Стійкість інформаційного механізму державного управління забезпеченням біологічної безпеки можна визначити як здатність зберігати первісний стан системи державного управління у сфері біологічної безпеки в умовах зовнішніх впливів. Для забезпечення національної стійкості інформаційного механізму державного управління у сфері біологічної безпеки важливе значення має уникнення помилок і затримок в оцінці стану суб'єктів забезпечення біологічної безпеки та об'єктів управління; чіткість і

послідовність дій суб'єктів забезпечення біологічної безпеки, а також забезпечення безперервності процесу управління.

Водночас, в сучасних умовах технологізації інформаційного протиборства, діяльність відповідних органів сектору безпеки та існуюче нормативно-правове регулювання є недостатньо ефективними, завдання щодо наукового пошуку основних напрямів підвищення ефективності інформаційної безпеки суб'єктів забезпечення біологічної безпеки набуває стратегічного значення. Вирішення цього завдання ускладнюється поширенням корупції, діяльністю державних органів в інтересах міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, а також в корпоративних та особистих інтересах.

До першочергових заходів, спрямованих на забезпечення національної стійкості інформаційного механізму державного управління у сфері біологічної безпеки можна віднести: удосконалення нормативно-правового регулювання; посилення контролю за обігом інформації з обмеженим доступом; боротьбу з дезінформацією; розробку засобів захисту суб'єктів забезпечення біологічної безпеки від небезпечних інформаційних впливів; запобігання маніпуляціям свідомістю осіб уповноважених на виконання завдань і функцій держави та громадян через інформаційні канали; моніторинг інформаційно-технологічних факторів ризику; контроль над виробництвом і впровадженням в роботу сучасних інформаційних технологій, що можуть використовуватися з протиправною метою; удосконалення діяльності органів спеціального призначення в частині попередження, виявлення, припинення та розкриття протиправних дій з боку іноземних спеціальних служб, транснаціональних корпорацій, міжнародних та інших організацій, окремих груп і осіб; вжиття заходів для досягнення необхідних спроможностей до виконання завдань з контррозвідувального забезпечення інформаційного потенціалу держави, а також контррозвідувального захисту суб'єктів і об'єктів забезпечення біологічної безпеки.

Використана література:

1. Ліпкан В., Максименко Ю., Желіховський В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. - К.: КНТ, 2006. - 280с.
2. Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року [Електронний ресурс]/Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]/режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print>
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року [Електронний ресурс]/Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
5. Закон України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року [Електронний ресурс]/Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>
6. Приходченко, Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність / Л. Приходченко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.- 2009. – № 2. – С.105-133.
7. Жарков Я.М. Інформаційно-психологічний вплив на війська та населення противника (1939–2000 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 20.02.22 / Я.М.Жарков. – К., 2007. – 206 с.
8. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. / [Я.М.Жарков, Л.Ф.Компанцева, В.В.Остроухов, В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Є.Д.Скулиш] ; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. – 200 с.
9. Фролов Д.Б. Информационное противоборство в сфере геополитических отношений : диссертация ... доктора политических наук : 10.01.10. - Москва, 2006. - 426 с.

**АКТУАЛЬНА ТЕМАТИКА МАГІСТЕРСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ
ДИЗАЙНУ ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ДИЗАЙН» (ДОСВІД ХДАДМ)**

ТРЕГУБ Н.Є.

кандидат архітектури, доцент,

завідувач кафедри «Дизайн середовища», професор

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

м. Харків, Україна

У 2018 році на факультеті «Дизайн середовища» ХДАДМ відбувся перший випуск магістрів за освітньо-професійною програмою «Інноваційний дизайн» (з 2019 року - «Концептуальний дизайн»). Згідно цієї програми, інтегральна компетентність, яку набувають магістранти, представляє собою здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі дизайну або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог. Серед загальних компетентностей (ЗК) головними є: здатність генерувати нові ідеї (креативність) та вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності наступні:

1. Здатність здійснювати концептуальне проектування об'єктів дизайну з урахуванням функціональних, технічних, технологічних, екологічних та естетичних вимог (за спеціалізацією);
2. Здатність проведення проектного аналізу усіх впливових чинників і складових проектування та формування авторської концепції проекту.

Програмні результати навчання такі: генерувати ідеї для вироблення креативних дизайн-пропозицій, вибудовувати якісну та розгалужену систему комунікацій, застосовувати основні концепції візуальної комунікації у мистецькій та культурній сферах; розробляти науково-обґрунтовану концепцію для розв'язання фахової проблеми.

Аналогічні завдання у магістерських науково-дослідних роботах розв'язувалися і у попередні роки. Наприклад, в роботі магістрантки з Китаю Ши Венвень, випускниці спеціалізації «Дизайн меблів» у 2013 р., за темою «Традиціоналізм та сучасні тенденції формування дизайну китайських меблів (наук. кер. Трегуб Н.Є.) було розроблено дизайн-концепцію уніфікованих меблів на основі інтерпретації традиційних китайських знаків-символів, було вивчено їх формально-логічні типи комбінаторних розстановок (сполучення, розміщення, перестановка). Встановлений зв'язок трьох типів комбінаторних розстановок лежить в основі різновидів (типів) висловлювань на мові уніфікації: типорозмірний (розмірно-подібний) конструктор, базово-модифікований конструктор і агрегатний конструктор (конструктор-комбінатор). В першому різновиді це сполучення, у другому – розміщення, у третьому - перестановки.

Уніфікація в рамках принципу трансформаційності елементів предметного середовища (за А.В. Єфімовим) виконую екологічну функцію, сприяє комунікації та стиковці між собою елементів такого середовища, запобігаючи можливість їх дублювання й загромадження предметного середовища непотрібними зайвими речами.

Розробка різних типологій, методичних засобів і прийомів формоутворення спирається на гармонійний синтез класичних ознак конструктивної морфології, характерних для технічного середовища й прийомів художньо-проектної культури.

В основу дизайн-концепції покладено наступні принципові положення: інтерпретація традиційних знакових систем у формоутворенні меблевих структур (використана модифікація одного з солярних знаків); принципи та методи уніфікації (агрегаткування) меблевих виробів; принцип використання традиційної колірної тріади (червоний, чорний, білий); принцип меблів-контейнеру; принцип комбінаторики варіантів композиційної організації меблевих модулів; «метафорична» образна типологія. Запропоновані меблеві об'єкти (шафа, полиці, ширма, табурети, ліжка) можуть бути реалізовані в

умовах промислового меблевого виробництва. Проектно-графічне моделювання здійснювалось Ши Венвень з використанням комп'ютерних програм «3D MAX – 9», «Corel Draw 12» [1,2].

Низка науково-дослідних робіт на здобуття ступеню вищої освіти «магістр» за освітньо-професійною програмою «Інноваційний дизайн» (галузь знань 02 – Культура і мистецтво, спеціальності 022 – Дизайн), захист яких відбувся на факультеті «Дизайн середовища» 28 грудня 2018 року, пов'язана з науково-дослідною темою кафедри «Дизайн меблів» ХДАДМ «Дизайн меблів: етнотрадиції та інновації у формоутворенні, технологіях виробництва і фаховій освіті» (№ державної реєстрації 0117U001384) та з науково-дослідною темою кафедри «Дизайн середовища» «Інноваційні підходи формування дизайну сучасного предметно-просторового середовища в умовах постіндустріальних трансформацій» (№ державної реєстрації 0117 U001382) на 2017-2019 рр.

Актуальність теми «Синтез світлових технологій та формопластики в дизайні середовищних арт-об'єктів» (магістрант Бистров Д.С., наук. кер. Трегуб Н.Є.) обумовлена тим, що феномен арт-об'єкту є одним з актуальних видів проектної творчості, а арт-дизайн є явищем проектної культури в історіографії ХХ ст. - перших десятиліть ХХІ ст. Арт-дизайн – феномен постмодерністської проектної культури, який характеризується художньо-концептуальним різноманіттям, змішуванням стилів і художніх методів, індивідуальним творчим підходом і активним експериментуванням в галузі формоутворення, особливою закодованою образно-змістовною інформацією («філософією»), якою наділені його твори – «корисні предмети мистецтва».

Про своєчасність даного дослідження свідчить фрагментарність мистецтвознавчого теоретичного осмислення поширеної дизайнерської практики в галузі синтезу світлових технологій та пластичних форм арт-об'єктів, які змінюють емоційне сприйняття людиною об'єктів середовища. В рамках роботи магістра-практика автором було розроблено концепцію рішення серії арт-об'єктів для інтер'єрного середовища та благоустрою прилеглої території будівлі Океанаріуму у Харківському зоопарку, що знаходиться на

стадії генеральної реконструкції. Запропонована автором інтерактивна арт-лава «Хамелеон» складається з паралельних пластин-«ребер» (прозорих з оргскла та непрозорих з фанери). Підсвічування здійснюється знизу лави в торці акрилових пластин. Принцип «роботи» лави такий: за допомогою спеціальних фотодатчиків арт-об'єкт «зчитує» колір навколишніх предметів (наприклад, одяг людей) безпосередньо у контакті з нею та перетворює цей «розпізнаний» колір у світло. За відсутності контакту лави світяться відповідно запрограмованим режимам освітлення. Арт-об'єкти з серії «Мешканці морських глибин» створені за природними прототипами. Вони представлені у вигляді стилізованих морських тварин та є відсилкою до біolumінісцентного світіння мешканців морських глибин. Об'єкти повинні викликати у відвідувачів враження потрапляння у чарівний світ підводного життя, що вирує на самому дні океану. Матеріали, з яких виконуються арт-об'єкти: акрил та оптоволоконні провідники. Технічні засоби, що використані в проєкті: RGB-стрічка, мікроконтролер Arduino Nano. Дані пристрої дозволяють програмувати світло динамічні режими підсвічування об'єктів та створювати світлові сценарії їх змінювання, впливаючи таким чином на сприйняття людиною цих форм та оточуючого середовища. Арт-об'єкти з серії «Водна стихія» являють собою гравіровані листи акрилу, які підсвічуються з торця світлодіодними стрічками. Рисунок хвилеподібних ліній гравірування втілює ідею текучості води. Зміні підсвічування в цих поверхнях світлових панно здійснюються також завдяки використанню піксельної RGB-стрічки та мікроконтролера Arduino Nano.

Метою дослідження роботи «Композиційні прийоми взаємодії інноваційних світлових технологій з об'єктами архітектури» (магістрант Калінченков Д.Ю., наук. кер. Трегуб Н.Є.) є виявлення впливу інноваційних світлових технологій на формування художньо-образних світлових сценаріїв у міському середовищі. Такий напрямок як «Світловий дизайн» у міському середовищі орієнтований на створення освітлення, що володіє практичною й естетичною цінністю, ще набуде подальшого розвитку адже його головною метою є створення безпечного, комфортного, інформативного, естетично

привабливого світлового середовища, підвищення якості міського середовища за рахунок освітлення і, відповідно, поліпшення якості життя городян (безпека, комфорт, інформативність). У сьогоденні для створення світлового середовища використовуються 4 типи підсвічування:

- локальне освітлення (для підсвічування споруд адміністративного значення і підкреслення стилістичних особливостей архітектури, що робить недоречним використання інших типів підсвічування);
- контурне освітлення (частіше використовується для підсвічування житлових споруд, так як таке підсвічування простіше монтувати, воно більш енергоефективне і створює комфортний для сприйняття образ будівлі без зайвої яскравості);
- заливаюче освітлення (загалом використовується для підсвічування споруд відокремлених від щільної забудови міста, наприклад, корпуси фабрик, автосалони);
- світлодинамічні (мультимедійні) фасади, які створюються за допомогою екранів або світлодіодних сіток, використовуються для створення будь-якого кольорового рішення споруди, мають можливість транслювати будь-які зображення.

Використання всіх вище описаних типів освітлення та можливості їх компонування між собою запропоновано у проектному рішенні магістранта для створення світлового середовища 522 мікрорайону міста Харків, на прикладі 12 та 16-ти поверхових будівель, а саме пропозиції світлових сценаріїв до «Дня незалежності України» та «Свята вишиванки». Така дизайнерська пропозиція розроблена для Харкова вперше. Наочним додатком для даної магістерської роботи став відеоролик, в якому проілюстровані ці сценарії та алгоритм динаміки підсвічування фасадів будівель.

У магістерській роботі А.О. Єр'оміної «Інноваційні прийоми формоутворення дизайн-об'єктів із застосуванням синтетичних смол» (наук. кер. Трегуб Н.Є.) об'єктом дослідження є меблі для офісних приміщень або майстерень, в яких використовується епоксидна смола. Засновником ідеї та

концепції єднання синтетичних смол і меблів став всесвітньо відомий італійський дизайнер Гаetano Пеше (Gaetano Pesce, р. 1939). Звичайно синтетичні смоли використовувались в умовах конвеєрного виробництва, але дизайнеру Гаetano Пеше замість штампування запропонував і знайшов альтернативне застосування синтетичних смол. Стіл Tavolone, розроблений у 2008 році, зроблений з акрилових смол. Матеріал залитий у форму так, щоб смоли різних кольорів могли вільно розтікатися і перемішуватися, тому кожен стіл виходить унікальним [3].

Поширив ідею та концепцію виготовлення меблів із синтетичних смол відомий дизайнер Олександр Шаплін, який ще в дитинстві робив прикраси з смоли, а потім зробив великий вклад у вивчення форми синтетичної смоли та заснував компанію La Table – французька компанія з виробництва столів, які сміливо можна вважати творами мистецтва [4]. Кожен стіл по-своєму унікальний, адже компанія не виробляє схожих між собою виробів, але кожен з них нагадує глиб океану. Якщо звернутися до спостереження синтезу епоксидної смоли, фотолюмінесцентного порошку та дощок каштану, можливо зробити меблі, які мають здатність світитися. Смолу потрібно змішати з фотолюмінесцентним порошком, вибравши бажаний колір і досягнувши необхідної яскравості світла за допомогою потрібної пропорції смоли й порошку. Заклеїти отвори із зворотної сторони, щоб смола не відтікала. Потім епоксидною смолою обережно заповнюються всі тріщини і отвори. Після сушіння, за допомогою наждачного паперу, потрібно зачистити полиці і покрити поверхню лаком. Тобто, використання фотолюмінесцентного порошку є новим методом для виготовлення дивовижних об'єктів естетичних меблів.

Творчий тандем дизайнерів Renzo Martini і Andrea Cedri дозволив створити скульптурний стіл Pangea, що нагадує незвичайне природне явище – сталактитові нарости. Він здобув такий незвичайний вигляд завдяки багат шаровій структурі дерева та синтетичних смол. В результаті відбувся синтез органічної форми зі складною футуристичною конфігурацією та

синтетично матеріалу. В таблиці представлений авторський дизайн меблевих об'єктів із застосуванням синтетичних смол.

№ з/п	Дизайнер / студія, країна	Вид меблів / рік створення
1	Гаetano Пеше, Італія (Gaetano Pesce)	 Стіл Tavolone, 2008р.
2	Рензо Мартіні, Андреа Кедрі. (Renzo Martini, Andrea Cedri) Студія Cedri/Martini	 Скульптурний стіл Pangea
3	Студія Azimut-Resine	 Стіл «Оливкове дерево», епоксидна смола, 2017 р.

4	Студія Coffe Home	 Стіл Toronto з серії Coffe Home Remodel, епоксидна смола, 2017 р.
5	Олександр Шаплін, студія La Table	 Журнальний столик Lagoon 55, епоксидна смола, 2016 р.

Дослідженням визначено, що найпоширенішими епоксидними смолами є з'єднання діфенілоліпропана і епіхлоргідрину, які відрізняються чудовою адгезією з різними матеріалами, малою усадкою, невеликим тепловим розширенням та високою механічністю. Завдяки ізоляційним властивостям, вони розширили коло свого застосування. Вони можуть бути як безбарвними рідинами, так і твердими сполуками.

Синтетичну смолу широко використовують в ході виготовлення лаків, клеїв, фарб, абразивних матеріалів. Синтетична смола має здатність полімеризуватися, тому вона відіграє важливу роль у виготовленні штучного каменю, пластика і вікон ПВХ. У отверділому стані смола має високу адгезію до металу, бетону, склу та інших матеріалів. Синтетичним смолам властива підвищена механічна і хімічна міцність, стійкість до впливу вологи і

температур. Лакофарбові матеріали, які виготовляються на основі синтетичної смоли, мають високу стійкість до стирання, висихає такий матеріал протягом декількох годин після нанесення його на поверхню, таке покриття водостійке. Штучний камінь, до складу якого входить синтетична смола, використовують, як правило, для виготовлення підвіконь, стільниць, раковин, меблів. Такий матеріал практично не схильний до механічного впливу, а так само стійкий до вологи і хімічних препаратів. Окремо варто відзначити полімерне монолітне покриття підлоги, в основі якого є синтетична смола. Ось основні переваги такого матеріалу: матеріал стійкий до температурних коливань, до зносу, хімічним агресіям, такий матеріал довговічний, простий у догляді і прибиранні, а на ремонт і обслуговує, вимагає мінімальних витрат, так само сюди можна віднести гігієнічність і збереження первинного зовнішнього вигляду на протязі усього терміну експлуатації.

Існують різноманітні студії, які розробляють безліч дизайнерських об'єктів із застосуванням смол. Кільця від компанії Secret Wood відрізняються своїми малюнками та кольором, а елементи у середині смоли мають різноманітні варіації. Всі вони виготовлені власноруч з використанням свіжої деревини, ювелірної епоксидної смоли і бджолиного воску.

У магістерській роботі Ігнатюк С.В. «Еволюція і перспективи дизайн-концепцій кінетичних інтер'єрних просторів» (наук. кер. Трегуб Н.Є.) предметом дослідження є дизайн-концепції, професійні підходи, принципи і прийоми формування предметно-просторового рішення житлового приміщення на основі застосування кінетичних структур, з механізованим та комп'ютеризованим дистанційним управлінням.

При розробці рухомих структур архітекторами і дизайнерами часто використовуються великомасштабні моделі, проводяться випробування та експерименти в лабораторіях. В даний час розробляється програмне забезпечення для створення таких об'єктів. Цій темі присвячено дослідження Анжеліки Ротланд «Аналіз розробок програмного забезпечення для кінетичних

структур». Х. Гарсія де Халон і Е. Байо проводять дослідження по темі «Кінетичне і динамічне моделювання багатотільних систем».

Кінетична архітектура народжується з перетворення і зміни, тому спосіб візуалізації повинен спиратися на ті ж основи, тобто підтримує забезпечення, може ефективно представити кінетичні структури, слідуючи кінезисом її руху. Дослідження в цій галузі проводяться давно, наприклад, в книзі Вільяма Жука і Роджерса Кларка «Кінетична архітектура» (1970 р) представлений збірник існуючих матеріалів, відповідних створенню адаптивної архітектури майбутнього. Дизайн-група Майкла А. Фокса з університету МІТ (США) в даний час веде дослідження в області кінетичного дизайну. Прикладом таких розробок є чуйні світлопрозорі дахи (подібні розробки вів Ю.С. Лебедєв на основі шаруватих структур листя рослин). У своїх дослідженнях група спирається на три складові побудови кінетичних структур: визначення інтелектуальної кінетичної системи; розуміння того, як сходяться різні системи; які механізми контролю існують в інтелектуальних середовищах. Цифрове виробництво на даний момент - найефективніший засіб по створенню кінетичних структур: не потрібно створювати великомасштабні моделі, досить скористатися програмним забезпеченням для моделювання кінетичних структур. Але цей крок був би неможливий без аналізу вже існуючих структур і розкладання цих структур на найпростіші механізми. Таким чином, над створенням руху в архітектурі працюють спільно архітектори, інженери, програмісти, фізики і багато інших фахівців. Багато лабораторій, експериментують в області трансматеріалів, застосовують трансформовані структури, які в більшості своїй є прикладами стійкого екодизайну, напрямку, який продовжує вирішувати питання стійкої архітектури. Застосування сучасних технологій, роботів, систем «розумний дім» в архітектурі і дизайні ведеться з використанням рухомих структур. Дослідження кінетики і розуміння руху ведуться різними фахівцями в усі часи, головним при цьому залишається поведінка точки і шлях її руху. Фізики описують його через координати лінійного шляху і характеризують рух ступенями свободи, художники

філософськи осмислюють рух через форму, колір, побудову, параметристи використовують поняття агентів середовища і програмування створення середовища руху. Таким чином, організаційні концепції з програмування роботи трансформованих систем мають подібні початкові координати - точку та її шлях.

Отже, дослідивши тему еволюції кінетичних концепцій від самого початку до сучасності, можна стверджувати, що впровадження кінетичних концепцій в інтер'єрний житловий простір є актуальним вже сьогодні та матиме подальший розвиток у майбутньому, адже «розумний будинок» в нашому розумінні - це комп'ютеризована система, яка регулює температуру, світло, споживання енергії та інші умови, інтегруючи сенсорні, інтерактивні, високотехнологічні системи. Роботизовані меблі з дистанційним управлінням, що запропоновані в дизайн-концепції кінетичного житлового інтер'єрного простору, дозволяють змінювати зонування кімнати, перетворювати компактні системи обладнання, створювати різноманітні візуальні «картини» житла. Такий підхід до формоутворення і застосування динамічних кінетичних просторових систем є прогностичними концепціями майбутнього середовища життєдіяльності (рис. 1).

Рис. 1. Дизайн-концепція кінетичного інтер'єрного простору
(магістр Ігнатюк С.В., наук. кер. проф. Трегуб Н.Є.)

Використана література:

1. Ши Веньвень, Трегуб Н.Е. Традиціоналізм в формуванні дизайну китайської мебелі // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: зб. наук. праць. – Харків: ХДАДМ, 2012. – № 6. – С. 203–212.
2. Современное состояние производства мебели в Китае в контексте глобализации мебельного рынка // Теорія і практика матеріально-художньої культури. XIV електронна конференція. Харків, ХДАДМ, 17 грудня 2012 р. / Збірник матеріалів, 17 грудня 2012 р. – Харків: ХДАДМ, 2012. – С. 131-133.
3. Мусієнко Ю. «Відомі дизайнери», Gaetano Pesce. Гаetano Пеше, 2008; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://famous.totalarch.com/pesce>. - Заголовок з екрану.
4. Студія La Table, Шаплін О.; стаття, блог. Lagoon Tables by Alexandre Chapelin.; 2016 р.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thetwocollective.com/blog/2016/9/22/lagoon-tables-by-alexandre-chapelin>. Заголовок з екрану.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ РУХУ ПІШОХОДІВ

ТАРАСЕНКО О. В.

старший викладач кафедри транспортних технологій

Запорізький національний технічний університет

м. Запоріжжя, Україна

ХАРЧЕНКО Т. В.

старший викладач кафедри транспортних технологій

Запорізький національний технічний університет

м. Запоріжжя, Україна

ВАСИЛЬЄВА Л. О.

старший викладач кафедри транспортних технологій

Запорізький національний технічний університет

м. Запоріжжя, Україна

Україна за рівнем смертності від дорожньо транспортних пригод посідає п'яте місце в Європі. Велика кількість дорожньо-транспортних пригод та постраждалих від них також впливає на економіку та сферу охорони здоров'я України. За розрахунками експертів Світового банку, соціально-економічні втрати України від дорожньо-транспортного травматизму оцінюються в 4,5 млрд. доларів США на рік, що становить приблизно 3,4 відсотка валового внутрішнього продукту, включаючи матеріальні витрати, пов'язані з пошкодженням майна та зниженням продуктивності праці, та людські втрати через серйозні травми або смерть унаслідок дорожньо-транспортних пригод [1].

В правилах дорожнього руху багатьох країн пішоходи, які не позначили себе в темну пору доби, несуть адміністративну відповідальність. В Україні, нажаль, вимоги до пішоходів, які рухаються дорогою в темну пору доби без світловідбиваючих елементів на одязі, пом'якше, покарання за це не

передбачене. Наприклад, п. 4.4 Правил дорожнього руху України, а саме рух проїзною частиною у темну пору доби та в умовах недостатньої видимості. Згідно з цим пунктом, «у темну пору доби та в умовах недостатньої видимості пішоходи, які рухаються проїзною частиною чи узбіччям, повинні виділити себе, а за можливості мати на зовнішньому одязі світлоповертальні елементи для своєчасного їх виявлення іншими учасниками дорожнього руху» [2].

Причому, наприклад, у наших сусідів, в республіки Білорусь «При русі по краю проїзної частини дороги в темний час доби пішохід повинен позначити себе світлоповертальним елементом (елементами). Світлоповертаючі характеристики даних елементів встановлюються технічними нормативними правовими актами;...» [3].

В Німеччині при переході дороги і руху по узбіччях або краю проїзної частини в темний час доби або в умовах недостатньої видимості пішоходам рекомендується, а поза населеними пунктами пішоходи зобов'язані мати при собі предмети зі світлоповертальними елементами і забезпечувати видимість цих предметів водіями транспортних засобів. Якщо ви змушені переходити дорогу, йти по узбіччю або проїжджої частини поза населеного пункту в погану погоду або вночі, то правила зобов'язують пішоходів скористатися світлоповертаючими предметами. У населених пунктах правила рекомендують використовувати світловідбивачі, тобто носити їх не обов'язково, але бажано. За відсутність світловідбивачів поза населеними пунктами на пішохода може бути накладено адміністративний штраф. У населених пунктах правила лише рекомендують мати світловідбивачі, і ніяких покарань за їх відсутність не передбачено [4].

Тобто в інших країнах пішоходів зобов'язують позначати себе світлоповертаючими елементами.

Згідно аналізу статистичних даних, загальна кількість дорожньо-транспортних пригод з вини пішоходів в Україні знижується (рис. 1)[5,6].

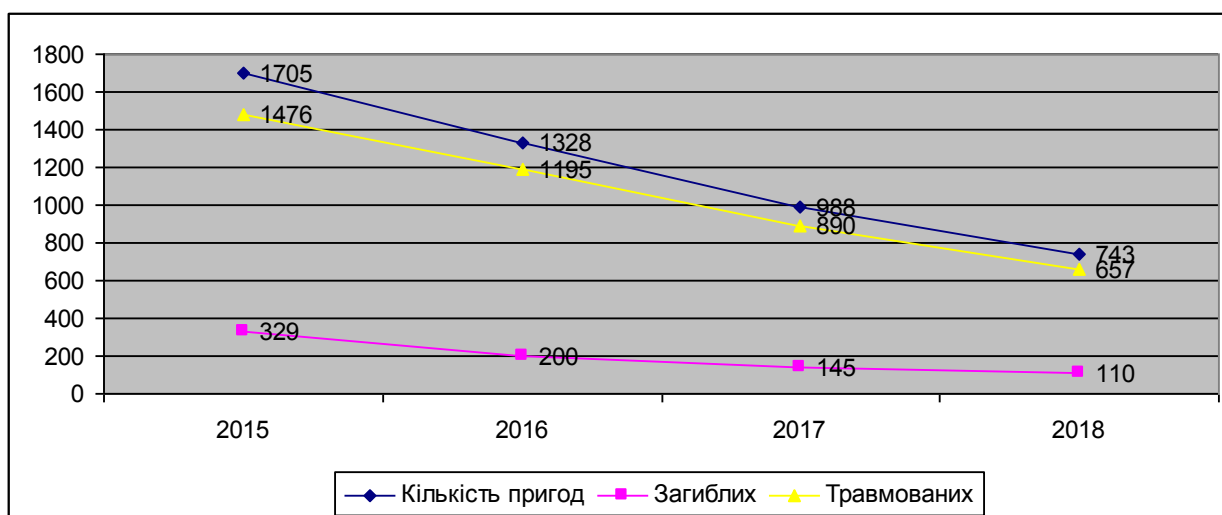

Рисунок 1 – Статистичні дані пригод з вини пішоходів

Однак, якщо загальна картина стану аварійності з вини пішоходів в Україні покращується, то в деяких регіонах спостерігається значне погіршення рівня безпеки пішоходів. Наприклад, в Кропивницькому регіоні за 2018 р. спостерігається зростання кількості пригод з вини пішоходів на 340%, кількості загиблих – на 300%, травмованих – на 350%! В Харківській області – кількість пригод зросла на 450%, кількість травмованих збільшилась на 500% [5]!

Нажаль, статистичні дані кількості дорожньо-транспортних пригод не фіксують дані щодо пригод, які сталися в темну пору доби, або в умовах недостатньої видимості. Однак, ми вважаємо, що не позначення пішоходом себе під час руху в темну пору доби значно підвищує небезпеку для пішоходів та збільшує ризик скоєння наїзду транспортного засобу на пішохода.

У сьогодення в Україні відсутня програма державної підтримки заохочення пішоходів щодо виділення себе під час руху в темну пору доби. Відсутність контролюючих органів на дорогах в достатньої кількості, відсутність покарання додає негативний вплив на стан безпеки руху пішоходів на вулицях і дорогах населених пунктів та за межами їх, особливо в темну пору доби.

Таким чином спостерігається тенденція щодо болюче високо рівня аварійності стосовно дорожньо-транспортних пригод, пов'язаних з

порушенням пішоходами ПДР на дорогах України, особливо в темну пору доби.

Використана література

1. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 року № 481-р. [Електронний ресурс]
Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/481-2017-%D1%80>
2. Правила дорожнього руху 2019 [Електронний ресурс] // ПДР України 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://vodiy.ua/pdr/4/>
3. Правила дорожнього руху Республіки Білорусь [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://pdd.by/pdd/>
4. Особливості правил дорожнього руху Німеччини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.awhelp24.com/ru/content/osobennosti-pravil-dorozhnogo-dvizheniya-germanii>
5. Статистика ДТП в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://patrol.police.gov.ua/ru/statystyka/>
6. Статистика аварійності в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sai.gov.ua/ua//ua/static/21.htm>